

Partierna nominerar

Exkluderingens mekanismer – etnicitet och representation

Maritta Soininen & Nils Etzler

*Rapport av Utredningen om makt, integration och
strukturell diskriminering*

Stockholm 2006

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2006:53

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2006

ISBN 91-38-22580-8
ISSN 0375-250X

Förord

Utredningen om Makt, integration och strukturell diskriminering tillsattes efter ett regeringsbeslut den 22 april 2004 och har i uppdrag att identifiera och kartlägga mekanismer bakom strukturell/institutionell diskriminering på grund av etnisk och religiös tillhörighet. Resultaten ska redovisas successivt i syfte att ge underlag för en fördjupad diskussion om och åtgärder mot strukturella hinder för att alla medborgare ska kunna delta i samhällslivet på lika villkor och med samma möjligheter. Föreliggande rapport är utredningens nionde publikation.

Det politiska systemets roll för reproduktionen av strukturell/institutionell diskriminering har varit en central fråga för utredningen. Kunskap om de mekanismer som exkluderar personer med invandrabakgrund från deltagande i politiken på lika villkor är grundläggande för att kunna motverka exkluderingen och främja en inkluderande demokrati. Utredningens ambition har varit att studera olika aspekter av det politiska systemet från olika teoretiska utgångspunkter. *Demokrati på svenska? om strukturell diskriminering och politiskt deltagande* (SOU 2005:112) samt *Diskrimineringens retorik. En studie av svenska valrörelser 1988–2002* (SOU 2006:52) är de två första rapporterna om diskriminering inom det politiska systemet och detta är den tredje rapporten inom området.

Aktivt deltagande i ett partis arbete ger möjligheter till inflytande över de frågor som tas upp på dagordningen. Föreliggande rapport behandlar villkoren för deltagande och representation i politiska partiers nomineringar. Det politiska deltagandet har också ändrat karaktär. I dag har gruppintressen tagit en framträdande roll i partiernas arbete. Därför blir frågor om representation av olika intressen viktigare än tidigare.

Författarna till denna rapport slår fast att partiernas minskade medlemstal, de tilltagande problemen med social representativitet, tillsammans med den ökade professionaliseringen och den nya

snabba politiken har negativa konsekvenser för personer med invandrabakgrunds möjligheter att delta i partipolitiken. Att partierna prioriterar informationsinsatser och att antalet medlemmar stadigt sjunker kan tänkas vara en försvårande faktor för redan exkluderade grupper att engagera sig i partierna.

Underrepresentationen av personer med invandrabakgrund i politiken är ett stort problem som måste uppmärksammas och motverkas. Det behövs dock mer forskning om representationens olika förklädnader. Medan en enbart symbolisk representation är problematisk och i många fall motverkar sitt syfte, diskuteras sällan den sociala representativiteten i den allmänna debatten. Den reella representativiteten innefattar inte bara andrafierade personer utan också inkluderingen av de frågor som rör människor med invandrabakgrunds behov och den rasism och diskriminering som präglar deras vardag. Denna representation har en mer undanskymd plats i partiernas valprogram och framtidsstrategier.

Den symboliska representationen leder oftast till segregering av personer med invandrabakgrund inom det politiska fältet. Föreställningen om personer med invandrabakgrund som ”kulturella varelser” och som ”dem” som får sin kompetens genom sin etniska bakgrund gör att dessa personer oftast används som ”mångfalds- och integrationsexperter”. I utredningens tidigare rapport *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering* (SOU 2005:69) visades att partipolitiskt aktiva personer med invandrabakgrund ofta uppfattar sig som ett alibi för partiernas ”mångfaldspolicy”. Detta leder till intern segregering av dessa personer och begränsar deras möjligheter till reellt inflytande inom partierna.

Nya medlemmar måste ”smälta in” i partiapparaten för att bli accepterade. Författarna till föreliggande rapport menar att det är svårt för många personer med invandrabakgrund att ”smälta in” och det är kanske därför de som ändå kommer in i partierna blir hänvisade till vissa bestämda platser och till att inta vissa bestämda roller. Att bli partiernas talesman/-kvinna i integrationsfrågor hör till dessa ”förutbestämda roller”. Denna problematik är ett av de områden som vi behöver mer forskning och kunskap om.

Masoud Kamali
Särskild utredare

Adrián Groglopo
Utredningssekreterare

Marcus Lundgren
Utredningssekreterare

Simon Andersson
Utredningssekreterare

Innehåll

1	Utgångspunkter	9
	Rapportens disposition	11
1.1	Partierna och den nya politiska ojämlikheten	12
1.2	Perspektiv på institutionell diskriminering	13
1.3	Invandrarintressen – finns de?	18
1.4	Frågeställningar	21
1.5	Forskningens perspektiv på underrepresentation och marginalisering	23
1.6	Partier som demokratiska organisationer diskriminerar inte... eller?	31
1.7	Vikten av partiernas antidiskrimineringsarbete	35
1.8	Partier som institutioner i det politiska systemet	39
1.9	Politiska partier som kanaler för intresserepresentation i ett mångetniskt samhälle	51
1.9.1	Mot professionella organisationer	51
1.9.2	Den slimmade organisationen – vikande medlemstal	54
1.9.3	Att söka sig till andra arenor för att göra politik.....	54
1.9.4	Ekonomiskt oberoende	55
1.9.5	Social representativitet	56
1.9.6	Den professionella organisationen och den snabba politiken	58
1.9.7	Socialisationsuppgiften.....	61
1.9.8	Identitet och kultur – som tillgång eller hinder.....	62

1.9.9	Personer med invandrabakgrund och den traditionella identiteten	64
1.9.10	Ökad kvalitetskontroll	66
1.9.11	Partierna reformerar	68
1.9.12	Avslutande kommentarer	70
2	Intervjuer och kommuner.....	73
2.1	Övergripande teman.....	73
2.2	Från ett medlemsperspektiv – rekrytering av medlemmar	74
2.3	Ur partiets perspektiv – rekrytering till förtroendeuppdrag	76
2.4	Malmö och Örebro	77
2.5	Intervjuundersökningens genomförande.....	79
3	Ny som partimedlem.....	85
3.1	Första mötet med partiet	87
3.1.1	Särskild introduktion	88
3.1.2	Mötet med den lokala partiföreningen	93
3.2	Öppenheten och gemenskapen i föreningarna	100
3.3	Betydelsen av grupptillhörigheten	102
3.3.1	Betydelsen av kön och ålder	103
3.3.2	Invandrabakgrundens betydelse – ett extra välkomnande?	104
3.4	Fördomar – finns de?	108
3.5	Sammanfattning.....	114
4	Att göra partikarriär – nomineringsprocessens struktur och rangordningen av kandidater	117
4.1.1	Centrala och känsliga processer	119
4.1.2	Valberedningarnas sammansättning – effekter på representationen.....	121
4.1.3	Konsekvenser ur ett lika-rättighetsperspektiv	123

4.2	Partiernas strukturer för nominering av kandidater	124
4.2.1	Hur går nomineringarna till?	125
4.2.2	Rangordningsarbetet och valberedningarnas förslag	126
4.2.3	Fastställandet av listan.....	128
4.2.4	Provvalets utformning och kraven på positiv särbehandling	130
4.2.5	Valberedningarnas inflytande och representationen av personer med invandrabakgrund.....	132
4.3	Indirekt eller direkt medlemsinflytande? Perspektiv på nomineringsinstitutionens urvalsinstrument	133
4.3.1	Synen på provvalets för- och nackdelar.....	133
4.3.2	Synen på för- och nackdelar med föreningsnominering	137
4.3.3	Ledande och medlemmars stöd för kandidater med invandrabakgrund	139
4.3.4	Rangordningsinstrumentets betydelse för representationen av personer med invandrabakgrund.....	141
4.4	Den ideala kandidaten – generella kriterier och egenskaper	143
4.5	Grupptillhörighetens ökade betydelse.....	150
4.5.1	Övergripande syn på grupper	150
4.5.2	Betydelsen av partiernas policy för personer med invandrabakgrund, kvinnor och ungdomar	151
4.5.3	Hur rangordnar man de olika grupperna?.....	153
4.5.4	Högt placerade personer med invandrabakgrund – hur påverkas valresultatet?	156
4.5.5	Bilden av grupptillhörighetens betydelse	158
4.6	Kriteriet politisk erfarenhet och kravet på medlemskap	160
4.6.1	Går det att komma in i kommunfullmäktige som ny medlem?	160
4.6.2	Benägenhet att byta ut ledamöter.....	163
4.6.3	Kravet på erfarenhet och möjligheterna för personer med invandrabakgrund att få uppdrag	164
4.7	Sammanfattning.....	166

5	Partierna som inkluderande nätverk.....	171
5.1	Partiernas nätverk.....	171
5.1.1	Tillgången till nätverk.....	172
5.1.2	Ledande partiföreträdares möjligheter att påverka vilka som nomineras	173
5.1.3	Betydelsen av organiserade interna partigrupper	177
5.2	Öppenheten mot andra grupper.....	180
5.3	Insatser för personer med invandrabakgrund	188
5.3.1	Kan kandidater med invandrabakgrund lyftas upp?.....	188
5.3.2	Särskilda insatser?	192
5.4	Sammanfattning.....	200
6	Slutdiskussion och rekommendationer	205
6.1	Principiella reflektioner.....	205
6.2	Medlemmarnas erfarenheter	211
6.3	Kandidatrekrytering och partiernas nomineringsprocesser	215
6.4	Förslag till ett 12-punktsprogram	222
	Referenser	227
	Bilaga	
	Appendix.....	241

1 Utgångspunkter

Det är svårt att tänka sig dagens demokrati utan ett levande partiväsende som kanaliserar medborgarnas intressen. Medan det svenska partisystemet historiskt har karakteriserats av stabilitet och kontinuitet möter de politiska partierna i dag en ny form av politisk ojämlikhet mellan de som är ”innanför” och det flertal personer med invandrarbakgrund som i glidande skala befinner sig ”utanför”. Den ökade internationaliseringen och avterritorialiseringen (Scholte 2005) av arbete, ekonomi och politik skapar nya villkor för de politiska partierna och för den representativa demokratin. Den fråga vi ställer oss i denna studie är om möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att delta i partierna hindras eller främjas av de institutionella regler och rutiner som partierna tillämpar, till exempel för medlemsrekrytering och rekrytering till förtroendeuppdrag. Kan vissa synsätt, regler och rutiner ha del i svårigheterna att genomföra tanken om lika rättigheter till inflytande för personer med invandrarbakgrund i partierna?

Den nya politiska ojämlikheten, med dess bristfälliga möjligheter till politiskt inflytande för personer med invandrarbakgrund, är en samtida fråga som är del av ett vidare demokratiproblem. En annan aspekt av detta problem handlar om att politiken formas av fler aktörer på en mångfald av arenor, vilket gör att den upplevs som allt mindre förutsägbar. Därmed väcks även viktiga frågor om legitimitet och ansvarsutkrävande. Ett exempel på ett sätt att möta denna utveckling, som utmanar vår traditionella uppfattning av representativ liberal demokrati, har varit att som en möjlig lösning föreslå en ny *kosmopolitisk demokrati* som en vidareutveckling av den representativa liberala demokratin, till en representativ demokratisk modell på regional eller global nivå (Held 1995; Dryzek 2000).

Hur möter då de politiska partierna dessa omvärldsförändringar? Intressant nog har man kunnat konstatera att de politiska partierna tycks tillhöra de organisationer som minst låtit sig beröras av internationaliseringen. Till skillnad från staten, den privata sektorn och olika sociala rörelser, tillhör partierna de organisationer som mer än andra håller sig till den nationalstatliga arenan (Ahrne, Rydgren och Sörbom 2005).

Samtidigt ställs de politiska partierna inför kravet på att vid sidan av traditionella klassintressen även kunna representera en mångfald av intressen i ett samhälle där den politiska mobiliseringen i ökad utsträckning sker med utgångspunkt i konkurrerande skiljelinjer, däribland inte minst etnicitet, men även andra former av mångfald, som kön, sexuell läggning och religion. Det är lätt att argumentera för varför den demokratiska arenan i dag framstår som en ännu mer betydelsefull plattform för dialog kring centrala värderings- och intressefrågor, än vad som varit fallet i mer homogena samhällen. Här borde partierna kunna axla en än mer central roll som förmedlande länk mellan medborgare och beslutsfattare.

Deras möjligheter att förvalta denna uppgift påverkas dock av flera faktorer, inte minst av att de har sitt institutionella arv i industrisamhälles klassmotsättningar, med den nationella identiteten som ett sammanbindande kitt – och med ett nationellt och etniskt homogent demos som ideal.

Partierna tampas samtidigt med vikande medlemstal och svårigheter att rekrytera förtroendevalda, vilket tyder på att partiorganisationerna har svårt att nå ut till medborgarna. Den politiska representationen möter problem. En parallell aspekt av denna demokratiproblematik handlar om den systematiska underrepresentationen i partierna och i politiken av personer med invandrarbakgrund. Dessa två problem diskuteras olyckligt nog ibland som separata problemkomplex. Dock kan de ses som två visserligen skilda, men nära relaterade aspekter av en mer övergripande demokratiproblematik. Hur vi väljer att gestalta denna aktuella demokratiproblematik har stor betydelse för vilka lösningar vi ser som lämpliga och tänkbara.

Goodin har påpekat att vad som händer när ett bristfälligt genomförande av lika politiska rättigheter diskuteras i termer utanförskap, utsatthet och marginalisering, är att man i själva verket riskerar att ytterligare marginalisera de redan politiskt marginaliserade (Goodin 2003). Den fråga som i stället bör vara i fokus är varför principen om lika politiska rättigheter inte är genomförd i

praktiken. I ett sådant rättighetsperspektiv handlar de centrala demokratifrågorna om hur samhällsinstitutioner, som till exempel politiska partier, genomför och främjar lika politiska rättigheter och inflytandemöjligheter.

Rapportens disposition

Rapporten består av tre delar. Medan vi i den första delen (kapitel 1) avhandlar en rad principiella och teoretiskt orienterade frågor kring social underrepresentation i partierna, ägnas rapportens andra del (kapitel 2–5) åt att redovisa en empirisk studie rörande partiernas externa och interna rekryteringsrutiner. I den avslutande delen (kapitel 6) sammanfattas de mest centrala frågorna och resultaten. Här presenteras också ett antal konkreta rekommendationer, baserade på slutsatserna i den första och andra delen.

I den första delen problematiseras frågan om underrepresentation i partierna bland personer med invandrarbakgrund¹ utifrån ett perspektiv på institutionell negativ särbehandling. Bland annat diskuteras vilka konsekvenser den dominerande politikuppfattningen, och den till denna kopplade synen på social underrepresentation, kan tänkas få för politisk jämlikhet i samhället. Andra frågor som tas upp handlar om varför just de politiska partiernas arbete för ökad mångfald och lika politiska rättigheter är så centralt. En väsentlig del av avsnittet ägnas sedan åt att diskutera partiväsandets senare utveckling och vilka problem och möjligheter detta innebär i ett integrationspolitiskt perspektiv. En fråga som ställs är i vilken utsträckning partiernas lösningar och regler kan få icke avsedda effekter som resulterar i negativ särbehandling av personer med invandrarbakgrund.

I rapportens andra del redovisas en undersökning som empiriskt belyser partiernas interna och externa rekryteringsrutiner. Utifrån intervjuer med nya medlemmar undersöks hur både nya infödda medlemmar och nya medlemmar med invandrarbakgrund kan uppleva sina första möten med partierna. Den centrala delen av undersökningen handlar om partiernas nomineringsprocesser och

¹ Vi har i denna rapport främst valt att använda termen *personer med invandrarbakgrund* men även termen *invandrare* används. Med dessa termer avser vi i första hand utlandsfödda personer bosatta i Sverige, det vill säga den så kallade "första generationen invandrare". En viktig anledning till detta är att uppgifter om den politiska underrepresentationen i officiell statistik huvudsakligen redovisas utifrån födelseland. Detta innebär dock inte att vi därmed betraktar invandrare som en enhetlig grupp i samhället, med en bestämd uppsättning av egenskaper.

belyser bland annat frågor om vilka effekter som nomineringsprocessernas struktur får för rangordningen av kandidater liksom den roll som grupprepresentationsprincipen och nätverksrekrytering spelar för de möjligheter och hinder som personer med invandrarbakgrund kan möta i partierna. Denna del bygger på intervjuer med företrädare för partiernas valberedningar i två kommuner, Malmö och Örebro. Valet av just dessa två kommuner beror på att de antas ha bättre förutsättningar än genomsnittet för att ha reflekterat över sina nomineringsprocesser i ett integrationsperspektiv. Andelen utrikes födda i väljarkåren är relativt hög i båda kommunerna, och i Örebro är utrikes födda väl representerade i kommunfullmäktige (se kapitel 2).

Om författarna bör nämnas att Nils Etzler i huvudsak har haft ansvar för redovisningen av intervjuundersökningen, och han har även genomfört intervjuerna som ligger till grund för denna del av rapporten. I övrigt ansvarar Maritta Soininen för rapporten, dess innehåll, upplägg och undersökningsplan.

1.1 Partierna och den nya politiska ojämlikheten

Politik – allas vår politik? Exkludering i politiken

När man på engelska använder uttrycket "Our house" om det brittiska parlamentet syftar man på ett mycket konkret sätt till parlamentet, som allas vårt gemensamma hus. Det är svårare att på svenska uttrycka denna familjära framtoning av gemenskap med termen riksdag. Framförallt blir det svårare att formulera samma retoriska fråga om vårt hus verkligen är allas vårt hus. Samtidigt finns det anledning att ställa frågan när man ser den politiska ojämlikhet som råder i fråga om valdeltagande, partimedlemskap och politisk representation mellan etniska majoritetssvenskar och personer med invandrarbakgrund. Ser vi till de senare undersökningsrönen förefaller gapet i fråga om inflytandemöjligheter dessutom ha vidgats ytterligare under senare decennier (Adman och Strömblad 2000). Problemet är inte unikt för Sverige, utan det gör sig gällande även i många andra länder (Pippa och Norris 1995; Solomos och Back 1995; Rushanera och O'Conneide (2002).

Det hävdas ofta att integration tar tid. Nyanlända invandrare och flyktingar, utan ordnat liv, arbete och svenskkunskaper och med begränsade kunskaper om svensk politik kan inte förväntas delta på

samma nivå och ha samma inflytandemöjligheter som infödda majoritetsmedlemmar. Men vad värre är, den politiska exkluderingen är långt ifrån ett problem enbart för de nyanlända. Många som sedan årtionden tillbaka levt och arbetat i Sverige saknar lika möjligheter till inflytande i politiken. Även om orsakerna till detta kan vara många framstår någon form av minoritetsetnisk bakgrund som en viktig gemensam nämnare bakom exkluderingen. Bara till en del kan förhållandena som tiden i Sverige, arbetsmarknadsstatus eller svenskkunskaper förklara den rådande politiska ojämlikheten (Teorell och Westholm 1999).

Samtidigt utgör de politiska partierna särskilt viktiga fora eftersom man där diskuterar, formulerar och omformulerar aktuella samhällsfrågor vilka senare blir en vital del av den politiska dagordningen. Tidigare undersökningar visar emellertid att de politiska partierna med tiden blivit alltmer exklusiva i meningen att allt färre är aktiva (Petersson m.fl. 2000).

Detta talar för att det i stället är viktigt att vända uppmärksamheten mot de politiska institutionerna och granska hur dessa fungerar i ett integrationspolitiskt perspektiv. Den politiska integrationen och konkreta lika inflytandemöjligheter har inte enbart en stor betydelse för människors villkor i samhället, frågan har även ett centralt värde i ett demokratiskt perspektiv. Vi har därför valt att närmare granska på vilket sätt de politiska partierna bidrar till ökad politisk jämlikhet och på vilket sätt deras institutionella strategier, regler och arbetsätt påverkar möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att kunna delta på lika villkor i den politiska processen och i partipolitiskt arbete.

1.2 Perspektiv på institutionell diskriminering

Mycket talar för att exkluderingen av personer med invandrarbakgrund i partierna, i likhet med exkludering inom andra samhällsområden, delvis är ett resultat av någon form av negativ särbehandling, det vill säga diskriminering. När man i dag betraktar förekomsten av olika former av negativ särbehandling som en viktig samhällspolitisk fråga görs detta med hänsyn till dess bäring på både grundläggande demokratiska och ekonomiska värden. Å ena sidan kränker direkt och indirekt diskriminering, liksom de mer dolda formerna av institutionell/strukturell diskriminering, individen och inskränker hennes medborgerliga rättigheter. Å andra

sidan har den en kostnad för samhället i ökad ojämlikhet och social marginalisering.

Direkt negativ särbehandling, i form av öppna trakasserier eller diskriminerande handlingar, är en typ av diskriminering. Negativ särbehandling i en sådan mer öppen form, om den så sker på grund av etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller kön, är i regel lätt att identifiera eftersom den är konkret både för den som blir utsatt och för omgivningen.

Omfattningen av diskrimineringen i samhället är, såsom slås fast bland annat i Europeiska kommissionens så kallade Grönbok (COM/2004/379) och *Equal Rights In Practice* (2005), är ofta grovt underskattad. Detta av två olika anledningar. Hur egendomligt man än kan tycka det är, visar empiriska undersökningar att både den som blivit utsatt för direkt negativ särbehandling och den som utfört handlingen har ett gemensamt intresse i att vilja förneka det som inträffat. Medan den som blivit utsatt för diskriminering helst vill slippa att kännas vid det stigmatiserande i den kränkande behandlingen, föredrar den som utfört handlingen att tåga om detta handlande då det kan uppfattas som socialt oacceptabelt. Detta är dock endast en av orsakerna till att man underskattar omfattningen och betydelsen av diskrimineringen. En annan viktig förklaring är att av all den negativa särbehandling som resulterar i exkludering, i samhället generellt och i politiken, utgör direkt, avsiktlig diskriminering endast en mindre del. En större del utgörs i stället av strukturella och institutionella former av diskriminering. Dessa former av diskriminering är allvarligare, detta genom deras mer omfattande konsekvenser och på grund av att effekterna är svåra att upptäcka (ibid.; *Equal Rights In Practice* 2005). Exkluderingen av minoriteter och personer med invandrarbakgrund sker i betydande utsträckning just genom sådana mer subtila processer.

Det är inte ovanligt att strukturell och/eller institutionell diskriminering används synonymt i det vardagspolitiska språkbruket. Strukturell diskriminering kan då till exempel avse de systematiska negativa effekter som den rådande klasstrukturen har på vissa samhällsgrupper. Argumentet är att det ligger i systemets natur att producera särbehandling så att den rådande ojämlikheten reproduceras automatiskt i samhället. Inom forskningen har man till exempel särskilt uppmärksammat skolans och utbildningens roll i reproduktionen av klassrelationer (Willis 1977). På ett liknande sätt utgår man inom genusforskningen från teorier om könsmaktstruk-

tur som förklarar varför genusbaserad ojämlikhet består och ständigt återskapas (Eduards 2002). Kring begreppet rasifiering finns en egen teoribildning som på ett motsvarande sätt beskriver hur ojämlikhet utifrån ras- eller etniska skiljelinjer skapas och återskapas i samhället (Miles 1982).

Termen institutionell diskriminering har på senare tid kommit att i ökad utsträckning utgöra ett konkurrerande begrepp, både i det vardagspolitiska språket och inom forskningen. Exkludering som är baserad på individens kön, etnicitet, ras, religion och sexuella orientering kan då förstås och förklaras med utgångspunkt i hur samhällets institutioner i vidare bemärkelse fungerar. Argumentet är som följer. De exkluderande elementen finns inbyggda i samhällsinstitutionerna, i deras institutionella historia och i deras vardagspraktiker, vilket resulterar i att det som betraktas som institutionernas normala verksamhet i själva verket automatiskt inrymmer inslag av negativ särbehandling av minoritetsmedlemmar. När skillnader i resurser, i deltagandet i politik och arbetsliv, saknar en rimlig förklaring har man goda skäl att misstänka att det beror på någon form av systematisk institutionell exkludering, det vill säga diskriminering. Icke avsedda bieffekter av i och för sig ändamålsenliga och önskvärda regler, policys och förfaranden kan resultera i exkludering.

En svårighet är att det ofta kan framstå som oklart vad som avses med institution. Termens innebörd kan variera starkt mellan olika författare. En vanlig tolkning är att man med institution avser alla mer varaktiga regelsystem, allt ifrån gällande lagstiftning, för till exempel medborgarskap eller valsystem, myndighetsförordningar och korporativistiska arrangemang, till hur olika offentliga och privata organisationer är uppbyggda. Inte minst på grund av dess popularitet och skiftande användning har institutionsbegreppet också fått utstå en del kritik för att vara alltför heltäckande. Om det kan användas för att beskriva allt från handskakning till äktenskap, från informella sedvanor till globala storföretag, leder detta till att gränsen till slut suddas ut mellan vad som omfattas av institutionsbegreppet och vad som kan förklara institutionerna. Viss klargörande hjälp kan man dock få från den nyinstitutionella forskningen.

Den institutionella ansatsen har under de senaste decennierna fått ett betydande uppsving i samhällsvetenskaplig forskning, där man i dag kan urskilja åtminstone tre distinkta skolbildningar (Hall och Taylor 1996; Peters 1999; Steinmo, Thelen och Longstreth

1992; Immergut 1998; Scott 1995; DiMaggio och Powell 1991). För oss innebär detta att den institutionella teorin ger flera olika ingångar i vad som kan avses med institutionell diskriminering och framför allt hur man empiriskt kan studera diskriminering.

Den sociologiska nyinstitutionalismen har i sin organisations-teoretiska tappning framförallt fokuserat organisationer och organiseringsprocesser. Här betraktas aktörer, deras intressen och identiteter som endogena till, det vill säga som en produkt av, de organiseringsprocesser som empiriskt studeras. Aktörer liksom deras identiteter och intressen konstrueras diskursivt i och genom språket och existerar genom andras erkännande och legitimering. Därmed kan de också bli fråntagna och förnekade sin legitimitet. Den sociologiska nyinstitutionalismen, som inrymmer olika traditioner från mer konstruktivistiskt orienterade till mer organisationsteoretiskt orienterade ansatser, brukar uppfattas som en givande utgångspunkt för empiriska undersökningar av offentliga och privata organisationer, samt besluts- och policyprocesser. De empiriska studierna tar inte sällan formen av en diskursanalys, där man kartlägger den diskursiva konstruktionen av sociala fenomen, som exempelvis "invandrades utanförskap", "omorganiseringen av en myndighet" eller "den europeiska integrationen".

På detta vis kan till exempel invandrare ses som en diskursiv kategori, som är en endogen produkt av de sociala processer där den tillskrivs vissa attribut och egenskaper. Etnisk diskriminering kan med den sociologiska nyinstitutionalismens glasögon då ses som ett fenomen där den diskursiva konstruktionen av invandrare präglas av negativa, nedlåtande eller förminskande konnotationer. Dessa får sedan i praktiken reella negativa konsekvenser för de individer som förknippas med denna identitet. Än viktigare är att detta grundläggande förhållande dessutom osynliggörs i den rådande diskursen.

Inom den rationalistiska nyinstitutionalismen ses däremot inte aktörer i första hand som diskursiva konstruktioner. Med sina uttalade preferenser och sin rationella förmåga att rangordna dessa, naturligtvis under det att man även påverkas av rådande normer, handlar de målmedvetet för att realisera sina intressen. Såväl intressen som identiteter är exogena i förhållande till dessa processer, vilket innebär att aktörer har sina bestämda intressen och identiteter redan innan de blir involverade i olika sociala processer i samhället. Här avses med institution alla mer varaktiga regelsystem såväl samarbetsrelationer som styrkeförhållanden mellan olika

samhällsaktörer. Beroende på hur de är utformade, gynnar de vissa aktörsintressen mer än andra. Hit hör till exempel lagregler, förordningar, valsystem och organisatoriska lösningar, men också mer informella men väl etablerade regler som till exempel korporativistiska arrangemang för intesserepresentation eller handlingsregler inom en viss organisation.

Som en tredje distinkt skolbildning brukar man urskilja historisk nyinstitutionalism. Denna inriktning tenderar att inta en mellanposition mellan den sociologiska och den rationalistiska skolan. Den empiriska forskningen fokuserar huvudsakligen längre historiska och samtidshistoriska förlopp i syfte att förstå hur ändringar i politiska och sociala regelsystem kan få långtgående konsekvenser i form av ändrade maktrelationer i samhället.

Med tanke på att vår studie handlar om den betydelse rådande regelsystem i de politiska partierna har i fråga om lika rättigheter för personer med invandrarbakgrund, har främst rationalistisk nyinstitutionalism utgjort en inspirationskälla för den föreliggande studien. Detta innebär att vi tillskriver gruppen invandrare ett särskilt intresse av att delta i politiska beslut. Samtidigt är det viktigt att betona att bilden av deras intressen och identiteter i hög grad formas endogen på de arenor där politiska beslut formuleras. Villkoren för olika samhällsgrupper att delta i politiken liksom hur de politiska partierna agerar styrs då av mer eller mindre explicit uttryckta "spelregler" – som fyraprocentsspärren till riksdagen, bestämmelser för partistöd eller partiernas regler och rutiner för rekrytering. Hit hör också sådana etablerade riktlinjer, inarbetade rutiner och gällande instruktioner som partierna tillämpar vid intern rekrytering till förtroendeuppdrag, inklusive sedan lång tid tillbaka etablerade kriterier för önskvärda egenskaper hos kandidater till förtroendeuppdrag. Som institutionaliserade arrangemang påverkar dessa regler styrkeförhållanden mellan olika samhällsgrupper och deras intressen.

Därmed blir det möjligt för oss att formulera empiriska frågor kring hur de institutionella lösningar som partierna tillämpar gynnar alternativt missgynnar samhällsmedlemmar med invandrarbakgrund. Är det möjligt att specifika aspekter av vissa regelsystem resulterar – i form av icke avsedda effekter – i negativ särbehandling? Svar på dessa empiriska frågor kan man få genom att granska de rutiner som partierna tillämpar och de regler som styr arbetet inom partiorganisationerna. Vissa väl etablerade och beprö-

vade lösningar visar sig kanske få exkluderande effekter som blir synliga först i konkreta möten med det mångkulturella samhället.

Definierad i denna institutionsteoretiska kontext tolkar vi diskriminering som förekomsten av sådana regler, regelsystem och rutiner i partiernas verksamhet som på ett systematiskt sätt visar sig leda till exkludering av personer med invandrarbakgrund, och som därigenom missgynnar deras intressen. En uppenbar fördel denna utgångspunkt är att vi kan använda de empiriska resultaten till att föreslå konkreta förbättringar och åtgärder för att ändra på sådana organisationspolicys, bestämmelser och förfaranden som genererar negativ särbehandling.

Därmed återstår bara ett problem - kan vi verkligen tala om invandrades eller invandrargruppers intressen som urskiljbara från andra samhällsgruppers, vilket rationalistisk institutionalism förutsätter? Är inte frågan kontroversiell? Riskerar vi inte att själva göra oss skyldiga till diskriminering när vi tillskriver invandrare särskilda, från det normala avvikande, behov och intressen och därigenom "andrefierar" (othering) och "främliggör" dem?

1.3 Invandrarintressen – finns de?

Att nationella minoriteter har särskilda intressen råder det betydande enighet om både i den internationella lagstiftningen, som garanterar så kallade autoktona minoriteter (ursprungsminoriteter) vissa sär rättigheter, och inom samhällsvetenskaplig forskning där frågan inte heller ses som särskilt kontroversiell (Kymlicka 1995; Bauböck 1994; Brubaker 1992). Däremot finns det skilda uppfattningar inom såväl politiken som inom forskningen om i vilken utsträckning invandrare bör tillskrivas speciella rättigheter. Om detta vittnar bland annat de stora skillnader som finns mellan olika länders invandrapolitiska regimer. Ett vanligt argument är att migrationsbeslutet i sig innebär att man har av sagt sig de till det tidigare medborgarskapet knutna kulturella och politiska rättigheterna. Särskilda kulturella eller andra rättigheter i mottagarlandet kan därmed endast syfta till en mjukare övergång till livet i den nya omgivningen. Alltså kan statens uppgift inte anses vara att bidra till uppbyggandet av nya nationella eller etniska minoriteter inom sina gränser. Ett annat vanligt förekommande argument är att om både invandrare och deras barn ska kunna garanteras lika möjligheter och rättigheter i samhället måste sär rättigheterna vara begränsade

till någon form av positiva stödåtgärder under en kortare övergångsfas.

Därmed råder möjligen viss enighet inom politiken om att invandrare inte är berättigade till särskilda rättigheter, kulturella eller andra. Men de kanske ändå kan anses ha särskilda intressen att värna om? Ett sätt att klassificera sådana för invandrare speciella intressen är till exempel att tala om nykomlingsintressen/-behov, etniska och kulturella intressen och eventuella intressen som är kopplade till socialklasstatus. Dessa ”invandrarintressen” visar sig dock vanligtvis inte vara något annat än de kategoriseringar som staten utgår från i sina politisk-administrativa beslut. Här är frågan om det inte snarare är statens intressen som kategoriseringarna utgår från än invandrares.

Ett argument som under de senaste decennierna speciellt starkt har dominerat debatten om minoriteters rättigheter handlar om erkännande och tolerans. Framförallt inspirerades debatten av det på 1980-talet ökade intresset för situationen för ursprungsminoriteter i USA och Europa, men den har också haft bäring på diskussionen om situationen för personer med invandrabakgrund. Snabbt etablerades både inom forskning och politik ett synsätt enligt vilket staten och majoritetssamhället bör visa tolerans och erkänna minoritetskulturella rättigheter (Taylor 1992). Detta idé-gods utövar än i dag ett starkt inflytande även inom det invandrar- och integrationspolitiska området, där de kulturella rättigheterna är ett centralt diskussionsämne. Man kan dock argumentera för att ett stort problem är förknippat med att nöja sig med toleransansatsen som utgångspunkt för att diskutera invandrares intressen. Tolerans är nämligen någonting som kan ges men den kan också återkallas, vilket i viss mån har skett i exempelvis i Holland och Danmark. Som politiskt instrument är det ett instrument ensidigt i händerna på majoritetssamhället och i politiska beslut styrs dess användning av konjunktursvängningar i opinionsmätningar. Det finns dock en avgörande skillnad mellan denna toleransansats och det lika-rättighetsperspektiv som kännetecknar antidiskrimineringspolitiken. Det skydd som garanteras av det senare perspektivet är, genom att det är förankrat i gällande lagstiftning om likabehandling och i internationella mänskliga rättigheter, inte på samma sätt förhandlingsbart och erbjuder därmed en mer realistisk garanti för rätten till lika behandling.

Är det då över huvud taget möjligt att hävda att invandrare som grupp har särskilda politiska intressen? Vi hävdar att så är fallet.

Besluten inom offentlig politik har nämligen på mer än ett sätt stor betydelse för invandrarnas situation i samhället.

Bortsett från direkta fördelningspolitiska aspekter har den offentliga politiken även sina identitetspolitiska aspekter (Connolly 1991). Offentliga beslut och policys baseras i allt väsentligt på i samhället rådande allmänna föreställningar och bidrar därmed till att befästa och cementera grupper – och därmed även invandrades – identiteter och intressen. Det är därför ett särskilt intresse för invandrare att vara med och påverka formuleringen och genomförandet av offentlig politik. Detta gäller för invandrare på samma sätt som för andra grupper som är underrepresenterade i politiken och som får sina offentliga identiteter befästa genom att dessa definieras i olika offentliga policys.

Endast genom att själva aktivt medverka i utformningen av offentliga problemuppfattningar, och till dessa kopplade föreställningar om invandrare och det svenska samhället, kan de bidra till en kontinuerlig omprövning av det som uppfattas som ”invandrarnas intressen”. Därigenom minskar risken för att personer med invandrarbakgrund får sig tillskrivna en statisk och stigmatiserande ”invandraridentitet”, som i sig kan ses som en form av diskriminerande handling, och vad än viktigare är, som i sina konsekvenser leder till olika former av konkret negativ särbehandling för de individer som uppfattas som tillhörande denna kategori.

Frågan om lämplig terminologi har flitigt debatterats under åren i fråga om utlandsfödda personer och deras barn. Termen invandare har i den offentliga debatten och i media i ökad utsträckning kommit att förknippas med negativa och problemfyllda attribut (Bäck och Soininen 1996; prop. 1997/98:16). På grund av detta föreslogs att termen *personer med utländsk bakgrund* ska omfatta både invandrare och personer som är födda i Sverige men som har åtminstone en utrikes född förälder (Ds 1999:48).

En sådan omprövning av *termen* invandare löser dock inte det grundproblem som har att göra med att själva *begreppet* invandare uppfattas som ett negativt och problematiskt fenomen.² Att de negativa konnotationerna tenderar att följa med oavsett val av benämning har till stor del att göra med hur arvet av det etniskt homogena samhällsidealet i sig har ett inbyggt motstånd mot det som uppfattas som andra (minoritets)etniciteter.

² För en diskussion kring sambandet mellan termer och begrepp, se Skinner 1998 och Kosellack 1989.

I vår rapport och i intervjuerna har vi valt att använda termen *invandrare* eller *personer med invandrarbakgrund*, med vilken vi i första hand avser utrikes födda personer bosatta i Sverige. Samtidigt är det viktigt att betona att vi inte menar att invandrare ska uppfattas som en enhetlig grupp i samhället, en grupp som kan definieras genom att tillskriva den en bestämd uppsättning av egenskaper. Det skulle, som Iris Marion Young framhåller, vara djupt beklagligt om rätten till social representation reduceras till så kallad identitetspolitik, det vill säga en politik som innebär att gruppen invandare betraktas som en från andra sociala grupper distinkt grupp som tillskrivs bestämda egenskaper (Young 2000).

Anne Phillips menar att man i diskussionen om underrepresenterade gruppers grundläggande rätt till politisk representation ofta tolkar idén med jämn representation som att det är en bestämd grupp med tillskrivna egenskaper som ska representeras. Tanken om en jämn representation för underrepresenterade grupper bör dock vara att man representerar de individer som tillhör gruppen, och att den proportionella andelen av politiska mandat därför ska vara reserverad för individer ur den underrepresenterade gruppen som en social kategori – och detta oavsett på vilket sätt de invalda individerna sedan vill använda denna möjlighet att påverka innehållet i politiken (Phillips 2001). Vissa kanske vill se sig som företrädare för dem som de uppfattar som ”invandrare”, andra inte. Genom att på detta sätt formulera invandrades representation undviker man problemet med att fastställa en cementerande gruppidentitet, samtidigt som man säkerställer att gruppens medlemmar ges möjlighet att påverka de offentliga föreställningarna om ”invandrare” och ”invandrarintressen”.

1.4 Frågeställningar

Vägen till ett sådant politiskt inflytande går via de politiska partierna. De strategier, regelsystem och kriterier vid rekrytering som tillämpas av dem kan göra det lättare alternativt svårare för personer med invandrarbakgrund att komma in i demokratiska processer.

Ofta studeras partier med utgångspunkt i att de är speciella organisationer, som verkar under särskilda förhållanden som demokratins grundpelare. Vi har i stället snarare velat se dem utifrån det de har gemensamt med andra privata och offentliga organisationer,

nämligen att genomföra ett uppdrag och ha en fungerande organisation för detta.

När vi på detta sätt, trots deras särart, likställer de politiska partierna med andra organisationer i samhället, ställer vi frågor om vilka effekter som partiernas organisationspolicys får ur ett integrations- och mångfaldsperspektiv. I vilken utsträckning bidrar eller försvårar deras strategier, regler och rutiner till att genomföra principen om lika rättigheter i den politiska representationen? Finns det drag i partiernas institutionella arrangemang som specifikt främjar eller hindrar mångfald och lika möjligheter för personer med invandrarbakgrund att delta i partiernas verksamhet?

- I centrum för vår studie står partiernas allmänna strategier för att genomföra sitt uppdrag och vilka konsekvenser dessa policys, regler och rutiner får för just möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att delta i partierna. Som det framgår av en rad undersökningar har partierna varit hårt prövade, med fallande medlemstal som det mest tydliga tecknet på deras problem. Därför frågar vi också hur denna utveckling liksom de botemedel som har föreslagits, kan tänkas påverka invandrades representation i partiorganisationer och som förtroendevalda.
- Givet partiernas yttersta uppdrag, att genomföra sin politik, handlar en viktig fråga på vilket sätt invandrades intressen uppfattas som ett element i deras politik.
- En annan central fråga är hur partiernas rekryteringspolitik utformas; detta både externt – rekrytering till medlemskap – och internt – rekrytering till förtroendeuppdrag. Vilken typ av rekryteringspolitik tillämpar partierna i syfte att kunna genomföra sitt uppdrag, och framförallt, vilka konsekvenser får deras rekryterings- och nomineringspolicys för personer med invandrarbakgrund? Vilken beredskap har partiorganisationer för integrations- och mångfaldsfrågor?
- Invandrades ställning i partierna påverkas även av olika sårbarheter som partierna kan tänkas vidta för att främja mångfalden. Dessa kan avse både internorganisatoriskt arbete för ökad kunskap och medvetenhet om likabehandling och mångfald på olika nivåer i partiorganisationen och åtgärder för att säkra mångfald i rekryteringen. Detta påverkas i sin tur antagligen av i vilken mån invandrare uppfattas som en viktig

målgrupp för partierna. Hur förhåller sig arbetet med jämställdhetsfrågor till hur man hanterar mångfaldsfrågan?

1.5 Forskningens perspektiv på underrepresentation och marginalisering

Individer och resurser

De problembeskrivningar och därtill hörande lösningar som ligger till grund för politiska beslut bygger ofta på olika forskningsresultat. Därigenom får forskningens perspektiv på aktuella samhällsfrågor en stor politisk betydelse. När sättet att formulera forskningsfrågan sedan ytterst styrs av val av teoretisk utgångspunkt får den sistnämnda betydande effekter på hur vi i vardagspolitiken uppfattar problem som politisk ojämlikhet, dess orsaker och eventuella botemedel mot problemet.

Mångfalden inom samhälls- och statsvetenskaplig forskning vad gäller metodologiska angreppssätt har ökat under de senaste decennierna. Denna positiva utveckling diskuteras ofta i termer av olika skolbildningar, från de mer empiriskt till de mer konstruktivistiskt orienterade. Det händer också att denna pluralism i sättet att närma sig aktuella samhällsfrågor, i stället för att vara en rikedom, görs till föremål för häftiga dispyter där företrädare för skilda forskningsinriktningar gör monoteistiska anspråk på att representera den enda "rätta och genuina" vetenskapliga kunskapen. Vad som då riskerar att gå förlorat är insikten om det värdefulla i att producera kunskap utifrån olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter, nämligen att det finns många olika sätt att beskriva och förklara samhällsproblem, men att dessa beskrivningar också alltid får politiska konsekvenser och påverkar de människor som närmast berörs av dem.

Av den summariska forskningsöversikt som vi gör på de följande sidorna kommer att framgå att de olika teoretiska förståelseramar man har använt i forskningen om politisk utslutning har haft stor betydelse för hur man i samhällsdebatten sett på politisk ojämlikhet och orsakerna bakom den.

Resurser avgör

En skolbildning som sedan årtionden tillbaka haft en inflytelserik position inom den deltagardemokratiska forskningen är resursansatsen, vilken förklarar individens politiska deltagande med hennes tillgång till olika typer av materiella och sociala resurser. Från att ha varit den dominerande traditionen inom amerikansk deltagardemokratisk forskning har resursperspektivet kommit att bli inflytelserikt även i svensk forskning. Givet att man har tillräckliga resurser, i termer av tid, pengar och kompetens, antas människor delta i politiken för att främja sina intressen. Resurser som då behövs inbegriper materiella sådana men också att man har införlivat en normativt positiv hållning till politiskt deltagande och till politiska institutioner, att man med andra ord har förvärvat så kallade medborgerliga kompetenser. En nödvändig ingrediens för denna positiva hållning är att man har tilltro till såväl egna inflytandemöjligheter som till de politiska institutionerna. Den så kallade SES-modellen ("Socioeconomic status model"), kompletterad med vissa attitydorieringar, är ett uttryck för detta synsätt (se Almond and Verba 1963; Verba och Nie 1972; Brady, Verba och Schlozman 1995)

Resursmodellen har även intagit en central position inom forskningen om minoriteters och invandrades politiska deltagande, som på ett naturligt sätt fogats till denna forskningstradition. Man har sökt förklaringar till politisk marginalisering i förhållanden som individens status på arbetsmarknaden, civilstånd, medlemskap i majoritets- och minoritetsorganisationer, mediekonsumtion m.m. Resursmodellen har med andra ord testats i olika varianter, både inom den internationella minoritetsforskningen och inom svenska undersökningar om det politiska deltagandet bland personer med invandrarbakgrund (Bäck och Sojininen 1992, 1996; Teorell och Westholm 1999; Adman och Strömblad 2000). Individens bristande resurser – sociala, ekonomiska och attitydmässiga – får då förklara skillnader i politisk aktivitet mellan individer med majoritets- och minoritetsbakgrund. Vidare har även så kallade etniskt baserade resurser som social tillhörighet, känslan av gruppidentitet och gruppmedvetenhet visat sig ha en positiv effekt på minoritetsmedlemmars aktivitetsnivå, genom att vara värdefulla för att mobilisera minoritetsgruppers deltagande (Leighley och Vedlitz 1999).

Således är det naturligt att detta perspektiv även står i fokus när man i den danska maktutredningen diskuterar invandrades resurser som viktig bakgrund till politiskt deltagande; detta i form av utbildning, sociala och politiska resurser och ”politisk beredskap” (Togeby m.fl. 2003). Det visar sig enligt de empiriska undersökningarna att dessa resurser är mer begränsade för första generationen medan den unga generationen, som har vuxit upp i Danmark, har det bättre ställt. Skillnader i politisk beredskap, det vill säga i förmågan att följa med i politiken och att ta ställning till politiska frågor, visade sig kunna föras tillbaka på skillnader i ”medhavda” resurser. Detta handlar om skillnader mellan personer med invandrarbakgrund – där utbildning och vistelsetid är centralt – men även skillnader mellan danskar och personer med invandrarbakgrund, vilka generellt ser ut att vara resultat av svaga ”medhavda” resurser.

Socialt kapital och kultur som resurser

En annorlunda form av resurs som fått allt större uppmärksamhet som förklaringsfaktor är individens tillgång till olika nätverk i samhället. Inspirerad av teoribildningen kring socialt kapital, i termer av tillgång till sociala nätverk i samhället och tillit till medmänniskor och samhällsinstitutioner – (Putnam 1995; Coleman 1988; Field 2003; Baron, Field och Schuller 2000) har teoribildningen väckt stort intresse inom samhällsvetenskapen; inte minst för att den sammanbinder individens resurser med det kollektiva sociala kapitalet på samhällsnivå. Den kan därför användas för att förklara individens handlande men också för att beskriva hur rikt eller fattigt ett samhälle är på ackumulerat socialt kapital. Socialt kapital antas här fungera antingen som överbryggande eller sammanbindande, det vill säga att individen skaffar sig nätverksrelationer antingen tvärs över eller alternativt inom olika sociala miljöer i samhället.

Så finner till exempel Borevi och Strömblad att individens tillgång till rekryterande nätverk, kunskaper och intresse framstår som de främsta förklaringsfaktorerna till föreningsdeltagandet bland personer med invandrarbakgrund (Borevi och Strömblad 2004). I en studie av de politiska partiernas insatser för att mobilisera väljare med invandrarbakgrund i valrörelsen 2002 framgick det att nätverksrelationer mellan partiföreträdare och representanter

för invandrarföreningar uppfattades ha en central betydelse som politiskt mobiliserande kraft (Bäck och Soininen 2004).

En något annorlunda typ av förklaring utgår från begreppet ”politisk kultur”, vilket har gamla anor inom den deltagardemokratiska forskningen, ända sedan Almond och Verbas amerikanska studier av medborgardygder i 1960-talets USA (Almond och Verba 1963). I den danska maktutredningen från 2003 diskuterar man skillnader i politisk kultur som förklarande faktor till det politiska deltagandet bland personer med invandrarbakgrund. Här handlar det om krockar mellan olika uppfattningar om hur man löser konflikter och vem man bör vara solidarisk med. Med hjälp av Durkheims klassiska teori om mekanisk och organisk solidaritet används här kultur som en förklaringsvariabel när det gäller skillnader i politiskt deltagande mellan majoritets- och minoritetsdanskar (Togeby 2003). Mekanisk solidaritet, som anses utgöra den dominerande formen av solidaritet i traditionella samhällen – och omfattar de människor som man närmast liknar (det vill säga familj, landsbygd och den egna etniska gruppen) – skulle därmed vara mer kännetecknande för människor som vuxit upp i sådana traditionella miljöer. Den organiska solidariteten, som i stället bygger på moraliska argument, antas vara mer utbredd i samhällen med en mer utvecklad arbetsdelning, såsom exempelvis dagens skandinaviska välfärdsstater inklusive Danmark (ibid.). Den danska maktutredningen beskriver vidare hur det i dansk politisk kultur finns en tradition av kompromisser, vilket enligt den aktuella studien inte alltid värdesätts av de etniska minoriteterna (ibid.). Tvärtom kan kompromisser tolkas som förräderi mot dem man representerar. Kultur handlar också om traditioner av politisk aktivitet. Vidare kan kvinnors lägre politiska aktivitet visa på könsrollernas betydelse. Men kulturen kan förändras, och tillvaratagandet av intressen kan bli mer effektivt – positiva förändringar är det ökade förenings- och organisationsdeltagandet bland personer med invandrarbakgrund, liksom att kvinnor här har lika högt valdeltagande som män, konkluderar utredningen. Men en viktig del i den politiska kulturen handlar om att bli insläppt, och då många danskar har en ganska avvisande hållning till invandrades politiska deltagande uppfattar sig många invandrare som utestängda. Enligt opinionsundersökningar anser varannan dansk att invandrare ska ges medborgarskap när de ”lärt sig uppföra sig som danskar”, och hälften anser att tre års vistelsetid är för kort tid för förvärvande av danskt medborgarskap (Togeby 2003). Utredaren

konstaterar att det är inte enbart bland de etniska minoriteterna som den mekaniska solidariteten är viktig, utan tydligen är detta något som även kännetecknar det danska samhället.

Resursperspektivets politiska konsekvenser

Resursperspektivet får flera viktiga politiska konsekvenser. När problemet kring politisk ojämlikhet och underrepresentation förklaras med skillnader i individuella resurser, materiella, sociala eller andra, leder detta till politiska lösningar som består i att tillföra de politiskt marginaliserade nya resurser för att kompensera dem för resursunderskottet. I detta ingår även kunskaps- och informationsinsatser för att förstärka en deltagandepositiv attityd.

Detta har också under lång tid varit den offentliga strategin för att höja valdeltagande bland personer med invandrarbakgrund. Dahlström och Möller som har undersökt statens strategi sedan införandet av den kommunala rösträtten för utländska medborgare 1976, finner att den i allt väsentligt är detsamma i dag som 1976 (Dahlström och Möller 2005). Strategin har, trots att satsningarna inte framstår som lyckade, hela tiden handlat om information. Utgångspunkten har varit att det låga och sjunkande valdeltagandet bland röstberättigade utländska medborgarna främst förklaras av att de uppvisar kunskapsmässiga luckor, både vad gäller olika politiska alternativ och i fråga om ren valteknisk information.

Efter en studie av lokala demokratisatsningar med stark informationsprofil i anslutning till valet 1998 konstaterar Olsson med flera (2000) att det knappast är kunskapen om det svenska demokratiska systemet eller ens om den politiska debatten som saknas hos dem som avstår från att välja. Liknande slutsatser kunde dras av studien som handlade om partiernas information till invandrare i anslutning till 2002 års val (Bäck och Soininen 2004). Ett ytterligare problem är att snabba informationsinsatser begränsade till valrörelsen tvärtom kan få negativa effekter genom att underminera väljarnas förtroende för de politiska institutionerna. Om inte annat borde resultatet – det stadigt sjunkande valdeltagandet bland utländska medborgare – väcka frågor ifall informationsbristen verkligen är huvudorsaken. Frågan är om resursteorin – skillnaderna i de individuella resurserna mellan majoritets-svenskar och personer med invandrarbakgrund – verkligen kan förklara ojämlikheten i deltagande och representation?

En viktig förklaring till varför resursansatsen har varit så dominerande är att den inte strider mot centrala värden i samhället. Tvärtom ligger de resursförstärkande åtgärderna väl i linje med vad som räknas till välfärdspolitikens mål, nämligen att genom att tillföra resurser åstadkomma ökad jämlikhet i samhället. Resursansatsen är politiskt tilltalande då den på ett smidigt sätt låter de politiska lösningarna infogas i det etablerade systemet för att lösa samhällsproblem. Konsekvensen blir att de politiska institutionernas bidrag till skapandet av politisk underrepresentation försvinner ur blickfånget.

Ett centralt minoritets- och integrationspolitiskt problem med resursperspektivet är att man tenderar att generalisera från en invandrar- eller minoritetsgrupp till andra med de viktiga konsekvenser som detta får för de människor som berörs av detta. Inte sällan får invandrare genom en ”add and stir”-metod bilda en egen redovisningskategori och undersökningsresultaten används sedan för att dra generella slutsatser om gruppen invandrare. Trots att närmare granskningar inte sällan visar att skillnaderna ofta är större mellan olika invandrargrupper än mellan dessa grupper och majoriteten, ligger politikens fokus uteslutande på det som tycks vara utmärkande för den statistiskt konstruerade kategorin invandrare. En sådan offentlig produktion av identiteter innebär så kallad identitetspolitik, det vill säga en politik som ofta bygger på negativa och förminskande beskrivningar av de problem som förknippas med att vara invandrare. Genom att peka ut invandrare som grupp lägger man skulden på invandrarna själva för att de är marginaliserade. Resursansatsen för att diskutera politisk ojämlikhet ger därmed lätt upphov till ”blame the victim”-syndromet.

Allt detta sagt, är det samtidigt viktigt att argumentera för värdet av undersökningar som fokuserar på individens resurser. Forskningstraditionen har en viktig uppgift i att kartlägga hur skillnader i olika samhällsgruppers resurser kan utgöra en viktig grund för utvärderingen av effektiviteten hos olika offentliga åtgärder för ökad jämlikhet. Detta till exempel i fråga om genomförandet av ny antidiskrimineringslagstiftning.

Institutionella förklaringar till underrepresentation i politiken

Förutom att diskutera individens politiska resurser eller politisk kultur som en viktig determinant för det politiska deltagandet har man i tidigare forskning även sökt sig till förklaringsmodeller som betonar vikten av politiska och andra samhällsinstitutioner, och på vilket sätt dessa kan hindra och främja politisk aktivitet. Till sådana institutionella faktorer hör exempelvis de politiska rättigheter invandrare har enligt gällande lagstiftning.

Bland annat har flera länder infört kommunal rösträtt för röstberättigade utländska medborgare, som Danmark, Holland och Sverige. Även annan lagstiftning, som till exempel medborgarskapslagstiftning och andra regelsystem påverkar den politiska integrationen bland personer med invandrabakgrund. Hur valsystemet fungerar har visat sig vara ytterligare en viktig institutionell faktor. I Danmark förefaller personval ha haft positiv effekt på invandrades politiska deltagande, genom att personvalet gör det jämförelsevis lättare för personer med invandrabakgrund att bli valda på "kommunal" nivå (Togeby 2003). Även i Sverige har man funnit tecken på att personvalsinslaget i valsystemet har bidragit till ökad politisk mobilisering bland personer med invandrabakgrund (Bäck och Soininen 1999b). En indikation i samma riktning ges av en rapport från Konstitutionsutskottet (2003/04 URD6) där det framgår att 23 procent av de infödda och 38 procent av de utrikes födda använde möjligheten att personrösta i riksdagsvalet 2002.

Större vikt åt det "personliga" i förhållande till det politiska budskapet, ger också större utrymme för mer eller mindre medvetet image- och identitetsskapande (Economou och Forstorp 1999), och här kan kandidatens etniska bakgrund utgöra en viktig del av hans/hennes politiska profil (Solomos och Back 1995; Saggat 2000). Utrikes födda politiker har också betydligt oftare än infödda visat sig räkna invandrare till de kategorier de anser sig representera (Bäck och Soininen 1996).

De institutionella förklaringsfaktorerna handlar således om effekter av regelsystem som är av mer bestående karaktär, såsom lagar, förordningar och etablerade rutiner men även regel- och normsystem som institutionaliserats i form av existerande organisationslösningar.

Odmalm behandlar i en undersökning samspelet mellan kommun, civilsamhälle och invandrades organisering på lokal nivå i Malmö. Han relaterar sin analys till teorier om politiska

möjlighetsstrukturer, ett begrepp som under senare år fått stor betydelse inom forskningen om sociala rörelser (Odmalm 2005). Närmare bestämt analyserar han betydelsen av formella institutionella strukturer, dominerande skiljelinjer i samhället, samt etablerade informella tillvägagångssätt och rådande alliansstrukturer. Det visar sig att dessa möjlighetsstrukturer, såväl de nationella som de lokala, till stor del minskar de etniska föreningarnas inflytandemöjligheter.

Även Brochmann och Rogstad diskuterar maktmekanismer i mötet mellan minoritetsgrupper och majoritetssamhällets institutioner i sin undersökning av hur minoritetsgrupper i Norge söker påverkansmöjligheter via den parlamentariska och den organisatoriska representationskanalen (Brochmann och Rogstad 2005). De tar sin utgångspunkt från begreppen synlighet, resonans och legitimitet. De beskriver att kravet på synlighet i stor utsträckning handlar om att få genomslag i media, och därmed om att ha möjlighet att bli del av det offentliga meningsutbytet. Till detta krav fogas även betydelsen av resonans, vilket innebär reaktioner från motdebattörer. Det sista kravet, legitimitet, innebär att argumenten och deltagarna anses vara en del av den centrala debatten.

Liksom i Sverige deltar de etniska minoriteterna betydligt mindre i politiken än den inhemska majoriteten. Enligt Brochmann och Rogstad är dock lokalvalen i Oslo ett intressant undantag, där i synnerhet norgepakistaniernas valdeltagande är högt. Genom personvalet har både pakistanier och andra invandrargrupper blivit statistiskt väl representerade i Oslos "bystyre", något som invandrarorganisationernas agerande bidragit till. Under de senaste åren har det etniska föreningslivets politiska roll börjat uppmärksammas mer, och några landsomfattande organisationer har fått ekonomiskt stöd och korporativistiskt erkännande av staten (Brochmann och Rogstad 2005).

Slutligen kan vi även räkna in de mer informella institutionella faktorer som har effekter på politisk ojämlikhet, såsom rådande uppfattningar om vad som krävs av individen för att aktivt kunna delta i politiskt arbete (Dahlstedt 2005). Enligt Dahlstedt är etablerade normer, tankemönster och konventioner centrala delar i partiernas påverkan. I intervjuer med partiaktiva med utländsk bakgrund framkommer tecken på en subtil underordning och utestängning. Exempelvis upplever politiker med utländsk bakgrund att deras kompetens och insatser inte riktigt tas på allvar, samtidigt som de också anser sig möta mer eller mindre outtalade krav på att

anpassa sig till ett "svenskt" sätt att argumentera och driva frågor på. Liknande resultat redovisar även Lukkarinen Kvist (2001) i sin studie, det är viktigt att "tala rätt" och "känna till de rätta koderna". Dahlstedt vill förklara underrepresentationen i partierna med hjälp av utestängningens mekanismer. Hit hör allmänna spelregler och konventioner inom partilivet, som kan vila på "färgade" bedömningsgrunder. Hit hör även tillgången till olika slags kontakter och nätverk, liksom förekomsten av utpekande och stereotypa bilder av "de Andra" (Dahlstedt 2005). Även Johansson (2002) konstaterar utifrån resultat från en undersökning bland förtroendevalda med utländsk bakgrund, att partierna har ett stort ansvar i exkluderingen av personer med invandrarbakgrund. Detta bland annat på grund av att de sociala nätverk som skapas inom partiet många gånger har en avgörande betydelse för hur nomineringen till förtroendeuppdrag konkret går till.

Sammanfattningsvis kan vi säga att i stället för att utgå från invandrares bristande resurser som huvudförklaring, med de politiska konsekvenser det medför, bidrar ett institutionellt fokus till lyfta fram frågeställningar om på vilka sätt institutionernas praktiker får exkluderande eller integrerande effekter.

1.6 Partier som demokratiska organisationer diskriminerar inte... eller?

Tanken om att politiska partier skulle ägna sig åt diskriminering på etnisk eller annan grund kan verka främmande. Detta eftersom de politiska partierna, då de axlar rollen som demokratins främsta företrädare, därmed också uppfattas som rättvisa organisationer. Lika rättigheter och rättvisa procedurer är således frågor som man kan anta både står högt på partiernas politiska dagordning, och även är något som präglar deras interna arbete. Men hur demokratiska är de politiska partierna i verkligheten? Är det rimligt att tro att de till skillnad från myndigheter och näringslivsorganisationer skulle vara mer rättvisa och fria från diskriminerande handlingar? Vi ska nedan argumentera för varför det är mer sannolikt att partierna diskriminerar än att de inte gör detta.

De politiska partierna intar en särställning bland organisationer, inte minst för att det är svårt att i dagens samhälle tänka sig en fungerande demokrati utan partier. Ett traditionellt sätt att beskriva partiernas arbete är att utgå från deras huvudfunktioner,

som anses vara att kanalisera önskemål och krav från medborgare till beslutsfattare, att artikulera och aggregera dessa krav, att mobilisera, socialisera och informera medborgarna samt att rekrytera kandidater (Bäck och Möller 2001; Widfeldt 1997).

Partiernas kanaliseringsfunktion kan här ses som central (Bäck och Möller 2001). Partierna förmedlar medborgarnas önskemål till politikerna, men de kan också ge politiska beslut legitimitet nedåt genom partierna. Intresseartikulering och intresseaggregering innebär att en grupps intressen artikuleras och förs fram i debatten, för att sedan aggregeras då intressena vägs samman till en partiståndpunkt. Rekryteringsfunktionen utgör i sin tur naturligtvis en grundläggande förutsättning för all annan verksamhet, då partierna måste klara av att rekrytera medlemmar och därigenom företrädare till olika förtroendeuppdrag. Socialisationsprocessen skapar vidare stabilitet i systemet genom att se till att de nya medlemmarna tillägnar sig politiskt relevanta beteenden och attityder. En viktig aspekt av socialisationsfunktionen är att den ansvarar för ideologibyggande, vilket möjliggör sammanhållning och utvecklandet av en gemensam identitet (Bäck och Möller 2001).

Sammanfattningsvis kan sägas att partierna har ett tydligt definierat uppdrag, för vilket de behöver en organisation lämpad för genomförandet. I en senare del av rapporten kommer vi att närmare diskutera vilken betydelse den praktiska utformningen av de olika funktionerna får ur ett integrations- och antidiskrimineringsperspektiv; detta inte minst när det gäller rekryteringsfunktionen, med dess urvals- och selektionskriterier. Här skall vi dock återgå till frågan om partierna som demokratiska organisationer.

Som nämnts är det vanligt att tänka att organisationer vars huvudmål är att arbeta för demokrati, också därmed är demokratiskt uppbyggda. Tanken att demokratiska organisationer, närmast per definition, inte ägnar sig åt diskriminering är därmed inte långt borta. Tidigare erfarenheter tyder dock på att båda dessa tankegångar framstår som mindre rimliga. Historiska erfarenheter och empiriska studier visar att det är en sak att arbeta för demokratisk rättvisa och lika rättigheter, och en annan sak att göra det på ett demokratiskt sätt. Många organisationer som kämpar för demokrati har inte präglats av demokratisk förankring bland medlemmarna när det kommer till interna beslutsprocesser, procedurer och den interna organisationskulturen (Wrench 1996; 2000). Samtidigt kan den allmänna uppfattningen, och de

förväntningar som finns både bland allmänheten och bland de egna medlemmarna om att organisationen lever upp till bilden av att vara demokratisk, försvåra organisationens förmåga att se att det förekommer diskriminering i den egna verksamheten.

Hur demokratiska är då de politiska partierna? Enligt den statsvetenskapliga partiforskningen är svaret relativt entydigt. Partierna kännetecknas inte av någon högre grad av intern demokrati och i partiforskningen är det vanligt att ifrågasätta om detta överlag ens vore önskvärt. Teorell har i sin forskning om en intern partidemokrati, i form av hur intresseartikulering och intresseaggregering sker i partierna, beskrivit hur man historiskt starkt har motsatt sig en demokratisering av arbetet i partiorganisationen. Argumentationen mot intern partidemokrati, som hör samman med teorin om att demokrati förutsätter aktiv partikonkurrens, har länge haft stort inflytande över synen på partier (Teorell 1999). Demokrati är med denna utgångspunkt ingenting som man ska förknippa med partiernas sätt att fungera, den uppstår i stället ur konkurrensen mellan olika partier. En viktig förutsättning för den demokratiska partikonkurrensen är då att partierna kan agera handlingskraftigt, vilket i sin tur förutsätter en stark intern sammanhållning och att partiet utåt talar med en röst. Sett i det perspektivet kan interndemokratiska processer riskera att förlama partiet, göra ett parti ineffektivt och underminera dess handlingsförmåga. I stället antas ofta att principerna i Robert Michels (1959) ”Iron law of oligarchy” bör råda om en partiorganisation ska vara effektiv (Teorell 1998). Allt för stora inslag av öppet debattklimat kan alltså i värsta fall tänkas hota den interna sammanhållningen och leda till fragmentering. Uppfattningen att intern partidemokrati inte är förenligt med de demokratiska villkoren, definierade i partikonkurrenstermer, har varit väl spridd och starkt förankrad i synen på partier.

Teorell argumenterar dock för varför det ändå är, och även bör vara, möjligt att i högre grad demokratisera de två för partierna centrala funktionerna, intresseartikulerings- och aggregeringsprocesserna (Teorell 1999). Med sin utgångspunkt i en deliberativ demokratisyn hävdar han att man genom att förstärka de demokratiska processerna i partiorganisationerna, och öppna upp och engagera fler personer i diskussionerna kring aktuella frågor om policyprioriteringar, därigenom kan göra det lättare för medborgarna att hålla partierna ansvariga för deras politiska dagordning. Hans huvudinvändning mot partikonkurrensmodellen är

att den bygger på ett felaktigt antagande om att medborgarna har färdiga politiska preferenser och ståndpunkter, och att dessa är externa till den intresseaggregeringsprocess som äger rum i partierna. Medborgarnas preferenser formas tvärtom i den offentliga debatten, som en viktig produkt av det offentliga samtalet, vilket innebär att man inte kan betrakta dem som externa för den politiska processen. Preferensformationen är en del av den politiska processen (ibid.).

Resultaten från den kartläggning av parti-interna beslutsprocesser som Teorell tidigare genomfört (1998) visade sig inte vara särskilt uppmuntrande med avseende på graden av intern demokrati. I undersökningen, som beskriver hanterandet av centrala policyfrågor i moderaterna och socialdemokraterna, fann han visserligen betydande skillnader i de två partiernas sätt att strukturera sina interna policyprocesser, med företräde för förankringsprocesser hos socialdemokraterna och mer näringslivsinspirerad elitstyrning hos moderaterna. Men inte i något av de två fallen kunde man tala om större inslag av intern demokrati (Teorell 1998).

Vilka slutsatser kan vi då dra av detta? För det första stämmer knappast den allmänna bilden att partiorganisationer, såsom varandes ”demokratins försvarare”, därmed automatiskt skulle vara demokratiska organisationer. Empiriska undersökningar indikerar snarare bristande intern demokrati. Om man för det andra betraktar partierna utifrån ett normativt perspektiv finns här ett sedan lång tid tillbaka starkt institutionaliserat synsätt som går ut på att partiet hellre ska vara odemokratiskt än demokratiskt i sitt interna arbete – allt för att bättre kunna tjäna demokratin i samhället. Kan det här finnas paralleller till hur partierna hanterar andra lika centrala frågor? Kan man analogt hävda att partierna är bättre skickade att främja integration och lika rättigheter i samhället, om de utifrån till exempel effektivitetshänsyn bortprioriterar frågorna om lika behandling och lika rättigheter i det interna partiarbetet?

Denna fråga återkommer vi till i diskussionen om partiernas nominerings- och rekryteringsrutiner i ett integrationspolitiskt perspektiv.

1.7 Vikten av partiernas antidiskrimineringsarbete

Andelen förtroendevalda med utländsk bakgrund är låg i svenska beslutsfattande organ. Mönster av underrepresentation har konstaterats på samtliga nivåer av den politiska beslutsordningen (Dahlstedt 2005; Bäck och Öhrvall 2004).³

Dessa resultat väcker viktiga frågor om hur den politiska representationen fungerar. Underrepresentationen av personer med invandrabakgrund i politiken kvarstår trots flera årtionden av aktiv integrationspolitik och försök att minska den. Och vad värre är, utvecklingen under de senaste decennierna har snarast gått åt fel håll i fråga om skillnader mellan invandrares och inföddas politiska inflytandemöjligheter. Då bland annat det sjunkande valdeltagandet bland framför allt personer med utländsk bakgrund bidrar till att ytterligare försvaga invandrares närvaro i politiken. Visserligen har andelen personer med invandrabakgrund bland förtroendevalda ökat något men utvecklingen går mycket långsamt framåt. Om vi utgår från att politiska församlingar i en representativ demokrati bör återspegla samhällsmedborgare i stort – deras idéer, känslor, erfarenheter och agerande – måste vi ställa oss frågan om hur politiska församlingar som präglas av underrepresentation av personer med invandrabakgrund förmår representera hela spännvidden av mångfald i samhället.

En central frågeställning är därför hur vi vill att det representativa politiska systemet ska fungera. Hur löser man då de två nära relaterade problemen, om att minska exkluderingen av personer med invandrabakgrund i politiken och om att säkra partiernas roll som förmedlande länk i demokratin i ett mångkulturellt samhälle? Den allmänna samhällsutvecklingen borde vara argument nog för att övertyga om att de demokratiska institutionerna måste kunna härbärgera mångkulturell demokrati, i takt med att europeiska samhällen i ökande grad präglas av etnisk mångfald.

Till detta bidrar bland annat en fortsatt flyktingmigration och den demografiska utvecklingen, som med en åldrande befolkning antas skapa behov av ny arbetskraftsmigration från länder utanför EU-området. I likhet med det övriga Europa kommer befolkningen

³ Under 2002 utgjorde de utrikes födda 11,8 procent av den totala svenska befolkningen. Under samma år var andelen utrikes födda ledamöter i kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige något mer än hälften av den siffran, närmare bestämt 6,5 respektive 6,9 procent. Andelen utrikes födda förtroendevalda följer generellt den politiska församlingens status, genom att den är lägre i exempelvis kommunstyrelser och mer betydelsefulla politiska organ och högre i till exempel stads- och kommunalnämnder (SCB 2003).

i Sverige att vara alltmer heterogen i termer av ursprung och etnicitet. Detta innebär att man kommer att behöva ompröva synen på det så kallade ”integrationsproblemet”, vilket i den offentliga debatten inte sällan fokuserar den enskilde individens resurser som förklarande faktorer, hennes kapacitet och vilja, från svensk-kunskaper till social kompetens. Den politiskt mest centrala frågan torde i stället snarast handla om hur politiska och andra samhällsinstitutioner ordnar för mångkulturell demokrati, och om samhällets gemensamma värdegrund. Här aktualiseras också frågan om vad som krävs av politiska partier som grundpelare i demokratin, för att de ska klara av sin intresseförmedlande uppgift i ett mångkulturellt samhälle.

Inom flera andra samhällsområden har man redan lyft fram centrala aktörers sätt att hantera mångfaldsfrågan och på vilket sätt institutionaliserade handlingsmönster inom dessa bidrar till exkludering alternativt främjar inkludering i samhället. EU har som politisk aktör här varit starkt drivande genom att framhålla frågorna kring diskriminering och fungerande mångfald som viktiga, både i kraft av deras betydelse för EU:s framtida roll i den globala ekonomiska konkurrensen och även utifrån tanken om lika rättigheter som en komponent i unionens värdegrund (COM/2001/291; Soininen 2003). Av bland annat dessa skäl har EU, med hjälp av den antidiskrimineringslagstiftning som trädde i kraft år 2000, placerat frågorna om lika rättigheter, anti-diskrimineringsåtgärderna och mångfaldsfrågorna högt på sin, och därmed på medlemsländernas, dagordning (2000/43/EC, 2000/78/EC, 2000/750/EC). I likhet med andra EU-länder har Sverige ställts inför krav på att införa en antidiskrimineringslagstiftning för arbetslivet som förbjuder både direkt och indirekt negativ särbehandling på grund av ras eller etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning, funktionshinder och ålder, och när det gäller ras och etnicitet även inom en rad andra centrala samhällsområden. EU har kunnat ställa långtgående krav på medlemsländerna om att anpassa sina nationella lagar och sin administration till de nya bestämmelserna. Lagstiftningen är dock, framhåller EU, endast *ett* instrument för att genomföra lika rättigheter för invandrare och andra marginaliserade minoriteter (2000/750/EC). Vidare krävs att en rad konkreta åtgärder vidtas för att ändra på attityder, handlingsmönster och öka medvetenheten om problemets karaktär och omfattning i den offentliga debatten.

Därmed har förutsättningar skapats för att föra mångfalds- och diskrimineringsfrågorna mot den politiska debattens centrum. Diskrimineringskostnader (ekonomiska och andra) för samhället, näringslivet och för den drabbade individen har fått allt större uppmärksamhet. Illustrativt för utvecklingen är att få samhällsdebattörer i dag diskuterar integration utan att problematisera den roll som indirekt och direkt negativ särbehandling kan ha i sammanhanget.

Det brukar också framhållas som särskilt viktigt hur statliga myndigheter som offentliga organisationer fungerar med avseende på etnisk mångfald. Flertalet av dessa har i dag någon form av plandokument för att främja etnisk mångfald bland sina anställda och för att integrera mångfaldsfrågorna inom det egna politikområdet, vilket lagstiftningen också kräver av dem (SFS 1986:856 (uppdaterad 1999)). Det finns i dag också ett stort utbud av konsulttjänster inom området både för offentlig och privat verksamhet.

Mot bakgrund av att staten och den centrala statsförvaltningen kan ses som en viktig förebild för resten av samhället, genomförde Integrationsverket 2005 en granskning av planer, insatser och utfall i 17 myndigheters arbete med etnisk mångfald (Integrationsverkets rapportserie, 2004:04). Resultaten från undersökningen var, enligt verket, mindre uppmuntrande. Personalens sammansättning generellt och i synnerhet på ledningsnivå återspeglade långt ifrån mångfalden i det omgivande samhället. På många myndigheter var de vidtagna åtgärderna inte integrerade i den reguljära organisationen, och många gånger rörde det sig dessutom snarare om retorik än konkreta framsteg. Även Riksrevisionen kom till en liknande slutsats i sin revisionsrapport 2005 (Riksrevisionen 2005:5). Denna visade att myndigheterna inte lade någon större vikt vid mångfaldsfrågan i sin årliga återrapportering till regeringen. Detta var å andra sidan inte heller något som regeringen krävt i sina instruktioner till myndigheterna, vilket ansågs förklara resultatet. Därav revisionsrapportens rubrik, ”Från invandrapolitik till invandrapolitik”, åsyftande ett misslyckande i att övergå från den gamla invandrapolitiken till en integrationspolitik. Enligt regeringens integrationspolitiska beslut från 1997 skall den mångkulturella politiken nämligen vara en integrerad del av verksamheten inom samhällets alla politikområden, vilket man ansågs ha misslyckat med.

Vi vill argumentera för att politiska partier, som befinner sig i frontlinjen för att utveckla demokratin i samhället, i ännu högre grad än den statliga förvaltningen spelar en nyckelroll som förebild

när det gäller att bekämpa exkludering och negativ särbehandling. För det första skickar man uppenbart fel signaler till personer med invandrarbakgrund när de politiska institutionerna, sammansättningen bland de partiaktiva och förtroendevalda, inte speglar dagens svenska samhälle. Detta medför att de allmänna integrationspolitiska strävandena framstår som mindre trovärdiga.

För det andra bidrar underrepresentationen till att undergräva de politiska partiernas och politikens legitimitet gentemot det övriga samhället. Om statliga myndigheter, andra offentliga organisationer och näringslivet ska kunna uppfatta partiernas budskap om kravet på en aktiv antidiskriminerings- och integrationspolitik som seriöst menat, måste de rimligen själva kunna visa att de lever upp till den politik de anser sig kunna kräva av andra. I detta avseende har de politiska partierna en unik position i samhället. Att partierna med framgång skulle kunna främja integration och bekämpa diskriminering och exkludering samtidigt som deras egna organisationer vore undantagna från de regler som gäller för resten av samhället, skulle vara en ganska motsägelsefull konklusion.

I ett vidare perspektiv kan förekomsten av negativ särbehandling anses vara ett särskilt allvarligt problem när den sker just i politiska partier. Om inte organisationer som utsett sig till – och har sin makt på grund av – att de utgör en garant för lika rättigheter, klarar av att själva leva upp till dessa grundläggande demokratiska värden, måste detta anses vara ett nog så allvarligt problem för demokratin.

Samtidigt är de politiska partierna mycket speciella organisationer, i jämförelse med andra offentligt finansierade organisationer, från statliga myndigheter till idrottsföreningar. För de sistnämnda gäller nämligen att bidrags- och anslagsbestämmelser används som en form av ekonomisk styrning av deras verksamhet. Med hjälp av ekonomistyrningen kan regeringen fordra att bidragsmottagaren vidtar aktiva åtgärder. Detta har även gjorts inom just det integrationspolitiska området, där invandrarföreningar ställts inför sådana krav; något som dock inte gjorts i fråga om det övriga föreningslivet (Bengtsson och Borevi 2005-01-11). Förordningar och budgetstyrning genom myndighetsanslag är styrinstrument som används mot den offentliga förvaltningens organisationer.

De politiska partierna intar dock en särställning bland organisationer. Endast företrädare för partierna själva kan besluta om huruvida den offentliga finansieringen i form av partistöd skall kopplas till särskilda policykrav riktade till partiorganisationerna.

De särskilt utvecklade kontroll- och uppföljningssystem för den offentliga förvaltningen, och även för privata organisationer, i hur man använder offentliga specialdestinerade anslag, saknas när det gäller politiska partier. I det perspektivet kan det anses vara särskilt anmärkningsvärt att det i samband med 2002 års valrörelse visade sig att vissa partier uppenbart även använt det specialdestinerade partianslaget, som var avsett för mobilisering av väljare med invandrarbakgrund, till delvis andra ändamål under valkampanjen (Bäck och Soininen 2004). Sammanfattningsvis, eftersom de politiska partierna har både en stor frihet i sitt handlande och ett stort ansvar gentemot samhället, är det viktigt att granska vilken jämlikhets- och antidiskrimineringspolitik som de själva driver.

1.8 Partier som institutioner i det politiska systemet

Politiker söker ofta kunskap som bas för sina beslut. I synnerhet den kunskap som förmedlas och produceras av forskningen anses eftertraktad i samhällsdebatten och i politiken. Med den aktuella kunskapen följer vanligtvis en bestämd terminologi och en förståelse av det som ska beskrivas, vilket samtidigt länkar samman det som beskrivs till andra besläktade företeelser. Vanligt är också att man kopplar kunskapen till en lämplig bild, metafor, för att göra den mer lättillgänglig. När kunskapen sedan används i politiken får dessa begrepp, bilder och sätt att förklara samhälleliga händelser reella politiska konsekvenser.

I detta avsnitt är vår avsikt att problematisera hur man vanligtvis ser på politiken och de politiska partierna och vilken betydelse detta har för vårt sätt att beskriva underrepresentation i politiken generellt och i synnerhet när det gäller exkluderingen av personer med invandrarbakgrund.

Systemperspektivet

Olika utgångspunkter för att diskutera politisk representation innebär också olika syn på underrepresentation och möjligheterna till lika inflytande för personer med invandrarbakgrund. Utgångspunkten kan antingen tas i medborgarskapets löfte om politiska – både formella och substantiella – lika rättigheter eller alternativt i en bild av politiken i systemtermer.

Ett både i forskningen och i den offentliga debatten etablerat sätt att se på politik är att beskriva det i systemtermer. Därmed likställs demokrati med det demokratiska systemet och politik är lika med det politiska systemet. Utifrån denna utgångspunkt kan man exempelvis jämföra olika länders politiska system, genom olikheter i konstitutioner, i val- och partisystem. Här får system som metafor begripliggöra hur vi har organiserat för att besluta om våra gemensamma frågor. De politiska partierna beskrivs här, som vi gjorde tidigare, utifrån de funktioner de har, från kanaliseringstill socialisationsfunktionen, medan medborgarna tilldelas rollen som producenter av krav och stöd till systemet. Inom det politiska systemet fattas sedan beslut om den auktoritativa värdefördelningen i samhället.

Trots att man i dag mer sällan ser en explicit redovisning av systemmodellen och dess grundbegrepp, utgör den samtidigt den inom statsvetenskaplig forskning outtalade utgångspunkten för att begripliggöra och diskutera politik. Med tiden har den blivit en integrerad del av den allmänna politikförståelsen utan att man närmare förefaller reflektera över hur detta sker eller hur den påverkar vårt sätt att beskriva demokratiska problem och deras lösningar. När David Easton 1963 lanserade sin teori om det politiska systemet, hade han kanske önskat sig men knappast anat den genomslagskraft teorin skulle komma att få, så att den femtio år senare skulle vara den dominerande teorigrunden för empirisk statsvetenskap (Easton 1963). Till sina rötter är den systemfunktionalistiska teorin om politik starkt influerad av den sociologiska strukturfunktionalistiska teorin om samhället, men nu tillämpad på politik. I allt väsentligt delar den därför många av strukturfunktionalismens grunddrag. Hit hör frågan om systemets överlevnad och villkoren för detta, samt att olika sociala och politiska fenomenens existens förklaras utifrån att de fyller en funktion för systemets överlevnad.

När politisk representation sedan diskuteras i detta perspektiv handlar det därför om vilken inverkan representationen har på det demokratiska systemets överlevnad. Snarare än att den skulle ha ett grundläggande egenvärde utifrån behovet att kunna utöva politiskt inflytande. Ett brett socialt deltagande har endast ett instrumentellt värde i det systemfunktionalistiska perspektivet. Systemet processar medborgarnas krav, åsikter och önskemål på ett tekniskt neutralt sätt; systemet och dess institutioner antas nämligen i sig

vara intresseneutrala och färgblinda vad avser samhälles sociala mångfald.

Den problematiska representativiteten

En viktig utgångspunkt i den etablerade statsvetenskapliga systemmodellen är principen om åsiktsrepresentativitet, det vill säga tanken om att det som säkrar stöd för systemet är överensstämmelse mellan politikernas och medborgarnas åsikter. När man de senaste decennierna, framför allt från genus- men också utifrån olika minoritetsperspektiv, har framfört krav på grupprepresentation och ökad social representativitet i politiken (Phillips 1995) har man tvingats argumentera mot åsiktsrepresentativitet som den enda naturliga representationsformen. Särskilda argument krävs således för att motivera social representativitet, och vad som särskilt krävs är att de, för att de ska passa in i den systemteoretiska politikförståelsen, dessutom visar på vilket sätt social representativitet – genom att skapa legitimitet – i slutändan är nyttigt för systemet och dess överlevnad.

När legitimitet är ett centralt värde för demokrati, kan social representativitet bidra till att öka legitimiteten och bör därför känneteckna ett demokratiskt system (Gilljam och Hermansson 2003). Ett vanligt förekommande argument för varför social representativitet är viktigt, följer Helga Hernes väl etablerade uppdelning i tre huvudargument, rättvise-, resurs- och intresseargumenten. Dels behövs social representativitet för att det politiska systemet skall kunna leverera de bästa besluten, dels för att folkviljan ska kunna förverkligas (Esaiasson 2003). Även Bäck och Öhrvall motiverar sin studie av den sociala representativiteten bland de förtroendevalda i kommuner och landsting med rättviseargumentet. Enligt dem måste det i ett demokratiskt system finnas en rättvis procedur för hur representanter utses, och om det brister i social representativitet kan det vara ett tecken på att någon samhällsgrupp inte behandlats rättvist (Bäck och Öhrvall 2004). Rättviseargumentet kan då tolkas som att det handlar om att det politiska systemet för att vara rättvist kräver att olika samhällsgrupper garanteras närvaro i beslutsprocesser.

Man har dock även riktat viss kritik mot statsvetenskaplig forskning på grund av att den inte problematiserat representationsbegreppet. Exempelvis kritiserar Lena Wängnerud den traditionella

partimodellen, ”Responsible party model”, för att denna bygger på antagandet att väljarna röstar på det program som bäst svarar mot deras egna krav och åsikter. Hon menar dock, utifrån Phillips, att man inte kan ge partiernas program en sådan nyckelroll, eftersom de aldrig kommer att kunna vara så detaljerade att väljarna får information om allt partierna tänker företa sig. Inte heller är det rimligt att partierna ska planera politiken tre-fyra år i förväg (Wängnerud 1998). Den systemteoretiska åsiktsrepresentativiteten kan alltså vara svår att omsätta i praktiken.

I sin avhandling *Att se till helheten* (2001) riktar Sanne viss kritik mot validiteten i traditionella statsvetenskapliga enkätundersökningar, vilka nedvärderar betydelsen av väljares och politikernas sociala bakgrund. Enligt hennes undersökning utgår många kommunalpolitiker från en ideologi om det allmänna bästa, vilken numera visat sig omformulerats till att inkludera positiv syn på partiskhet och grupprepresentation (Sanne 2001).

Hur resonerar då politikerna om social representation när det gäller personer med invandrarbakgrund? Enligt Kalm som studerat kommunpolitikernas argument för ökad invandrarrepresentation i kommunerna, framkom en nästan total dominans för vad hon benämner pragmatiska argument. Representanter med invandrarbakgrund värderades utifrån att de förväntades bidra till att stärka legitimiteten hos de politiska institutionerna, höja den allmänna kompetensen, främja invandrares lojalitet gentemot det politiska systemet eller på olika sätt gynna det egna partiet, till exempel öka den allmänna kunskapsbasen, eller maximera partiets röster (Kalm 2003). Partinyttoargumentet och framförallt argumentet om systemlegitimitet var framträdande i hur kommunpolitikerna diskuterade ökad social representativitet.

Ett exempel på hur man kan formulera en något annorlunda argumentationslinje ges av Offerdal (Offerdal 2003). I en representativ demokrati är det enligt honom viktigt att alla väljare har effektiva och lika möjligheter att påverka sina representanter, vilket i sin tur kan kopplas till att väljarna är representerade av personer med samma bakgrund som de själva. Offerdals argument går ut på att det är lättare att framföra synpunkter och påverka de politiska besluten om representanterna har samma erfarenheter som väljaren själv (Offerdal 2003). I det följer han Phillips argument för närvarans politik (Phillips 1995).

Sammanfattningsvis kan vi säga att även om en del svenska statsvetare har öppnat sig för grupprepresentation (Rodrigo

Blomkvist 2005) och att det i den politiska debatten blivit allt vanligare att argumentera för vikten av social representativitet, förefaller detta i stor utsträckning ta sin utgångspunkt i funktionalistiska systemnyttargument; det vill säga, i det kriterium där den avgörande frågan är i vilken mån invandrades eller andra underrepresenterade gruppers deltagande gynnar systemet.

Viktiga konsekvenser av det systemfunktionalistiska perspektivet

Vår utgångspunkt är att åsiktsrepresentation som systemmodellens grundidé ger bristande utrymme för att diskutera social underrepresentation och exkludering som ett problem. Det är nämligen först om exkluderingen av vissa samhällsgrupper från politikens beslutsarenor skulle riskera att väsentligt underminera stödet för systemet och därmed undergräva dess legitimitet och hota dess överlevnad, som underrepresentationen blir till ett problem i detta perspektiv. Givet att representationsfrågan är instrumentell i förhållande till systemets överlevnad och att åsiktsrepresentationen genererar tillräckligt mycket stöd för att inte riskera legitimiteten, finns det egentligen ingen anledning att överväga någon annan form av representation.

En viktig konsekvens av detta är att frågan om den sociala representationen av olika samhällsgrupper liksom deras underrepresentation i politiska beslutsprocesser kan tonas ned. Oavsett om det gäller nationella minoriteter, kvinnor, personer med invandrarbakgrund eller sexuella minoriteter behöver deras sociala representation i beslutsprocesser, bland de förtroendevalda, strikt taget inte tillmätas någon större betydelse. Detta innebär också att argumentationen för att garantera olika gruppers delaktighet i beslutsprocesser lätt kan förvandlas till halvhjärtade önskemål.

Det finns ytterligare en viktig konsekvens av den systemteoretiska politikförståelsen. Den utgår ifrån premissen att medborgarnas åsikter är externa till de politiska beslutsprocesserna, vilket också är en viktig förutsättning för att man genom jämförelser av väljar- och politikeropinioner ska kunna bedöma i vilken utsträckning som dessa sammanfaller och om åsiktsrepresentativiteten därmed kan visa på förekomsten av en fungerande demokrati.

Men om vi väljer att ifrågasätta detta och hävdar att viktiga värden, åsikter och intressen i själva verket formuleras i politiska beslutsprocesser, i systemmodellens svarta box, faller åsiktsrepresentationsargumentet som ett centralt demokratikriterium. Om åsikter och intressen, identiteter och problemförståelser formuleras endogen i de politiska beslutsprocesserna, blir det i samma ögonblick viktigt att genom aktiv närvaro delta i dessa processer. Endogenitetsargumentet innebär att den sociala representationen får en avgörande betydelse för hur olika samhällsgruppers, till exempel invandrades eller kvinnors, behov, identiteter och villkor formuleras i politiken och i det offentliga rummet. Plötsligt är det av stor vikt för de individer som tillhör underrepresenterade grupper som till exempel invandrare att just deras deltagande i dessa processer saknas.

Att de politiska representanter som axlar uppdraget att representera andra, icke närvarande gruppers åsikter och intressen, gör detta utifrån sina egna socialt bestämda intressen, osynliggörs av åsiktsrepresentationsprincipen. Åsikter är dock inte universella och gruppneutrala. Att ta ställning till partiernas färdigt formulerade program genom att använda sin rösträtt är inte tillräckligt för att de marginaliserade grupperna skall få sina intressen tillgodosedda, menar bland annat Phillips (1995). I stället är det viktigt att de själva får en möjlighet att påverka politiken redan på det stadiet där problemen formuleras och dagordningen sätts. Risken är annars stor att deras särskilda intressen inte beaktas. På ett motsvarande sätt har Jane Mansbridge argumenterat för att vilka frågor som tas upp som politiska frågor och hur de beslutas, även påverkas av parlamentets sociala och inte enbart av dess ideologiska sammansättning (Mansbridge 2000).

Både den internationella genusforskningen och forskningen om etniska minoriteters politiska deltagande underkänner åsiktsrepresentativitetens neutralitet genom att tydligt visa att den sociala närvaron har betydelse. Det har till exempel visat sig att politiker med invandrarbakgrund ändå betydligt oftare räknar invandrare till de kategorier de anser sig representera (Bäck och Soininen 1996; Niklasson 2005). Utifrån en bearbetning av en omfattande enkätundersökning av kommunpolitiker i Sverige framgick till exempel också att politiker med invandrarbakgrund i betydligt högre utsträckning än infödda hade blivit kontaktade av invandrarföreningar (Bäck och Soininen 1996). Det har i studier av valdeltagande bland personer med invandrarbakgrund under perio-

den 1994–2002 indikerats att ju fler utrikes födda kandidater som finns i en kommun eller viss etnisk grupp desto mindre har valdeltagandet sjunkit bland de utländska medborgarna (Rodrigo Blomkvist 2004). I en undersökning kring 2002 års lokala valrörelse framgick också att betydande inslag av mobilisering av etniska grupper kring enskilda kandidater förekommit, och att dessa inslag har blivit fler än vad de var i samband med 1998 års val (Schierenbeck och Schütt 2004). Även tidigare internationella studier har indikerat att olika minoriteters representation medför att det deras deltagande i politiken ökar (Gay 2002; Tate 2001, 2003; Bobo och Gilliam 1990). I Sverige har flera statsvetenskapliga studier samtidigt visat att kön har betydelse för politikens innehåll (Oskarsson och Wängnerud 1995; Wängnerud 1998). En tidigare undersökning av representationen i den lokala invandrapolitiken i Frankrike har visat att medverkan från personer med invandrarbakgrund särskilt kan ha effekter på hur invandrarfrågor presenteras offentligt (Grillo 1985).

En annan fråga är att när systemperspektivets politikförståelse inte har givit de instrument man skulle behöva ha för att kunna göra en politisk analys som kan ta fasta på maktojämlikhet och hur de politiska institutionerna producerar politisk ojämlikhet, systemet och dess institutioner är nämligen per definition både intresseneutrala och färgblinda, bidrar detta enligt vår mening till att man sökt sig till andra förklaringsmodeller för att förstå politisk exkludering. Till exempel kan man söka förstå exkludering utifrån en sociologisk analys, där individens resurser får förklara hennes deltagande, eller en psykologisk analys där problemet med (under)representation i politiken kan förklaras med hjälp av olika attityddispositioner som utgör ett hinder för deltagande. I en nyligen genomförd undersökning menade många av de intervjuade kommunpolitikerna att invandrares bristande engagemang i politiken – deras underrepresentation – delvis kunde förklaras med deras engagemang i hemländernas politik (Kalm 2003). Förklaringarna känns väl igen från hur kvinnors politiska inflytande har diskuterats.

En alternativ politikförståelse växer fram

Den auktoritativa värdefördelningen, i systemteoretiska termer, visar sig handla om konflikter om hur knappa resurser fördelas i samhället och hur olika sociala gruppers under- och överrepresentation i beslutsprocesser sammanfaller med deras villkor i samhället. En alternativ politikförståelse i mångkulturella samhällen tar enligt vår mening sin utgångspunkt i medborgerliga rättigheter, och ytterst i mänskliga rättigheter. Den betonar lika politiska rättigheter, både formella och substantiella, och lika möjligheter till inflytande som det överordnade demokratikriteriet. Ur ett rättighetsperspektiv är det individens grundläggande rätt att påverka politiken – från det att frågorna formuleras till faktiska beslut – som lyfts fram som den överordnade frågan, medan valet av de institutionella arrangemang som bäst lämpar sig för detta är en underordnad fråga.

Som Lena Wängnerud påpekar, bygger principen om åsiktsrepresentation på att både åsikterna och sakfrågorna är färdigformulerade före valtillfället, en beskrivning av politik som hon kritiserar som mindre realistisk (Wängnerud 1998). Vårt argument är att om man skiljer mellan åsikter, attityder och ideologier har vi också lättare att förstå varför åsiksrepresentationsmodellen som dominerande modell med tiden kommit att framstå som allt mindre realistisk. Medan åsikter är någonting som vi har i redan kända sakfrågor, står *attityder* med sina kognitiva och affektiva element för ett bredare förhållningssätt. De kan styra våra åsikter i en viss riktning. *Ideologier* som slutligen kan anses beteckna något ännu bredare, de uttrycker en mer sammanhållen syn på samhälle och politik, har en påverkan på våra attityder och åsikter i sakfrågor. En sak som sannolikt starkt bidragit till att man i Sverige allt oftare kommit att uppleva åsiksrepresentationsmodellen som i sig otillräcklig är att de ideologiska skillnaderna mellan partierna alltmer suddats ut. Tidigare kunde de breda ideologiska profilerna fungera som viktiga riktmärken i åsiktsbildningsprocessen. I dag förefaller olika typer av gruppintressen eller intresseinriktningar visat sig ha blivit viktigare i partierna (Sanne 2001).

Med tiden har andra konfliktdimensioner gjort anspråk på att vid sidan av socialklassindelningen fungera som struktureringsprinciper för politiken. I det mångkulturella samhället är det frågor kring den rådande genusordningen, kring etnicitet och även europeisk integration, som berör aspekter som den nationella

identiteten, som utgör nya centrala organiseringsprinciper. Successivt har de politiska institutionerna och formerna för att söka lösningar på gemensamma angelägenheter fått ändras till följd av den beskrivna samhällsutvecklingen. Från en entydigt mansdominerad och klassbaserad representation, som för bara några decennier sedan dominerade politiken, omfattar den politiska arenan i dag en bredare uppsättning av konkurrerande maktordningar och grupper med krav på social närvaro i politiska processer.

Trots den dominerande politikförståelsens betoning av åsiktsrepresentativitet har den sociala representationen paradoxalt nog varit en central aspekt av politikens organisering. Frågan om rätt till social representation för kvinnor, personer med invandrabakgrund och andra minoriteter tenderar ofta att diskuteras som någonting nytt, men den sociala representationen har i själva verket sedan länge varit inbyggd i hur politiken i praktiken har ordnats. I samma anda som utanförstående grupper kring sekelskiftet tvivlade på den dåtida riksdagens förmåga att på ett fullgott sätt ta tillvara på arbetarklassens intressen har man senare ifrågasatt den mansdominerade politikens förmåga att väga in kvinnors åsikter och erfarenheter i politiska beslut. Den tidigare reformeringen av de politiska institutionerna kom till för att garantera en social representation för arbetarklassen. I dag har man i det samtida politiska livet på ett motsvarande sätt infört regler för att öka kvinnors sociala närvaro i politiken och man tillämpar inom de flesta partier någon form av "varannan damernas"-princip i rekryteringen till politiska poster. Frågan om den sociala närvaron i politiken har, i ett historiskt perspektiv, varit en viktig stridsfråga vilken resulterat i väl så radikala reformer för omdaning av politiska institutioner. Vi menar att man med viss dubbelhet har förfäktat värdet av åsiktsrepresentationsprincipen, medan man samtidigt organiserat politiken efter social representation av klassintressen, av landets geografiska indelning, och senare även efter kön.

Samtidigt har politiken alltmer kommit att handla om kommunikativ rättvisa, det vill säga brett socialt deltagande i de offentliga processer där de politiska frågorna formuleras, lösningarna diskuteras och där dagordningen fastställs. Politiken beskrivs utifrån en politikförståelse som tar fasta på breda deliberativa processer som politikens kärna, med en bred social representation i dessa processer. Politikens legitimitet tenderar då snarare att definieras i termer av input-legitimitet, det vill säga brett

socialt deltagande i offentliga problemformuleringsprocesser, i stället för output-legitimitet, legitimitet genom den politik som levereras (Goodin 2003). Robert Goodin har beskrivit denna utveckling som att vi har lämnat bakom oss den demokrati-teoretiska fasen där demokrati enligt dåtida elitdemokrater i första hand handlade om partikonkurrens om medborgarnas röster, liksom den andra fasen med en stark betoning på vanliga människors medverkan i formella demokratiska beslutsprocesser, till exempel i politiska partier. Enligt honom tar man i dag i stället fasta på den demokratiska legitimitet som uppstår genom att de människor som närmast berörs av konkreta politiska beslut också ges en effektiv möjlighet att aktivt ”deliberera”, det vill säga att aktivt delta med beslutsfattare i diskussioner om dessa frågor. Den deliberativa demokratiförståelsen kan på det sättet ses som en vidare utveckling av den deltagardemokratiska politikförståelsen. Det handlar om att i olika former av aktiv dialog påverka politikens innehåll (Goodin 2003). Vi menar att denna utveckling i demokrati-debatten, genom att den betonar ett brett socialt deltagande i formuleringen av politik har gynnat de grupper som traditionellt varit underrepresenterade i det representativa politiska systemet. Samtidigt har denna demokratiform också sina potentiella risker. Till exempel har Mouffe påpekat att den deliberativa samtalsdemokratin lätt kan bidra till att osynliggöra grundläggande intressekonflikter i samhället, genom att ge sken av att de går att lösa genom att samtala om dem (Mouffe 1994).

Sammantaget betyder denna inkludering i politiken att samhällsgrupper som till exempel invandrare aktivt bör kunna närvara och delta i de offentliga och politiska processer där deras intressen, frågor och behov diskuteras; från hur myndigheterna ska arbeta med mångfalsfrågor till hur själva villkoren för deras deltagande är formulerade och i vilka termer exkludering och marginalisering diskuteras i det offentliga rummet.

Politikens nya konfliktdimensioner i det mångkulturella samhället

Ett kännetecknande drag för det svenska partisystemet är att det historiskt har karakteriserats av stor stabilitet och kontinuitet. Enligt Hadenius beskrivning av nästan 100 år av svenskt partiliv har partierna kännetecknats av en unik stabilitet genom att fem partier

under mer än 70 år representerat väl avgränsade intressen i det dåvarande industrisamhället. Socialdemokraterna har också haft en dominans som är helt unik i en flerpartidemokrati (Hadenius 1995, Rothstein 1996), även om det under lång tid byggt på minoritetsparlamentarism. Förhållandena mellan det borgerliga och socialistiska blocket har också varit i princip oförändrade. Klassdimensionens starka dominans som grund för politisk organisering har inneburit att andra än i klasstermer definierade frågor har haft svårt att passera spärrarna till den politiska dagordningen. Detta har gällt för genusfrågor (Bergqvist 1994), men även för frågor som rört invandrarintressen (Soininen 1999).

Sedan 1980-talet har emellertid klassfrågan som den starkt dominerande organiseringsprincipen för politiken fått tydligt ökad konkurrens av andra skiljelinjer för politisk mobilisering som i vissa fall även resulterat i uppkomsten av nya partibildningar, som ritat om den på klassordningen baserade politiska kartan. Tre nya partier har tagit plats i riksdagen, varav två, miljöpartiet och kristdemokraterna, är kvar i riksdagen. Även den politiska organiseringen kring genusordningen har resulterat i en ny partibildning. En annan skiljelinje som gått på tvärs mot de etablerade riksdagspartierna har handlat om Sveriges nationella suveränitet och landets inlemmande i EU, vilket har resulterat i en ny partibildning med mandat i Europaparlamentet.

Som parti kom Ny demokrati att i början av 1990-talet att representera en form av politisk mobilisering kring vad vi skulle kunna beskriva som den etniska eller mångkulturella ordningen i det svenska samhället. Partiet som var känt för sin främlingsfientliga framtoning lämnade riksdagen efter sin första och enda mandatperiod och har i dag i princip upphört att existera. Politisk organisering kring invandrar- och minoritetsfrågor, till försvar för majoritetsetniciteten, är inte ett unikt svenskt fenomen. Etablerandet av högerextrema främlingsfientliga partier har under de senaste årtiondena varit en viktig del av den politiska utvecklingen i flertalet europeiska länder, exempelvis i Frankrike, Holland och Danmark. I Sverige har Sverigedemokraterna under de senaste åren påtagligt stärkt sin position på det lokala planet och finns i dag representerade i 29 kommuner (Slätt 2004). I riksdagsvalet 2002 fick man också 1,4 procent av rösterna och blev därmed det största partiet under 4-procentsspärren. Samtidigt har flera av de etablerade partierna sedan dess också tydligt markerat en mer restriktiv hållning till asylrätten och framfört hårdare krav på

invandrare och deras integration i samhället. Folkpartiet som 2002 i hög grad byggde sin valrörelse på integrationsfrågan kunde efteråt konstatera hur denna kampanj gett ett viktigt uppsving i väljarsiffrorna (Bäck och Soininen 2004).

Även den minoritetsetniska nätverksorienteringen för in nya inslag i den politiska organiseringen. Runt kandidater i etniska grupper växer nätverk fram inom gruppen med väljare, kampanjarbetare och invandrarföreningar som deltagare. Etnicitet blir därmed en ny organiseringsgrund genom att det är kandidater och valda representanter som utgör en viktig länk som kopplar invandrargrupperna till de politiska processerna. Sådana inslag har länge exempelvis funnits i England (Saggar 2000).

Etnicitet som en dimension att organisera politiken kring har därmed kommit att inta en viktig plats i samhället. Från minoritetsetniskt håll handlar det om att mobilisera för att motverka exkludering och för att uppnå lika inflytande i samhället. Faktorer som sannolikt har bidragit till majoritetsetnisk mobilisering är den ökade internationella rörligheten och flyktinginvandringen, både i legala och andra former, internationellt erkännande av nationella minoriteter, samt de prövningar av nationalstatidentiteter som avterritorialisering av ekonomi och arbete, globalisering och europeisk integration innebär. Vi menar att i takt med att de nationalstatliga gränserna tunnats ut och försvagats som administrativ indelningsgrund, har etniciteten på nytt blivit en viktig konfliktdimension att mobilisera sig kring.

Å ena sidan diskuterar man ofta i den offentliga debatten invandrarernas marginalisering i politiken som en "invandrar"- och "integrationsfråga". Å andra sidan definieras den främlingsfientliga politiska mobiliseringen som en avvikelse från vad som i övrigt uppfattas som en normal, etnisk-kulturellt neutral politik. Detta är en verklighetsbeskrivning som bidrar till att osynliggöra hur både marginalisering och majoritetsetniskmobilisering ingår i ett större mönster av organisering kring den etniska dimensionen i ett mångkulturellt samhälle. När andra sociala dimensioner än klass, och då framförallt genus och etnicitet, ses som framträdande skiljelinjer i hur makt och resurser fördelas i samhället, bidrar detta till fortsatt politisk mobilisering på båda sidor av dessa skiljelinjer. Exempelvis har man inom genusforskningen visat hur kvinnors organisering givit upphov till motorganisering till försvar av den etablerade genusordningen (Eduards 2002).

1.9 Politiska partier som kanaler för intresserepresentation i ett mångkulturellt samhälle

1.9.1 Mot professionella organisationer

De politiska partierna verkar i dag under andra villkor än de som gällde bara för några årtionden sedan. Man har i tidigare forskning pekat på förhållanden som att den genomsnittliga utbildningsnivån är högre; medborgarna är därmed mer kunniga men också mer kritiska. Likaså är en vanlig uppfattning att en ökad utbildningsnivå i kombination med en högre materiell standard medför att medborgarna blivit mer krävande gentemot partierna (Möller 2000). Samhället har individualiserats, vilket bland annat tar sig uttryck i att allt fler hellre än att underordna sig kollektiva rörelser satsar på egna livsprojekt.

Samtidigt har världen blivit mindre. Avterritorialiseringen av arbete, ekonomi och politik har skapat nya förutsättningar för de politiska partierna, bland annat i form av den nya politiska ojämlikheten. Hur väl är då de politiska partierna rustade för att genomföra sitt uppdrag under de ändrade villkor som beskrivits, i termer av den större sociala och kulturella mångfalden i de intressen som ska representeras av partierna och då politik formas av fler aktörer på fler och alltmer överlappande arenor (Gidlund och Möller 1999).

Oftast betraktas partierna och deras problem just utifrån de särdrag de har som organisationer och den centrala uppgift de har som preferensförmedlare. I vår diskussion om hur det svenska partiväsendets organisatoriska förutsättningar och utveckling påverkar dess förmåga att hantera kanaliseringssuppdraget i ett mångkulturellt samhälle har vi dock valt att inte ta partiorganisationernas särdrag som utgångspunkt utan i stället utgå från de likheter de uppvisar med andra privata och offentliga organisationer. I korthet är vårt argument att de utvecklingstendenser som partierna tampas med – vilka också får konsekvenser för den politiska representation bland personer med invandrabakgrund – även är centrala i andra organisationer, både privata och offentliga.

Vi ämnar i detta avsnitt att uppmärksamma följande aspekter av utvecklingen i partierna och deras betydelse för invandrares lika politiska representation:

- vikande medlemstal
- problemen med social representativitet
- ökad professionalisering
- den snabba politiken
- avveckling av socialisation som kärnverksamhet

Partierna i ett organisationsteoretiskt perspektiv

Inom den offentliga organisationssfären har de senare decenniernas utveckling inneburit skapandet av nya organiseringsformer – i form av till exempel basenheter och resultatenheter – och en framväxt av nya roller som till exempel beställare och utförare. I ett teoretiskt perspektiv brukar sådana organisationer numera betraktas som öppna system som befinner sig i en ständig interaktion med sin omgivning, i form av flöden och utbyten av resurser, personal och information (Scott 2003). I det perspektivet kan vi beskriva de politiska partierna som en del av ett organisatoriskt fält, där de tillsammans med andra privata och offentliga organisationer delar idéer om lämpliga lösningar och anammar normer som där gäller för vad som uppfattas som rimligt, gångbart och framgångsrikt (DiMaggio 1988; Scott 1995). Vad som inom ett sådant fält uppfattas som rationellt agerande styrs ytterst av relativt abstrakta regler som exempelvis idéer om effektivitet och rättvisa (Meyer, Boli och Thomas 1994). Man har inom organisationsforskningen också särskilt pekat på hur organisationer strävar efter att imitera andra mer framgångsrika organisationer (Sahlin-Andersson 1992), och detta sker i särskilt hög utsträckning när de upplever problem med sin egen verksamhet (Hatch 2001). Att söka efterlikna vad man uppfattar som framgångsrika organisationer menar vi även bör gälla för politiska partier, som länge kämpat med vikande medlemstal och problem med rekrytering till förtroendeuppdrag.

Vad innebär det då mer konkret att vi betraktar partier som en del av det offentliga organisationsfältet, deras särart till trots? När det gäller synen på offentliga organisationer, har en viktig förskjutning ägt rum under de senaste decennierna. Denna omprövning har inneburit starkare betoning på värden som ökad valfrihet för medborgarna när det gäller offentlig tjänste- och serviceproduktion, men också på effektivitet och marknadsorientering som styrande principer i utförandet av tjänster. Inför kraven på att ompröva och effektivisera den offentliga verk-

samheten har man sett marknaden som en förebild, alternativt en lösning. Offentliga organisationer har därmed i hög grad kommit att anamma lösningar som inom den privata sektorn beskrivs i termer av "downsizing" och "outsourcing", det vill säga att en organisation bör koncentrera sig på sin kärnverksamhet och därför överlåta de uppgifter som faller utanför organisationens strikt definierade verksamhetsidé åt andra marknadsaktörer. Det bärande idégodset bakom denna utveckling brukar sammanfattas med begreppet "New Public Management". I korthet handlar det om att betona utförande och resultat, anlita av entreprenörer och applicering av marknadsmekanismer i offentlig tjänsteproduktion (RRV 1996:50). Löftet är bättre och mer kostnadseffektiva offentliga tjänster. De kritiska rösterna har velat peka på en möjlig värdekonflikt mellan effektivitets- och demokrativärden (Lundqvist 1994).

Varför är då detta relevant för en diskussion om partiväsandets problem och hur partierna möter de nya villkoren i ett mångkulturellt samhälle, med de i dag existerande skiljelinjerna med etniska förtecken? Svaret är att eftersom det är de politiska partierna som har varit med och drivit fram den ovan beskrivna visionen om vad som kännetecknar framgångsrika offentliga organisationer, borde de rimligen i någon mån själva omfattas av de värden och bärande idéer för hur organisationer inom den offentliga sektorn ska fungera.

Att vi i denna studie väljer att jämföra partierna med andra privata och offentliga organisationer gör att vi i mindre utsträckning riskerar att betrakta dem som passiva objekt för omvärldsförändringar. Därmed kan vi formulera intressanta frågor kring bland annat hur partierna förhåller sig till politisk underrepresentation. I detta sammanhang väcks till exempel frågor om hur strävan efter kostnadseffektivitet, mätt med ekonomiska mått, förhåller sig till demokratisk effektivitet när det gäller partiernas roll i den demokratiska processen. Vad kan partierna förlora i demokratieffektivitet om de i sin verksamhet ger hög prioritet åt kostnadseffektivitet? Och, framför allt, vilka effekter kan detta tänkas få ur ett lika-rättighetsperspektiv?

1.9.2 Den slimmade organisationen – vikande medlemstal

Sedan en tid tillbaka har en livlig debatt förts i den svenska och internationella politikforskningen angående demokratins kris, där fokus ofta har legat på partiväsandets problem. Både det att valdeltagandet sjunkit och att allt färre engagerar sig aktivt i partierna anses bidra till att partierna har stora svårigheter att fylla sin funktion som den centrala länken mellan medborgarna och den beslutande makten, och därmed möjligheterna att sköta sin helt vitala kanalfunktion, att förmedla intressen, krav och åsikter i samhället till beslutsfattare (Gidlund och Möller 1999).

Andelen politiskt aktiva medlemmar i befolkningen var tre gånger fler på 1960-talet än i dag (Petersson m.fl. 2000). Det minskade medlemsunderlaget i dag kan ofta beskrivas som ett tecken på bristande förtroende för politiken, och därmed som en del av en större legitimitetskris för demokratin. Skulle utvecklingen hålla i sig skulle den siste partimedlemmen, enligt de senaste prognoserna, lämna sitt parti år 2017, även om det troligaste scenariot antas vara en stegvis utplaning av medlemsminskningen (Petersson, 2005-10-24). Minskad partiidentifikation och ökad rörlighet bland väljarna är fenomen som beskrivs peka i samma riktning som medlemstappet.

1.9.3 Att söka sig till andra arenor för att göra politik

Vid sidan om de vanliga förklaringarna till de minskande medlemstalen, som handlat om faktorer utanför partiernas kontroll, kan en annan orsak att fästa ljuset på vara hur partierna har hanterat de minskande medlemstalen och vilken prioritet frågan har. Att det bland medborgarna trots allt förefaller finnas ett politiskt intresse som partierna inte har förmått att fånga upp indikeras av att det politiska intresset, sett ur ett historiskt perspektiv, förefaller ha ökat under de senaste decennierna (Petersson m.fl. 2000). Undersökningar ger vid handen att många människor i dagens samhälle både är kunniga om politik och att de aktivt söker information om aktuella politiska frågor. Intresset tar sig dock andra uttryck än att det skulle kanaliseras genom traditionell partipolitisk aktivitet. Politisk aktivitet i form av både deltagande i kvasipolitiska organisationer och även genom mindre traditionella

aktiviteter som att bojkotta vissa företag och märken får sällskap av andra nyare aktiviteter som till exempel informationssökning, utbyte av information genom chattande och bloggande (Micheletti 2005). Frågorna som engagerar människor handlar i dag ofta om allt från lokala stadsplanefrågor till internationella frågor som barnarbete, eller stöd till Röda korsets insatser för nödställda – ofta utan en klar koppling till ett bestämt partis allmänpolitiska profil och utan att de diskuteras i partipolitiken.

Likaså faller det utanför den partipolitiskt fokuserade definitionen av politisk aktivitet när personer med invandrarbakgrund engagerar sig i skolfrågor genom att arbeta för att starta och driva privata skolor, både med och utan religiösa förtecken, som alternativ till det existerande offentliga utbudet. Även många invandrarföreningar tar initiativ i äldreomsorgsfrågor och organiserar sedan en lång tid tillbaka alternativa aktiviteter för gruppens äldre som av olika skäl inte anses få tillräcklig service inom den offentliga äldreomsorgen (Bäck och Soininen 1998). Personer med invandrarbakgrund har visat sig vara aktiva i konkreta politiska frågor som berör deras intressen, dock inte inom ramen för politiska partier. I stället har studier visat att invandrarorganisationer kan möta svårigheter med att bygga koalitioner med företrädare för de politiska partierna (Odmalm 2005; Aytar 2005).

Även aktuell demokratidebatt har understrukit att många föredrar att vara politiskt aktiva i en social kontext där en dialog i mer deliberativ anda utgör ett viktigt inslag, något de politiska partierna alltså tycks ha allt svårare att kunna erbjuda. I synnerhet förefaller många yngre personer intresserade av aktiv politisk kommunikation och dialog på nya arenor.

1.9.4 Ekonomiskt oberoende

Medlemsavgifterna svarar i dag för ungefär en tiondel av de svenska partiernas budget (SOU 2004:22). I stället har det offentliga partistödet i ökad utsträckning kommit att utgöra den största inkomstkällan för alla partier och svarar i dag för mellan 70 och 80 procent av partiernas intäkter (ibid.). De ekonomiska incitamenten är tydliga på denna punkt. Partierna är för sin fortsatta verksamhet alltmer beroende av partistödet, vilket i sin tur är villkorat av stöd i väljarkåren. I praktiken innebär detta att en hög prioritet måste ges för att allokera de tillgängliga resurserna på ett

sådant sätt att de både säkrar och maximerar det fortsatta resursflödet.

Det är därmed inte i första hand genom att öka medlemsantalet via nyrekrytering som ett parti säkrar eller förbättrar sin ekonomi och sitt handlingsutrymme. Den rationella partiorganisationen satsar på röstmaximering snarare än insatser för rekrytering av ett brett medlemsunderlag. Sett i perspektivet av kostnadseffektivitetsargumentet betyder detta på att nyrekrytering av medlemmar generellt inte är lönsamt i sig. Även när nyrekryteringen ses som en av de mest centrala frågorna kan den ändå framstå som en relativt sett dyr kostnadspost som är svår att motivera. I synnerhet kan detta tänkas gälla när högre ekonomiska och andra insatser krävs för att nå vissa samhällsgrupper, såsom exempelvis personer med invandrabakgrund. På grund av att de är en liten och heterogen grupp är de också särskilt kostsamma att nå (Bäck och Soininen 2004).

Det som kunde göra insatser även bland mer svåråtgångade målgrupper, som invandrare, ekonomiskt fördelaktigt vore om sådana skulle leda till en kännbar avkastning i form av väljarröster. Detta sker dock endast under två villkor: Dels att väljarkategorin i fråga utgör en tillräckligt stor andel av partiets potentiella väljare för att alls kunna definieras som en intressant målgrupp, dels att man tror att en ökad andel medlemmar med invandrabakgrund är ett effektivt sätt att värva invandrarröster. Men eftersom väljare med invandrabakgrund utgör en relativt liten del av den totala väljarkåren, och att orsakssambandet mellan fler medlemmar med invandrabakgrund och ett ökat antal röster är minst sagt osäkert, framstår inte satsningar på att rekrytera medlemmar med invandrabakgrund som strategiska, ur kostnadseffektivitetssynpunkt. Detta väcker naturligtvis en viktig fråga om i vad mån det är bra ur ett demokratieffektivitetsperspektiv att samhällsgrupper som inte är tillräckligt attraktiva väljarkategorier inte får sina intressen representerade på lika villkor.

1.9.5 Social representativitet

Undersökningar visar att det i fråga om partimedlemmarnas sociala sammansättning och aktivitetsgrad finns relevanta skillnader mellan olika befolkningsgrupper. En tydlig förändring att andelen arbetare i partierna minskat under de senaste årtiondena minskat i Sverige.

Åldersmässigt är det främst de yngre som blivit färre; visserligen har äldre åldersgrupper historiskt varit överrepresenterade bland partimedlemmarna, men skillnaderna har ökat (Peterson m.fl. 2000). Kvinnor är delvis underrepresenterade, medan underrepresentationen av personer med invandrabakgrund i partierna är tydlig och den förefaller att ha ökat snarare än minskat (Adman och Strömblad 2000). Medan kvinnor, unga, personer med invandrabakgrund och arbetarväljare är underrepresenterade bland aktiva partimedlemmar är pensionärer, medelålders, män, tjänstemän och egenföretagare i gengäld överrepresenterade. Utvecklingen har ibland beskrivits som att partierna har svårt att rekrytera mellangenerationen, och att detta lett till åldrande politiska partier (Petersson m.fl. 2000, Gidlund och Möller 1999). De högtbildade medlemmarna och medlemmar i de högsta åldersgrupperna är mer aktiva. Att andelen arbetare relativt sett har minskat är vidare en utveckling som kan tänkas få direkt negativa effekter på representationen bland personer med invandrabakgrund eftersom merparten av dem, oavsett tidigare yrkeskvalifikationer och utbildning, arbetar i mindre kvalificerade yrken.

En vanlig bild är att bland annat kvinnor, personer med invandrabakgrund och ungdomar kan möta tydliga svårigheter när de försöker ta sig fram på politikens arenor. Andra kategorier som brukar nämnas, men som inte studerats i någon större omfattning är homo- och bisexuella personer och funktionshindrade (Bäck och Inkinen 2005). Som vi har sett har den dominerande förklaringen till invandras underrepresentation handlat om deras bristande resurser. Mot detta kan frågan ställas om i vilken utsträckning den i partierna rådande incitamentsstrukturen, tillsammans med partiernas institutionella lösningar och rutiner, försvårar för nya grupper att få plats i partiorganisationerna. Därmed handlar problemet sannolikt inte i första hand om att personer med invandrabakgrund skulle vara föremål för omfattande inslag av direkt diskriminering. I stället kan problemet, som i många andra organisationer, tänkas ha sin grund i etablerade regelsystem som får oavsedda konsekvenser i form av exkludering.

1.9.6 Den professionella organisationen och den snabba politiken

Det är värt att notera att de svenska partierna har jämförelsevis väl utbyggda partiorganisationer och det förekommer omfattande aktiviteter mellan val, och detta gäller ännu särskilt i de mer folk-rörelseorienterade partierna centerpartiet och socialdemokraterna (Bäck och Möller 2001; Gidlund och Möller 1999). Den allmänna tendensen är dock att antalet medlemmar som aktivt engagerar sig i partierna, vilka utgör ungefär hälften av medlemskåren, har sjunkit stadigt under de senaste decennierna. Utvecklingen i partierna har samtidigt gått mot att professionella partifunktionärer allt oftare ansvarar för de uppgifter som tidigare i större utsträckning sköttes på volontär basis av partimedlemmar. I och med professionaliseringen av verksamheten har de centrala partiorganisationerna också vuxit i storlek, med ett betydande antal heltidsanställda. Antalet heltidsanställda partifunktionärer uppgick i genomsnitt till 50 personer år 1960, medan motsvarande siffra år 1990 var 200. Tio år senare, 2001, fanns det i partierna cirka 330 heltidsanställda partiarbetare (Nord 2004). Partiorganisationerna drivs därmed i allt högre grad av ombudsmän och anställd kanslipersonal, även om deras antal har något minskat under de senaste åren (ibid.).

Vid sidan om ökningen av antalet heltidsanställda, som får betraktas som en central aspekt av professionalisering, så är en avgörande fråga även vad dessa funktionärer har för uppgifter. Även om kampanjmetoderna i de svenska partierna inte har förändrats radikalt, och detta särskilt i jämförelse med amerikanska, engelska och tyska partier, så har en reell kvalitativ förändring skett i det att fler personer i partierna arbetar med medie- och opinionsfrågor (Nord 2004). Partierna gör i dag allt oftare egna opinionsundersökningar och partistrategi förefaller få större utrymme. Även om det kan konstateras att det ökade inslaget av politiskt marknadstänkande inte gäller lika tydligt för alla partier är det uppenbart att detta inslag är en viktig del av partiernas strategi. Allt fler får sin politiska information genom medierna, samtidigt som väljarna blir mindre lojala, och därmed blir också mediebildens viktigare än någonsin för partiernas framgång. (Nord 2004). Inslaget av politiskt marknadstänkande i Sverige är lägre än i många andra länder; och detta behöver inte bara vara beroende på avsaknaden av politisk reklam i TV och att medierna fortfarande ägnar politiska frågor relativt stort utrymme, utan det uppges även

bero på ett större motstånd i partierna mot att göra sig till ”valmaskiner” (ibid.).

En viktig konsekvens av dessa tecken på ökad effektivisering och professionalisering av det interna partiarbetet, vilket i sig är helt i linje med de ideal som allmänt gäller inom det offentliga organisationsfältet, är att avståndet till de vanliga medlemmarna tenderar att växa. Om man drar paralleller med utvecklingen från den folkstyrda offentliga förvaltningsorganisationen till den marknadsstyrda kan det finnas en risk i att partimedlemmar förvandlas till shoppande kunder och klienter i stället för att vara själva grunden i partiorganisationen. Som kund kan man vara mer eller mindre lojal och antingen belöna ett parti för dess politik, såsom den beskrivs och betygssätts i media, genom att rösta på partiet eller uttrycka sitt missnöje genom att rösta på något annat parti. Som kund köper man tjänster och service, vilket lämpligen görs med röstkortet som lämplig valuta. Som kund arbetar man inte åt organisationen. Detta görs i stället på ett mer effektivt sätt av de, för ändamålet anställda, professionella.

Detta är förstås en hårdragen bild av partiorganisationerna i dag. Men i sin förlängning kan den utveckling partierna genomgår – från ”medlemmarnas partiorganisation” till den mer ”professionella” och den därmed medialt och i andra avseenden mer effektiva organisationen – betyda att partiet som en viktig plattform för medlemmar att engagera sig i framstår som en allt mindre rimlig tanke. När partiorganisationen således krymper som en plattform för medlemmarna, antalsmässigt och genom att medlemsaktiviteten får minskad betydelse för partiet, kan detta tänkas få negativa konsekvenser särskilt för de grupper, som till exempel invandrare, som är underrepresenterade i partierna. Även om professionaliseringen sannolikt är mindre påtaglig på det kommunala planet så blir steget till partimedlemskap genom denna utveckling ännu längre, då det handlar om att komma in i en professionellt styrd organisation.

I utvecklingen mot en mer professionaliserad partiorganisation ingår även en utveckling mot en mer effektiv kommunikation med väljarna. Här ingår spridningen av informationsmaterial som en viktig beståndsdel; vilket kan betraktas som ett enklare och framför allt ett avsevärt mindre kostsamt sätt att nå människor i ett samhälle med högre utbildningsnivå än uppsökande verksamhet.

Partiernas utveckling har kännetecknats av att man från att grunda sig i särskilda socialgrupper har kommit att omfatta bredare

lager av befolkningen och gå i riktning mot så kallade *catch-all-partier* (Kirchheimer 1966). En viktigare målgrupp för partierna att anpassa sig efter i dag beskrivs ofta vara den breda medelklassen; det vill säga väljare som genom sina arbeten är vana att snabbt orientera sig i, ta till sig och konsumera tidsbesparande skriftlig, medial och elektronisk information (SOU 2000:1). Den effektiva politiken förutsätter ”effektiva” informationskonsumenter, vilka i dag har en längre skolutbildning och ofta tillhör den breda medelklassen. Dessa är lättare att mobilisera och de investerade resurserna i information ger bättre utdelning än i grupper som kanske är svårare att nå (jmf Bäck och Soininen 2004). När partierna dessutom i ökad utsträckning förefaller att rikta in sig mot att mobilisera valdeltagande, snarare än att locka till att investera tid och resurser i aktivt partiarbete, då framstår olika typer av enkelriktat, ofta skriftligt, material snarare än uppsökande verksamhet som en överlägsen metod.

Vi menar att den nya snabba politiken gynnar vissa mer än andra. Bland annat missgynnas de som inte genom sina arbeten tillhör konsumenter av snabb information. Hit kan i någon mån också en betydande del av personer med invandrarbakgrund höra, som trots en mycket varierande utbildningsbakgrund, ofta arbetar i mindre kvalificerade yrken i Sverige.

Det finns visserligen exempel på att man lokalt i partierna har insett detta behov av att i större utsträckning och mer kontinuerligt visa sig ute i ”svenskglesa” områden (Lukkarinen Kvist 2001; Bäck och Soininen 2004). Den sammantagna bilden är dock att sådana insatser har givits mindre prioritet, till förmån för professionellt skötta informationskampanjer, avsedda att utifrån marknadsundersökningar rikta sig till lämpliga målgrupper. Som grund för utformningen av dessa informationskampanjer gör partierna ofta en indelning i målgrupper i olika kategorier, där den grundläggande indelningen kan handla om säkra väljare och övriga, och där ”säkra väljare” är personer med stark partisympati (Kavanagh 1996). Dessa väljare kan andra partier generellt lägga mindre energi på att nå, eftersom det kräver stora ansträngningar i förhållande till resultatet. Men även personer som är mycket skeptiska till att rösta över huvud taget kan ofta anses kräva för stora ansträngningar (Nord 1997). Personer med invandrarbakgrund kan förmodligen i särskilt hög utsträckning räknas till dessa grupper.

En delvis annan faktor som särskilt kan påverka partiernas förmåga att nå just personer med invandrarbakgrund är att den

snabba informationen aldrig kan ersätta partiernas traditionella socialisationsuppgift när det gäller att skapa möjligheter till ökad social samhörighet, identifikation, ömsesidighet och tillit. Detta är något som tas upp i nästa avsnitt. Sammantaget kan vi konstatera att de ”äldre” formerna av mobilisering, via sociala aktiviteter, som även skulle nå andra än informationskonsumenter i stället oftare uppfattas som allt för kostsamma, med deras relativt sett högre resurs- och personalkostnader.

1.9.7 Socialisationsuppgiften

Som Petersson med flera (2000) påpekar kan partierna anses ha mer eller mindre abdikerat från den form av ideologiska sammanhållning som avses med socialisationsfunktionen. Denna utveckling ses som en del av en större trend, där den minskade partilojaliteten och mediernas socialiserande roll hör samman med att partierna har kommit att omfatta mindre avgränsade intressen (ibid.). Det sammanhållande sociala kittet som kan skapas genom mobilisering och ett brett deltagande i partiföreningar, och som kan bidra till att stärka sociala kontakter, integration och tillit, går därmed i viss mån förlorat. Man har argumenterat för att det numera i stället är medierna som svarar för den socialiserande funktionen (Petersson m.fl. 2000). Medierna har dock betydligt annorlunda förutsättningar för att genomföra uppgiften. De kan förmedla värden och information, men bristen på social interaktion gör att känslan av social samhörighet, identifikation och ömsesidighet inte kan åstadkommas på samma sätt som genom en levande social process, byggd på gemensamma sociala aktiviteter.

Partiernas socialisationsuppgift framstår som viktigare för vissa samhällsgrupper än för andra. Vi har tidigare konstaterat att partiernas prioritering av enkelriktade informationssatsningar till sina målgrupper – i stället för uppsökande verksamhet och medlemsrekrytering – kan leda till att i partierna underrepresenterade grupper, som invandrare, knappast kommer att kunna förbättra sin närvaro i politiken. På ett motsvarande sätt leder även partiernas abdikering från socialisationsuppgiften till mer kännbara negativa konsekvenser för personer från grupper som i högre utsträckning befinner sig utanför politiken. Till exempel har man kunnat iaktta tendenser till misstro mot partiernas ensidiga intresse för att just inför valen vilja locka väljare med invandrarbakgrund (Dahlstedt

2000). Vi menar att det grundläggande problemet kan ligga i att information genom omfattande mötes- och uppsökande verksamhet – om än inte nödvändigtvis i deras traditionella form – kan vara viktig för att mer konkreta bilder av partierna och deras verksamhet ska framträda, något som krävs för rekrytering av nya medlemmar.

Aktivt deltagande i ett partis arbete innebär att medlemmar får möjlighet att påverka vilka frågor som tas upp på dagordningen och vilka som hålls borta därifrån. Det innebär även möjligheter till att utöva inflytande över hur aktuella problem formuleras, och hur de kopplas till olika gruppintressen i samhället. Detta är särskilt viktigt för värnandet av olika minoritetsintressen. I dagens partier upptar förtroendevalda en allt större andel av partiernas medlemmar (Petersson 2005-10-24). När partierna i allt mindre grad förmår att utföra sin socialisationsuppgift, med lokal mötes- och föreningsverksamhet, så medför detta ett starkare inflytande för sittande förtroendevalda medan enskilda medlemmars påverkan minskar.

En annan konsekvens av att partierna avstår från sin socialisationsuppgift är att steget till att bli förtroendevald nu kan tänkas bli ännu längre än tidigare, då det är svårare för informationskonsumenter än aktiva partimedlemmar att föreställa sig i rollen som förtroendevald. En minskad betoning av socialisationsuppgiften kan också medföra att partierna inte har samma möjligheter att erbjuda inskolning för de nya medlemmar som kanske särskilt skulle vara i behov av detta för att känna sig välkomna. En organisationsstrategi som i ökad utsträckning prioriterar kostnadseffektivitet bidrar till en utveckling som inte främjar en ökning av invandrades deltagande i partiorganisationer.

1.9.8 Identitet och kultur – som tillgång eller hinder

Att partierna i dag är relativt slutna organisationer är en central iakttagelse som görs av Gidlund och Möller utifrån deras intervjuundersökning med aktiva och passiva partimedlemmar i *Partiernas trotjänare* (1999), en slutenhet som beskrivs i termer av inte bara formbundenhet utan även i social slutenhet. En hypotes som framförts i internationell partiforskning är att denna slutenhet dessutom har ökat i takt med fallande medlemstal (SNS 2000). En aspekt, som utifrån vår analys även bör kunna medföra en ökad slutenhet, är att partierna på centrala punkter har ändrat karaktär

som organisationer. När dessa efter hand har blivit mer professionella i hur de genomför sitt uppdrag, har det ökade avståndet mellan de som är verksamma i partierna och de breda väljargrupperna blivit alltmer kännbart. Generellt kan det därmed ha blivit allt viktigare att "passa in" och därför också svårare för potentiella medlemmar att ta sig in i partierna. En utveckling som kan tänkas motverka denna tendens är att partierna på grund av medlemsminskningen, och ett ökat behov av medlemmar, skulle vara särskilt välkomnande mot nya medlemmar och lämna en del av de krav som tidigare rests, i form av lojalitet och inskolning.

Om nu antagandet om en ökad slutenhet stämmer, oavsett om det sker genom professionalisering eller minskande medlemstal, så kan detta yttra sig i ett ökat inslag av "vi-och-dem-tänkande" inom partierna (Petersson m.fl. 2000). Resonemanget handlar om att när grupp tänkandet är starkt kan det också utvecklas ett tryck mot enhetlighet. Skillnader mellan passiva och aktiva medlemmars intresse, åsikter och syn på sig själva skulle kunna indikera vissa mindre skillnader, men i vilken omfattning inslaget av "vi-och-dem-tänkande" skulle finnas i de svenska partierna saknas det i stort närmare kunskap om (ibid.). Ett visst mått av slutenhet brukar dock samtidigt betraktas som naturligt, eftersom ett grundläggande inslag av sammanhållning kan ses som nödvändigt för att partierna ska fungera som effektiva organisationer (Bäck och Möller 2001). En allt för stor öppenhet kan ses som ett hinder för att kunna diskutera känsliga eller viktiga frågor internt, innan partiernas linje togförs eller blir föremål för förhandling.

Den centrala frågan här är då vilka konsekvenser som detta kan tänkas få ur lika-rättighetsperspektivet och för invandrares lika villkor att engagera sig i partierna. Det är lätt att inse hur de ökade kraven på enhetlighet, tillsammans med en skarpare gränsdragning från partiernas sida mot dem som inte tillhör "vi:et" i partiorganisationen, borde drabba de personer hårdare som på olika sätt har svårare att smälta in. Om tröskeln för ett medlemskap generellt blivit högre, har den förmodligen blivit ännu mer svårforcerad för den som på ett eller annat sätt har avvikande yttre attribut eller annan politisk-kulturell bakgrund.

1.9.9 Personer med invandrarbakgrund och den traditionella identiteten

Såväl vikande medlemstal som politikens professionalisering kan påverka partiorganisationerna på ett sådant sätt att de riskerar att hamna i en viss försvarsposition. Detta kan resultera i kulturell avskärmning i partierna, vilket enligt Demokratirådets undersökning märks på två sätt (Petersson m.fl. 2000). För det första genom partiernas särpräglade symbolmiljö, vilket kan leda till att den traditionella identiteten drivs för långt så att potentiella partimedlemmar känner sig främmande inför den. För det andra kan de partiaktiva bli en sluten grupp, ”politikerna”, med ett beteende som för utomstående framstår som en egen livsstil. Det är främst den senare formen av slutenhet som vi menar i viss utsträckning även bör kunna härledas till partiernas professionalisering.

I ett organisationsteoretiskt perspektiv framstår partiorganisationernas agerande som högst rimligt. Som moderna organisationer respekterar de kraven på effektivitet och professionalism. Politiken framstår som en professionell karriär, en livsstil, och partiet som den framgångsrika entreprenören på politikens marknad. Mer än så, styrda av den logik som kännetecknar framgång inom det offentliga organisationsfältet, kan man förvänta sig att partierna som moderna organisationer betonar vikten av en traditionell identitet, genom att i förhållande till omvärlden markera både identitet och särart (Sahlin-Andersson 1992; Scott 1995). Förstärkningen av den traditionella identiteten kan då bli ett led i den ökade betoningen av mediekonsumtion och i breddningen av traditionella ideologiska kärngrupper, i enlighet med utvecklingen mot så kallade *catch-all-partier*.

I Demokratirådets rapport betonar man framför allt hur unga människor kan tänkas ha svårt att identifiera sig med en sådan speciell livsstil och identitet som partierna ger uttryck för (Petersson m.fl. 2000). Vi vill dock understryka att denna slutsats även bör kunna gälla för en rad andra grupper i samhället. Om betoning av särart och identitet i partierna även framstår som ett problem för möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att engagera sig i partierna är en empirisk fråga som vi saknar närmare kunskap om. Tidigare undersökningar har dock indikerat att exempelvis den politiska jargongen eller fackspråket generellt kan utgöra en stöttesten, inte minst för personer med invandrarbakgrund (Lukkarinen Kvist 2001); något som därmed riskerar att

öka svårigheterna att ta sig in i det mer eller mindre slutna sammanhang som partierna kan utgöra.

Frågan om partiorganisationers identitet och vilken grund denna identitet bygger på är central även på andra sätt, genom att den handlar om hur den traditionella identiteten definieras i ett på samma gång både historiskt och nationellt sammanhang. De föreställningar som ligger till grund för "det traditionella" bygger i hög grad på en idealbild om en samhällsgemenskap grundad på etnisk homogenitet i det svenska samhället. Här är det viktigt skilja mellan den deskriptiva aspekten, att det svenska samhället historiskt präglats av en betydande grad av etnisk homogenitet, och den normativa aspekten. Framför allt det historiska normativa arvet får stor betydelse för exkludering/inkludering i dagens politiska liv. Den gällande normen har bland annat uttryckts i hur staten aktivt motverkat likabehandlingsprincipen i samefrågan (Mörkenstam 1999) eller i fråga om den finsktalande minoriteten i Tornedalen (Municio 1993). Först under 1990-talet, och främst på grund av internationella påtryckningar för att stödja minoriteters ställning, har det skett en omprövning i statens syn i minoritetsfrågan. Således kan den traditionella identiteten, som är en etniskt exkluderande och därmed etniskt diskriminerande identitet, antas vara ett betydande hinder för deltagandet bland personer med invandrarbakgrund.

Hur skulle då en sådan eventuell exkludering av invandrare te sig? Exkluderingsprocessen behöver inte betyda att partierna skulle vara medvetet selektiva i det sociala bemötandet eller i den aktiva rekryteringen av nya medlemmar och förtroendevalda i fråga om deras majoritets- respektive minoritetsetniska bakgrund. Exkluderingen sker i hög grad även genom själveliminering, på så vis att människor med minoritetsetnisk bakgrund, när de känner att de inte passar in, inte heller söker sig till partiorganisationer som i sin identitet signalerar etnisk homogenitet som "det normala", och med utrymme för mer eller mindre explicit uttryckta nedvärderande attityder mot andra kulturer och minoritetsetnicitet. Därmed kan den identitet och den kultur partiorganisationerna ger uttryck för få diskriminerande effekter, som en form av institutionell diskriminering. Tillämpande av en färgblind rekryteringspolicy från partiernas sida, med utgångspunkt i etablerade och "normala" rekryteringskriterier, får därmed automatiskt en diskriminerande effekt. Även om detta motverkas av att minoritetsetnicitet samtidigt används som en positiv egenskap, och partierna vidtar

särskilda åtgärder för att minska den låga representationen bland personer med invandrarbakgrund, löser inte säråtgärderna själva grundproblemet med en etniskt diskriminerande identitet.

1.9.10 Ökad kvalitetskontroll

En ökad slutenhet kan som framgått definieras i termer av vissa tendenser till inre sammanhållning och enhetlighet i partierna. Men slutenheten kan också beskrivas utifrån ett ökat behov av kvalitetskontroll. Gidlund och Möller pekar på att det kan ha blivit allt viktigare att kontrollera om medlemsaspiranterna har de har de rätta värderingarna och ett gott omdöme (Gidlund och Möller 1999). Författarna menar att det möjliga inslaget av karriärmotiv i partierna särskilt riskerar att medföra slutenhet i form av misstänksamhet mot mindre etablerade medlemmar. Denna misstänksamhet kan tänkas ha ökat i och med att färre engagerar sig i partierna, vilket minskar partiernas möjlighet till kvalitetskontroll och kan leda till att fler "olämpliga" personer hamnar som förtroendevalda. När fler mindre etablerade medlemmar ska ges förtroendeuppdrag genom det bristande medlemsunderlaget, krävs en snabbare och mer aktiv granskning av lokalavdelningarna. Den minskade gruppen av medlemmar att välja bland kan tänkas medföra sämre kontroll, och även att fler lycksökare söker sig till partierna, vilket kan resultera i en minskning i förtroende för den samlade politikerkåren (Gidlund och Möller 1999). I ett organisationsteoretiskt perspektiv kan vi säga att partierna därmed ställs inför samma problem som alla de organisationer som tappar i popularitet får tampas med. När attraktionskraften minskar så riskerar man också att därigenom bli mer sårbar i sin rekryteringsprocess, vilket lätt leder till en ond cirkel.

Det är svårt att veta vilka faktiska effekter den potentiellt noggrannare kontrollen på sikt får för partiorganisationerna och i vilken utsträckning den existerande underrepresentationen av yngre personer, kvinnor och personer med invandrarbakgrund i politiken kan tänkas försvåras med anledning av detta. Den starkare betoningen på att kandidaterna har "de rätta värderingarna" och "ett gott omdöme", kan dock hypotetiskt antas höja inträdes-tröskeln för alla som av någon anledning tros avvika från den något obestämda kvalitet som går under benämningen "rätt värderingar".

En fråga är i vilken mån partiernas kvalitets- och lämplighetsbedömningar av enskilda medlems- och kandidataspiranter kan inbegripa inslag av fördomar och stereotypa bilder och attityder. I tidigare undersökningar ges en blandad bild av hur partiernas organisationskultur påverkar möjligheterna för personer med invandrabakgrund att komma i fråga för förtroendeuppdrag. Det framgår av Kommundemokratikommitténs och Integrationsverkets intervjuundersökningar att de partipolitiskt aktiva med invandrabakgrund visserligen anser sig ha upplevt diskriminering och rasism av både mer dolt och öppet slag, men inte inom politiken (Dahlstedt 2000; Lukkarinen Kvist 2001). Samtidigt anser dock partiföreträdare i Kommundemokratikommitténs undersökning att det finns ett mått av misstänksamhet och ett motstånd mot en ökad etnisk mångfald, och detta i synnerhet bland äldre medlemmar (Lukkarinen Kvist 2001). Något tydligare beskrivningar av fördomar ges av de kommunpolitiker med invandrabakgrund som blev intervjuade i Kalms undersökning (Kalm 2003).

En rimlig slutsats bör därmed vara att partiernas kvalitets- och lämplighetsbedömningar av enskilda medlems- och kandidataspiranter inte görs utan påverkan från den skepsis som förefaller vanlig i partiorganisationerna. Återigen är frågan mer komplicerad än att det skulle handla om avsiktlig diskriminering av en presumtiv medlem eller kandidat med invandrabakgrund till förtroendeuppdrag. Tvärtom kan det vara så att dessa individer blir ytterst väl bemötta. Snarare är det rimligt att tro att det handlar om mindre synliga former av negativ särbehandling; en särbehandling som kan få genomslag genom att rutiner och kriterier i samband med kvalitetsbedömningen oreflekterat genomsyras av element av misstänksamhet och fördomar. Det kan till och med vara så att en viss hälsosam misstänksamhet mot etnisk mångfald är någonting man i partiorganisationer räknar in i ”de rätta värderingar” som en kandidat bör omfamna.

Det finns två sätt komma till rätta med den här typen av institutionell diskriminering. Det ena handlar om att enskilda individer kan passera dylika hinder när de på olika sätt kompenserar för den inbyggda misstänksamheten genom att framstå som duktigare än genomsnittskandidaten. Detta löser dock inte problemet med snedrekrytering på organisationsnivå. Det andra sättet att komma till rätta med problemet är att man i stället gör en systematisk undersökning av de rutiner och kriterier, såväl formella som informella, som tillämpas i rekryteringen, och granskar dessa med

avseende på deras effekter i ett mångfaldshänseende. Partiorganisationerna är ingalunda ensamma om problemet med inbyggd skevhet i sina rekryteringsrutiner. Inom både den privata och den offentliga sektorn är det i dag allt vanligare att man vidtar aktiva åtgärder för att mångfaldssäkra sin organisation mot icke avsedd etnisk särbehandling och exkludering. Oftast görs detta för att uppnå verksamhetsmässiga vinster, ekonomiska och andra. I andra fall kan motivet vara lagstiftningens krav på lika behandling. Vi menar att dessa olika argument borde kunna vara av intresse för partiorganisationerna.

1.9.11 Partierna reformerar

Partiorganisationerna har vidtagit en rad åtgärder i syfte att komma till rätta med sina problem (Gidlund och Möller 1999, Widfeldt 1999). Enligt Widfeldt har partierna gjort flera medvetna försök att förändra sina organisationer i syfte att öka sin attraktionskraft och värva nya medlemmar. Enligt hans bedömning har dock dessa ansträngningar inte varit framgångsrika (Widfeldt 1999). Vi ska nedan försöka ge en överblick över en del av de förslag till som lagts fram, bland annat i olika statliga utredningar, och diskutera vilka särskilda effekter som vi tror att dessa kan tänkas få ur ett lika-rättighetsperspektiv, när det gäller underrepresentationen av personer med invandrarbakgrund i partierna.

En central fråga som diskuterats, och som är av särskilt intresse i denna studie, är vad man kan göra konkret för att öka representativiteten bland de förtroendevalda. Exempelvis framhöll regeringen i sin proposition *Demokrati för det nya seklet* (prop. 2001/02:80) att ett särskilt viktigt mål är att underrepresenterade grupper, som unga och personer med utländsk bakgrund, i större omfattning får förtroendeuppdrag. Av den anledningen har man försökt identifiera flera möjliga strategier för att förbättra den sociala representativiteten bland de förtroendevalda i kommuner och landsting. En sådan strategi som även har diskuterats i andra kontexter är att öka antalet förtroendevalda i kommuner och landsting.

Att politikeråkårens representativitet minskade till följd av nedgången av antalet fritidspolitiker var inte oväntat. De flesta av de som hade kvar i sina förtroendeuppdrag tillhörde den redan etablerade kategorin av förtroendevalda, med en längre tids

erfarenhet bakom sig och en relativt stark position inom partiet. Däremot kan man fråga sig om det är lika självklart att ett ökat antal förtroendeuppdrag skulle förbättra representativiteten. I vilken omfattning kan de nya posterna tänkas gå till personer från underrepresenterade grupper, ungdomar, kvinnor och personer med invandrarbakgrund? För det första skulle en ökad representativitet förutsätta att de underrepresenterades andel var relativt sett högre i rekryteringsbasen, det vill säga bland partimedlemmarna, än bland de förtroendevalda. Då skulle ett ökat antal uppdrag, med lika rekrytering i de olika kategorierna och allt annat lika, leda till förbättrad representativitet. Det är dock troligt att de underrepresenterades relativa andel är minst lika låg om inte ännu lägre i rekryteringsunderlaget, det vill säga i partiets medlemskår. Utan särskilda åtgärder för att kompensera för detta löser inte ett ökat antal uppdrag problemet med underrepresentation. I stället får de problem som uppstått i medlemsrekryteringen återverkningar på den interna rekryteringen till förtroendeuppdrag.

En förutsättning för att en ökning av antalet förtroendeuppdrag skulle förmå avhjälpa den bristande representativiteten, är således att någon form av positiv särbehandling tillämpades gentemot kandidater från de underrepresenterade grupperna. Detta är också vad de flesta partierna gör redan i dag, exempelvis när de tillämpar principen om varannan damernas i nomineringsprocessen och härvidlag utgår från gruppens andel av väljarkåren.

Den centrala frågan här handlar om i vilken utsträckning som partierna på ett motsvarande sätt använder proportionalitetsprincipen, eller andra liknande instrument för att motverka invandrars underrepresentation bland förtroendevalda. En viktig följdfråga handlar om i vilken utsträckning de informella och formella regler som styr nomineringsprocessen försvårar, alternativt underlättar, för partierna att använda positiv särbehandling i syfte att motverka underrepresentationen av personer med invandrarbakgrund. Denna fråga återkommer vi till i den empiriska granskningen av partiernas nomineringsprocesser.

Ett sätt att komma förbi problemet med skevheten i rekryteringsbasen är att låta den omfatta en vidare krets än de som redan är aktiva i partiet. Detta är ett annat förslag som presenterades i regeringens demokratiproposition år 2001 (2001/02:80). Sett ur ett historiskt perspektiv kan förslaget anses vara ganska radikalt, eftersom man därigenom skulle minska kravet på att kandidaten är kunnig om och förtrogen med partiets ideologiska

grund och dess linje i olika sakpolitiska frågor. Dessutom skulle, vilket kanske är ännu viktigare, en tids troget partiarbete inte längre framstå som en avgörande merit i sammanhanget. Detta vore naturligtvis en viktig institutionell förändring i svensk politik, där partiförankringen traditionellt har varit överordnad kandidatens personegenskaper.

Att vidga kretsen för dem som kan rekryteras till förtroendeuppdrag bortom det formella partimedlemskapet kan som bäst vitalisera politiken och minska den sociala underrepresentationen. Samtidigt kan dock detta leda till att partimedlemskapet får minskad betydelse. På samma sätt som kvotering och positiv särbehandling av kandidater från underrepresenterade grupper kan upplevas som provocerande, kan även det att man som partimedlem blir förbigången av en icke-medlem i vissa fall uppfattas som en svår fråga. I vilken mån detta instrument i dag används för att öka andelen förtroendevalda med invandrarbakgrund eller personer från andra grupper som är underrepresenterade, är en empirisk fråga.

1.9.12 Avslutande kommentarer

I tidigare forskning framhålls ofta externa förklaringsfaktorer, som en mer kritisk inställning till partier som kollektiva rörelser och en ökad vilja att utveckla egna livsprojekt, som förklaringar till partiväsandets problem. Även om dessa faktorer kan vara av betydelse vill vi i stället lyfta frågan om i vilken mån partiernas sätt att organisera sitt arbete kan vara en förklaring till de ökade problemen i partierna. Vi har argumenterat för en syn på partierna vars handlande åtminstone i någon mån påverkas av hur de som professionella organisationer på bästa sätt söker genomföra sitt uppdrag. Till exempel kan uppsökande verksamhet, mobilisering och rekrytering av nya medlemmar liksom allmän socialisationsverksamhet framstå som kostsamma, mätt i tid och i pengar. Effekterna kan dessutom vara ovissa och ger i bästa fall utdelning först på sikt. Resultaten av sådana aktiviteter ställs mot nyttan av att man i stället förlitar sig på informationssatsningar, vars effekter går att avläsa i kommande opinionsundersökningar. Trots partiernas särkaraktär utgör de sannolikt inte ett undantag från det inflytande som de senaste decenniernas organisationsutveckling haft på offentliga organisationer. Värden som effektivitet, kundorientering och marknadsanpassning har stått i fokus, liksom att

strategiskt prioritera kärnverksamheten och överlåta åt andra aktörer sådant som inte kan räknas dit. Kostnadseffektivitet innebär också idealiskt en professionell och effektiv administration av verksamheten.

Frågan är i vad mån partierna förmår att uppfylla sin viktiga uppgift gentemot väljare med invandrarbakgrund, att förmedla deras intressen i den politiska processen. Vi har argumenterat för att partiernas minskade medlemstal, de tilltagande problemen med social representativitet, tillsammans med den ökade professionaliseringen och den nya snabba politiken, får negativa konsekvenser för möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att delta i partierna. Som väljare har de, i likhet med den övriga väljarkåren, att ta ställning till de olika partiernas alternativ till kommande politik och att använda sin rösträtt för att utkräva ansvar. Som beställare av politiken utvärderar de resultaten av den genomförda politiken och röstar fram en ny.

Ett aktivt deltagande i ett partis arbete ger dock väsentligt annorlunda möjligheter till inflytande. Därigenom kan man nämligen påverka vilka frågor som tas upp på dagordningen – och vilka som hålls borta därifrån – och dessutom utöva inflytande över hur aktuella problem formuleras, med deras koppling till olika gruppintressen i samhället. Det framstår som särskilt viktigt att invandrare deltar i de processer där deras intressen formuleras och varigenom även deras offentliga identiteter utmejslas. Deltagandet i partierna i allmänhet, och som förtroendevald i synnerhet, ger inflytande över politiken, över dagordningen och över att benämna offentligt definierade intressen och motsättningar. Det ger också en möjlighet att skaffa sig en identitet som politisk aktör. Som partiorganisationerna har utvecklats kan aktivt deltagande dock anses ha blivit allt svårare, och därmed även möjligheten att genomföra substantiella lika politiska rättigheter för personer med invandrarbakgrund.

Att partierna har överlämnat socialisationsuppgiften åt andra aktörer i samhället kan få särskilt negativa effekter för personer med invandrarbakgrund. Socialisationsuppgiften, kan man argumentera, är speciellt viktig i ett integrationspolitiskt perspektiv. Historiskt har partiernas mobiliserings- och socialisationsuppgift varit ett värdefullt instrument för att komma åt industrisamhällets politiska ojämlikhet till följd av dåtida klassklyftor. I dag kunde partiernas insatser fylla en viktig funktion för att komma åt den samtida politiska ojämlikheten och exkluderingen av personer med

invandrarbakgrund från politiken. Sådana krav på integrationspolitiska åtgärder ställs i dag automatiskt på de många offentliga verksamheter vars finansiering vilar på statsbidrag. En viktig förutsättning är då att man undanröjer sådana hinder som finns inbyggda i själva arbetssättet, att de omprövar och mångfaldssäkrar sina formella och informella regler för rekryteringsprocesser och skapar en organisationsidentitet och organisationskultur präglad av mångfald.

2 Intervjuer och kommuner

2.1 Övergripande teman

Den studie som är föremål för denna rapport syftar till att ge en bild av möjligheter och hinder för personer med invandrabakgrund att vara aktiva i partierna. I avsikt att undersöka detta har vi framför allt riktat sökarljuset mot partiernas allmänna organisationsstrategier och rutiner och hur dessa kan relateras just till frågan om lika möjligheter för personer med invandrabakgrund i partierna. Vi ställer frågor om vilka effekter som dessa får ur ett integrations- och mångfaldsperspektiv, och detta i synnerhet när det gäller rekryterings- och nomineringspolicys.

I kapitel ett har vi med hjälp av tidigare undersökningar diskuterat hur hinder för mångfald i partierna uppstår på grund av en rad orsaker. Vi har bland annat sett generella problem i form av att personer med invandrabakgrund som kategori verkar vara numerärt för liten för att vara intressant som en särskild väljar- och medlemsgrupp att satsa på. Vi har också diskuterat att man ofta både i forskningen och i samhällsdebatten utgått från olika former av resursförklaringar till underrepresentationen bland personer med invandrabakgrund, vilket försvårat för partierna att öka sin medvetenhet om hur de egna rutinerna kan bidra till exkludering. Vidare har vi pekat på de negativa effekter som partiernas identitet, politikens professionalisering och en eventuell ökad slutenhet kan få för personer med invandrabakgrund. Att partierna, trots en kraftig minskning av antalet medlemmar, inte har satsat omfattande resurser på den rekryteringsorienterade sociala verksamheten, i form av mobilisering av medlemmar och andra sociala aktiviteter, får störst negativa effekter för personer med invandrabakgrund, liksom för personer från andra underrepresenterade grupper, som av olika skäl kan tänkas uppleva ett större avstånd till partierna.

I de kommande kapitlena kommer vi att med hjälp av en intervjuundersökning närmare granska processer kring extern rekry-

tering – det vill säga medlemsrekrytering – och kring intern rekrytering – rekrytering till förtroendeuppdrag. Vi beskriver i nästa kapitel hur partiernas verksamhet ter sig i utlandsfödda och infödda nya medlemmars ögon, för att därefter presentera partiernas verksamhet och handlingslinjer såsom de beskrivs av de partiföreträdare som ansvarar för rekrytering till förtroendeuppdrag.

Det empiriska underlaget består av intervjuer med ledamöter, i de flesta fall ordföranden, i riksdagspartiernas valberedningar inför 2002 års val till kommunfullmäktige i Malmö och i Örebro. Vi har för intervjuerna med nya medlemmar begränsat undersökningen till sju intervjuer med medlemmar i fyra partiorganisationer: moderaterna, folkpartiet, socialdemokraterna och miljöpartiet i Malmö stad.

2.2 Från ett medlemsperspektiv – rekrytering av medlemmar

I den första delen av vår studie intervjuas nya medlemmar, både infödda och utlandsfödda, om hur man upplever mottagandet och sin första tid i partiet. Intervjuerna syftar inte till att ge heltäckande beskrivningar av de faktiska förhållandena i partiorganisationerna. De berättar i stället om de nya partimedlemmars personliga erfarenheter av de första kontakterna med partierna. Samtidigt kan de första intrycken av partiernas bemötande vara av avgörande betydelse för de nya medlemmarnas intresse för att fortsätta engagera sig i partierna. Valet att intervju helt nya partimedlemmar syftar till att få kunskap om de erfarenheter, positiva och negativa, som man kan göra under sin första tid i partiet.

Nya medlemmar är intressanta av två skäl. Det ena är att de sannolikt har goda minnesbilder av sina första möten med partierna, samtidigt som de fortfarande ser på partierna med en nykomlings ögon. Det andra är att en viss andel av partiernas nya medlemmar av olika skäl kanske inte stannar kvar så länge i partierna, och att förstahandsuppgifter om sådana skäl inte kan ges av mer etablerade medlemmar. För att de nya medlemmarna dock ska ha någon erfarenhet alls att tala om har vi ställt kravet att de ska ha varit aktiva på minst tre möten.

Intervjuerna har främst handlat om hur de nya medlemmarna upplevt partiernas mottagandeverksamhet och deras erfarenheter av

att sedan ta det första steget mot att delta aktivt i arbetet i partiföreningarna. Huvudteman har brutits ned i ett frågebatteri i form av en intervjuguide, vilken finns beskriven i appendix.

Nya medlemmar – en grupp med särskilda erfarenheter?

Tidigare undersökningar av partiernas arbete har ofta fokuserat på partiernas riksorganisationers arbete och relationer till medlemmarna. Undersökningar som fokuserar på medlemmar på lokal nivå förekommer (Håkansson 1992, Gidlund och Möller 1999) men denna aspekt av partiernas verksamhet har spelat en mer undanskymd roll i tidigare forskning kring partierna. Hur partiorganisationerna fungerar på lokal nivå, på basplanet, bör dock kunna ha en central del i de allmänna svårigheter partierna möter och även vara del i partiernas möjligheter till förändring. Det är partiorganisationerna på basplanet som har det yttersta ansvaret för medlemsrekryteringen, det är härifrån medborgarnas åsikter förväntas kanaliseras vidare, ”uppåt”, i partierna och det är här medborgarna möter partiernas företrädare ansikte mot ansikte (Gidlund och Möller 1999).

Intervjuundersökningar med fokus på helt nya medlemmar har vi inte kunnat finna alls i tidigare forskning och detsamma gäller förstås även nya medlemmar med invandrabakgrund. Vi har i vår studie valt att intervjua både infödda medlemmar och medlemmar med invandrabakgrund. Genom denna ansats bör möjligheterna öka för att vi närmare ska kunna belysa vad som kan vara erfarenheter specifikt kopplade till invandrabakgrunden, och vad som är mer generella erfarenheter som nya medlemmar i allmänhet tenderar att få. Mot bakgrund av att det saknas tidigare forskning om nya medlemmar kan våra intervjuer, även om de utgör ett begränsat antal, tillföra värdefull kunskap. Det finns dock behov av att gå vidare med mer omfattande undersökningar på detta område.

För att komplettera det empiriska materialet kring medlemsundersökningens första fråga – om partiernas mottagande och introduktionsverksamhet – har även kortare upplysningar från partiernas ombudsmän inhämtats. Dessa frågor har behandlat introduktionens omfattning, inriktning och en kort beskrivning av dess syfte.

2.3 Ur partiets perspektiv – rekrytering till förtroendeuppdrag

I den andra delen i vår studie intresserar vi oss för hur de som leder partiernas valberedningar inför valet till kommunfullmäktige beskriver hur kandidater väljs ut. Syftet med denna del i undersökningen är att få reda på vilka formella och informella förutsättningar och krav som gäller för kandidater för att bli nominerade, och i vilken utsträckning dessa förutsättningar påverkar utlandsfödda respektive infödda kandidaters möjligheter att bli nominerade. Vi har behandlat frågeställningar som rör nomineringsprocessernas utformning, när det bland annat gäller vilka effekter användandet av medlemsomröstning i rangordningen av kandidater kan tänkas få ur ett likabehandlingsperspektiv.

Vi tar även upp frågor kring vilken betydelse kandidatens grupptillhörighet har för att bli nominerad och vilka konsekvenser nätverksrekrytering får för representationen bland personer med invandrarbakgrund. Vi uppmärksammar även de olika säråtgärder som man i partierna kan vidta för att främja mångfalden bland de förtroendevalda. Samtidigt som intervjufrågorna i mycket handlar om hur man generellt resonerar kring effekter av nomineringsprocesserna, ger de också viktig information om vilken medvetenhet som finns i partierna om dessa effekter i förhållande till underrepresentationen bland personer med invandrarbakgrund. Intervjufrågorna beskrivs mer utförligt i appendix.

Nomineringsprocesserna till kommunfullmäktige

Den tidigare forskningen kring partiernas nomineringsprocesser är begränsad. Större undersökningar inom detta område begränsar sig under senare decennier sig till Jan Johanssons "Hur blir man riksdagsledamot?" (1999). En jämförande studie av övriga nordiska länder har dock genomförts under senare år (Narud m.fl. 2002).

De svenska studier av partiernas nomineringsprocesser som gjorts har företrädesvis fokuserat den nationella nivån i olika avseenden (Sköld 1958; Brändström 1972; Pierre 1986; Johansson 1999) medan den senaste större undersökningen av nomineringar till kommunfullmäktige gjordes av Kommunalforskningsgruppen på 1970-talet (Barkfeldt m.fl. 1971). I samtliga dessa studier av partiernas nomineringsprocesser saknas i princip helt fokus på

betydelsen av etnicitet. Vi har i vår undersökning kring partiernas nomineringsprocesser valt att lägga fokus på de nomineringsprocesser som leder fram till partiernas listor för kommunfullmäktigevalen. Även om varje enskild plats har större betydelse i fråga om riksdagen än kommunfullmäktige kan också nomineringarna till riksdagen, genom det begränsade antalet platser, betraktas som relativt särpräglade. En fördel med att platserna i respektive valkrets för varje parti är betydligt fler i kommunfullmäktigevalet är att undersökningen därmed kan bli mindre personberoende och påverkad av tillfälligheter. Den verksamhet som förknippas med kommunfullmäktige kan också betraktas som mer införlivad i den lokala partiorganisationens reguljära verksamhet och här finns också betydligt fler uppdrag än i landsting och riksdag. Nomineringsprocesserna inför kommunfullmäktigevalen kan därmed förhoppningsvis bidra med större möjligheter till inblick i partiernas praktiker och verksamhet överlag.

2.4 Malmö och Örebro

Vi har i vår studie kring nomineringsprocesserna valt att undersöka Örebro och Malmö, medan vi för studien kring nya medlemmar valt att begränsa oss till Malmö.

En central aspekt i urvalet av Malmö och Örebro är att en stor andel personer med invandrabakgrund bor i större städer. När personer med invandrabakgrund utgör en stor andel av befolkningen finns det skäl att anta att frågor om integration i politiken och möjlighet till lika inflytande bör ha en större potential till att aktualiseras i partierna.

Orsaken till att vi har valt att rikta blicken mot dessa städer är att de bedömts vara tillräckligt stora för vår undersökning och att en ansenlig andel av deras befolkning utgörs av personer med invandrabakgrund. I fråga om nomineringsprocesserna har detta varit av vikt eftersom undersökningen av nomineringsprocesserna till kommunfullmäktige, med dess urval och diskussion, blir mindre intressant om antalet potentiella kandidater och därmed konkurrensen blir högst begränsad; något som ofta kan vara fallet i flera partier i mindre kommuner. Med den empiriska studien avser vi inte att göra en jämförande studie mellan de två kommunernas partiorganisationer. Vi kan naturligtvis anta att det förekommer relevanta skillnader mellan dessa två kommuner, men vi är i första hand

intresserade av vad som kan uppfattas som grundläggande gemensam problematik i fråga om mottagandet av nya partimedlemmar och partiernas nomineringsprocesser.

Storstäder, som Malmö, kan betraktas som särskilt intressanta genom att politiska trender antas slå igenom först här (Håkansson 1994; Gidlund och Möller 1999). De antas, genom sina intensiva kontakter med omvärlden, vara de första som nås av nya politiska skiljelinjer, värderingar och participationsmönster (Gidlund och Gidlund 1981).

Att kommunfullmäktige i Örebro och Malmö, jämfört med riket i övrigt, har en högre andelen röd-gröna mandat kan utifrån tidigare forskning generellt antas ha positivt samband med representationen av kvinnor och personer med invandrarbakgrund bland de förtroendevalda (Bäck och Öhrvall 2004). Detta gäller dock enbart i Örebro.

Malmö är en av de städer som har högst andel utlandsfödda i befolkningen. Under år 2002 var drygt 24 procent födda utomlands, medan andelen utrikes födda personer år 2005 hade ökat till 26 procent (www.scb.se). Andelen utrikes födda bland Malmö kommuns förtroendevalda är dock 18 procent. Denna andel är ett par procentenheter högre än andelen i Göteborg och Stockholm, men underrepresentationen är dock högre genom Malmös högre andel utrikes födda i befolkningen. Örebro har en befolkning där andelen personer födda utomlands har varit drygt 12 procent under mandatperioden (*ibid.*). Andelen utrikes födda ledamöter i kommunfullmäktige är 14 procent och den är därmed något högre än för befolkningen, vilket är en osedvanligt hög representation. I Örebro är också i dag gruppledarna för miljöpartiets och vänsterpartiets fullmäktige grupper födda i utomeuropeiska länder. Den politiska representationen i Örebro utmärker sig också genom att man länge haft en hög representation av kvinnor i kommunfullmäktige. Så tidigt som 1991 fanns i kommunfullmäktige till och med en majoritet kvinnor (Hedlund 1997) medan andelen kvinnor i dag är 48 procent, mot 40 procent i riket som helhet (Bäck och Öhrvall 2004). Andelen kvinnor i Malmös kommunfullmäktige är däremot endast något över riksgenomsnittet, med knappa 43 procent – en andel som dock ökar med tre procentenheter om enbart riksdagspartierna räknas in.

Vad gäller det politiska styret har Malmö och Örebro en särskild likhet i att den politiska majoriteten i de båda städerna utgörs av partier från vänsterblocket. Socialdemokraterna har också av

tradition varit relativt starka i båda städerna, även om skillnaderna under de senaste decennierna avtagit jämfört med riket i övrigt. I Malmö gäller också att centerpartiet idag inte är representerade i kommunfullmäktige.

Även om främlingsfientliga partier har ökat sin representation över hela landet i det senaste valet, så avviker Malmö från riket i övrigt i att man från och med 2002 inte bara har representation från Skånepartiet utan även från Sverigedemokraterna. Främlingsfientliga partier finns visserligen representerade i nära hälften av kommunerna i Skåne men om man ser till riket i sin helhet är Malmö kommun en av de kommuner där främlingsfientliga partier är starkast representerade.¹ I Örebro kommun samlade de främlingsfientliga partierna lite drygt 2 procent av rösterna i valet 2002 (www.val.se). Vad gäller den politiska kulturen kan Örebro i stället sägas utmärka sig med att den kristna frireligiösa rörelsen är stark (Johansson 2002).

Det kan konstateras att utlandsfödda, såväl i Malmö som i Örebro, utgör en betydande del av väljarkåren och partierna har därmed haft bättre möjligheter än i genomsnitt att reflektera över frågan om representationen bland personer med invandrabakgrund. Detta innebär också att vi kan anta att Malmö och Örebro har en gedigen erfarenhet av att ha haft frågan om att skapa lika möjligheter för personer med invandrabakgrund på dagordningen. Sammantaget gör detta att både Malmö och Örebro i detta avseende kan betraktas som kritiska fall för en studie av hur partiernas institutionella lösningar främjar lika representation.

2.5 Intervjuundersökningens genomförande

Våra intervjuer genomfördes under våren och sommaren 2005, med början i intervjuerna med partiernas nomineringsansvariga. Vi kommer i de följande avsnitten att presentera de praktiska kriterier vi haft och hur vi konkret gått till väga för att intervjua de personer som utgör grunden för denna undersökning. Vi börjar med den mindre komplicerade delen, intervjuerna med de nomineringsansvariga, för att sedan ta upp tillvägagångssättet i fråga om intervjuerna med de nya medlemmarna.

¹ Störst är Sveriges pensionärs intresseparti, med 5,4 procent följt av Skånepartiet och Sverigedemokraterna, med 3,9 respektive 3,8 procent. Valet 2002 innebar att Sverigedemokraterna kom in i kommunfullmäktige med två mandat, medan Skånepartiets bibehöll de två mandat man hade sedan tidigare (www.val.se).

Intervjuerna med de nomineringsansvariga

Vi har vid intervjuens början och vid förfrågan om att delta till såväl de nomineringsansvariga som till de nya medlemmarna gjort en kortare presentation av undersökningen, och intervjupersonerna har getts löfte om att vederbörandes namn inte kommer att nämnas i rapporten. (se appendix).

De intervjupersoner som vi valt ut i studien av partiernas nomineringsprocesser är ordförande/de sammankallande i partiernas valberedningar för 2002 års val till kommunfullmäktige. Detta urval har endast stött på mindre krav på avvikelser från våra kriterier. Av de 14 intervjuerna har vi i fyra fall blivit hänvisade till andra ledamöter i valberedningarna än dess ordförande. I ett fall hade den nomineringsansvarige lämnat sina partiuppdrag och därför inte velat delta, medan de tre övriga fallen handlar om att den nomineringsansvarige inte haft möjlighet att ställa upp eller gått att nå.

Att få till intervjuer med intervjupersonerna i nomineringsundersökningen har varit lättare än i fråga om medlemsintervjuerna; något som kan ha sin bakgrund i att dessa intervjupersoner är förtroendevalda och därmed offentliga personer med en vana av och intresse för att uttrycka sig, samtidigt som förtroendeuppdraget kräver att de tar ansvar för att representerar partiet vid intervjuförfrågningar.

Medlemsrekryteringsundersökningen

Vid förfrågan om och till nya medlemmar har en kortare presentation gjorts av undersökningen, med dess fokus på hur nya medlemmar uppfattar sitt partipolitiska deltagande. Jämfört med de nomineringsansvariga har det praktiska urvalet av nya medlemmar omgärdats av en något högre komplexitet.

Som nämnts har vi för intervjuerna med nya medlemmar begränsat undersökningen till fyra partier i Malmö stad: moderaterna, folkpartiet, socialdemokraterna och miljöpartiet. Urvalet, som i första hand har gjorts utifrån partiernas storlek, inkluderar tre av de fyra största partierna i Malmö stads kommunfullmäktige. Vi har valt ut två partier vardera från höger- respektive vänsterblocket. Miljöpartiet som är mandatmässigt något mindre än vänsterpartiet valdes till följd av partiets särpräglade organisering och unga

historia, vilket kunde förväntas bidra till att ge en rikare bild av partiernas förhållande till nya medlemmar.

Ett kriterium som gällt vid urvalet av medlemmar var, som tidigare nämnts, att man skulle ha deltagit i minst tre partimöten. Vad vi räknade in i kriteriet ny medlem var att man skulle ha gått med under det senaste året, det vill säga våren 2004 till och med våren 2005.

Sju medlemmar från de fyra partierna har intervjuats. Den intervjuade populationen utmärker sig något åldersmässigt, genom att sex av de sju är mellan 26 och 35 år. Detta bör kunna ha att göra med att de ombudsmän som gjort urvalet samtliga varit i motsvarande ålder. Kanske kan också åldern såväl som andra sociala egenskaper hos de utvalda medlemmarna stämma överens med vad man associerar till, och vill associera till, begreppet nya medlemmar i sitt parti. Samtidigt kan den unga åldern hos intervjupersonerna öka jämförbarheten mellan utsagorna.

Som tidigare beskrivits har vi haft som målsättning att göra intervjuer med en infödd och en utlandsfödd ny medlem i respektive parti; något som kunnat ge indikationer på skillnader i hur svenskar och utlandsfödda beskriver sin första tid i partiet. Resultatet av urvalsprocessen i de fyra partierna blev visserligen att fyra intervjupersoner är födda utomlands, men av dessa fyra är två från socialdemokraterna och ingen från folkpartiet. Det har för de socialdemokratiska ombudsmännen i Malmö, av olika skäl, inte varit möjligt att tillmötesgå önskemålet om en svenskfödd ny medlem. När det gäller folkpartiet har i stället svårigheten varit att få tag på utlandsfödda medlemmar. Till följd av det högst begränsade antalet nytillkomna medlemmar i folkpartiets Malmö-förening under perioden har vi därför valt att enbart intervju en medlem i detta parti. Förutom de två nya medlemmarna från socialdemokraterna är även en miljöpartist och en moderat född utomlands. Av de personer med invandrarbakgrund som intervjuats är en född i Sydamerika och tre i Östeuropeiska länder.

Det är sannolikt så att medlemmar utan förtroendeuppdrag generellt inte bara är svårare att få kontakt med än förtroendevalda utan att de också oftare riskerar att avböja medverkan än kommunpolitiker, där uppdraget ofta anses vara förknippat med ett stort mått av tillgänglighet.

Om våra intervjuer

De intervjuer som genomförts, med ordförandena i valberedningarna i Örebro respektive Malmö samt med nya medlemmar i Malmö, har varit mellan 80 och 120 minuter långa, med undantag för en något längre intervju med den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö. Intervjuerna har spelats in på band och i princip hela intervjuerna har skrivits ut, med undantag från uppenbara utvecklingar. I de citat som förekommer i rapporten har vi tagit bort ordupprepningar, vanliga fyllnadsord i talspråk – som ”liksom”, ”alltså”, ”va” – samt, efter önskemål, svordomar.

Målet med de samtalsintervjuer som vi använt oss av är inte att kartlägga utbredningen av olika teman och fenomen. Syftet med denna typ av intervjuer är i stället att ur ett processperspektiv kunna beskriva olika aspekter av och erfarenheter kring partiernas rekryteringsrutiner, från introduktion till nomineringar. Intervjuerna har byggts på en intervjuguide för halvstrukturerade intervjuer, vilket innebär att intervjuerna har kunnat styras mot för undersökningen centrala frågeställningar samtidigt som intervjupersonerna har fått betydande frihet i att utveckla sina resonemang, återge händelseförlopp och berätta om sina erfarenheter. Den intervjuform vi använt ger också en viktig möjlighet i att ställa följdfrågor. Frågornas ordning har också i något fall kunnat ändras under intervjuens gång, avsikt att följa upp den intervjuades svar. Mot bakgrund av hela områdets komplexitet har vi valt att inleda med mer generella frågor kring partiernas verksamhet och inledningsvis inte rikta frågorna mot just förutsättningar för personer med invandrarbakgrund i partierna, till exempel när det gäller erfarenheter av särskilda attityder gentemot personer med invandrarbakgrund. Den vägledande principen för de följdfrågor som ställts är att undvika direkt ledande frågor och att snarare bekräfta intervjupersonen genom att upprepa en del av svaret på föregående fråga. Särskilda så kallade tolkande frågor, som avser att kontrollera tolkningen av intervju svaren, har kommit in mer mot slutet av intervjuerna.

Vad gäller valet för intervjuernas plats kan främst sägas att den genomgripande tanken varit att hitta en plats där intervjusituationen kunnat präglas av koncentrerad avslappning. I de flesta intervjuer med nomineringsansvariga har intervjuerna gjorts på respektive intervjupersons arbetsplats medan de flesta medlems-

intervjuerna gjorts i universitetslokaler. Tre intervjuer har även gjorts i intervjupersonens hem och en i parkmiljö.

Metodologiska reflektioner

En fråga att ställa är hur resultatet av intervjuerna påverkats av intervjuaren och de intervjuades position. En aspekt som kan ha haft central betydelse för intervjurens resultat är att samtliga de 14 nomineringsansvariga samt tre av de sju nya medlemmarna, i likhet med intervjuaren var infödda svenskar. Om intervjuaren inte hade varit en infödd svensk, utan istället identifierats som tillhörande kategorin invandrare, hade säkerligen de samtal som fördes med dessa intervjupersoner kring förekomsten av fördomar i partierna, liksom partiernas mer allmänna rutiner blivit mindre öppenhjärtiga. Något som också kan ha haft betydelse för möjligheten att etablera en god kontakt i just medlemsintervjuerna är att intervjuaren och sex av de sju intervjuade har varit i ungefär samma ålder.

En annan fråga är hur intervjupersonernas ställning i partierna kan ha påverkat deras möjligheter till att på ett öppet sätt dela med sig av sina erfarenheter. De nomineringsansvariga har som gemensam bakgrund att de har eller har haft relativt höga politiska positioner i kommunen, eller på riksnivå. Även om flera personer därigenom kan ha en säker position, så kan vi ändå anta att detta kan medföra att deras bilder av integrationen av personer med invandrarbakgrund i partierna generellt påverkats i positiv riktning, eftersom vi kan utgå från att man generellt vill tala väl om sitt parti. Något som snarare påverkar dessa bilder i mer positiv än negativ riktning kan också vara den ökade diskussionen i samhället kring integration och diskriminering under de senaste åren, vilken kunnat medföra att kunskapen om de vanliga eller "politiskt korrekta" åsikterna blivit mer införlivade i intervjupersonernas tankebanor.

Även nya medlemmar kan förväntas vilja tala väl om sitt parti. Man har som ny medlem en svag ställning i partierna och man kan därmed vilja vara försiktiga i sina beskrivningar av partiernas verksamhet, och detta särskilt om man inte är främmande för att åta sig förtroendeuppdrag. I vår undersökning har också samtliga personer sagit sig vara beredda att ta uppdrag.

Nya medlemmar kan dock generellt inte förväntas ha fått mer djupgående kunskaper om hur etablerade åsikter i partierna

uttrycks, men dessa intervjuer har samtidigt mer haft deras konkreta erfarenheter i de första kontakter som fokus. Till följd av de nya medlemmarnas korta bakgrund i partierna är det viktigt att understryka att särskilt de nya medlemmarnas intervjusvar inte ska ses som noggranna mått på partiernas faktiska verksamhet, utan de berättar endast hur de nya medlemmarna har upplevt partierna utifrån sin första tid i partiet.

3 Ny som partimedlem

I vår studie av möjligheter och hinder för personer med invandrarbakgrund att vara aktiva i partierna har vi främst intresserat oss för utformningen av partiernas allmänna organisationsregler och -rutiner och vilka konsekvenser de får för just möjligheterna att delta i partierna.

I detta avsnitt kommer vi att granska de nya medlemmarnas första möte med den lokala partiföreningen. Genom vår målsättning att intervjua både en person med invandrarbakgrund och en infödd medlem i respektive parti (se kapitel 2) avser vi att komma närmare en förståelse av vilken betydelse invandrarbakgrunden kan ha för de nya medlemmarnas första kontakter med partiet; det vill säga om vi utifrån deras egna beskrivningar kan finna skillnader i samband med mottagandet.

Vi har inte kunnat finna några studier av nya medlemmar med invandrarbakgrund i tidigare forskning, och även nya medlemmar i allmänhet är en grupp som framstår som negligerad i partiforskningen överlag. Nya medlemmars egna utsagor bör dock kunna ge särskilt betydelsefull kunskap om hur de första mötena med partierna kan upplevas. En orsak till detta är att dessa möten skett nyligen och inte fallit i glömska. En annan är att många medlemmar försvinner innan de har hunnit bli mer etablerade, vilket medför att man i studier med etablerade medlemmar och partiföreträdare går miste om viktiga erfarenheter av den första tiden i partiet. Vårt krav på att de medlemmar som intervjuats ska ha deltagit i minst tre möten formulerades för att medlemmarna ska ha hunnit få något intryck att tala om i fråga om partiernas verksamhet och organisationskultur. Även om vi därmed valt bort de medlemmar som redan efter ett eller två möten inte velat fortsätta vara aktiva, så kan vi ändå förvänta oss delvis andra beskrivningar än vad mer etablerade medlemmar skulle ge.

Som framgår av en rad undersökningar är partierna hårt prövade, med fallande medlemstal som ett tydligt symptom på en mer djupgående problematik. Som vi diskuterat i kapitel 1 indikerar intervjuundersökningar en relativ slutenhet i partierna, och en hypotes är att denna slutenhet kan ha ökat i takt med det minskande medlemsantalet. Mot bakgrund av dessa studier och svårigheten att rekrytera nya medlemmar har vi sett just nya medlemmars erfarenheter under sin första tid i partierna som särskilt intressanta. Frågor att ställa sig är om, och hur, en eventuell introduktion utformats och om det finns någonting i de första mötena med partiet som kan tänkas bidra till att partierna i dag endast har en bråkdel av sitt tidigare medlemsantal. Vi är här intresserade av hur partierna presenterar sig för sina nya medlemmar och vilka rutiner man har för att knyta dem till sig. En implicit fråga är därmed om möjligheter finns för att förbättra den del i partiernas rekryteringsverksamhet som handlar om partiernas mottagande. Partiernas introduktionsverksamhet är intressant mot bakgrund av att det är den av partiernas institutionella lösningar eller regler som särskilt tydligt kan förändras i avsikt att påverka hur medlemmar tas emot i partierna. Andra konkreta delar i partiernas öppenhet för nya medlemmar som vi undersöker handlar om det allmänna mottagandet i partiföreningarna, öppenheten inför olika åsikter samt det eventuella inslaget av olika behandling, positiv eller negativ, på grund av kön, ålder och etnicitet.

Vad gäller invandrades möjligheter i partierna har tidigare forskning också framhållit att invandrare kan möta större hinder vid själva inträdet i partierna än vid rekryteringen till förtroendeuppdrag (Bäck och Soininen 1996). Detta eftersom den genomsnittliga tid som en utlandsfödd förtroendevald får vänta på uppdrag tidigare visat sig vara ungefär lika lång som för en infödd. Även om senare resultat från 1990-talet vittnar om att dagens utlandsfödda förtroendevalda varit aktiva längre tid i partierna än infödda innan man fått uppdrag (Karlsson 2001) så kan fortfarande just inträdet i partiet tänkas vara ett särskilt viktigt hinder för personer med invandrarbakgrund.

Bakgrund om intervjupersonerna

Beskrivningarna i detta kapitel bygger på intervjuer från våren och sommaren 2005 med sju nya partimedlemmar från partier i Malmö kommun. De nya medlemmar som intervjuats för denna undersökning hade alla gått med i partiet under det senaste året – det vill säga våren 2004 till och med våren 2005. Förutom kravet på att de nya medlemmarna i de fyra partierna skulle ha deltagit i minst tre partimöten var även vår målsättning att intervjua en infödd och en svenskfödd ny medlem i de fyra partierna. Resultatet av det urval som gjorts av respektive partis ombudsmän blev att fyra av de sju intervjupersonerna är födda utomlands, medan sex av de sju intervjupersonerna är mellan 27 och 35 år (se kapitel 2). Av de nya medlemmar med invandrarbakgrund som intervjuats är en född i Sydamerika och tre i Östeuropeiska länder. Undersökningen har begränsats till medlemmar i fyra partier: moderaterna (Dolores och Lars), folkpartiet (Åsa), socialdemokraterna (Halida och Pedram) och miljöpartiet (Ali och Erik).¹

3.1 Första mötet med partiet

Vi har tidigare argumenterat för att det av olika skäl kan vara svårare för personer från grupper som är underrepresenterade i partierna att identifiera sig med ett parti och därmed känna tillhörighet. Tröskeln för nya medlemmar från dessa grupper kan vara särskilt hög och medföra större osäkerhet hos individen inför vad ett aktivt partideltagande innebär. Just de första kontakterna med partierna kan därför vara särskilt avgörande för huruvida partimedlemmar från dessa grupper ska fortsätta sin aktivitet.

En första, central, iakttagelse kring intervjupersonernas initiala kontakter med partierna bör lyftas fram redan här: bara en av de nya medlemmarna (Halida) har gått med efter att ha blivit tillfrågad eller kontaktad av någon partimedlem. För denna nya medlem var detta beroende på att hennes pojkvän deltog i föreningen. Övriga kände inte någon i partiet innan de sökte sig dit, och man har inte heller blivit kontaktad eller försedd med särskild information från partierna – såsom till exempel flygblad – ämnad att skapa intresse kring partiernas verksamhet i Malmö. Vi kan konstatera att det, åtminstone i fråga om de här personerna, inte är partiernas aktiva

¹ De namn som använts för att beteckna dessa nya medlemmar är fingerade.

rekryteringsåtgärder som tycks ha fått dessa nya medlemmar att aktivera sig i partierna. Detta kan vittna om ett stort intresse och en målmedvetenhet i engagemanget hos de intervjuade. En annan intressant bakgrundsfaktor som kan tänkas peka i samma riktning är att samtliga nya medlemmar har uppgett att de är beredda att ta uppdrag. Våra resultat visar dock att vi inte enbart fått medlemmar som är okritiska eller som med lätthet anser sig kunna överbrygga de små eller stora hinder som kan förekomma vid inträdet i partierna.

3.1.1 Särskild introduktion

Ett första steg mot ett aktivt partideltagande brukar vanligen vara att bli medlem. När en ny medlem anmäler sitt intresse kontaktas medlemmen, antingen via brev eller telefon, av sin lokala partiorganisation eller -distrikt. Medlemmen får också skriftligt material från partiet, vilket vanligen skickas ut från centralt håll. De nya medlemmarna i vår studie uppger att den första kontakten med partierna generellt varit bra. Ett par personer uppger dock att man saknade information om vilka lokala aktiviteter som man kunnat delta i. Erik från miljöpartiet säger:

Efter att jag blivit medlem så ringde jag upp dem för att fråga hur man skulle få veta vad som hände och så, det fick jag också kolla själv faktiskt.”

Gemensamt för partierna är att man också anordnar olika former av kurser, däribland utbildningar som riktar sig till nya medlemmar eller till medlemmar som är intresserade av att kandidera till uppdrag. Utbildningarna fyller en viktig socialisationsuppgift för medlemmarna, och den allmänna bilden i tidigare partiforskning är att partierna i dag i mindre utsträckning uppfyller den tidigare mer utpräglade socialisationsfunktionen. Vi kommer i detta avsnitt att redogöra för hur syftet med dessa särskilda introduktionsaktiviteter beskrivs och hur de organiseras – till exempel i fråga om utbildningarnas inriktning mot folkbildning respektive mot förberedande för att åta sig uppdrag. En fråga är i vilken mån detta kan tänkas säga något om medlemmarnas roll i partiet respektive möjligheterna för mindre etablerade grupper av medlemmar att bli aktiva i partierna.

Bilden av partiernas introduktionsverksamhet i Malmö speglar de skillnader i kursverksamhet som ofta finns i landet i övrigt, vilka i mycket kan relateras till respektive partis medlemsmässiga storlek (Gidlund och Möller 1999). I de mindre partierna i vår undersökning är introduktionen mindre omfattande. I folkpartiet brukar man ha ett introduktionstillfälle för ungefär ett 15-tal nya medlemmar varje termin (ombudsman folkpartiet, 2005-11-25). Miljöpartiet saknar särskilda introduktionstillfällen, och man kan istället bestämma träff på kansliet för ett kortare möte med ombudsmannen (ombudsman miljöpartiet, 2005-11-25).

De mest omfattande möjligheterna till utbildning ges av socialdemokraterna. Här anordnas en särskild introduktionskurs som riktar sig till nya medlemmar och som går under tre kvällar. I denna kurs får man en kort introduktion och även möjlighet att besöka stadshuset och träffa ledande politiker. Socialdemokraterna har även sedan länge anordnat en "politisk skola" för nya och gamla medlemmar i fyra steg under sammanlagt åtta dagar. Utbildningen pågår under ett år med tre månader emellan stegen. Vid de fyra tillfällen som Pedram deltog samlades cirka 30–50 medlemmar. Även en del inte helt nya medlemmar som inte gått kursen kan vara med. Socialdemokraternas utbildning beskrivs som ideologiskt fördjupande, och uppges bygga på en stark studietradition (ombudsman socialdemokraterna, 2005-11-23).

Moderaterna i Malmö anordnar en så kallad aspirantutbildning som riktar sig både till gamla och nya medlemmar som är intresserade av att åta sig politiska uppdrag. Partiet har valt att, vid sidan om information i internt partimaterial, annonsera i särskilda tidningsannonser efter personer som är intresserade av att genomgå utbildningen. Moderaternas utbildning är också mer uttalat till för att få fram medlemmar som är villiga att åta sig förtroendeuppdrag. Ytterligare en skillnad gentemot socialdemokraternas utbildningar är att aspirantutbildningen innehåller betydligt fler möten för en mindre andel av medlemskåren. Enligt uppgift har cirka 40 nya och gamla medlemmar genomgått utbildningen under det senaste året, mot socialdemokraternas uppemot 200 medlemmar (ibid.; ombudsman moderaterna, 2005-11-23).

Skillnaderna i de båda partiernas utbildningar visar sig även i hur de nomineringsansvariga beskriver de särskilda insatserna för potentiella förtroendevalda. På frågan om man har någon form av utbildning för medlemmar som skulle kunna bli aktuella för för-

troendeuppdrag i till exempel kommunfullmäktige, svarar den nomineringsansvarige från socialdemokraterna i Malmö:

Nej, vi har ingen utbildning. Man kan inte utbilda sig till att vara förtroendevald. Nej.

(Intervjuaren): *Nej ... Men det finns ingen...*

Vi har ledarskapsutbildning och så, men det är inte för fullmäktige, utan det är för hur man är en bra ledare, oavsett om det är socialdemokratiska föreningar eller om man ska sitta i riksdagen.

En gemensam aspekt i både socialdemokraternas och moderaternas mer omfattande utbildningar för nya medlemmar är att man i båda partierna sett behov av att anstränga sig för att erbjuda alternativ till de lokala föreningarnas introduktion. I socialdemokraterna beskrivs de centrala utbildningarna som en fördel jämfört med alternativet att låta föreningarna själva sköta inskolningen. Detta motiveras med att föreningarna kan bestå av många som varit medlemmar mycket länge, och nya medlemmar i föreningarna kan uppleva att "det är en verklighet man inte alls känner igen" (ombudsman socialdemokraterna, 2005-11-23). Den socialdemokratiske ombudsmannen ser det också som en möjlighet till positiv förändring av partiföreningarna att låta gamla garvade medlemmar få blandas med en stor majoritet nya, inte så erfarna medlemmar. En central skillnad mellan partierna i Malmö kommun, som också kan tänkas påverka behovet av särskilda utbildningar, är att medan socialdemokraterna har 22 och moderaterna 10 föreningar har både folkpartiet och miljöpartiet en partiförening för hela Malmö. Dessutom är skillnaderna i medlemsantal ganska markant, vilket medför att antalet medlemmar i varje förening förefaller inte vara betydligt lägre i socialdemokraterna och moderaterna än i de övriga partierna. Det betydligt större medlemsantalet i socialdemokraterna och moderaterna bör kunna ge större möjligheter att satsa på mer ambitiösa utbildningar.

Hur ser då medlemmarna generellt på introduktionen? Kan man här utläsa några skillnader mellan medlemmar med respektive utan invandrarbakgrund? De intervjuade medlemmarna i moderaterna har båda deltagit i partiets aspirantutbildning, och uppger sig ha haft övervägande goda erfarenheter av utbildningen. Även de nya medlemmarna i socialdemokraterna, vilka båda har invandrarbakgrund, har tydligt positiva erfarenheter av de kurser partiet anordnat. Halida deltog i den något kortare kursen för nya med-

lemmar, medan Pedram deltog i den längre politiska skolan. Halida beskriver fördelen med den kortare kurs hon gått:

De människorna som höll i det var kunniga, avslappnade. De fick upp mitt intresse på ett lättsamt sätt. De pratade ett annat språk, inte det här politiska ... Den fyrkantiga grejen.

Just att man verkar ha valt att inte använda ett alltför ”fyrkantigt” politiskt språk förefaller ha gjort det lättare att identifiera sig med partiet och att känna att man passar in. En annan faktor som de nya socialdemokratiska medlemmarna med invandrarbakgrund, främst Halida, menar kan ha haft särskilt positiv betydelse för känslan av att passa in, är att man var långt ifrån den ende personen med invandrarbakgrund på mötena. I kursen för nya medlemmar hade till och med en stor majoritet invandrarbakgrund. I moderaterna var däremot Dolores ensam om sin invandrarbakgrund på aspirantkursen, sedan den andre personen med invandrarbakgrund hoppat av. Den viktigaste orsaken till skillnaderna mellan partierna i fråga om andelen personer med invandrarbakgrund är sannolikt att moderaterna jämfört med socialdemokraterna har en lägre andel utlandsfödda bland sina väljare vilket bör innebära att färre personer med invandrarbakgrund därför söker sig till partiet som nya medlemmar.

Ett exempel på vad som uppfattats som en mindre lyckad introduktion ges av Åsa i folkpartiet som deltog i den introduktionsutbildning som partiet anordnat. Just i den här introduktionen kan man för övrigt se en tydlig inriktning mot karriäraspekter av medlemskapet. Hon beskriver hur det gick till på introduktionen, som hölls under en kväll och leddes av två partirepresentanter inför tre nya medlemmar:

Han bara pratade lite om hur det går till i fullmäktige, de olika intrigen där, hur spelet går. De förklarade också hur mötena hålls och hur man kan ta sig in i partiet.

(I): *Hur man kan ta sig in?*

Ja, det var lite information som behövdes.

Till skillnad från Pedram och Halida från socialdemokraterna och Dolores från moderaterna känner sig dock den intervjuade folkpartimedlemmen mer besviken på den kortare introduktion hon genomgått:

Det var inte så roligt. Han pratade säkert i tre timmar oavbrutet, och det är inte så smart. Och jag vågade inte säga nåt, och jag är inte den som inte vågar säga nåt annars.

Det kan konstateras att Åsa från folkpartiet hade en mindre positiv upplevelse av sitt partis introduktionsverksamhet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de intervjuade överlag inte uppger sig ha varit missnöjda med introduktionsverksamheten. De medlemmar som genomgått en mer omfattande introduktionsverksamhet, det vill säga medlemmarna i moderaterna och socialdemokraterna, upplevde denna som positiv. En viktig del, som Halida i socialdemokraterna tar upp, är att man har haft en lättsam ansats och inte använt ett fyrkantigt politiskt språk. Mindre positiva aspekter har tagits upp av Åsa från folkpartiet och i viss mån Erik från miljöpartiet. De har beskrivit vad de uppfattar som bristande former för introduktion av nya medlemmar.

Som påpekades ovan menar Halida från socialdemokraterna att det faktum att hon långt ifrån var den ende personen med invandrarbakgrund på partiets introduktionskurs bidrog till hennes uppskattning av utbildningen. I övrigt har inga tydliga skillnader kunnat iakttas mellan de infödda medlemmarna och medlemmarna med invandrarbakgrund i upplevelsorna av det första introduktionstillfället. Vi har å andra sidan här inte heller frågat specifikt om eventuella invandrarrelaterade aspekter, och vi har i presentationen inför intervjuerna och genom deras utformning i övrigt tonat ned dessa aspekter.

Vid sidan om de skillnader som kunnat konstateras mellan moderaterna och socialdemokraterna å ena sidan och miljöpartiet och folkpartiet å den andra så förefaller det även finnas vissa skillnader mellan moderaternas och socialdemokraternas utbildningar. Medan moderaterna annonserar efter nya medlemmar till en utbildning som syftar till att förbereda medlemmar för att kunna ta uppdrag så är socialdemokraternas utbildningar, åtminstone i sin mer officiella målformulering, tydligare inriktade på folkbildning än på framtida förtroendeuppdrag. En hypotes kan vara att det i mer rekryteringsorienterade utbildningar kan krävas mer självförtroende hos personer från mindre etablerade grupper i partierna för att känna att man hör hemma i detta sammanhang; detta kan medföra att dessa personer i praktiken får mindre möjligheter än om utbildningarna varit inriktade mot allmän introduktion. Samtidigt kan underrepresenterade grupper generellt gynnas om

genomskinligheten blir större, vilket här innebär att man tydligare markerar att just utbildningarna är en viktiga arena där man mäter sig gentemot varandra i strävan efter förtroendeuppdrag. Dessutom kan folkbildningsorienterade utbildningar antas vara mer knutna till traditionella partiidentiteter, vilket är något som skulle kunna upplevas som en extra tröskel för personer från grupper som är underrepresenterade i partierna.

Ett intressant skäl till att anordna mer omfattande utbildningar, som framkommer i intervjumaterialet, är att man velat gå förbi de lokala föreningarna. Genom att ersätta de lokala partiföreningarnas roll i mötet med och inskolningen av nya medlemmar, kan dessa medlemmar bli mer knutna till partiet varvid man minskar risken för att de stöts bort. Även om det förstås också kan finnas fördelar i form av kvalitetshöjning och samordningsmöjligheter av introduktionen, har syftet med utbildningen bland annat beskrivits utifrån de problem som kan finnas i termer av den traditionella identiteten i partierna på det lokala planet. De mindre partierna förefaller ha sämre förutsättningar i detta avseende.

3.1.2 Mötet med den lokala partiföreningen

Introduktionen kan ses som en första inblick i hur partiet fungerar och den kan som framgått vara viktig för viljan att fortsätta engagera sig i partiet. Det huvudsakliga politiska deltagandet är dock tänkt att ta vid efter introduktionen, främst genom aktiviteter i den lokala partiföreningen. Det är här, på basplanet, som det centrala partipolitiska engagemanget brukar kanaliseras (Gidlund och Möller 1999). Att döma av tidigare undersökningsresultat förefaller medlemmar här inte sällan uppleva inslag av slutenhet. En relevant fråga blir därför vilka erfarenheter de nya medlemmarna har när de har konfronterats med verksamheten i sina partiföreningar.

Mot bakgrund av den snedfördelade sociala sammansättningen i partierna i fråga om etnicitet är det också av särskilt intresse att knyta an till frågan om mötet med de lokala föreningarna kan rymma särskilda svårigheter, eller om det kanske tvärtom inbegriper särskilda möjligheter för nya medlemmar med invandrarbakgrund, jämfört med de infödda medlemmarna.

Det framgår, som vi senare ska se, att två av de sju nya medlemmarna i vår studie har upplevt relativt tydliga problem i

mottagandet i sin lokala partiförening. De flesta av de nya medlemmarna har dock i huvudsak upplevt mottagandet som positivt. Av dessa, i grunden positiva respondenter, har emellertid ett par medlemmar framhållit vissa mindre problem med mottagandet. Erik från miljöpartiet efterlyser såväl en personlig presentation som särskild information om partiföreningens verksamhet, och han har fått intrycket att det är viktigt att vara relativt aktiv själv för att komma in i verksamheten:

Man får ta lite initiativ själv. Men sen nu efter bara några gånger känns det bättre.

Lars, som deltagit mer aktivt i den moderata föreningen i sin stadsdel, efterlyser även han mer information om partiföreningens verksamhet:

Man skulle kunna tänka sig att man får någon liten kort personlig introduktion. Så att man kommer in och vet vad det handlar om, det skulle jag kunna tänka mig.

Som nämnts har dock två nya medlemmar beskrivit särskilda svårigheter i de första kontakterna med de lokala partiföreningarna. Åsa från folkpartiet skulle, liksom i fråga om introduktionen, gärna ha sett ett mer personligt mottagande vid det första mötet i partiets Malmö-förening. Hon menar att hon själv hade en betydelsefull fördel, i det att hon etablerade en kontakt med partiets ombudsman vilket resulterade i erbjudandet om en kortare anställning inom partiet. Hon beskriver hur det innebar att hon inte behövde känna sig som en total nykomling; detta till skillnad från en annan ung tjej som också var med på det första mötet men som förefaller ha mött tydliga problem med den sociala miljön i partiföreningen. På frågan om vad som skulle kunna förbättras i föreningens mottagande säger denna nya medlem:

Att man kanske frågade hon som var helt ny, så att man drar in alla. Så det inte blir så gubbigt. De verkar inte vara så många i folkpartiet. Men det borde finnas någon sorts procedur att man hugger tag i dem efteråt och frågar har ni lust att komma nästa vecka? Men det var ingen som sa det, utan alla bara ignorerade den stackars tjejen. Det var dumt.

I denna medlems beskrivning indikeras att det första mottagandet kan ha stor betydelse för om man vill fortsätta vara aktiv eller inte. Skälet till att hon är kvar säger hon handlar mycket om att hon

kunnat få jobb som praktikant i folkpartiet, och om att hon fått ett positivt bemötande från dem som arbetar på partikansliet:

Det är ju väldigt positivt att jag ju har råkat bli praktikant. För om det inte var det så är det inte säkert att jag hade engagerat mig. För det är inte så välkomnande. Det är ju lite så här att det är ju en klubb. Och det gäller lite att komma in i klubben, och då ska man ta för sig och presentera sig och säga att här är jag. Och det går bra. Men det kanske man inte orkar riktigt, och sen har ju inte alla den personligheten alltså.

Åsa menar själv att hon kan ha en fördel i det att hon kan ”ta för sig”, men att hon ändå tycker att man i föreningen hade kunnat anstränga sig mer för att dra in de nya medlemmarna.

De kritiska synpunkter som hittills presenterats har saknat etniska förtecken. Det framgår också att tre av de fyra medlemmarna med invandrabakgrund – en medlem i miljöpartiet och de två nya medlemmarna i socialdemokraterna – i sina beskrivningar av det första mötet med sin förening inte har tagit upp att de blivit annorlunda bemötta på grund av sin invandrabakgrund. Pedram och Halida från socialdemokraterna uppger samtidigt att bemötandet av invandrare är bra i deras respektive föreningar, och de nämner att en särskilt god förutsättning i detta avseende är att andelen personer med invandrabakgrund i just dessa socialdemokratiska stadsdelsföreningar är mycket hög. Halida som är aktiv i en socialdemokratisk förening där ungefär hälften av medlemmarna har invandrabakgrund säger:

Just i den här föreningen, det gör mycket att vi är 50–50. /.../ Man tänker mycket på vad man säger och hur man ska uttrycka sig.

Den sociala sammansättningen i föreningen förefaller här ha haft en positiv betydelse, på så vis att denna nya medlem med invandrabakgrund känner att hon passar in.

Som kontrast kan en intervju med en ny medlem i moderaterna här få illustrera hur just den sociala sammansättningen också kan få helt motsatta effekter för hur nya medlemmar tas emot. Av Dolores beskrivning framgår att hon uppfattar sig ha blivit delvis annorlunda bemött till följd av sin invandrabakgrund. På frågan om hur hon upplevde sitt första partimöte (den lokala moderatföreningens årsmöte) framkommer att hon inte upplevde sig få ett särskilt gott mottagande. Ordföranden gav istället tydligt uttryck

för sin överraskning inför hennes närvaro, vilket Dolores tolkar som direkt kopplat till hennes invandrarbakgrund:

Han som var ordförande kände inte igen mig. Så jag fick jag säga att jag är *medlem* och så sa han att "Jaha, jaha du är välkommen". För i [stadsdelen], det är väldigt få som har invandrarbakgrund där./.../Det märks att jag inte är svensk, jag känner mig som svensk, men det märks att jag har rötterna utomlands.

(I): *Så det var lite överraskande att du var där?*

Ja ... [skratt]. "Jaha, du är välkommen ..." Men nyligen ringde han mig och frågade om jag ville vara med i kyrkonämnden.

Dolores beskriver hur denna intresseförfrågan om nominering inneburit ett visst mått av godkännande i föreningen. Hennes deltagande i den lokala partiföreningen har dock begränsat sig till någon aktivitet inför valet, då hon själv anmält sig som frivillig. Både detta, och det föregående exemplet från en förening med en hög andel personer med invandrarbakgrund, ger här en indikation om betydelsen av representativitet och mångfald i partiorganisationen.

Dolores från moderaterna menar vidare att det personliga bemötandet är viktigt, och som svar på frågan om det finns något som kan förändras i föreningen säger hon:

Att man har någon som har ansvar för det här mänskliga/.../Då blir det lite att man känner sig välkommen, att man blir en av gänget. Men det är mycket också hur man själv är. Jag har inte så svårt att komma in och är inte så blyg heller, men de som är blygare och har svårare att komma in, så kan jag tänka mig att de kan känna sig lite kanske ... Det skadar inte att man har lite den här mänskliga värmen./---/

(I): *Har man efter det här mötet gjort så att man har introducerat dig?*

Nej, för jag har inte varit med så mycket. För jag upplever att det är en klick som jobbar och vet vad de ska göra.

(I): *Men skulle det kunna vara på nåt annat sätt för att du skulle börja gå mer där?*

Jag tycker det är väldigt *svårt* att komma in på nåt sätt. Jag tycker det är väldigt, det är så ... Strukturer är givet på något sätt. Om jag inte känner till och fått kanske hemifrån hur strukturen är och inte har politisk föräldrar, då måste jag själv slå mig fram för att förstå hur det fungerar. Men jag måste också själv vilja. Om jag kanske hade varit den som slagit mig fram lite mer så hade jag kanske lärt känna fler i [stadsdelen], men jag har inte orkat.

Denne nye moderatmedlem ger här uttryck för behovet av att ha mer etablerade former för mottagandet av nya medlemmar, så att någon till exempel mer aktivt tar emot och förklarar föreningens

roll. Senare i intervjun tar hon upp att bemötandet också kan vara särskilt viktigt för just invandrare. Hon säger också att många av de nya medlemmar som inte har med sig kunskaper hemifrån om hur strukturen fungerar, kan ha ett särskilt behov av att få kunskap om hur föreningen arbetar.

Denna intervjuperson ger uttryck för det avstånd som man verkar kunna uppleva i mötet med en partiorganisation som uppfattas som mindre inbjudande, och som inte förefaller lägga någon större vikt vid att ta hand om nykomlingar i partiet. Hon har som framgått inte någon omfattande erfarenhet av deltagande i sin stadsdelsförening. Hon uppger dock att många andra nya medlemmar, på de särskilda utbildningar moderaterna anordnar, har berättat om svårigheterna med att komma in i sina stadsdelsföreningar.

Vi upplever, vi som är nya, att det är en klubb beundrare.

(I): *Att det är så mycket i stadsdelsföreningarna?*

Ja, så upplevde vi det ...

(I): *Men ni har inte riktigt släppts in, eller kommit in?*

Jo, man kan komma in. Men det är oftast de som jobbar i styrelse, i de här stadsdelsnämnderna, de vet vad som händer där. Men vi som är lite utanför, som är medlemmar ... Vi får information kanske och vi är välkomna om vi vill, i större sammanhang.

Svårigheterna i intervjupersonens första kontakt med partiet tolkas här både utifrån hennes invandrarbakgrund, och som ett mer allmänt förekommande problem.

En särskild organisatorisk aspekt, som också berörs av denne medlem, är att en mer decentraliserad föreningsstruktur innebär att föreningsverksamheten och föreningsmedlemmarnas socioekonomiska bakgrund och etniska sammansättning blir kopplade till och präglade av de respektive stadsdelar de verkar i. Dolores beskriver de problem hon upplevt som avvikande från sin förening. Samtidigt medför den decentraliserade organiseringen att andra lokalföreningar kan ha en mycket hög andel personer med invandrarbakgrund, vilket Halida menar gjort det lättare att komma in i hennes socialdemokratiska förening.

Ytterligare en intervjuperson med invandrarbakgrund, Ali från socialdemokraterna, hade gjort ett tidigare försök att gå med i en socialdemokratisk förening. Han upplevde inga direkta brister i mottagandet, men beskriver att han inte blev så tilltalad av mötet:

Det var en äldre man som i föreningen som höll föredrag, om vägar och sånt. /.../ Det var hans ämne. Men det var inte så riktigt intressant ... Det var inte det som jag hade hoppats på.

Att det bara blev ett möte i föreningen berodde enligt hans egen tolkning på att han inte var tillräckligt mogen för att bli politiskt aktiv. Samtidigt framgår det att framför allt introduktionen, men även den första tiden i hans partiförening, varit överraskande positiv, och att han därigenom fått en skjuts i sitt politiska engagemang.

Det kan konstateras att inte bara individuella egenskaper hos de nya medlemmarna, utan även särskilda aspekter i föreningen uppges ha bidragit till de i vissa stycken mindre positiva upplevelsorna som de nya medlemmarna beskrivit.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera om introduktionsverksamheten och medlemmarnas första möte med partiet att de särskilda längre introduktioner som anordnats av de större partierna, moderaterna och socialdemokraterna, har varit uppskattade av såväl de infödda medlemmarna som de med invandrarbakgrund. En särskilt viktig aspekt som tas upp är att man inte använt ett så ”fyrkantigt” politiskt språk. Utbildningarna skulle därmed kunna ses som en möjlighet att överbrygga de hinder som nya medlemmar kan uppleva i den mer professionella och åldrande organisation som partierna kan vara, med dess etablerade politiska språk och verksamhetsformer.

Detta kan kontrasteras mot erfarenheter från medlemmar i de två andra partierna, miljöpartiet och inte minst folkpartiet, som upplever att partierna i vissa avseenden saknar tillräckligt välutvecklade former för introduktion av nya medlemmar.

I kartläggningen av medlemmarnas första möte med de lokala partiföreningarna har vi identifierat vissa särskilda svårigheter. Illustrerande är att ett viktigt syfte med introduktionsutbildningarna var just att minska risken för att nya medlemmar blir bortstötta av den etablerade, och kanske mer traditionella identiteten och verksamheten i partiföreningarna på det lokala planet. Utifrån detta kan man anta att studier av föreningarnas mottagandeverksamheter kan vara viktiga för att erhålla förklaringar till varför man väljer eller inte väljer att gå vidare med sitt partideltagande.

I undersökningen av de första mötena med lokalföreningarna kan vi konstatera att de flesta nya medlemmar som intervjuats inte

varit missnöjda med sina första kontakter med partierna. Det har dock samtidigt funnits tecken på att lokalföreningarnas bristande mottagande kan drabba såväl medlemmar med invandrarbakgrund som infödda medlemmar. Flera exempel har givits på vad som kan uppfattas som mindre välkomnande bemötande i den lokala partiföreningen, däribland att man som ny kan riskera att bli närmast ignorerad, och att det kan vara en nödvändig förutsättning att man själv på ett aktivt sätt ser till att man kommer in i föreningen. Man har också i sina första kontakter med sin lokala partiförening upplevt att de tycks vara mer orienterade mot att hantera sina lokala politiska uppdrag, än mot att aktivt intressera sig för nya medlemmar och anstränga sig för att knyta dessa till föreningen. Flera nya medlemmar har också efterlyst åtminstone en kortfattad presentation av föreningens verksamhet och struktur, vilket inte tycks vara en självklarhet från partiföreningars sida att ge. Dessa resultat ligger således väl i linje med vad som iakttagits i tidigare forskning om partiernas etablerade traditionella identitet och bristande receptivitet.

Vi har i flera fall också kunnat se att den lokala partiorganisationens sociala sammansättningen haft betydelse för i vilken mån de nya medlemmarna upplevt sig passa in och vara välkomna i föreningarna. Den identitet och symbolmiljö som de lokala föreningarna representerar förefaller kunna vara svärgenomtränglig för såväl majoritets- som minoritetsmedlemmar. Särskilt svår torde den dock kunna vara att forcera för de nya medlemsgrupper som är i tydlig minoritet i den lokala föreningen. En av de nya medlemmarna med invandrarbakgrund har upplevt brister i mottagandet som, enligt hennes beskrivning, åtminstone delvis torde kunna vara kopplade till hennes invandrarbakgrund i en förening med få medlemmar med utländsk bakgrund. En annorlunda erfarenhet har en av de två medlemmarna i socialdemokraterna, som särskilt tagit upp den stora andelen personer med invandrarbakgrund i hennes partiförening har haft ett positivt värde för hennes känsla av tillhörighet i partiet. En av dessa nya medlemmar betonar att den höga andelen medlemmar med invandrarbakgrund innebär att man tänker mycket på hur man uttrycker sig. Det tycks som om ett viktigt skäl till att hon kände sig välkommen i föreningen var att de så kallade "rätta värderingarna" här även innefattade en respekt för minoritetsetnicitet.

3.2 Öppenheten och gemenskapen i föreningarna

Frågan om partiernas slutenhet har varit ett vanligt tema i tidigare studier av partiernas minskade medlemsunderlag. En del av problemen med den slutenhet som tidigare beskrivit, kan tänkas yttra sig i en minskad öppenhet inför olika åsikter och värderingar. En intressant fråga är därmed hur de nya medlemmarna upplevt öppenheten i föreningarna.

Efter den bild som tecknades av det första mottagandet i föreningen ovan, riktas vårt intresse nu mot hur de intervjuade beskriver graden av öppenhet i föreningarna. Det relativa inslaget av öppenhet har vi delvis även kunnat utläsa ur de nya medlemmarnas beskrivningar av vad som gör att man känner sig hemma i sin lokala förening, respektive vad som varit mindre bra.

Lars i moderaterna uppger att det är de liknande grundvärderingarna som gör att man känner sig hemma i sin partiförening, samtidigt som han ser det som positivt att det verkar finnas en öppenhet inför åsiktsdivergens:

(I): *Vad är det som gör att du känner dig hemma tror du?*

Att jag har politiskt intresse, då finns det alltid saker att prata om inom politiken. Man känner att man är bland likasinnade eller vad man ska säga. Sen behöver man inte ha samma åsikter jämt. Det är ofta man har andra åsikter än partiet.

Erik i miljöpartiet uttrycker sig på följande vis som svar på frågan om vad det är som gör att han känner sig hemma i partiet: *”Det är liksom en levande diskussion och högt i tak och folk med lite spretande åsikter som ändå försöker samarbeta.”*

Hos de flesta nya medlemmar som deltagit aktivt i lokala partiföreningar är bilden av öppenheten generellt positiv. På den direkta frågan om hur man upplever möjligheterna att hysa avvikande åsikter i föreningen svarar också samtliga de intervjuade att detta är lätt eller till och med mycket lätt. Här kan ingen skillnad skönjas mellan medlemmar med invandrarbakgrund och infödda medlemmar. Halida i socialdemokraterna säger:

Man har ganska mycket samma åsikt. Men som sagt är det nåt avvikande så stannar man upp och lyssnar på det. Och tar en tankeställare kring det. Det är inte så att man säger att ”Nej, det där tänker jag inte lyssna på”.

(I): *Men att man inte har olika åsikter, tror du att det har att göra med att man är försiktig också?*

Nej, det tror jag absolut inte. Det är som sagt starka åsikter. Allt kommer fram.

Samtidigt beskriver denna medlem senare i intervjun att de äldres fasta åsikter kan vara en mindre källa till motsättningar:

”De är ju väldigt fasta... de har ju väldigt starka åsikter, det har de. Men de är ju inte ... de är ju inte helt omöjliga.”

Denne medlem tillhör de mer aktiva i vår undersökning och sitter också i föreningens styrelse.

En mer problemfylld bild ges av Åsa från folkpartiet. Även om denna nya medlem på den direkta frågan svarar att det finns mycket stora möjligheter att ha avvikande åsikter, har hon samtidigt i sin beskrivning av det mindre positiva i föreningen påtalat tydliga problem med vad hon tolkar som en relativ slutenhet. Något hon särskilt tar upp som mindre bra på det första mötet var: ”’gubbifieringen’ i den här lilla klubben”. Hon utvecklar sina tankar om hur hon upplevde sitt första möte:

Man kanske blir mer och mer van vid att alla tycker likadant... Så man kanske känner lite att de har ögonen på sig utifrån när det kommer någon ny. Så fick jag lite känslan att det var.

Vi har i detta avsnitt tagit upp en särskild aspekt av partiernas öppenhet, nämligen öppenheten inför avvikande åsikter. Det framgår att de nya medlemmarna har erfarenheter som tyder på en generellt stor öppenhet i fråga om åsikter. I detta avseende kan man inte heller ur intervjuerna utläsa några skillnader mellan nya medlemmar med invandrarbakgrund och de infödda nya medlemmarna. Precis som iakttagits i avsnittet om det första mötet med partierna har medlemmarnas beskrivning också i fråga om öppenheten inför avvikande åsikter givit vissa indikationer om att föreningarnas sociala sammansättning har betydelse; något som utifrån just dessa yngre medlemmars tolkningar kan kopplas till skillnader gentemot äldre medlemmar. En person tog upp de äldre medlemmarnas fasthet i åsikter, och en ny medlem i en förening med en stor andel äldre män upplevde föreningen som sluten, och menade att man där vant sig vid att alla tycker likadant. I övriga föreningar har medelåldern uppgivits vara lägre än i dessa två föreningar. Utifrån dessa två utsagor kan åtminstone en försiktig fråga ställas om partiernas åldrande medlemskår kan påverka intrycket av öppenhet inför åsikter? En annan aspekt av

partiföreningarnas öppenhet är hur man bemöter olika samhällsgrupper. Detta kommer vi att gå in på i det kommande avsnittet.

3.3 Betydelsen av grupptillhörigheten

Utifrån vårt syfte att undersöka möjligheter och hinder för personer med invandrabakgrund i partierna har frågan om grupptillhörighet aktualiserats. Vi har i inledningskapitlet tagit upp hypotesen om ett ökat ”vi-och-dem-tänkande” och förekomsten av en misstänksamhet mot nykomlingar i partierna. Sådana eventuella problem skulle, vid sidan om slutenhet inför olika åsikter, även kunna handla om en social slutenhet; en slutenhet som, i den mån den finns, torde kunna upplevas särskilt tydligt hos personer från underrepresenterade grupper, såsom kvinnor, ungdomar och personer med invandrabakgrund.

I avsikt att empiriskt undersöka i vilken mån grupptillhörigheter antas ha betydelse i partierna har vi kompletterat tidigare frågor om medlemmarnas första möten med frågor som tar upp kontrafaktiska fall. Vi har undersökt om de nya medlemmarna, utifrån sina erfarenheter, tror att de skulle ha upplevt någon skillnad i bemötande om man för det första haft motsatt kön, om man för det andra varit i en annan ålder, samt om man för det tredje skulle varit utlandsfödd alternativt varit född i Sverige.

Att vi även inkluderar ålder och kön medför större möjligheter för att säga något om den relativa betydelsen av medlemmars etniska bakgrund i förhållande till kön och ålder, och det medför samtidigt att vi i intervjun minskar risken för att intervju-personerna styrs i riktning mot invandrarrelaterade förklaringar.

Vad gäller skillnaderna mellan olika gruppers närvaro i partierna kan vi utifrån tidigare forskning konstatera att partimedlemmarnas medelålder ökat, och att yngre generationer uppvisar ett betydligt lägre, och tydligt minskande partideltagande. Vid sidan om underrepresentationen av personer med invandrabakgrund så är även kvinnor delvis underrepresenterade.

3.3.1 Betydelsen av kön och ålder

På frågan om vad medlemmarna tror om eventuella skillnader i bemötande om man haft motsatt kön eller varit i en annan ålder är den vanligaste uppfattningen att man inte tror att det skulle vara någon relevant skillnad. Flera medlemmar ger dock här samtidigt tydliga indikationer på att dessa gruppstillhörigheter kan ha betydelse.

Halida i socialdemokraterna ger en särskilt detaljerad och övervägande positiv beskrivning av hur samarbetet fungerat mellan de äldre och yngre i föreningen:

De andra, de äldre då, de var ju väldigt mån om att vi nya yngre skulle bli mer intresserad. De ville verkligen att vi skulle ta över, så kändes det i alla fall för mig. De gav oss ordet i diskussioner och tänkte väldigt mycket på oss, och frågade, och "Vad tycker ni?" och "Vad vet ni om hur det funkar?", så det var väldigt varmt.

Hon säger också: "Vi gör precis som vi skulle göra med våra föräldrar kanske, vi frågar dem om råd." Samtidigt har hon, som nämnts ovan, beskrivit att de äldre kan ha fasta åsikter och, precis som flera andra nya medlemmar, framhåller hon att det är lättare att känna gemenskap med medlemmar i någorlunda likartad ålder:

(I): *Hur upplever du att gemenskapen är i föreningen?*

Ja ... Hur ska man klassa ...? Den finns. Men det är som sagt ... Det är åldersgrupper, det är *lite* svårt att ha gemensamma aktiviteter med de som är 60 plus, men visst finns det. Det är som sagt, vi möts ju halva vägen.

Även andra intervjupersoner framhåller det positiva i att det finns andra i samma ålder med i politiken. Lars i moderaterna i Malmö säger:

Det blir ju lättare att känna tillhörighet till någon i samma ålder. När man ska börja engagera sig är det lättare med fler i samma ålder.

Åsa i folkpartiet menar att en orsak till att hon, och inte minst den andra yngre kvinna som också kom ny till det första partimötet, inte blev tydligt välkomnade, kan vara att äldre män inte alltid riktigt vet hur man ska vända sig till yngre kvinnor:

(I): *Var det någon som tog sig an er?*

Ja de hälsade, men neej. De var nog inte så bra på det. /.../jag vet inte hur andra partier är, men det är många gubbar där. Och gubbar kanske inte alltid vet hur man ska göra. [skratt]

Vi har kunnat konstatera att kön och ålder vanligen ansetts ha viss betydelse för både förmågan att känna gemenskap i föreningarna, men också för mottagandet i dessa. Genom att de flesta medlemmarna är betydligt yngre än genomsnittsåldern i föreningarna kan det också vara väntat att ålder har tillmätts något större betydelse än kön.

3.3.2 Invandrarbakgrundens betydelse – ett extra välkomnande?

De flesta partiorganisationer kan överlag förväntas ha en identitet som inte enbart låter sig fångas i ideologiska termer, utan som även, genom det historiska arvet, kan uttryckas i majoritetsetniska termer. Utifrån detta är det intressant att ställa frågan om vad de nya medlemmarna tror om skillnader i bemötande i fråga om personer med utländsk respektive ”svensk” bakgrund. Två nya infödda medlemmar tror att det snarast bör vara en fördel för bemötandet att ha utländsk bakgrund. Lars från moderaterna tror att personer med utländsk bakgrund kan få ett extra välkomnande:

(I): *Tror du det hade varit någon skillnad i bemötandet om du hade haft någon form av utländsk bakgrund?*

Ja, det tror jag kanske att det skulle vara. Personer med invandrarbakgrund är det inte lika många av kanske inom politiken, och inte i partiet heller. Så det kanske jag skulle kunna tänka mig att det skulle vara någonting, extra välkomnande eller så./.../ På mötet var det väl en eller två som hade uppenbart invandrarbakgrund. Men man pratar mycket om att rekrytera fler invandrare.

Även Erik i miljöpartiet betonar fördelen med vad han uppfattar som partiernas intresse för att rekrytera kandidater med invandrarbakgrund, även om han tror att bristande språkkunskaper och kulturella koder möjligen skulle kunna göra bemötande mer negativt:

Hade jag *inte* varit bra på språket hade jag nog fått annat bemötande. Men sen tror jag det kan vara fördel med utländsk bakgrund, partierna behöver personer med utländsk bakgrund. Det är säkert så att jag har lättare för att jag pratar bra svenska och kan lite kulturella koder och lite så. Men om man bryter igenom den barriären så tror jag i nästa steg att man har en *fördel*.

Dolores från moderaterna menar att hon genom sin invandrarbakgrund troligen inte har blivit sämre bemött, även om hon säger att det kan variera från person till person:

(I) *Tror du det hade kunnat vara annat bemötande om du inte hade haft utländsk bakgrund?*

Nej, jag upplever det inte så, att jag blir annorlunda bemött för att jag är från ett annat land. Tvärtom kan man vara nyfiken, för att jag kommer från annat land. Men det är mycket hur man är som person

Hon upplever att det är en fördel om man är en person som, i likhet med henne själv, har lätt för att ta kontakt med andra människor. Samtidigt framhåller även hon betydelsen av att man talar god svenska, vilket hon själv gör. Hon tror att en person med sämre språkkunskaper än henne själv får det svårt:

Då har man ingen chans. Jag kan tänka mig att de som inte kan språket, och det är mycket fördomar och allt, det ena och det andra. Då måste det krävas mycket mer insatser från moderatpolitiken om man ska få in de medlemmar, framför allt att man måste skriva på deras språk, ha någon som pratar deras språk, besöka deras föreningar.

Det uppges enligt Dolores vara svårt för partierna att överbrygga bristande språkkunskaper bland personer med invandrarbakgrund. Hon tar även upp frågan om fördomar och nämner att invandrare med bristande språkkunskaper kan riskera att bli utsatta för mer fördomar. En särskilt intressant iakttagelse är hennes tolkning av att det visserligen kan förekomma fördomar men att dessa inte drabbar just henne utan andra personer med invandrarbakgrund som enligt henne har sämre förutsättningar.

När det gäller om man tror att etniciteten har betydelse för hur man kan bli bemött är det dock enbart Åsa från folkpartiet som framhåller problemet med de effekter som fördomsfulla och nedvärderande attityder kan få när man är ny i partiet. Hon beskriver sina tankar om skillnader i bemötande mellan personer med svensk och utländsk bakgrund:

(I): *Tror du att det hade gjort någon skillnad i bemötandet om du hade haft någon form av utländsk bakgrund?*

Jo, det tror jag faktiskt, just för att det är folkpartiet. För de har ju en ganska ... Ja de har ju den profilen att de är lite ... att strama åt där. Jag tror också det beror lite på också vem man är, men det hade kunnat vara en nackdel.

(I): *Så du tror det hade kunnat vara nackdel i folkpartiet?*

Ja. Och jag tror det var lite för att jag var på det här mötet om städhjälp, och där pratade man mycket om att den stora sektorn är svart städhjälp. Och då märkte jag liksom hur gubbarna surnade till om ... För det var mycket snack om att folk går på bidrag samtidigt som man svartstädar i Malmö. Det är ganska vanligt alltså, i västra Malmö och så. Så det märkte man att de ... Då tänkte de till. De är inte så glada åt det här med bidragsfusk i kombination med invandrare. Så det är lite känsligt kanske.

(I): Men *det var nåt du fick känsla av?*

Ja det är bara min känsla.

(I): *Det var nåt de gav uttryck för på mötet?*

Ja det var liksom en stämning man kunde ta på nåt sätt va [lät skratt]

(I): *Som du kände att ...?*

Ja. Och så sa de lite så också. Lite sura kommentarer till det.

(I): *Om invandrare och ...?*

Ja. Jag tror att det är en fördel att vara svensk. Det kanske låter lite muggigt men så är det nog.

Med tanke på den slutenhet hon iakttagit drar hon också, som tidigare beskrivits, slutsatsen att föreningens medlemmar vid just detta tillfälle ändå bör ha varit lite försiktiga med sina kommentarer. Detta eftersom de var två nya medlemmar vid mötet och hon själv skulle börja jobba för partiet:

Man kanske känner lite att de har ögonen på sig utifrån när det kommer någon ny. Så fick jag lite känslan att det var. Om man till exempel sitter och gnäller för mycket om invandrare som städar svart och det kommer en ny person in, så kanske man måste ... du vet kolla vad man säger.

(I): *Så du fick lite känslan av...*

Ja, för de vet ju inte riktigt var jag står i den frågan, och om jag nu ska jobba där så...

(I): *De visste inte var du står i de invandrapolitiska frågorna?*

Ja. Just för att det handlar om invandrarfrågan, för det är ju ett väldigt minerat område i Sverige, tror jag. Och kommer man in där så vet de ju inte... du fattar?

(I): *Så de blir lite mer försiktiga då?*

Jag fick den känslan.

En utsaga från en enskild medlem ska förstås inte tas till intäkt för att ge en heltäckande bild av organisationskulturen i partiet. Men genom den detaljerade beskrivningen, och det faktum att mötet ligger relativt nära i tiden, kan utsagan i alla fall förmedla viktiga insikter om hur en ny medlem kan uppfatta partiet.

Genom att Åsa från folkpartiet, till skillnad från övriga intervjupersoner, enbart varit med på möten där infödda "svenskar" deltagit har hon inte kunnat iakttä bemötandet av personer med invandrarbakgrund i sitt parti. Samtidigt kan dock avsaknaden av personer med invandrarbakgrund vid partimötena eventuellt vara en omständighet som kan ge en bättre inblick i förekomsten av en slutenhet i etniska termer; detta genom att infödda partimedlemmar sinsemellan ofta torde tala annorlunda i ett etniskt homogent sammanhang – och detta i synnerhet i samtal kring invandrare och integrationspolitik.

Sammanfattningsvis kan vi om gruppstillhörighetens betydelse konstatera att de nya medlemmarna överlag menar att kön och ålder kunnat ha viss betydelse för förmågan att känna gemenskap i föreningarna, men också för mottagandet i föreningarna. Kön i kombination med ålder har uppfattats ha betydelse för ett bristande bemötande i en förening med många äldre män. Mot bakgrund av det faktum att medelåldern bland partiernas aktiva medlemmar generellt har ökat under de senaste decennierna är det intressant att det särskilt framkommit tecken på ålderns betydelse för de medlemmar som här intervjuats. Att intervjupersonerna befinner sig under genomsnittsåldern i föreningarna förefaller ha haft betydelse såtillvida att de yngre upplevt att detta givit mindre möjligheter till socialt utbyte och gemenskap. Men exempel har också givits på att ålder i sig inte behöver vara ett hinder utan även kan vara en tillgång.

När det gäller frågan om i vilken mån den etniska bakgrunden påverkar hur man blir bemött ges beskrivningar som pekar i olika riktningar. En uppfattning som ett par nya medlemmar ger uttryck för är att invandrarskapet snarast kan vara en fördel; det vill säga om man som invandrare bara tillgodogör sig kulturella koder och talar god svenska. En person, medlemmen med invandrarbakgrund från moderaterna, nämner att fördomar också kan förekomma om man talar sämre svenska. Därmed har också frågan om partiernas förmåga att inkludera personer med invandrarbakgrund kommit upp. Denna fråga har dock getts en undanskymd position. Frågan om invandrades resurser, i termer av språkkunskaper och kulturella koder, har dominerat den svenska integrationspolitiska diskursen under lång tid och de nya medlemmarnas bild kan också ligga i linje med de uttalade intentioner som präglar partiernas hållning i invandrarfrågor.

De nya medlemmarna tror överlag att förekomsten av negativt bemötande om man tillhör någon av de undersökta grupperna är ett mindre problem. Ett undantag återfinns dock i intervju-materialet – den nye infödde medlemmen i folkpartiet menar att invandrare i kontakter med partiföreningen sannolikt riskerar att få mindre positiva upplevelser, innehållande fördomar.

3.4 Fördomar – finns de?

Vi har hittills fått vissa indikationer på att stereotypa och fördomsfulla bilder av personer med invandrabakgrund kan förekomma i partierna. För att få en närmare bild av förekomsten av fördomar har vi även ställt den direkta frågan till de nya medlemmarna om huruvida man upplever att det förekommer fördomar mot invandrare i partierna.

Det som är av intresse i fråga om fördomar är inte enbart frågan om förekomsten av fördomarna i sig utan även i vilken mån dessa kan sägas vara uttryck för en djupare liggande organisationskultur som i stället för att motverka snarare möjliggör diskriminerande attityder och handlingar. Detta sker om de ”lämpliga attityder” som tillåts i organisationen även innefattar en negativ syn på eller misstänksamhet inför minoritetsetnicitet. Dessa djupare liggande mönster kan vara svåra att komma åt, men bör i någon mån kunna spåras i uttalanden som kan uppfattas som fördomsfulla; det vill säga förminskande, objektifierande uttalanden, ofta yttrade just om olika underrepresenterade grupper.

Den här typen av fördomar och stereotypa bilder av andra grupper, vanligtvis minoriteter, kan sägas ha sitt ursprung i de mekanismer som styr den sociala identiteten. Att kategorisera sig själv och andra i olika grupper förefaller vara ett fundamentalt mänskligt behov. En viktig orsak till kategoriseringen av människor i grupper är att vår identitet utgår ifrån tillhörigheten till olika grupper. För att kunna upprätthålla en positiv självbild är det viktigt att se sig som tillhörande en grupp som inte bara är särskild utan som i någon mån även bättre än andra grupper (Tajfel 1978; Lange och Westin 1981). Den sociala identiteten bygger alltid på någon form av rangordningar.

I dagens alltmer komplexa och mångkulturella samhällen har etnicitet blivit en central och i många avseenden allt viktigare kategori. Detta kan också avspeglas i att lagstiftningen i dag, genom

att förbjuda diskriminering, ställer krav på att diskriminerande attityder i fråga om bland annat etnicitet förhindras från att få konsekvenser i form av negativ särbehandling av personer med invandrar- och minoritetsbakgrund. Den gällande diskrimineringslagstiftningen innebär långtgående krav på att myndigheter och andra organisationer garderar sig mot utövandet av direkta diskriminerande handlingar, trakasserier och olika former av institutionell diskriminering.

Den traditionella identiteten i de svenska partierna torde, i likhet med identiteten i många andra svenska organisationer, delvis innehålla ett institutionellt arv format kring en svensk majoritets-etnisk identitet. Partierna, med deras sedan länge etablerade identitet, kan därför i mötet med dagens mångetniska samhälle uppleva en spänning, när man söker finna praktiker för att fungera under de nya förutsättningarna. Ett särskilt tydligt uttryck för den majoritetsetniska identiteten som sannolikt bör kunna uppfattas som centralt för dagens partier att överbrygga är förekomsten av direkt och indirekt exkluderande beteenden.

Fördomar i form av stereotypa, nedvärderande och förmins-kande attityder uttrycker sig i en form av allmän jargong, men kanske också i form direkta trakasserier och härskartekniker mot minoritetsmedlemmar i organisationen. Effekten av allmänt uttryckta fördomar mot invandrare och andra minoritetsgrupper, om de inte helt förmås att fullständigt negligeras, blir att det är svårt för minoritetsmedlemmar att identifiera sig med organisationen, eftersom detta skulle förutsätta acceptandet av en negativ självbild. Fördomar riskerar att medföra så kallad själveliminering av minoritetsmedlemmar, det vill säga att man väljer att hoppa av eller att man stöts bort till följd av mötet med stigmatiserande eller nedvärderande attityder gentemot den grupp man tillhör. Alternativt kan man försöka bortse från eller bortförklara dessa attityder.

I miljöpartiet framkommer att de nya medlemmarna inte har upplevt att fördomar förekommit i partiets Malmö-förening. Personen med invandrarbakgrund i miljöpartiet, Ali, har dock upplevt en hel del fördomar i arbetslivet. Erik från miljöpartiet säger:

Jag tror att det finns fördomar överallt. Men... jag tror det är ovanligt bra i miljöpartiet.

Han menar att man kan ha en fördel i att man har flera personer som arbetar aktivt med diskrimineringsfrågor i Malmö. Inte heller

Pedram och Halida, från de socialdemokratiska föreningarna, som båda uppges ha en för partiet utpräglad etnisk mångfald, uppges att fördomar mot personer med invandrarbakgrund förekommit. Halida säger om svenskarna i föreningen:

De är där just för att de inte är främlingsfientliga. Annars så ... Det blir ju ganska svårt. Det blir ju en taskig stämning om någon skulle börja uttrycka sig fel.”

Däremot har förekomsten av fördomar beskrivits av såväl Åsa, den aktiva medlemmen i folkpartiet, som av Lars i moderaterna. Lars ger en bild av en särskilt uppenbar förekomst av stereotypa och nedvärderande attityder och uttalanden. Han säger att grovt generaliserande omdömen, om bland annat personer med invandrarbakgrund, är vanligt förekommande i de politiska diskussioner man haft på den aspirantutbildning som han gått:

Det förekommer ju fördomar. Det gör det ju. Och det beror mycket på att man klumpar ihop alla i en klump och säger att de är såna eller de gör det. Okej, det kanske finns några stycken som gör det, men det kanske inte stämmer för hela gruppen, men det blir den bilden.

(I): *Har det funnits de som har så att säga korrigerat de fördomarna?*

Ja det förekommer ju. Om man ... om det är någon som pratar om någon grupp.. så är det någon som kanske har erfarenhet om den gruppen så är det någon som säger att ”Nej, nej vänta lite nu, det stämmer ju inte.”

(I): *Men det är nåt som du kan dra dig till minnes?*

Ja, det kan jag ju minnas att det har hänt flera gånger, att man haft olika åsikter och schablonbilder och sånt där./.../ Det kan vara till exempel så att någon hävdar att alla brott begås ju av invandrare, och då säger nån att visst det kan du ju hävda, men enligt den senaste statistiken så är det ju inte riktigt så. Bara för att de får mer uppmärksamhet så kanske man tror att det är så, och så blir det lite diskussion där.

(I): *Men det kan vara ett exempel...*

Ja, precis

(I): *...på nåt som har förekommit under hösten eller våren?*

Ja.

(I): *Men då... är det generellt så att någon har gått in och korrigerat så att säga?*

Nej det kan ju vara såna bilder också som ingen korrigerar alltså, som blir gällande i gruppen också.

(I): *Som du har lagt märke till..?*

Ja precis.

(I): *När det gäller till exempel invandrare?*

Jo, det har det varit. Det finns både såna som skapas och förblir, och såna som skapas och korrigeras /.../ Vissa bilder som man skapar kan vara ganska ofarliga, oförargliga. Att "Centerpartister är så här", till exempel. Men att ha åsikter som innebär att alla invandrare begår brott. Att ha den åsikt gör ju att ens politik blir ganska konstig också, så av den anledningen kan jag tänka mig att det är lättare att gå in och korrigera då om man känner en sån åsikt att "Vänta nu här..."

Lars i moderaterna beskriver att i den grupp av 30–40 aspiranter som han gått utbildningen tillsammans med, där ungefär hälften är nya medlemmar, har en del till exempel hävdad att "alla invandrare är kriminella". Vi kan samtidigt konstatera att det förefaller som om man från de kursansvarigas sida inte systematiskt och i någon högre utsträckning motverkat de tendenser till omfattande fördomar som förekommit. Även om de flesta medlemmar visserligen har låtit bli att ge uttryck för sin åsikt i denna fråga tror dock Lars att de som haft sådana åsikter utgör en minoritet i gruppen:

(I) *Det var alltså inte hela gruppen som sa att det var fel?*

Nej, men de andra kan ju ha tyckt så. Men det var ju några stycken som gick i spetsen för att säga emot.

Han tror också att det möjligen kan känneteckna mer främlingsfientliga personer att man inte drar sig för att öppet ge uttryck för sina åsikter. Dolores, som också deltagit i en av partiets aspirantutbildningar, uppger sig dock inte minnas att något främlingsfientligt skulle ha sagts:

(I) *Så de säger vad de tycker?*

Ja ...

(I) *På gott och ont?*

Ja, haha. Jag vet inte ... Ibland lyssnar jag ibland inte. Man har hört så många olika människor, i mitt jobb träffar man så många människor. Man kan inte ta till sig allt. Det får stå för den personen, den får tycka vad den vill. Ibland kan det vara nåt intressant, man vill lära sig: "Jaha så tänker du, ja man kan tänka så." Men om det är nåt bara strunt så är det in genom ena örat och ut genom andra.

(I) *Det är svårt att ta åt sig ...?*

Ja. Någon som är bitter.

(I) *Vad kan det handla om?*

Ja, det är mycket här i Malmö med polisen, mycket som händer, otrygghet i stan. Varje vecka är det någon som är överfallen här, provocerat våld.

(I) *Upplever du att det kan vara generaliserande uttalanden?*

Nej. Det är mycket missnöje. Det är för slappt samhälle. Det är mycket ...

(I) *Men du har inte upplevt i aspirantgruppen att det varit vissa uttalanden som du minns?*

Nej. Inga fördomar eller så. Inte som jag kommer ihåg det. Jag har inte med mig mina anteckningar.

(I) *Men det är inte vad folk har sagt ...?*

Nej, de säger inte såna personliga saker. Det är mer allmänt. Men jag är precis i början av min politiska karriär. Så jag är så där smidig och tar till mig, och lyssnar.

Det kan av förklarliga skäl vara svårt att som ny medlem vittna om förekomsten av diskriminering inför denna undersökning. Som exempel kan också nämnas utfallet av den testfråga som ställdes till Lars, i avsikt att testa tolkningen av begreppet diskriminering i förhållande till fördomar. Denne medlem, som redan tidigare i intervjun beskrivit inslag av öppet uttryckta, stereotypa och nedvärderande attityder mot personer med invandrarbakgrund, förefaller inte vilja tolka detta som uttryck för diskriminering:

(I) *Förekommer det diskriminering mot invandrare i partiet?*

Att man diskriminerar invandrare inom partiet? Nej det skulle jag nog inte vilja säga. Det har jag känt i alla fall att de är nog väldigt välkomna. I och med att det är en så uttalad strategi också att få in mer invandrare.

Att man inom moderaterna, liksom i viss mån även i andra partier, kan ha problem med nedvärderande och förminsande attityder och uttalanden riktade mot personer med invandrarbakgrund är något som beskrivs i nästa kapitel; detta av såväl representanten från partiets nomineringskommitté i Malmö som i Örebro, medan Malmös representant framhåller att problemen kan vara särskilt stora just i Skåne.

Även Lars i moderaterna har dock iakttagit att det ett antal gånger framkommit kommentarer som att: "Jaha, då blir det väl valstugereportaget igen". Man syftar då på det reportage från SVT:s samhällsprogram Uppdrag granskning som sändes inför valet 2002, där exempel på mycket fördomsfulla bilder av invandrare framkom från politiker från flera partier, men där moderata företrädare utmärkte sig särskilt ofta i fråga om att ge uttryck för främlingsfientliga åsikter. Lars tar dock upp att valstugereportaget verkar ha fått effekten att öppna uttryck för främlingsfientlighet och fördomar gentemot invandrare oftare bemöts nuförtiden:

Man är lite mer vaksamma på såna här åsikter, så att man gärna tar den diskussionen innan man kommer ut i valstugorna. Så att alla vet vad som gäller.

Fördomar och främlingsfientliga uttalanden behöver förstås inte enbart vara ett problem för partierna när de kommer från partiernas egna medlemmar utan partimedlemmen kan även möta problem i fråga om attityder i det utåtriktade arbetet. Dolores i moderaterna berättar att hon i samband med den första gången hon deltog i flygbladsutdelning konfronterades med ett främlingsfientligt bemötande från en person. Till skillnad från vad hon uppger om uttalandena i sitt parti så beskriver hon att hon tagit mycket illa vid sig av denna konfrontation.

När jag *delade* ut på bibliotek inför valet så blev jag avsnäst av någon som hatade invandrare. Det gjorde ont, men jag kände att han var inte normal... men hur man bemöter såna. Psykiskt obalanserade människor, det borde vi få mer av.

Denna moderatmedlem säger också att hon saknar information och samtal på aspirantutbildningen om hur liknande situationer i mötet med allmänheten kan hanteras. Hennes reaktion illustrerar hur illa man kan komma att ta vid sig som medlem av en minoritetsgrupp – även om hon förefaller att helst inte vilja tolka detta som uttryck för en del i ett större mönster, utan som orsakat av psykiska problem hos en enskild person. Även om händelsen inte har fått denna nya medlem att vilja undvika utåtriktade politiska aktiviteter, så kan den eventuellt belysa en potentiell risk för just personer med invandrarbakgrund i det utåtriktade politiska deltagandet.

I det tidigare avsnittet, där vi ställt frågor om grupptillhörighetens betydelse för hur man blir bemött, har främst den nya medlemmen i folkpartiet beskrivit förekomsten av fördomar. När vi det senaste avsnittet istället undersökt i vilken mån medlemmarna på den direkta frågan svarat att fördomar förekommer i partierna, har dock även främst den infödde medlemmen från moderaterna i Malmö givit en bild av en uppenbar förekomst av öppet uttryckta, stereotypa och fördomsfulla attityder gentemot personer med invandrarbakgrund. I övrigt har de nya medlemmarna vanligen framhållit att fördomar nog är mindre vanligt förekommande i sina partiorganisationer. I miljöpartiets Malmöförening har de nya medlemmarna, åtminstone hittills, inte upplevt förekomsten av fördomar och detsamma gäller för de två medlemmarna från socialdemokraterna. I miljöpartiet uppges flera

medlemmar arbeta med antidiskrimineringsfrågor. I fråga om de socialdemokratiska föreningarna kan just urvalet av föreningarna vara betydelsefullt, genom att andelen personer med invandrabakgrund i de föreningar där vi hämtat våra intervjupersoner har beskrivits vara ovanligt hög.

På den aspirantutbildning som den infödde medlemmen från moderaterna gått uppges endast någon enstaka person med invandrabakgrund ha deltagit, medan invandrare uppges ha saknats på de möten som den nye medlemmen i folkpartiet besökt. I både moderaterna och folkpartiet är det tänkbart att diskussioner med personer med invandrabakgrund närvarande hade visat ett mindre inslag av öppet uttalade fördomar.

3.5 Sammanfattning

Vi har i detta kapitel intresserat oss för hur partierna presenterar sig för sina nya medlemmar och vilka rutiner man har för att knyta medlemmar till sig. En implicit fråga är därmed om möjligheter finns för att förbättra den del i partiernas rekryteringsverksamhet som handlar om partiernas mottagande.

Vi kan konstatera att de flesta av de nya medlemmarna, utifrån sina första möten, har beskrivit bemötandet i föreningarna som överlag välkomnande, men både vissa allmänna och mer invandrar-specifika svårigheter i mötet med den lokala partiföreningen har framkommit. Som exempel på allmänna svårigheter kan nämnas att en av de nya medlemmarna upplevde att hennes förening, med en stor andel äldre män, framstod som sluten och att man vant sig vid att alla tycker likadant. Denna nya medlem upplevde också att man som ny i föreningen riskerar att bli närmast ignorerad. En annan förening har beskrivits som en klubb av "beundrare", som är svårt att komma in i. Några nya medlemmar har gjort erfarenheten att det verkar vara en nödvändig förutsättning att man själv aktivt ser till att komma in i föreningen, och man har också saknat kortfattade introduktioner av föreningens verksamhet. Det har nämnts att detta kan vara särskilt viktigt för de medlemmar som upplever att de inte har med sig kunskapen om systemet "hemifrån".

Vid sidan om de aspekter av mötet med partierna som kan ha betydelse för såväl medlemmar med invandrabakgrund som för infödda medlemmars har det även framkommit invandrar-specifika erfarenheter. En del av dessa har hänförs till betydelsen av andelen

personer med invandrabakgrund i föreningarna. En ny medlem som själv har invandrabakgrund menar att andelen personer med invandrabakgrund i föreningarna har underlättat för henne att känna sig hemma i sin förening. En ny medlem med invandrabakgrund beskrev även hur hon vid sitt första möte möttes av en förvånad och inte så välkomnande attityd, vilket hon kopplar samman med att den förening hon sökte sig till hörde till ett väletablerat område, där andelen personer med invandrabakgrund är låg.

Som påpekats tidigare kan ett bristande mottagande tänkas vara särskilt problematiskt för underrepresenterade grupper, för vilka partiföreningarnas sociala struktur kan verka mindre inbjudande. Ett särskilt positivt resultat är dock att man i partierna tycks vara medveten om åtminstone en del av de svårigheter de nya medlemmarna möter. Enligt ombudsmannen från socialdemokraterna i Malmö har syftet med de centralt anordnade introduktionsutbildningarna varit att just undvika att de nya medlemmarna stöts bort av vad man kan uppfatta som lokala partiföreningars avskräckande verksamhet. En ny medlem från socialdemokraterna framhåller här också att inslaget av ett mindre fyrkantigt, politiskt språk varit särskilt positivt. När vi undersökt öppenheten inför avvikande åsikter visade det sig att de nya medlemmarna, utifrån sin första tid i partierna, bara i enstaka fall iakttagit bristande öppenhet. Det har här heller inte gått att utläsa några skillnader mellan medlemmarna med invandrabakgrund och de infödda medlemmarna.

Vi har också, med hjälp av medlemsintervjuerna försökt få en uppfattning om den upplevda betydelsen av kön och ålder, för att sedan sätta detta i relation till etnicitet. Vi har konstaterat att kön och ålder tycks kunna ha en viss betydelse för förmågan att känna gemenskap i föreningarna, men också för mottagandet i dessa. Att intervjupersonerna befinner sig under genomsnittsåldern i föreningarna förefaller ha haft betydelse såtillvida att de många yngre medlemmarna kunnat uppleva att detta givit mindre möjligheter till socialt utbyte och att känna gemenskap. Men exempel har också givits på att ålder i sig inte behöver vara ett hinder utan även kan vara en tillgång. Kön i kombination med ålder har uppfattats kunna ha betydelse för ett bristande bemötande i en förening med många äldre män.

Vad gäller betydelsen av etnicitet ger medlemmarna en varierande bild. De flesta beskriver att de inte iakttagit några negativa

konsekvenser av invandrarskapet, medan ett par personer snarast ser det som en fördel för bemötandet om man har invandrabakgrund, vilket här särskilt motiveras med att man i partierna har uttryckt ett intresse för att rekrytera invandrare.

Samtidigt har problem med fördomar och främlingsfientlighet från egna medlemmar beskrivits. Problemet har tydligast visat sig hos moderaterna, men även antytts i folkpartiet. En möjlig slutsats redan utifrån denna mindre del av vår undersökning är att utsagorna om förekomsten av fördomar tyder på att problemen med stereotypa och nedsättande attityder kan vara ett allvarligt problem i partierna, och att dessa därigenom kan bidra till exkludering av de medlemmar med invandrabakgrund som söker sig till partierna.

Man får anta att invandrarkritiska uttalanden inom ett parti generellt bör kunna vara till skada för viljan hos många personer med invandrabakgrund att delta i och identifiera sig med det berörda partiet. Om medlemmar med invandrabakgrund känner sig indirekt trakasserade på grund av förekomsten av en speciell jargong i partiorganisationen, vore det närmast en självmotsägelse för dem att känna tillhörighet med en sådan organisation. Därigenom kan partierna, med deras sedan länge etablerade majoritetsetniska identitet, tvingas att hantera en spänning när man söker utveckla praktiker för att fungera i dagens mångetniska samhälle. De diskussioner som pågår om vad som är "politiskt korrekta" uttryck och vad som inte är det, och som en del av de nya medlemmarna givit oss inblick i, illustrerar de utvecklings- och anpassningsprocesser som partiorganisationerna genomgår.

4 Att göra partikarriär – nomineringsprocessens struktur och rangordningen av kandidater

Som nämnts i inledningskapitlet är personer med invandrarbakgrund tydligt underrepresenterade på förtroendeuppdrag i politiska församlingar. Representationen av utrikes födda i kommunfullmäktige är till exempel fortfarande hälften av en proportionell representation (SCB 2003). Örebro avviker från detta generella mönster genom att man i dag till och med har en viss överrepresentation av utrikes födda. 14 procent av ledamöterna i kommunfullmäktige är utrikes födda mot drygt 12 procent i befolkningen. Motsvarande siffror för Malmö är 18 procent utlandsfödda i kommunfullmäktige respektive 26 procent i befolkningen, vilket innebär att man följer mönstret av underrepresentation (ibid.).

Processen där kandidater nomineras till förtroendeuppdrag är i Sverige helt underställd partiernas inflytande. Genom den politiska underrepresentationen bland personer med invandrarbakgrund är det av vikt att försöka kartlägga hur de partiinterna nomineringsprocesser ser ut som leder fram till de kandidatlistor som presenteras för väljarna. Detta gör vi med hjälp av intervjuer med nomineringsansvariga i Örebro och Malmö. Vår ambition är inte att göra en jämförande studie mellan de två kommunernas partiorganisationer, utan vi är i första hand intresserade av vad som kan uppfattas som grundläggande gemensam drag i fråga om partiernas nomineringsprocesser.

Tidigare studier som behandlat invandrarkandidaters möjligheter i partierna har utgått ifrån dessa kandidaters egna erfarenheter av sin tid i partiet och de möjligheter man upplevt sig ha (Dahlstedt 2004; Rodrigo Blomkvist 2005). Dessa studier har visat sig betydelsefulla för att bland annat indikera att direkt negativ särbehandling av minoritetskandidater inte är ovanlig. I fråga om inslaget av negativ särbehandling av personer med invandrarbakgrund saknas dock i stort sett kunskap om hur de aktörer som

ansvarar för rekryteringen till partiernas kandidatlistor agerar och resonerar (Bäck och Inkinen 2005).

I vår undersökning har företrädare som utsetts till att ha det övergripande ansvaret för partiernas nomineringsprocesser till kommunfullmäktige, det vill säga ordförandena/de sammankallande i valberedningarna i riksdagspartierna i Malmö och Örebro, fått beskriva både de formella men också de mer informella regler och beslut som styr partiernas nomineringsprocesser. Vi intresserar oss för de regler och rutiner som påverkar utformningen av de slutliga kandidatlistorna, och vilka effekter dessa får för invandrare i egenskap av en underrepresenterad grupp i partierna. Vi kommer även rikta ljuset mot om, i vilken utsträckning, partierna särskilt verkar för att stärka representationen bland personer med invandrarbakgrund.

De institutionella regler som styr nomineringsprocessens utformning, och som kommer att undersökas i detta kapitel, kan spaltas upp i flera olika kategorier. En av dessa är de organisatoriska lösningar som tillämpas i de olika faserna av nomineringsprocessen, bland annat i form av användandet av provval, det vill säga en allmän medlemsomröstning, i rangordningen av kandidater. En annan är sammansättningen på de positioner i partierna som har inflytande över nomineringsprocessen. En tredje kategori av betydelse är de kriterier som tillämpas vid urvalet och rangordningen av kandidater. En fjärde handlar om hur centrala frågor diskuteras och hur problembilder kring partiernas nomineringsprocesser formuleras.

I partiernas nomineringsprocesser ingår som ett centralt inslag kvalitets- och egenskapsbedömningar. De önskvärda kvalifikationer som uttrycks i denna process kan förväntas vara påverkade av partiernas traditionella identitet i olika avseenden, med därtill hörande krav på lång inskolningstid och att man ska passa in och ha de lämpliga värderingarna. Detta kan även skapa ett visst tryck mot enhetlighet och viss likriktning i bilden av den rätta kandidaten. Här kan inrymmas inslag av avvaktande hållning mot presumtiva kandidater som inte automatiskt uppfyller krav på likhet och enhetlighet; detta bör inte minst gälla kandidater från underrepresenterade grupper i partiorganisationen, vilka därmed i mindre utsträckning tenderar att passa in i bilden av den normale eller genomsnittligt. Sådana processer innebär lätt en form av institutionell särbehandling, eftersom ett oreflekterat genomförande av

sådana kriterier får konkreta konsekvenser i form av negativ särbehandling.

Krav på att passa in har också, som vi tidigare konstaterat, varit något som i ökad utsträckning kan förekomma i partierna, genom inslaget av misstänksamhet mot nya medlemmar och mot eventuella lycksökare; och detta är något som kan ha ökat med minskande medlemsantal. Också frågan om partiernas organisering som professionella organisationer och den snabba politiken med dess ökade medieorientering kan påverka hur kandidaternas egenskaper värderas.

Genom valet att fokusera på nomineringar har vi samtidigt valt att inte studera villkoren för dem som redan är förtroendevalda och därmed till exempel få kunskap om i vilken mån organisationskulturella faktorer har del i att ledamöter hoppar av. Dessa studier är viktiga men kanske är en ännu mer central fråga för att öka invandrades representation de villkor som gäller för att bli aktuell för förtroendeuppdrag. Även om tidigare studier sett uppenbara svårigheter även här, som bland annat kan beskrivas i termer av härskartekniker som liknar de som används utifrån kön (Sveriges kommuner och landsting 2004), så har här också vissa positiva tecken iakttagits, till exempel i fråga om att andelen avhoppet bland kommunalt förtroendevalda med invandrarbakgrund inte avviker från andelen bland infödda kandidater (Nielsen 2001). Beskrivningar av partiernas rekryteringsrutiner och institutionella lösningar kan samtidigt, utöver de direkta konsekvenser de får för representationen av personer med invandrarbakgrund, även antas vara uttryck för positiva och negativa aspekter av organisationskulturen i stort – aspekter som sedan även påverkar arbetsvillkoren som förtroendevald.

4.1.1 Centrala och känsliga processer

Nomineringsprocesserna kring val brukar ofta beskrivas som centrala processer för hanterandet av de motsättningar och konflikter som finns i partierna (Johansson 1999). Nomineringsprocessen kan ha betydelse både för partiernas interna maktfördelning och för partiets inflytande i förhållande till andra partier. Konflikterna kan handla om såväl personliga som mer politiska aspekter i valet mellan kandidater. Även om partierna haft ökade svårigheter att hitta intresserade kandidater kan det

konstateras att det i valen till riksdag, kommun- och landstingsfullmäktige generellt finns betydligt fler intresserade kandidater bland partiernas medlemmar än valbara platser (Nielsen 2001). Genom det betydligt större antalet valbara platser i kommunfullmäktigevalen bör nomineringsprocesserna till just kommunfullmäktige, som utgör fokus i denna studie, kunna rymma en bredare flora av motsättningar och därmed sannolikt en jämförelsevis god bild av de konflikter som partierna har att hantera.

Hur uppfattar då partiernas nomineringsansvariga inslaget av motsättningar i samband med dessa nomineringsprocesser? Den bild som flera intervjupersoner ger uttryck för är att nomineringsprocesserna är både betydelsefulla och inte sällan kan uppfattas som känsliga. En nomineringsansvarig säger:

Det var oerhört viktigt hur högt upp man stod, särskilt om man var i karriären och ville komma fram i partiet./.../ Jag blev i stort sett osams med alla här tack vare att ingen fick den position de ville ha.

Även om de flesta nomineringsansvariga inte beskriver inslaget av så framträdande konflikter som presenterats i citatet ovan så är det samtidigt tydligt att nomineringsprocesserna ofta omgärdas av mycket diskussioner. I de partiorganisationer där konkurrensen om platserna är tydligt begränsad förefaller konflikterna ofta vara mindre. Men att de olika personvalen inom partiorganisationerna även i mindre organisationer kan vara känsliga beskrivs av den nomineringsansvarige för miljöpartiet i Örebro:

Det är alltid känsligt när det är såna här personval så när man argumenterar för någon annan så blir det per automatik någon sorts misstroendeförklaring mot den som faktiskt kandiderar. Så det är alltid känsligt med såna här listor att... argumentera för någonting annat då./.../Men om vi har ett möte med 10–15 medlemmar, så ofta blir det en samtalston. Jag kan inte påminna mig att vi inte skulle ha kunnat sköta det på ett humant sätt.

Det framgår att en viktig orsak till varför nomineringsprocesserna uppfattas som känsliga och viktiga bland medlemmar i partierna är att de är starkt kopplade till personbedömningar. Denna omständighet avspeglar sig i särskilda rutiner, som att de medlemmar vilkas kandidatur diskuteras ofta lämnar rummet, att man ofta inte argumenterar direkt mot någon, samt att man använder slutna omröstningar vid personval. Att motsättningarna därmed inte är så öppna ska dock inte tolkas som att nomineringsprocesserna rymmer ett begränsat inslag av konflikter. Såväl politiska åsikter

som enskilda medlemmars karriärmöjligheter kan kollidera, och nomineringsprocesserna kan till exempel inbegripa konflikter kring hur medlemmar ser på vilka grupper partiet bör värna om, eller vilka egenskaper som är eftersträvarvärda.

Hur man i partierna hanterar dessa motstridiga krav i fråga om olika kategorier av medlemmar är beroende av både partiernas formella och informella institutioner för nomineringar av kandidater, det vill säga de processer, normer och regler som styr nomineringarna. Vi kommer senare i detta kapitel att behandla de mer informella processerna för nomineringar i fråga om vilka kriterier som tillämpas vid urvalet av kandidater. I det kommande avsnittet behandlas i stället vad som kännetecknar de mer formella regler och institutioner som sätter ramarna för nomineringsprocesserna, varefter de nomineringsansvariga i det därpå följande avsnittet bedömer effekterna av dessa strukturer.

4.1.2 Valberedningarnas sammansättning – effekter på representationen

Rutinerna för hur man arbetar med nominering av kandidater till listor varierar mellan olika partier. Vissa gemensamma drag gäller dock för samtliga partier. Innan partiernas nomineringsprocesser inleds tillsätts, vanligen genom årsmöte eller särskilt möte i kommunorganisationen, en särskild beredning eller kommitté som ansvarar för nomineringsprocessen. I de partier som traditionellt räknas till vänsterblocket kallas denna grupp för valberedning, medan den i de borgerliga partierna getts benämningen nomineringskommitté. Vi väljer dock i fortsättningen att använda begreppet valberedning, vilket också är den vanligaste termen i tidigare forskning.

Även om vissa variationer finns mellan partierna tilldelas valberedningarna i samtliga partier en viktig roll genom främst möjligheten att sondera lämpliga kandidater och lägga fram förslag till vilka kandidater som bör ges möjlighet att representera partiet på förtroendeuppdrag. Givet den betydelse valberedningarna kan antas ha för invändrares representation är det av intresse att fråga sig vilka kriterier som gäller för dem som ingår i valberedningarna.

När det gäller vilka sidoorganisationer som ska ingå i valberedningarna uppger de nomineringsansvariga överlag att en grundläggande princip är att partiernas aktiva föreningar ska vara

representerade i valberedningen, vilket främst innebär att ungdomsförbunden och vanligen kvinnoförbunden ska vara representerade. I socialdemokraterna betonas även att de fackliga socialdemokratiska föreningarna ska vara representerade (projektets intervjuundersökning), vilket även framkommit i tidigare forskning (Johansson 1999). I de flesta partier finns vissa rekommendationer – ibland i stadgar men vanligen i andra olika interna partidokument – för sammansättningen av partiinterna organ, till vilka valberedningar ingår. Bland de 14 nomineringsansvariga är det dock bara ett par stycken som känner till var dessa finns och hur de är formulerade.

I de valberedningar som undersökts framgår att kraven på främst kvinnors men också på ungdomars representation vanligen har tillgodosetts, och exempel finns även på att högskoleförbund och veteran- och seniorförbund finns representerade i valberedningarna i Malmö och Örebro. Denna princip om föreningarnas representationen i valberedningarna innebär dock att personer med invandrarbakgrund, som inte har någon etablerad särorganisering, inte heller på samma sätt tillförsäkras plats i valberedningarna.

Principen om representation av partiernas föreningar kan avläsas i valberedningarnas storlek, där det parti som har det överlägset största antalet föreningar socialdemokraterna (Gidlund och Möller 1999), också har störst valberedningar (26 i Malmö respektive 27 i Örebro). I övriga partiorganisationer varierar antalet ledamöter mellan 3 och 9, där moderaterna i Malmö är störst med nio personer.

Vid sidan av de formella kriterierna för valberedningarnas sammansättning framgår också att ledamöterna i valberedningarna i Malmö och Örebro tillhör de mest etablerade medlemmarna i partiorganisationen. Det är också tydligt att en viktig förutsättning för att bli ordförande i valberedningen är att man varit aktiv länge i partiet. Ett annat vanligt krav på ledamöterna i valberedningarna uppges vara att varken man själv eller någon familjemedlem bör vara aktuell för högre positioner på den lista som valberedningen sätter samman. I några fall har sammansättningen av partiernas valberedningar i Malmö och Örebro inte kunnat möta de centrala krav som ställts när det gäller att bestå av ledande, erfarna partimedlemmar, som inte befinner sig i jävssituationer. Ordföranden för valberedningen i folkpartiet i Örebro är en jämförelsevis oetablerad medlem, och han blev tillfrågad om att sitta i valberedningen så sent som dagen före årsmötet. I fyra

partiorganisationer har också personer från valberedningen kommit att sitta i kommunfullmäktige.

Även om de centrala krav som ställts generellt kunnat mötas verkar man i partiorganisationerna ibland sakna en medvetenhet om betydelsen av nomineringsinstitutionerna och valberedningarnas sociala sammansättning. En nomineringsansvarig, från vänsterpartiet i Örebro, uppger att man i partierna ofta inte tagit valberedningarnas sammansättning på det stora allvar som de förtjänar:

Oftast har det varit så här förut, det kan jag tala om erfarenhetsmässigt, att det här med valberedning har setts som en bisak, och lite oviktig.

4.1.3 Konsekvenser ur ett lika-rättighetsperspektiv

Vilken betydelse kan då valberedningarnas sammansättning ha för representationen av personer med invandrabakgrund? Som tidigare konstaterats gäller enligt de nomineringsansvariga att ledamöter från partiernas sidoorganisationer, främst kvinno- och ungdomsförbund, ska finnas representerade i valberedningarna. Dessutom uppger nästan samtliga nomineringsansvariga att åtminstone valberedningarnas ordförande, men helst även andra ledamöter, ska ha god förankring i partiet. Mot bakgrund av avsaknaden av fastställda krav för representationen av personer med invandrabakgrund i valberedningarna, kombinerat med den generella underrepresentationen av personer med invandrabakgrund på ledande positioner i partierna är det ingen överraskning att personer med invandrabakgrund är underrepresenterade i valberedningarna. Ingen av de intervjuade nomineringsansvariga är födda utomlands och av de 113 ledamöterna i de 14 partiorganisationer som undersökts var 13 (12 procent) födda utomlands.¹ Vi kan också konstatera att personer med invandrabakgrund är underrepresenterade i valberedningarna i samtliga partiorganisationer utom vänsterpartiet i de båda städerna

¹ De fyra partiorganisationer som utgör undantag från underrepresentationen i valberedningarna tillhör också de fem partiorganisationer som har högst andel personer med invandrabakgrund i kommunfullmäktige i de båda städerna. Andelen kvinnor i valberedningarna var betydligt jämnare, där fördelningen i de flesta partier följde fördelningen enligt varannan damernas, även om det udda antalet ledamöter valberedningarna medförde en övervikt av män, med undantag för miljöpartiet i Malmö. Den valberedning som avvek mest var moderaternas i Malmö, där tre av nio ledamöter var kvinnor.

och folkpartiet och miljöpartiet i Örebro. I Örebro var representationen av personer med invandrarbakgrund i valberedningarna en dryg procentenhet lägre än i befolkningen (6 av 59 ledamöter var födda utomlands), medan andelen utlandsfödda i valberedningarna i Malmö (7 av 54) var knappt hälften av andelen i befolkningen. Generellt kan konstateras att andelen personer med invandrarbakgrund var lägre bland ledamöterna i valberedningarna än i kommunfullmäktige.

Tidigare forskning kring kvinnors representation visar att egenskaperna hos ledamöterna i valberedningar har betydelse för vilka som blir nominerade (Leijenaar 1989). Det är rimligt att anta att även förekomsten av personer med invandrarbakgrund i valberedningarna kan ha betydelse för i vilken mån medlemmar med invandrarbakgrund föreslås som kandidater på listan. Även om förstås även majoritetsetniska svenskar kan föreslå personer med invandrarbakgrund till partiets valsedel, så skulle partierna genom att fastställa av riktlinjer för andelen personer med invandrarbakgrund i valberedningarna kunna öka möjligheterna för att kandidater med invandrarbakgrund lyfts fram i valberedningarnas diskussioner.

4.2 Partiernas strukturer för nominering av kandidater

Som nämnts inleds nomineringsprocessen med ett första stadium som innebär att lokalföreningar eller medlemmar nominerar potentiella kandidater. Den andra fasen innebär att de föreslagna kandidaterna rangordnas, vilket kan ske antingen genom att den särskilt ansvariga valberedningen helt på egen hand orienterar sig om kandidaters förmågor och deras stöd i partiet, eller genom att valberedningen lägger fram ett förslag baserat på provval bland medlemmarna kring en lista med partiets kandidater. Processen sista fas innebär att ett förslag till lista presenteras inför det fastställandemöte som beslutar om valsedelns slutgiltiga utformning. Vi kommer här att presentera hur dessa tre stadier utformas i partierna, och undersöka om utformningen kan tänkas ha betydelse för invandrare och andra underrepresenterade gruppers representation.

4.2.1 Hur går nomineringarna till?

Den vanliga proceduren i nomineringsfasen är att enskilda medlemmar skriftligen – genom medlemstidningen eller i särskilt utskick – uppmanas att inkomma med nomineringar. I alla partier förekommer dock även särskilda möten där man nominerar kandidater. I vår undersökning har sådana möten – som ibland ges benämningen förnomineringsmöten – förekommit i centerpartiet, socialdemokraterna och moderaterna.

I centerpartiet är de så kallade förnomineringsmötena² vanligen gemensamma tillställningar för samtliga föreningar (”avdelningar”) på orten, medan nomineringsmötena i socialdemokraterna och moderaterna hålls av respektive förening. I vår studie är det främst i socialdemokraterna, men även i viss mån i moderaterna, som nomineringarna uppges kunna ha betydelse för nomineringsprocessens utfall. Avsaknad av nominering från sin egen förening uppges av de intervjuade företrädarna från dessa partier vara något som valberedningarna tar i beaktande och som tydligt kan försvåra möjligheten att bli högt placerad på listan. Betydelsen av föreningarnas nomineringar är traditionellt särskilt markerad i socialdemokraterna (Projektets intervjuundersökning) vilket också förefaller stämma med vad som gäller i partiet i stort, där samtidigt provvalet ges en underordnad roll. Vad gäller socialdemokraterna kan vi därmed betrakta föreningsnomineringarna som en form av instrument som valberedningen använder för rangordning av kandidater.

Med undantag för främst socialdemokraterna och i viss mån moderaterna uppges dock de nomineringsansvariga i vår studie att antalet nomineringar för enskilda kandidater inte är något som tillmätts någon central betydelse. Här är nomineringarna i stället mer ett sätt att få de enskilda medlemmarna att anmäla sitt intresse, så att valberedningarna får en preliminär namnlista som utgångspunkt för provvalet. Valberedningarna kan dock vanligen komma att komplettera denna lista med namn på fler intresserade kandidater. I flertalet av partiorganisationerna i vår studie kan den första fasen av nomineringar därmed inte betraktas som betydelsefull för den slutliga lista som nomineringsprocessen utmynnar i.

² I Centerpartiet gäller särskilt enligt stadgarna att sådana möten ska hållas för valen till kommunfullmäktige, landsting och riksdag (Centerpartiet 2005).

4.2.2 Rangordningsarbetet och valberedningarnas förslag

Då namn på kandidater tagits fram påbörjas nästa fas, det vill säga arbetet med att rangordna de föreslagna kandidaterna. I de borgerliga kommunorganisationerna och partidistriktet använder man sig här av provval, något som också gäller enligt de borgerliga partiernas stadgar. Även om exakta siffror inte kunnat ges har vi fått uppgifter från de nomineringsansvariga, efter samtal med företrädare på riksplanet, på att någonstans runt hälften av kommunorganisationerna i miljöpartiet anordnar provval, medan provvalet har beskrivits vara betydligt mindre vanligt i vänsterpartiet och framför allt i socialdemokraterna (Projektets intervjuundersökning). Samma skillnader har tidigare konstaterats mellan partierna ifråga om riksdagsvalet (Johansson 1999). Av vår undersökning framgår att samtliga partiorganisationer i Malmö utom socialdemokraterna och vänsterpartiet, och samtliga partier i Örebro har använt sig av provval. Inslaget av provval i våra undersökta städer liknar därmed det mönster som förefaller gälla i riket i övrigt.

I partiernas stadgar finns inga krav på att de provval som anordnas ska vara beslutande (Projektets intervjuundersökning). Ett viktigt undantag från följandet av provvalet gäller för varvningen av kvinnor och män, som alla partier utom moderaterna utgår ifrån. I övrigt anges att provvalet generellt följts när det gäller de valbara platserna på kommunfullmäktigelistan. I de flesta partiorganisationer har det på de valbara platserna antingen inte skett någon, eller enbart enstaka, ändringar från provvalsresultatet i det förslag som läggs fram på fastställandemötet, medan ändringar varit något vanligare på de icke valbara platserna.³ Vid sidan om

³ Våra frågor behandlade dels listans sammansättning på valbara platser, dels icke valbara platser. En liknande bild av att en stor majoritet av partiorganisationerna inte gör mer än enstaka förändringar från resultatet i provvalet för listan i sin helhet ges av en enkätundersökning av nomineringsprocessen inför riksdagsvalet 1985 (Pierre 1986). I Johanssons studie inför riksdagsvalet 1994 framgår dock att en minoritet av partiorganisationerna beskrev provvalet som "beslutande eller i huvudsak beslutande" (Johansson 1999). Det är dock rimligt att anta att just införandet av principen om varannan damernas kan vara skälet till de olika resultaten. Svaren på Johanssons något vagare fråga ("beslutande eller i huvudsak beslutande") kan eventuellt också tolkas som förenliga med Pierres resultat om förekomsten av enstaka ändringar. Även om våra resultat varit liknande dessa resultat så är det rimligt att vänta sig att åtminstone något fler förändringar görs i listorna till kommunvalet, där de valbara platserna är fler. I ett par fall är våra resultat också något mindre säkra. Även om vi vid jämförandet med den slutliga kommunlistan fått besked om de förändringar som angetts här, så har de nomineringsansvariga i ett par fall inte kunnat ge säkra besked, och vi har i dessa fall inte heller fått tag på sammanställningen av provvalsresultaten.

varvningen av kvinnor och män nämns i ett par fall att förändringar skett med hänsyn till viljan att flytta upp yngre kandidater. Samtidigt har i tre fall valberedningen valt att föreslå en lista där man flyttat ned kandidater som man inte ansett vara samma tillgång för partiet. Dessa exempel, där ett par kandidater flyttats bort från valbara platser har beskrivits grunda sig i att flera medlemmar med ledande positioner velat ändra i den rangordning provvalet resulterat i. Just de vanliga avstegen från provvalet genom principen om Varannan damernas är ett exempel på positiv särbehandling, vilken bygger på att man ansett att kvinnors representation är en tillräckligt viktig fråga för att göra avsteg från provvalsresultatet.

Ett viktigt undantag från denna beskrivning av att valberedningarna, bortsett från i fråga om kön, låter provvalet få fullt genomslag på de valbara platserna ges dock av socialdemokraterna i Örebro. I socialdemokraterna har man av tradition tilldelat valberedningarna det största inflytandet och av de partiorganisationer som tillämpar provval har också socialdemokraterna i Örebro gett provvalet den minst avgörande betydelsen för sammansättningen av den slutliga listan. Även om valberedningen och, som nämnts, även föreningarnas nomineringar har stort inflytande på rangordningen av kandidater medför resultatet av provvalet en påverkan på diskussionerna i valberedningen. Med anledning av detta uppges det också i den socialdemokratiska partiorganisationen i Örebro ha förekommit vissa inslag av opposition mot anordnandet av provval.

Medan avsteg från provvalsresultatet varit mindre vanliga på valbara platser har avvikelserna ökat i omfattning längre ned på listan, när det gäller de icke valbara platserna. Vid sidan om varvningen av kvinnor och män på dessa platser, som här även i moderaterna tenderar att få visst större utrymme, anges i flera fall att förändringar skett utifrån förslag från ungdomsorganisationerna.

Även om de icke valbara platserna har mindre betydelse så är rangordningen på dessa platser långt ifrån oviktig. Detta dels genom att ledamöter kan lämna sina uppdrag och behöva ersättas och inte minst genom att rangordningen på dessa platser ofta uppges ha betydelse för hur nämnduppdragen utanför kommunfullmäktige sedan fördelas. Platserna längre ned förefaller också ha betydelse för partiernas valresultat, och därmed vara ett sätt för partierna att locka väljare. Företrädaren för kristdemokraterna i Örebro beskriver detta:

Om man bara får in ett par i toppen så spelar det inte så stor roll vem man har längre ned på listan egentligen. Men det gör det ju ur väljarnas synpunkt.

Tidigare forskning visar att personer med invandrarbakgrund och ungdomar utmärker sig i att de har betydligt större sannolikhet att hamna utanför valbara platser på listorna än andra grupper (Nielsen 2001). Man har också i tidigare forskning beskrivit fenomenet att personer med utländska namn kan placeras på icke valbara platser som dragplåster eller så kallade listpynt, vilket kan visa att man i partiet strävar efter etnisk mångfald (Bäck och Soininen 1999; Rodrigo Blomkvist 2005).

Även om det framgått att den vikt provvalen tillmäts varierar mellan olika partiorganisationer, medför provvalet generellt att valberedningens påverkan på rangordningen är mindre. Även när provvalet följs strikt kan dock valberedningarna ha en funktion att spela i att aktivt uppmana personer att kandidera till provvalet och listan. Det framgår att ledamöter i valberedningarna ofta spelat en viktig roll i det att man ofta kan undersöka intresset inför att kandidera, och det uppges att valberedningarna i flera fall har påverkat personer till att kandidera till valbara platser. Företrädaren för kristdemokraterna i Malmö beskriver hur valberedningen kan påverka vilka som kommer fram på listan genom att tillfråga och även övertala enskilda medlemmar att ställa upp:

Man tillfrågade och kanske också försökte förmå dem att ställa upp, men om det var någon som man inte ansåg ... Då tillfrågade man ju klart inte. Man tillfrågade ju bara de man önskade.

4.2.3 Fastställandet av listan

Vad gäller den sista fasen i nomineringsprocessen, fastställandet av listan, kan konstateras att den varit av mindre betydelse jämfört med den tidigare rangordningsfasen, efter vilken valberedningarna lägger fram förslag till lista. Det vanligaste är att samtliga medlemmar har både yttrande-, förslags- och rösträtt på partiernas fastställandemöten (projektets intervjuundersökning). I socialdemokraterna i Örebro och Malmö har medlemmarna enbart yttranderätt, och här ges i stället rösträtt till valda ombud för förningarna i deras respektive arbetarkommuner. Även om vi inte kunnat göra jämförelser av röstprotokoll för samtliga partier så ges ändå tydliga indikationer på att ett mycket begränsat antal

förändringar generellt har gjorts i de listor som valberedningarna har lagt fram. Dessa förändringar beskrivs också, utom i ett fåtal fall, ha gjorts på icke valbara platser. Det är förstås svårt att uttala sig om ifall detta ska ses som att valberedningarna gjort sitt jobb eller om det beror på en ovilja att ta konflikt. Men även när omfattande diskussioner uppges ha förekommit – som till exempel i moderaterna i Malmö, där bland annat det tidigare kommunalrådet helt lyftes bort från kommunlistan – så uppges att valberedningarnas förslag har gått igenom i fråga om de valbara platserna. I folkpartiet i Örebro gjordes ett stort antal förändringar, men här har också valberedningen, och främst dess ordförande, inte tillhört de mer etablerade politikerna i kommunen och man föreslog även en lista där ledande fullmäktigeledamöter flyttades ned. Vad gäller kandidater med invandrarbakgrund så kan inte heller några tecken iakttas på att man på fastställandemötena antingen tenderar att flyttas upp eller ned.

Vad gäller partiernas strukturer för nomineringar av kandidater kan vi sammanfattningsvis konstatera att det är ovanligt med mer än enstaka förändringar från provvalsresultatet i de listor valberedningarna lägger fram inför fastställandemötet, och dessa ändringar gäller främst de icke valbara platserna. På fastställandemötet görs i sin tur ofta ett mycket begränsat antal förändringar i rangordningen av kommunlistorna. De avsteg från provvalsresultatet som görs i den slutliga listan handlar främst om principen om en könsmässigt jämn fördelning. I våra städer kan användandet av denna princip främst visa sig i att andelen män i kommunfullmäktige i Örebro är 52 procent, och i Malmö 57,5 procent. En slutsats här är att medan främst principen om en könsmässigt jämn fördelning är mycket etablerad, görs inte någon liknande prioritering när det gäller personer med invandrarbakgrund och deras underrepresentation.

Även när provvalet följs strikt kan dock valberedningarna ha en funktion att fylla genom att aktivt uppmana personer att kandidera till listan. Denna funktion bör inte betraktas som oviktig. Tidigare forskning har visat att i vilken mån man tillfrågas om möjligheten att kandidera framstår som central för kvinnors och särskilt invandrades benägenhet att kandidera till förtroendeuppdrag (Nielsen 2001). Det är svårt att utifrån vår undersökning uttala sig om i vilken utsträckning skillnader finns i antalet rekryteringsorienterade kontakter med medlemmar med invandrarbakgrund respektive infödda medlemmar. Vi kommer dock att i kapitel 5 när-

mare beskriva hur de informella sammanhang ser ut som påverkar tillgången till rekryterande nätverk för personer med invandrarbakgrund.

4.2.4 Provvalets utformning och kraven på positiv särbehandling

Innan vi i nästa avsnitt diskuterar vilken betydelse de formella nomineringsreglerna har i ett lika-rättighetsperspektiv ger här vi en kort beskrivning av hur sättet att utforma provvalet kan tänkas påverka listans slutliga utseende. Innan valberedningarna lägger fram förslag till lista har man insamlat information om de medlemmar som kandiderar till uppdrag. I främst vänsterpartiet i Malmö, som inte använt sig av provval, uppger den nomineringsansvarige att valberedningen använt sig av omfattande intervjuer med samtliga potentiella kandidater i arbetet med att rangordna kandidaterna. Generellt bland de nomineringsansvariga beskrivs dock den viktigaste informationen som ligger till grund för valberedningarnas rangordning inhämtas genom tidigare kännedom om kandidaterna och mer informella kontakter. Viss information som kan vara till nytta för valberedningarna kan även fås genom de presentationer som kandidaterna i de flesta partier uppmanas att skicka in. Dessa presentationer är dock kortfattade och syftet är att de ska ligga till grund för presentationen i de foldrar som skickats ut i samband med provvalen.

När det gäller utformningen av utskicket för provvalet har de partier som anordnar provval låtit kandidaterna presentera sig skriftligt, med grundläggande information i form av namn, yrke och intresseområden. I utskicket ingår också en uppmaning till medlemmarna att kryssa på ett visst antal kandidater, i genomsnitt ca 10 stycken. Det är ungefär lika vanligt att medlemmarna uppmanas lista kandidaterna med rangordning som utan. I miljöpartiet och vänsterpartiet i Örebro aktualiseras frågan om sammansättningen av grupper tydligare i provvalet. Man har i dessa partiorganisationer ställt som krav på den enskilde medlemmen att i provvalet sätta kryss för hälften kvinnor och hälften män. Som vi tidigare konstaterat gör man samtidigt i de övriga partierna, med undantag för moderaterna, senare en korrigering av provvalsresultatet utifrån principen om varannan damernas. De direkta kraven på att medlemmarna väljer en jämn könsfördelning uppges

underlätta valberedningens arbete eftersom man slipper göra lika många förändringar i provvalsresultatet.

De listor som skickats ut består i nästan samtliga partiorganisationer i Malmö och Örebro av kandidaternas namn listade i bokstavsordning. I tre partiorganisationer har man dock gjort annorlunda. I socialdemokraterna och folkpartiet i Örebro har medlemmarna fått ta ställning till en lista som valberedningen ställt samman. Centerpartiet i Örebro har i det senaste provvalet valt att skicka ut det föregående valets kommunfullmäktigelista som underlag för provvalet:

Vi skickade ut ett brev till alla våra medlemmar i kommunen, där vi talade om vilka som valts tidigare, och att de inte var bundna av det, utan mer som ledning... Lite grann att om de funderade så hade de listan från -98.

(I) *Så det fanns med i själva utskicket?*

Ja, att de var med på listan till valet -98, och: Nu ska vi göra en ny, och ni är fria att använda vilka namn ni vill. Bara det är medlemmar.

Den nomineringsansvarige i centerpartiet framhåller att listan varit enbart positiv att ha som vägledning för medlemmarna. Det förefaller som om valet att skicka ut dessa former av rangordnade listor styr medlemmarnas röstning. Valet att skicka ut det senaste valets kommunlista verkar snarare kunna medföra att möjligheterna för de etablerade ledamöterna ökar, något som också kan indikeras av att samtliga personer på valbara platser i centerpartiet suttit kvar.

Den rangordnade lista som socialdemokraterna och folkpartiet i Örebro skickade ut för att rösta om i provvalet hade i stället ställts samman av valberedningen. Socialdemokraternas representant i Örebro framhåller också särskilt tydligt att den viktigaste påverkan på den slutgiltiga listans rangordning skedde före provvalet, genom listan som valberedningen satt samman. Det är oklart i vilken mån underrepresenterade kandidater fått ökade möjligheter genom valet att låta valberedningen utforma den lista som presenteras så ger dock detta förfarande åtminstone hypotetiskt utrymme för att föra fram mindre etablerade kandidater

4.2.5 Valberedningarnas inflytande och representationen av personer med invandrabakgrund

Vi kunde inledningsvis i detta avsnitt konstatera att samtliga partiorganisationer i Malmö och Örebro tillämpar provval. Det framgår av vår studie att provvalsresultatet för de flesta valbara platser, med ett fåtal undantag, också överensstämmer med den lista som sedan beslutas om på fastställandemötet.

Valberedningarnas inflytande visar sig i att deras förslag mindre ofta ändras på valbara platser. Valberedningarna uppges också, tillsammans med bland annat partiföreträdare i styrelsen, vara en viktig instans som kan påverka om enskilda kandidater väljer att ställa upp för val eller inte. Detta kan ytterligare understryka vilken betydelse invandrares representation i valberedningarna kan få. Men frågan är om valberedningarnas inflytande generellt anses vara mer positivt än alternativet, som innebär att de enskilda medlemmarna tilldelas mer inflytande.

De avsteg som görs handlar främst om att säkra principen om varannan damernas på listan, vilken tillämpas i alla partier utom moderaterna. Betydelsen av en könsmässigt någorlunda jämn representation har dock uppgivits vara central även i moderaterna. I fråga om icke valbara platser är det dock vanligare att göra avsteg från provvalets rangordning, och denna rangordning är ofta utgångspunkt för vilka som kommer i fråga för kommunens nämnduppdrag. Det bör därmed vara lättare för valberedningarna att lyfta fram kandidater med invandrabakgrund på icke valbara platser.

En valberedning som också på valbara platser mer aktivt vill lyfta upp enskilda kandidater eller grupper av kandidater är åtminstone inte förhindrade av stadgarna från att göra detta. Vid sidan om valberedningarnas inflytande på icke valbara platser kan vi dock konstatera att man i praktiken trots allt ofta väljer att föreslå ett mindre antal förändringar när det gäller vilka som ska placeras på de valbara platserna.

Ett annat viktigt hinder för invandrares möjligheter att bli representerade är om partierna också har rutiner som försvårar för personer från mindre etablerade grupper att placeras högt på listan. En sådan teknisk aspekt som framkommit i vår undersökning är att ett parti i Örebro som ”vägledning” i provvalet skickade ut en lista med namn på ledamöterna den senaste mandatperioden. Att resultatet av provvalet blev att samtliga ledamöter gavs förnyat

förtroende är dock inte ett skäl för valberedningens ordförande att vilja ändra förfarandet inför valet 2006.

4.3 Indirekt eller direkt medlemsinflytande? Perspektiv på nomineringsinstitutionens urvalsinstrument

I föregående avsnitt har nomineringsprocessens grundläggande former getts en kortare empirisk beskrivning. I detta avsnitt presenteras hur de nomineringsansvariga anser att nomineringsprocessens utfall påverkas av de huvudsakliga formerna för rangordning av kandidater; det vill säga hur man ser på det praktiska inflytandet från valberedningarna på rangordningen i förhållande till användandet av provval eller föreningsnominering.

Frågan om hur man bedömer dessa instrument för rangordning kan ses som en fråga om hur man ser på medlemsinflytande. Den minst direkta formen av medlemsinflytande innebär att valberedningen lägger fram sin lista på grundval av egna sonderingar, något som är vanligt i vänsterpartiet och socialdemokraterna (Johansson 1999). Det mest utpräglade medlemsinflytandet innebär i stället att listan helt grundar sig på resultatet av medlemsomröstning, det vill säga provval. Denna senare form av medlemsinflytande undersöks i de kommande avsnitten. Därefter undersöks en mer indirekt form av medlemsinflytande som främst tillämpas i socialdemokraterna, föreningsnomineringen, som innebär att valberedningarna ges vägledning av att man i föreningarna tillsammans beslutar om vilka kandidater man vill lyfta fram; denna form av urval kan förekomma i alla partier men är särskilt viktigt i socialdemokraterna.

Genom att olika urvalsinstitutioner tillämpas är det av stort intresse att både ställa frågan till de nomineringsansvariga om, och i så fall hur, de anser att invandrares representation påverkas av deras partiorganisationers institutioner

4.3.1 Synen på provalets för- och nackdelar

Av de 14 undersökta partiorganisationerna använder sig, som tidigare konstaterats, samtliga utom socialdemokraterna och vänsterpartiet i Malmö av provval. Den fråga, som samtliga

nomineringsansvariga tycks ha reflekterat över och därmed kunnat diskutera är dels vilka konsekvenser provvalet har generellt, dels huruvida provvalet är ett neutralt instrument i förhållande till underrepresenterade gruppers representation, eller om denna form av rangordningsinstrument, som i sig kan betraktas som demokratiskt, i praktiken kan generera någon form av negativ särbehandling.

Hur ser då de nomineringsansvariga på denna nomineringsinstitutionens för- och nackdelar? Ett första konstaterande som kan göras är att i samtliga de 12 organisationer som använt provval är de nomineringsansvariga positiva till att provval tillämpas på liknande sätt även inför valet 2006. De flesta partiföreträdare framhåller som en fördel med provvalet att det är principiellt viktigt genom att det ger partimedlemmarna demokratiska påverkansmöjligheter.

Miljöpartiets företrädare i Örebro uppger också att provvalet kan vara ett sätt att visa tveksamma kvinnliga kandidater att de verkligen har stöd:

För de här tjejerna så innebär de [provvalen] att de kan se att de har ett stöd från medlemmarna. Att se att de faktiskt blir röstade på. Det är ett sätt att stärka deras självförtroende, att få dem att ställa upp/.../ Så man kan lägga fram det som utpressningsmaterial: ”De vill se dig där!” [skratt]

Den vanligaste uppfattningen bland de nomineringsansvariga är dock att underrepresenterade grupper – det vill säga i första hand kvinnor, ungdomar och personer med invandrarbakgrund – får färre röster i provvalet. Om dessa slutsatser är korrekta bör provvalet, i stället för att öka självförtroendet hos underrepresenterade gruppers kandidater, innebära att personer från dessa grupper oftare riskerar att dra tillbaka sin kandidatur. Även om ingen har tagit upp detta som en potentiell nackdel med provvalet så kan en sådan slutsats även få stöd i att ett par personer tar upp att det ibland kan vara en naturlig effekt att kandidaturen dras tillbaka när man som medlem fått bristande stöd i provvalet.

De flesta intervjupersoner har, som konstaterats, mest sett fördelar med provvalet, och detta främst i termer av de möjligheter till direkt medlemsinflytande som det ger. De nomineringsansvarigas svar visar samtidigt upp en bredare provkarta av tankar kring de nackdelar som provvalet kan medföra. De flesta nomineringsansvariga tar upp att provvalet ofta gynnar etablerade kandidater i partiet. Kristdemokraterna i Örebro säger:

Det finns en orättvisa i utgångsläget. Om du har personer som ofta figurerar i media och är aktiva i kommunpolitiken så är det nästan självklart att de kan få fler kryss i ett provval.

En effekt av att provvalet anses gynna etablerade och erfarna kandidater uppges därmed vara att gruppen äldre medlemmar ges större möjligheter än yngre. Centerpartiets företrädare i Malmö säger:

Det är en tendens, det vet man av erfarenhet, att man överskattar ålder och erfarenhet. Och det är relativt sett kärvare för ungdomar att komma fram.

Detta är också ett argument som ett par nomineringsansvariga även menar omfattar personer med invandrarbakgrund.

En fråga som hör samman med svårigheten för underrepresenterade grupper är att medlemmarna, enligt moderaternas nomineringsansvarige i Malmö, röstar på de ansikten de känner igen sedan tidigare. Han menar också att det är en nackdel att medlemmar som röstar saknar mer detaljerad kännedom om ledamöterna, det vill säga vad de tillfört under mandatperioden eller om de till exempel har blivit för gamla:

Nackdelen är att... vi säger att du har varit politiker i 20 år och folk känner igen ditt ansikte på foton, och då har man... Man har en tendens att rösta på det man känner igen. Man får en broms för nya att komma in och då har man nya som inte inser att det är föredettingar, som kan hänga med i tre valperioder till utan att egentligen tillföra något. Så följer du bara provvalet strikt så får du en långsammare förnyelse. /.../Sen vet inte medlemmarna om det är någon som är glömsk och lite senil.

Flera personer tar upp att personliga kontakter ges företräde genom att medlemmarna kan gå mindre på meriter och mer på personliga sympatier och vilka man känner till eller haft kontakt med. Företrädare för folkpartiet i Örebro säger:

Personliga kontakter betyder en del, det går inte att komma ifrån. Det betyder mycket att man är känd för att få röster. Det är svårt... jag tror inte folk tänker kanske så mycket på meriter, utan det är mer att: "Den här personen har jag pratat med, det tror jag är en bra karl".

Betydelsen av dessa etablerade sociala kontakter riskerar att minska underrepresenterade gruppers möjligheter, då personer från dessa grupper generellt kan antas ha mer begränsad tillgång till sociala

nätverk, inte bara i samhället i stort utan även i partierna. Flera av de nomineringsansvariga tar också upp att man som medlem, till skillnad från ledande företrädare ofta saknar ett helhetsperspektiv. Företrädaren för centerpartiet i Malmö säger:

Man måste försöka hantera det att: Täcker vi nu in tillräckligt mycket åldersgrupper, olika kompetenser, kvinnor och så vidare. Man får titta lite extra på detta, att man klarar helheten, för det kan inte medlemmen ta hänsyn till när man fyller i sin lista.

Provvalets betydelse för underrepresentationen bland personer med invandrabakgrund

När vi undersökt de nomineringsansvarigas tankar om provvalets nackdelar har knappt hälften av de 14 nomineringsansvariga tagit upp att underrepresenterade grupper påverkas negativt av provvalet, främst ungdomar, personer med invandrabakgrund och i viss mån även kvinnor framhålls som sådana grupper. Hur starkt man framhåller detta problem varierar något. Ytterligare ett par nomineringsansvariga framhåller dock främst problem på den direkta frågan vi ställt om hur just underrepresenterade grupper kan påverkas av provvalet. Ingen ser heller provvalet som främst positivt för dessa grupper.

Ett par av de nomineringsansvariga framhåller också att personer med invandrabakgrund kan ges bristande tillgång till sociala nätverk, vilket innebär en nackdel i provvalet. Utgångspunkten här bör därmed vara att valberedningsarbetet i mindre utsträckning är styrt av sociala nätverk. De nomineringsansvariga framhåller att en central nackdel med provvalet, som kan påverka möjligheterna för personer med invandrabakgrund, bör vara att det tenderar att ha en konserverande påverkan på omsättningen av kandidater.

Precis som i fråga om andra underrepresenterade grupper anges även i fråga om personer med invandrabakgrund att svårigheterna att hävda sig i nomineringsprocesserna kan ha sin grund i att man inte har etablerat sig och blivit ett välbekant ansikte i partierna. Socialdemokraterna i Örebro menar dock att även etablerade och kända invandrare kan ha svårt att bli nominerade i medlemsomröstningar:

Vi har några som är rimligt kända, och de borde bli kongressombud, men de blir inte det.

En viktig fråga som kan ställas är varför det ofta inte tycks innebära en tillräcklig meritering för kandidater med invandrabakgrund ens när de uppfyller det annars ofta avgörande villkoret att man är ett etablerat och välbekant ansikte i partiet. Detta tyder på att det finns mekanismer som resulterar i att dessa invandrare, trots sin position, inte ges lika möjligheter som infödda.

4.3.2 Synen på för- och nackdelar med föreningsnominering

I vår undersökning förekommer i socialdemokraterna och moderaterna möjligheten att låta föreningar indikera stöd för kandidater genom att inkomma med nomineringar. Denna nominering av kandidater genom föreningar kan förekomma i alla partier men det är i socialdemokraterna som denna möjlighet traditionellt haft en särskilt viktig roll i att påverka listans utformning. Detta gäller också i vår undersökning, även om flera nomineringsansvariga, främst i moderaterna, anger att hänsyn kan tas till antalet nomineringar. Hur många nomineringar som varje förening kommer med varierar, liksom hur vanligt det är att man nominerar personer från andra föreningar. Det begränsade antalet föreningar innebär att deras nomineringar inte kan ha en stark påverkan på den exakta rangordningen av kandidater, till skillnad från vad som ofta gäller i fråga om provvalet. Främst de socialdemokratiska, men även i viss mån de moderata nomineringsansvariga, framhåller att om man inte har blivit nominerad av sin förening så kan detta försvåra möjligheten att få en framskjuten placering på listan. Frågan för detta avsnitt är hur de nomineringsansvariga, främst alltså de från socialdemokraterna, anser att denna nomineringsinstitution fungerar, samt hur den kan påverka underrepresenterade grupper.

Den nomineringsansvarige i moderaterna i Örebro tar upp det som en särskild fördel med föreningsnomineringarna att man för upp diskussionen om enskilda namn på dagordningen i föreningarna, men framhåller i övrigt att föreningsnomineringarna är ett mer begränsat verktyg i rangordningen av kandidater.

De nomineringsansvariga från socialdemokraterna har dock beskrivit flera fördelar med föreningsnomineringarna, och även en del nackdelar. Företrädaren för socialdemokraterna i Malmö tar upp en effekt som inte direkt påverkar underrepresenterade grupperns möjligheter, men som ses som en generell fördel med

föreningsnomineringarna. Hon menar att nomineringarna i föreningen har en viktig funktion genom att de fäster fokus på aktiviteten i föreningarna:

Vi är ett folkrörelseparti och jag tycker det är viktigt att man tar upp och diskuterar i föreningarna. Att man har valt dem där någonstans. /.../annars är det ju att man missar hela basen så att säga, som gör ett viktigt arbete och är en viktig del i partiet.

Just kravet som föreningsnomineringarna ställer på att kandidaterna deltar aktivt och får stöd i lokalföreningarna kan ses som ett sätt för det mer folkrörelseorienterade socialdemokratiska partiet att värna ett högre deltagande. Föreningsnomineringarna kan dock innebära mindre utrymme för enskilda medlemmars åsikter jämfört med provvalet, då alla nomineringar från enskilda medlemmar långt ifrån alltid ges stöd i föreningarna. Socialdemokraterna i Örebro menar att en fördel jämfört med provvalet är att föreningsnomineringen medför mindre risker för löst tyckande. Hon ser också föreningsnomineringarna som ett viktigt sätt för valberedningen att få kunskap om kandidaternas kvalitet:

Fördelarna är att det är ”kvalitetssäkrade” personer, som bedömts ha tillräckliga kvalifikationer och förtroende. Sen handlar det lite om hur föreningen fungerar, men det vet valberedningen.

Hon framhåller dock att hon inte vill se att valberedningen själva sköter nomineringsförfarandet, utan ser fördelar med enskilda medlemmars möjlighet att genom föreningarna delta i nomineringsförfarandet.

Företrädaren för socialdemokraterna i Örebro beskriver samtidigt att det kan finnas viktiga nackdelar för underrepresenterade grupper när föreningarna ges större inflytande:

Nackdelen kan möjligen vara att man tänker lite väl traditionellt ibland, det kan vara föreningar som bevakar och säger att: ”vi har alltid haft ordförandeskapet i nämnden, och det har Kalle haft”. Så fortsätter man slåss för det av bara farten. Sen är det invandrare och kvinnor, de har inte lika lätt att bli kandidater.

Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Örebro säger också:

Jag tror att etnicitet bryr man sig mest om när man är valberedare. I föreningarna kan det vara annorlunda.

Samtidigt uppger denne företrädare att den större kunskapen i föreningarna om enskilda medlemmar minskar risken för att kompetenta personer från underrepresenterade grupper inte uppmärksammas.

Sammantaget kan det konstateras att även föreningsnomineringar omfattas av den dominerande invändningen mot provval i fråga om underrepresenterade grupper i partiet; nämligen risken för att etablerade och välkända personer ges försteg – även om det här främst är en etablerad roll i föreningen som krävs. Liksom i fråga om provvalet antas ofta personer med invandrabakgrund, liksom andra underrepresenterade grupper, riskera att få stå åt sidan.

4.3.3 Ledande och medlemmars stöd för kandidater med invandrabakgrund

Som framgått har de flesta nomineringsansvariga beskrivit att provval och föreningsnomineringar kan medföra att invandrare och andra underrepresenterade grupper missgynnas och att detta riskerar att bidra till att skapa mönster av exkludering. Något som bidrar till denna medvetenhet är sannolikt att man i partierna infört rutiner för att korrigerera för dessa negativa effekter när det gäller kvinnors underrepresentation.

En intressant fråga, som vi redan varit inne på, är om de nomineringsansvariga överlag anser att den enskilde medlemmen är mindre positiv till att invandrare nomineras än vad de ledande företrädarna är. En sådan beskrivning skulle ytterligare förstärka bilden av de beskrivna nackdelarna med nomineringsprocesserna.

Den tydliga bild som ges av de nomineringsansvariga är att ledande företrädare har en mer positiv inställning till att ge kandidater med invandrabakgrund mer framträdande positioner. Företrädaren för centerpartiet i Örebro säger till exempel:

Gräsrotterna har nog inte samma överblick över det, och tillmäter det nog inte lika stor vikt som man strategiskt gör. För man vet att det är en röststark grupp och det gäller att få med sig de röststarka grupperna om man ska kunna få bra resultat. Så den åsikten är nog mer utbredd i partiets topp än den är på gräsrotsnivå.

De skillnader som här anges liknar ofta beskrivningarna om nackdelarna med provvalet respektive föreningsnomineringar; detta

bland annat i fråga om att medlemmar inte tar samma strategiska hänsyn, och hänsyn till helheten. Men i ett par fall förefaller skillnaderna också innehålla känsliga aspekter, där vissa mer värderingsmässiga skillnader antyds. De nomineringsansvariga för folkpartiet i Malmö respektive Örebro säger:

Det är en lite känslig fråga. Men jag tror att medlemmarna är mer konservativa än de ledande företrädarna.” (Folkpartiet i Malmö)

De ledande är faktiskt mycket för att de ska få positioner. Så återhållsamheten finns nog hos lite äldre, vanliga medlemmar. (Folkpartiet i Örebro)

Det förefaller som om flera nomineringsansvariga antyder att inslag av fördomsfulla attityder mot invandrare som grupp kan minska möjligheterna för personer med invandrabakgrund att få en hög placering på kandidatlistan.

Som redan beskrivits ansåg även den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Örebro att det till exempel när det gäller nomineringar till partikongressen kunde vara svårt även för i partiet välkända invandrare att bli valda. En nomineringsansvarig, från moderaterna i Örebro, uttrycker mer tydligt förekomsten av problem i detta avseende:

Det är inget att sticka under stol med att bland medlemmar kan man ha en annan uppfattning om det. Frågan kan vara så svår att man inte har pratat om den i öppna ordalag. Men det börjar väl komma fler och fler [invandrare] nu.

En fråga är vilken betydelse det har för bilden av den politiska ledningen som mer progressiv att de nomineringsansvariga ju själva tillhör denna grupp, och därmed betygsätter sig själva. Samtidigt kan vi finna stöd i internationell forskning i det att ledande partiföreträdare kan se det som viktigare än enskilda medlemmar att invandrare ges framträdande positioner (Kittilson och Tate 2004). Om vi utgår ifrån den bild som dessa nomineringsansvariga ger så kan det tänkas bli ett viktigt problem om ledande företrädare anser sig behöva ta hänsyn till en intern medlemsopinion. Tidigare forskning har indikerat att medlemsopinionen på basplanet kan innehålla inslag av misstänksamhet och fördomar mot personer med invandrabakgrund (Kalm 2003, Lukkarinen Kvist 2001). Detta kan i sin tur vara relaterat till frågan om den sociala sammansättningen i partiföreningarna, som på grund av minskade medlemstal har en större andel äldre personer, vilka i såväl denna

studie som i tidigare forskning uppgetts uppvisa en större misstänksamhet mot invandrare (Lukkarinen Kvist 2001). På denna punkt är det inte säkert att medlemsopinionen i alla partier fullt ut överensstämmer med den genomsnittliga väljaropinionen, vilken partierna ytterst har att ta hänsyn till.

4.3.4 Rangordningsinstrumentets betydelse för representationen av personer med invandrabakgrund

Samtliga partiorganisationer utom vänsterpartiet och socialdemokraterna i Malmö tillämpar provval, och de som tillämpar provval anser att fördelarna överväger nackdelarna. Till fördelarna räknas främst det positiva i att ge medlemmarna direkta möjligheter att påverka listans utseende. Till nackdelarna hör problemet med medlemmar oftare anses ge kända kandidater företräde, att man har mindre detaljkunskaper, att personliga sympatier snarare än meriter kan avgöra valet, och att man inte tar hänsyn till sammansättningen av listan i sin helhet. Ungdomar och medlemmar med invandrabakgrund anses särskilt missgynnas av provvalet, och vad gäller invandrare har en inte oviktig del i detta förklarats med förekomsten av fördomar.

Flera av de nomineringsansvariga anser även att såväl provval som föreningsnomineringar snarast bör kunna missgynna underrepresenterade grupper, däribland inte minst kandidater med invandrabakgrund. En orsak som de nomineringsansvariga hänför till provvalets negativa effekter för medlemmar med invandrabakgrund är att dessa ofta inte hunnit etablera sig i partierna. Någon tar också upp att även mer kända invandrare har svårt att göra sig gällande, vilket indikerar förekomsten av mer direkt negativ särbehandling.

Vad gäller föreningsnomineringarna tas bland annat upp att föreningarna ofta kan ge företräde för mer etablerade ledamöter i föreningen än nya. En annan negativ effekt av föreningsnomineringar som särskilt gäller för kandidater med invandrabakgrund, men som inte tagits upp av de nomineringsansvariga, är sannolikt att nomineringar genom föreningar ger företräde för kandidater som uppfattas som mest representativa för föreningen och uppfyller bilden av den mest allmänt accepterade kandidaten.

Som vi kunnat konstatera är de flesta nomineringsansvariga medvetna om att provvalet missgynnar underrepresenterade grupper,

däribland inte minst personer med invandrarbakgrund. Samma slutsats dras när det gäller användandet av föreningsnomineringar som dominerande urvalsinstrument för valberedningarna i socialdemokraterna. Samtidigt ges såväl provvalen som föreningsnomineringarna en mycket central position när det gäller rangordningen av de valbara platserna, med vissa variationer mellan olika partiorganisationer. Vad beror då detta på? De nomineringsansvariga framhåller främst att man vill respektera det demokratiska inflytandet från de enskilda medlemmarna. Att man inser vilka nackdelar provvalet har behöver alltså inte innebära att man även anser att det är tillräckligt viktigt att aktivt motverka dessa negativa effekter.

Det faktum att provvalen, liksom föreningsnomineringarna, systematiskt missgynnar invandrades representation kan ses en form av institutionell diskriminering. Att man från partiernas sida, trots att man är väl medveten om problemet, accepterar detta, medför att det inte enbart är en fråga om institutionell diskriminering utan kan då närmast beskrivas som en form av direkt diskriminering. Detta kan jämföras med frågan om kvinnors representation, där man aktivt korrigerar för svagheterna i nomineringsinstitutionen. Detta görs genom att dels garantera kvinnornas representation i valberedningarna, dels att i en del fall påverka medlemsopinionen med hjälp av en aktiv uppmaning till medlemmarna att i provvalet rösta enligt varannan damernas, och till sist genom att man i partierna ser till att principen om varannan damernas tillämpas när den slutliga listan fastställs. Sådana aktiva åtgärder för att ändra på nomineringsinstitutionen för att på samma sätt skapa möjligheter för lika deltagande har man dock inte genomfört när det gäller personer med invandrarbakgrund.

Mot bakgrund av de nomineringsansvarigas tankar om enskilda medlemmars benägenhet att i provvalet åsidosätta underrepresenterade grupper framstår det som särskilt betydelsefullt att undersöka i vilken utsträckning de nomineringsansvariga i fråga om sina egna kriterier betonar underrepresenterade grupper i förhållande till andra kriterier för nominering.

4.4 Den ideala kandidaten – generella kriterier och egenskaper

Vi har hittills riktat ljuset mot utformningen av de mer formella regler som kännetecknar partiernas nomineringsprocesser. I detta avsnitt kommer vi i stället att belysa de mer eller mindre formaliserade handlingslinjer som kringgärdar nomineringsprocessen och som sannolikt bör ha stor betydelse för listornas slutliga sammansättning: de kriterier som de nomineringsansvariga anser sig tillämpa vid urvalet av kandidater.

Ett flertal frågeställningar har undersökts när det gäller de nomineringsansvarigas syn på olika kriterier. För att kriterier alls ska behöva tillämpas krävs att det förekommer konkurrens kring de valbara platserna. Även om valberedningarna i flera fall uppger sig ha haft svårt att fylla de valbara platserna med kompetenta personer, så framgår det att det i samtliga partier funnits fler intresserade än platser. Den relevanta frågan att ställa för detta avsnitt blir därmed vilka kriterier anses vara avgörande i fråga om de valbara platserna på partiets valsedel. Det vill säga: Hur framställer man den ideala kandidaten?

De kriterier som de nomineringsansvariga framhåller som särskilt viktiga är främst medialitet och förmågan att kommunicera med allmänheten. Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Örebro säger:

Det är ett försteg om man kan tala väl för sig och formulera sig väl, agitera.

Företrädaren för miljöpartiet Örebro är inne på samma linje:

En sak som jag som valberedare tittar på är medialitet. Hur väl de här personerna går fram till offentligheten. /.../ som valberedare så tänker jag i alla fall på att den här personen ska lyckas driva fram miljöpartiets politik i konkurrens med andra partier i en valrörelse.

De kriterier som beskrivits ovan kan inräknas i den kategori som vi benämner personliga kvaliteter, en typ av kriterier som i tidigare studier kring partiernas nomineringsprocesser visat sig tillhöra de mest betydelsefulla vid urvalet av kandidater. Andra kriterier som ofta brukar framhållas är politisk erfarenhet, politisk-ideologisk tillhörighet inom partiet, och grupp tillhörighet (Johansson 1999; Narud m.fl. 2002). Ledamöterna i valberedningarna ombads att rangordna dessa fyra kriterier vid intervjuerna.

En nomineringsansvarig, från socialdemokraterna i Malmö, har framhållit att det helt enkelt inte är möjligt att göra en rangordning och det har vi, med tanke på frågans relativa svårighetsgrad, fått acceptera. Flera av de nomineringsansvariga har också uppgivit att rangordningen är svår att göra, men de har på vår begäran gjort ett försök att besvara frågan. Man förefaller också överlag ha gett genomtänkta svar.

Det sammantagna resultatet av de nomineringsansvarigas kategorisering är att personliga kvaliteter var den egenskap som av nästan samtliga intervjuade bedömdes vara viktigast i urvalet av kandidater. Därefter kom politisk erfarenhet, det vill säga erfarenhet av en viss tids politiskt arbete i partiet, tätt följd av gruppstillhörighet. Politisk-ideologisk tillhörighet uppgavs komma sist. Det bör dock noteras att kategorin politisk-ideologisk tillhörighet här avgränsas till de ideologiska skiftningar som kan förekomma inom partierna.

Förutom rangordningen av de fyra specifika kriterierna så har de intervjuade också fått beskriva de grundläggande kriterier som gäller vid nominering. Det kriterium som formellt gäller enligt socialdemokraternas, moderaternas, kristdemokraternas och centerpartiets stadgar är att man ska vara medlem (detta diskuteras närmare i avsnitt 4.6). Ett annat grundläggande kriterium som anges av de nomineringsansvariga är att man som partikandidat hävdar partiets uppfattning. Dessa två kriterier tas upp av den nomineringsansvarige för kristdemokraterna i Malmö, som också ger en för intervjupersonerna relativt representativ bild när han framhåller betydelsen av att man har förmågan att nå ut med sitt budskap. Det är främst denna typ av egenskaper som de nomineringsansvariga lägger i begreppet personliga kvaliteter:

Först är det ju då att man hävdar partiets uppfattning, självklart. Men också att man kan föra fram detta, ofta är det så att man får föra fram det muntligt eller skriftligt alltså. Muntligt måste man klara, det är nog rätt viktigt. Och att man kan föra fram det på ett sätt så att man kan formulera sig, så att det når ut och folk kan uppfatta ... Sen är det väl också att man är alert överhuvudtaget, med idéer. Det är väl såna förutsättningar som är ganska givna. Sen är det klart att det här att det är att det är en blandning av bakgrund och så, kön och ... ålder tror jag också ska vara en viss blandning. Väljarna ska känna igen sig så att säga, man ska ha gott anseende om man säger så. Så att de fångar röster.

En aspekt som återkommer är betydelsen av grupptillhörighet, och detta främst i form av kön och ålder. Även den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö tar upp betydelsen av personliga egenskaper:

Jag tror att personliga egenskaper nästan kommer högst upp, om man där inbegriper utbildningens längd, verbal förmåga, arbetskapacitet, allt sånt, ledaregenskaper etcetera.

Även centerpartiet i Örebro framhåller betydelsen av att vara utåtriktad:

Dels måste man ju vara lite utåtriktad. Det är klart att den som har profilerat sig genom att kanske skrivit mycket insändare till tidningarna och gjort sig känd på olika sätt har ju ett försprång. Man vill ju inte ha en som inte öppnar mun. Sen kan du va hur omtyckt som helst i övrigt, men man måste kunna argumentera och dra röster till partiet.

Ett särskilt tydligt mönster i de flesta nomineringsansvarigas beskrivningar av de viktigaste kriterierna för rangordningen av kandidater är betydelsen av förmågan att uttrycka sig verbalt och nå ut med partiets budskap.

Företrädaren för moderaterna i Malmö är en av dem som beskriver grupptillhörighetens stora betydelse och den politisk-ideologiska bakgrundens högst begränsade betydelse:

(I) Men om du ska försöka rangordna så kanske det här med politik och ideologi därmed hamnar längst ner, eller?

Det är lite skämmigt att säga, men jag tror nästan det, ja. Jag tror ålder och kön spelar större roll, och så har man väl en lite ljusblå uppfattning att de lär sig, de lär sig efterhand. Och det tror jag inte är unikt för oss, utan man är så desperat idag för att få in ungdomar, ungdomar framför allt. Så det har man svårt för. Det borde vara så att man ska visa att man är ideologiskt stringent och så, men jag tror tyvärr att det kommer längre ned.

När det gäller inslaget av skillnader mellan partierna framstår framför allt en tydlig skillnad i fråga om politisk erfarenhet. Det framgår att den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö är den enda som sätter tidigare politisk erfarenhet först, medan miljöpartiet i Örebro är den enda som sätter politisk erfarenhet sist. Vid sidan av den tydliga betoningen av personliga egenskaper så är ett resultat av intresse i detta avsnitt, nämligen att de nomineringsansvariga ofta fäster särskilt stor vikt vid kandidatens förmåga

att attrahera väljare. Det är inte säkert att medlemsopinionen i sina bedömningar på samma sätt väger in kandidats attraktionskraft.

De nomineringsansvariga har också ombetts att beskriva hur man resonerat kring de tre högst placerade nya kandidaterna i kommunfullmäktige, det vill säga dels hur man generellt sett på vad dessa ledamöter kunnat tillföra, dels hur man här värderar vikten av de fyra olika kriterierna för rangordning när det gäller dessa praktiska fall. Dessa frågor avsåg att ge mer konkret underlag kring hur man mer praktiskt resonerat i fråga om kriterier kring ett hanterligt antal ledamöter. Det kan konstateras att många intervjupersoner tar upp samma kriterier som man först angav. Vikten av ledamöternas kommunikativa förmåga framhålls särskilt: Den nomineringsansvarige för moderaterna i Örebro säger:

Det handlar väl för båda om förmågan till kommunikation, att de båda kan kommunicera politiken. Och de har också visat framfötterna och kunnat ta för sig.

Något som förefaller att betonas starkare när det gäller de nya kandidater som vi frågat om är betydelsen av gruppstillhörighet. Centern i Örebro framhåller att grupper i praktiken får mycket stor betydelse:

(I) I vilken utsträckning tror du att man har vägt in deras åsikter, personliga egenskaper, gruppstillhörighet och politisk erfarenhet?

Ja, i de här fallen så var det nog av betydelse att de kan sägas ha tillhört "rätt" grupp, främst att de var något yngre. Det är väl ofta lättare om man tillhör underrepresenterade grupper, även om det bör vara vad man kan som är mest vägledande.

Socialdemokraterna i Örebro säger:

De är duktiga och kompetenta. Det är det viktigaste, sen har de stora kontaktnät och företräder viktiga grupper.

Vi har nu kunnat konstatera att det kriterium som de nomineringsansvariga särskilt framhåller som viktigt är personliga egenskaper, vilket främst uttrycks som förmågan att, inte minst via medierna, nå ut med partiets budskap. Samtidigt kan personliga egenskaper ge ett särskilt stort tolkningsutrymme och är ett mindre transparent kriterium än vad som till exempel gäller för kravet på politisk erfarenhet. Tolkningen av vad som avses med lämpliga personliga egenskaper filtreras genom ofta mindre medvetna föreställningar grundade i den interna organisations-

kulturen. Denna kultur bör, att döma av tidigare forskning, åtminstone i någon mån inbegripa bilder av vad som avses med ett gott omdöme och de rätta värderingarna i en bredare mening. Denna kultur kan också inrymma frågeställningar kring i vilken mån kandidaterna passar in i partiets organisation, med vad det kan innebära i termer av traditionell organisationskultur där det bland annat historiskt ingår inslag av avvaktande hållning gentemot minoritetsetniciteter.

De därefter viktigaste egenskaperna är politisk erfarenhet och kandidatens gruppstillhörighet. Kandidatens politisk-ideologiska tillhörighet inom partiet har bedömts vara minst viktig. I beskrivningarna av hur de nomineringsansvariga resonerat kring de tre högst placerade nya kandidaterna i kommunfullmäktige förefaller gruppstillhörighet vara särskilt viktigt. Detta senare resultat bör delvis kunna förklaras av att man vad gäller just de nya platserna ser möjligheter i att någon mån ändra sin fullmäktigegrupps sociala sammansättning. En annan fråga är hur medlemmarna skulle rangordna de olika kriterierna, vilket väl kan avvika från de nomineringsansvarigas syn på önskade egenskaper. Även om de nomineringsansvariga har att ta hänsyn till medlemsopinionen har deras bedömning av kriterierna sannolikt en avgörande betydelse för listans slutliga utseende. Vi återkommer till frågan när vi i kapitel 5 diskuterar nätverkens betydelse i nomineringsprocessen.

En intressant frågeställning handlar om eventuella förändringar i kriterierna, och på vilka sätt sådana förändringar kan antas vara kopplade till partiernas allmänna utveckling? Den för oss centrala frågan är sedan vilken effekt förändringen i kriterierna kan tänkas ha på möjligheterna för kandidater med invandrarbakgrund.

En vanlig uppfattning som de nomineringsansvariga har är att personliga kvaliteter förefaller få ökad betydelse. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö säger:

Personliga kvaliteter får större effekter, delvis som effekt av personval. Välkända välrenommerade namn kan få en oerhörd betydelse. Marit Pahlsson är utmärkt exempel på detta.

Flera av de nomineringsansvariga framhåller samtidigt att ett kriterium som tycks minska i betydelse är den politisk-ideologiska tillhörigheten inom partiet, vilket också är det kriterium som tidigare ansetts ha minst betydelse. Även om en person framhåller att detta i någon mån kan påverkas av personvalsinslaget så kan betydelsen av personvalet sannolikt inte ses som någon huvud-

förklaring. Tidigare undersökningar tyder på att det begränsade inslaget av personval i det svenska valsystemet medfört att några omfattande förändringar inte ägt rum (Möller och Duit 2004).

En förklaring till att politisk-ideologisk tillhörighet i partiet totalt sett har rangordnats som den minst viktiga egenskapen kan vara att kommunpolitiken generellt sett inte anses innehålla omfattande politisk-ideologiska motsättningar. En annan möjlig förklaring är att det borde vara lättare att i fråga om kriterierna kring de invalda ledamöterna framhålla de mer kompetens-klingande termerna personliga kvaliteter och politisk erfarenhet än att hävda att dessa kandidater delvis getts företräde på grund av sin grupp-tillhörighet eller politisk-ideologiska tillhörighet.

Ett par av partiernas nomineringsansvariga framhåller att kategorin politisk erfarenhet fått mindre betydelse. Genom partiernas svårigheter att rekrytera bland partiets krympande medlemsskara kan samtidigt erfarenhet inhämtad utanför partiet komma att öka i betydelse, såsom till exempel erfarenhet av annat deltagande i offentligt liv. En svagare betoning av politisk erfarenhet, såsom att tidigare ha varit förtroendevald, kan vara förknippad med större möjligheter för invandrare och andra i partierna underrepresenterade grupper att ges chansen att flyttas fram i partierna. Även om betoningen av erfarenhet minskar förefaller dock kriteriet ändå tillmätas stor betydelse.

Till skillnad från kategorierna politisk erfarenhet och politisk-ideologisk tillhörighet så kan betoningen av personliga kvaliteter kunna ge relativt stor hänsyn till vilka kandidater som kan attrahera väljare, även om det framgått att det här finns ett särskilt stort tolkningsutrymme. Fokuseringen på kandidaternas lyskraft och förmåga att nå ut med sitt budskap indikerar en relativt stark väljarorientering. Kanske kan betoningen av medialitet försvåra möjligheten för invandrare som bryter, även när dessa har en god retorisk förmåga och uppfyller mediernas krav på korta och kärnfulla svar. Ovanan från allmänhetens sida att lyssna till kandidater som bryter kan tänkas påverka partiernas nomineringsbeslut. Samtidigt kan just betydelsen av lyskraft och medialt genomslag vara till fördel för personer med invandrarbakgrund, genom den större mediala uppmärksamhet som inslaget av invandrare inte sällan kan tänkas medföra.

Även om kompetens ofta framhålls som viktigt så lyfts grupp-tillhörighet fram mer kring de praktiska fallen som tas upp. Detta skulle kunna vara exempel på en förskjutning i riktning mot

att grupper får större betydelse. Att gruppkriteriet framhålls något tydligare i fråga om nya kandidater än i fråga om den allmänna synen på kriterier bör dock kunna bero på att det bland de nya ledamöterna finns en tydlig överrepresentation av ungdomar och kvinnor, detta bland annat eftersom nya kandidater relativt ofta förefaller kunna rekryteras utifrån viljan att öka representationen av underrepresenterade grupper.

Det är samtidigt tydligt att en särskilt viktig förändring som tas upp av de flesta nomineringsansvariga är grupptillhörighetens ökade betydelse, där främst kvinnor men också invandrare, ungdomar och handikappade framhålls. Grupptillhörighetens större betydelse framhålls av företrädare från alla partier. En intressant iakttagelse är att det kriterium som samtidigt förefaller ges högst begränsad betydelse, politisk-ideologisk tillhörighet, också är det kriterium som kan vara förknippat med partiernas tidigare mer socialiserande funktion. När dagens partier numera är mer av så kallade *Catch-all-partier*, som syftar till att nå bredare väljargrupper, kan detta också innebära att den ideologiska tonvikten vid klass i viss mån kan ersättas av ett intresse för att locka grupper i allmänhet.

Att betydelsen av gruppresentation anses ha fått en mer framträdande plats borde teoretiskt sett gagna personer med invandrabakgrund och minska deras underrepresentation. Även om det främst är kvinnor som förefaller avses så nämner företrädare för partierna också relativt ofta just invandrare som grupp. Emellertid visade den tidigare genomgången av nomineringsrutinerna att, till skillnad från när det gäller kvinno-representation, används i fråga om invandrare inte en uttalad positiv särbehandling. De räknades varken in som grupp i kvoteringen till valberedningarna eller när det gällde att korrigera för effekterna av negativ särbehandling vid provval och föreningsnomineringar.

Vi ska i kommande avsnitt få en närmare bild av vilken vikt partiernas nomineringsansvariga ger både grupper i allmänhet och just invandrare som kategori.

4.5 Gruppstillhörighetens ökade betydelse

4.5.1 Övergripande syn på grupper

I kapitel 1 diskuterade vi den ökade öppenheten för grupprepresentation i politiken i förhållande till åsiktsrepresentation. För att få en närmare bild av gruppstillhörighetens betydelse i partierna har de nomineringsansvariga fått beskriva hur man ser på betydelsen av en proportionell representation av grupper i förhållande till att medborgarnas åsikter är proportionellt speglade. Här varierar åsikterna mycket. Grupprepresentation kan dock generellt sägas ha något starkare stöd. Många partiföreträdare motiverar detta med att de förtroendevaldas åsikter tenderar att påverkas av gruppstillhörigheten. Företrädaren för moderaterna i Örebro säger:

Då är grupper viktigare. Det blir alltmer grupper nu. Jag tror att värderingar speglas mer av kön etcetera. Det kanske verkar lite motsägelsefullt med vår syn på grupper som jag beskrev tidigare, men det är min personliga uppfattning att det är så.

Den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö är en av dem som framhåller betydelsen av åsikter:

Det sista [åsikter] är ju viktigt. För partier som bara tillvaratar gruppintressen är ju inte särskilt tilltalande i längden, för jag menar tar du centerpartiets föregångare, bondeförbundet, så var det ju ett extremt intresseparti för bönder, det hade egentligen ingen framtid.

Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö ser inte någon av aspekterna som särskilt problematiska eller viktiga:

Inget av dem är sådär otroligt problematiskt i folkpartiet. Vi går inte, åtminstone har jag alltid sagt att man kan inte gå till val och säga det som folk vill höra och därmed bli omvald. Sen lyssnar man naturligtvis. Sen när det gäller minoriteter. Kvinnor – ja. Invandrare – visst, i viss mån. Och även i någon mån handikappade.

Han säger också att partierna genom deras olika bakgrund ofta ser till att olika klassmässiga grupper representeras, medan samtliga partier blivit alltmer medvetna om behovet av att kvinnor och invandrare representeras:

Det ligger i sakens natur att socialdemokraterna kommer att leverera ett större antal kollektivanställda än vad folkpartiet gör. Så det gör att den delen inte är lika brännande. När det gäller kvinnor och

invandrare, där uppfattar jag att det i alla partier upplevs att man har ett särskilt ansvar och det känner vi verkligen i folkpartiet. om man tittar på andra grupper, fysiskt handikappade, kriminella. Ja vi har inte minst under 1980- och -90 talet arbetat för att handikappade ska få röster.

Inför kravet på att välja antingen grupper eller åsikter som viktigaste princip för representation kunde dock de flesta politiker välja en av de två principerna. Att en knapp majoritet föredrog en proportionell representation av grupper reser frågan om intresset för grupper också avspeglar sig i riktlinjer för en jämn representation i partierna.

4.5.2 Betydelsen av partiernas policy för personer med invandrabakgrund, kvinnor och ungdomar

Som vi konstaterat har de nomineringsansvariga ofta framhållit att gruppstillhörighet har relativt stor och ofta en ökad betydelse i nomineringsarbetet. Hänsyn till specifika grupper bör bland annat kunna påverkas av riktlinjer och rekommendationer för den sociala sammansättningen bland partiernas förtroendevalda. Om nu representationen av grupper visat sig vara betydelsefull är en fråga av betydelse i vilken mån detta avspeglar sig i en medvetenhet om riktlinjer och rekommendationer från de kommunala och centrala partiorganisationerna. Även om inslaget av påverkan från företrädare för partiernas riksorganisationer på kommunorganisationernas slutliga valsedel beskrivs som närmast obefintligt så är det främst härifrån som riktlinjer och rekommendationer kring nomineringsprocessen kan ges. De skriftliga anvisningarna kring representationen av invandrare och andra grupper handlar i samtliga partier om rekommendationer, snarare än tvingande direktiv. Vad gäller kön har dock socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet fattat beslut om att listornas sammansättning ska varvas med hänsyn till kön. Folkpartiet, centerpartiet och kristdemokraterna har i sin tur olika former av tydligare rekommendationer för jämnare könsrepresentation. Riktlinjer eller rekommendationer kring övriga grupper formuleras överlag något svagare i partierna. De flesta partier har rekommenderat att hänsyn bör tas till ålder – ofta formulerat i termer av ”yngres representation”. De flesta partier har som nämnts även på riksnivå i olika termer angivit kriterier för behovet av att ta hänsyn

till kandidaternas bakgrund i termer av bland annat yrke, etnicitet och geografisk bakgrund. De rekommendationer som utfärdats kring olika grupperns representation bland partiernas kandidater finns beskrivna i interna partidokument (såsom ”valplaner”, ”valpärmar”, eller ”rekommendationer kring personval”). Frågan för detta avsnitt är dock i vilken mån dessa rekommendationer påverkat valberedningarnas arbete.

När de nomineringsansvariga har gett sin syn på i vilken mån man i nomineringsarbetet utgått från de skriftliga direktiv eller målformuleringar som finns i fråga om underrepresenterade grupper uppger många att man har viss kännedom om de formuleringar som kan finnas i partiprogram och andra partidokument. Främst nämns här vikten av en jämn fördelning när det gäller kön och ålder, och ibland nämns även utländsk bakgrund. Det är dock tydligt att medvetenheten om dessa reglers utformning och var de finns angivna vanligen är högst begränsad hos ordförandena i valberedningarna. De flesta uppger att man inte mer direkt utgått från sådana direktiv i nomineringsarbetet. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Örebro beskriver detta:

(I) *Känner du till om det finns riktlinjer eller mål i partiet för representation av underrepresenterade grupper?*

Nej, jag kan inte säga att jag vet det. Det finns säkert i partiprogram eller liknande. Men det var inte så att vi tog upp partiboken och läste.

Även om de flesta framhåller att man inte kan påminna sig att man tagit särskild hänsyn till centrala riktlinjer så är inte alltid minnesbilden helt klar, och olika former av uttalanden och direktiv kan även ha haft inflytande på nomineringsproceduren och de kriterier som tillämpas genom andra som känner till direktiven. Detta kan exemplifieras med tillämpandet av principen om varannan damernas, som flera personer inte känner till exakt i vilka dokument och hur den uttrycks, men som ändå i samtliga partier utom i moderaterna uppges vara en central princip i sammansättningen av kandidatlistorna.

Några av de nomineringsansvariga tar också upp att man från partiledningens sida mer allmänt kan betona vikten av att öka andelen personer med invandrarbakgrund. Centerpartiets föredare i Örebro säger:

Det har man pratat om i partistyrelsen, att det är viktigt att få till oss de här grupperna, för deras röster är mycket viktiga.

Den nomineringsansvarige för kristdemokraterna i Malmö uppger också, liksom flera andra intervjupersoner, att även om man främst utgått från eget huvud så har man också läst de särskilda rekommendationer som riksnivån kommit med. Dessa rekommendationer är, liksom i flera andra partier, inte offentliga dokument på samma sätt som stadgarna, så den intervjuade kristdemokraten väljer att läsa utantill i dessa rekommendationer:

Det står här: "Partistyrelsen rekommenderar därför med *eftertryck* att listorna utformas så att kandidater med olika bakgrund – kön, ålder, kompetens, egenskaper, yrke bostadsort, intresse etcetera – återfinns på alla listor. Precis som toppkandidater påverkar listans attraktionskraft, så är det ett välkänt faktum att också valsedelns sista namn har betydelse." Jaha, vi rekommenderar med *eftertryck* dessutom, va. "...att de utformas så att kandidater med olika bakgrund... återfinns". Det är då alltså kön som står allra först.

Som framgår av detta exempel ingår inte etnicitet bland de kriterier som angivits av kristdemokraternas partistyrelse. Detta är dock något som intervjupersonen inte ser som ett tecken på att etnicitet inte är viktigt. Kanske skulle begreppet "olika bakgrund" kunna tolkas i termer av etnicitet, menar han. Inför valet 2006 har dock en betydande förändring här skett just i kristdemokraterna, genom att man från partistyrelsen i sin valplan anvisar som ett mål att 10 procent av kandidaterna på listorna bör ha invandrarbakgrund.

Vi har hittills sett att grupptillhörighet, däribland etnicitet, uppges ha fått ökad betydelse för partiernas nomineringsarbete. I kommande avsnitt får de nomineringsansvariga beskriva vilken betydelse etnicitet anses ha i jämförelse med andra grupptillhörigheter.

4.5.3 Hur rangordnar man de olika grupperna?

De tidigare studier som tagit upp vilken vikt olika gruppkriterier tillmäts har gett något olika resultat. Den enkätstudie som genomförts inom ramen för forskningsprojektet *Ledarskap i förändring*, där 1 605 personer från olika delar av makteliten tillfrågats, gav resultatet att den politiska makteliten såg avspeglning av kvinnor och män som särskilt viktig (Wängnerud och Niklasson 2005). Därefter följde i tur och ordning olika socialgrupper, olika invandrargrupper, olika åldersgrupper, olika geografiska områden och olika sexuell läggning. De olika grupperna tillmättes i stort sett

lika hög betydelse i den politiska eliten som i den övriga makteliten, med undantag för etnisk tillhörighet som betonades högre i den politiska eliten. Även Jan Johansson (1999) har med hjälp av en omfattande enkätstudie efter valet 1994 undersökt hur olika gruppstillhörigheter rangordnades. Johanssons studie skiljer sig dock genom att de partimedlemmar som svarat är ordförande i partidistriktens valberedningar. Även i denna studie framgår att kön sågs som den viktigaste gruppstillhörigheten. Här placeras dock ålder betydligt högre, på andra plats, och geografi redan på tredje plats, medan etnicitet hamnar på fjärde.

En orsak till skillnaderna kan vara att det sker en förändring av kriterierna, inte minst när det gäller etnicitet som idag kan spela en mer framträdande roll. Som vi senare ska se exempel på finns även en viss risk för att respondenterna, i stället för att reflektera över vilken vikt man tillmäter en avspeglning av de olika grupperna, tenderar att betona de gruppers representation man anser behöver öka, det vill säga grupper vars representation fått ökad uppmärksamhet och som ligger längst ifrån en jämn representation. En annan förklaring kan vara att Johanssons studie riktar sig direkt till de nomineringsansvariga, och därmed kan antas ge mer specifika svar kring hur den praktiska rangordningen i valberedningarna går till. Att "olika socialgrupper" rangordnades betydligt högre än Johanssons "klasstillhörighet" kan indikera den betydelse som ordvalet kan ha och att "socialgrupp" idag rymmer bättre med inslagen av ökad betoning av grupper och grupprepresentation.

I vår undersökning ombads de 14 intervjuade nomineringsansvariga att rangordna i vilken utsträckning man i nomineringsarbetet brukar lägga vikt vid att sex centrala gruppstillhörigheter är proportionellt representerade i kommunfullmäktige, nämligen kön, ålder, etnicitet, geografi, yrke och utbildning. Den rangordning som visade sig vara vanligast i vår studie var: kön, ålder, etnicitet, geografi, yrke och utbildning. Inte oväntat rangordnade alla intervjuade personer kön högst. I likhet med Johanssons resultat blev sedan ålder sammantaget rangordnat som tvåa, en rangordning som drygt hälften av alla intervjuade personer gjorde. På tredje plats kom etnicitet, som alltid rangordnades som tvåa till fyra. Geografi, som kom på fjärde plats, varierade mer och kom i två fall tvåa och i ett fall näst sist. Yrke kom i nästan samtliga fall näst sist, medan utbildning alltid kom sist.

Inom kategorin ålder framgår tydligt att det främst är vikten av att få in ungdomar som de nomineringsansvariga ser som centralt i

valberedningarnas diskussioner. Företrädaren för centerpartiet i Malmö säger:

Grundläggande är ju kön och ålder, för alla människor har en ålder och ett kön. Så de kriterierna är i en egen division. Det tycker jag nog. Man kan möjligen sätta kön något före. Men ålder blir allt viktigare, av det skälet att förändringstakten är så hög, att skillnaden i synsätt mellan olika generationer blir allt större och tydligare.

Geografi hamnar generellt längre ned i Malmö än i Örebro. Den centrala förklaringen till detta förefaller vara att Örebro kommun består av fyra valkretsar med sinsemellan relativt olika områden. Eftersom valsyste­met här innebär att partierna förlorar på att ha större skillnader i röstetal mellan olika valkretsar blir det viktigare att partierna tar större hänsyn till den geografiska fördelningen av röster i kommunen.

Vad gäller etnicitet är ett intressant mönster att denna kategori rangordnas betydligt högre av moderaterna och folkpartiet i Malmö, än vad det gör av samma partier i Örebro. Något som dock indikerar vissa praktiska problem i fråga om att ha en någorlunda proportionell etnisk representation i Malmö är de geografiska hänsyn som dessa intervju­personer beskriver. Den nominerings­ansvarige för folkpartiet i Malmö anger samtidigt att:

Vi har aldrig diskuterat 'Hur många har vi från Rosengård, respektive invandrare?' Det har vi aldrig gjort.

Den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö uppger också att det inte står högt på prioritetsordningen att rekrytera invandrare från områden med en stor andel invandrare, medan det mer välbeställda Limhamn blivit ett centralt rekryteringsområde: "Vi bryr oss inte om 80 procent bor i Limhamn."

Det är dock förstås möjligt att man ser en proportionell representation av personer med invandrarbakgrund, i förhållande till deras andel i stadens befolkning, som mycket viktigt för såväl den nomineringsansvarige för folkpartiet som moderaterna i Malmö, men att de grupper som man önskar kunna få inte främst är de personer med invandrarbakgrund som bor i så kallade utsatta områden utan andra grupper av invandrare som ligger närmare till hands att ingå i partiets väljarkår och rekryteringsunderlag. Som tidigare nämnts kan det dock även finnas en risk, när frågan ställs om vikten av en jämn avspeglning av befolkningen på ledande positioner, att man som respondent kan ledas till att fokusera på

vilka grupper man särskilt mycket skulle vilja *öka* andelen av, i stället för att mer principiellt fundera över vilken relativ vikt man tillmäter en proportionell representation av de olika grupperna.

Ett exempel på denna svårighet med frågan är att den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö inledningsvis till och med rangordnar en jämn spegling i fråga om etnicitet högst. Han motiverar detta som följer:

För etnicitet är vi inte i närheten. Så där vill jag påstå att vi står med öppna armar. Så etnicitet är nummer ett och kön nummer två. Sen tror jag man börjar öppna upp för det här med utbildning och titel. Det har varit en svaghet i moderaterna att man ska ha en väldigt fin titel för att komma nästans. Och det tror jag man börjar lära sig nu att det är inte sådär väldigt bra att bara ha högskolestuderande och advokater. Du måste ha lite vanligt folk

När svaret kontrolleras med en följdfråga placeras dock etnicitet i stället på andra plats. I citatet framgår också att utbildning i moderaterna tidigare tillmätts stor betydelse, även om det är på väg att förändras. Han väljer så också att placera utbildning sist.

En tydligt ännu mindre betoning i fråga om utbildning ges av centerpartiet i Örebro. Citatet nedan är också ett exempel på hur de nomineringsansvariga kan resonera sig fram till en rangordning:

Alla ska ju förhållandevis vara företrädna, men att jag menar är det någon som kommer som utlänning så... och är väldigt duktig och så vidare så skulle den naturligtvis accepteras. Det är väl inget... Alla människors lika värde är ju vägledande. /.../Det har stor betydelse att det inte blir tre karlar först. Utbildning däremot... om det kommer någon som upplevs väldigt duktig, med sunt bondförstånd, så utbildningen betyder väldigt lite. En professorstitel skulle inte påverka särskilt mycket. Men skulle vi ha en lista på fem karlar högst, det skulle tidningarna kasta sig över i valrörelsen... Och inte skulle kvinnorna känna någon större samhörighet.

4.5.4 Högt placerade personer med invandrarbakgrund – hur påverkas valresultatet?

En viktig bevekelsegrund för partiernas handlande som brukar framhållas i statsvetenskaplig forskning (se t.ex. Bäck och Möller 2001), och som även visat sig i vår studie är i vilken mån man i partierna anser att man belönas röstmässigt för sitt handlande; där de kandidater som får representera partiet förstås kan vara en central aspekt. En ytterligare vägledning till hur viktiga invandrare

som grupp är för partierna skulle därför kunna ges genom frågan om huruvida partierna tror sig bli belönade av att placera invandrare högt på valsedeln för kommunfullmäktige.

Två nomineringsansvariga från Malmö menar att invandrare högt upp på fullmäktigelistan inte ger positiv eller till och med något negativ effekt. Detta kan, av deras beskrivningar att döma, spegla de effekter som mobilisering kring den mångkulturella frågan får för partierna i Malmö, det vill säga förekomsten av en invandrar-negativ opinion, men också att invandrare inte ses som en tillräckligt lönsam väljargrupp. Den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö säger:

(I) *Tror du att partiet belönas av att ha invandrare högt upp på listan?*

Nej, inte på kort sikt. Det tror jag inte /.../ Men möjligen på sikt, att du får mer etablerat naturligt med invandrare på i förtroende-uppdrag i partierna, att man höjer valdeltagandet i invandratäta områden.

Ett resonemang som förs av den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö som säger att inställningen till att personer med invandrarbakgrund ges framträdande placeringar är positiv bland främst ledande partimedlemmar, medan partiets väljare inte tillför en positiv kraft när det gäller att öka andelen invandrare:

Jag tror inte att – detta sagt med den skånska horisonten – så tror jag inte att invandrare, kvinnor och andra minoriteter *premieras* av väljarna. I vårt parti så tror jag att väljarna... de innebär inte ett tillskott som gör att minoriteter ges fördel.

Även om denne nomineringsansvarige, liksom andra intervju-personer, väljer att gå över till att knyta samman stödet för invandrare med det bristande stödet också för andra minoriteter, så blir det senare under intervjun tydligt att han menar att just högt placerade invandrare inte innebär ett väljartillskott för partiet. Den folkpartistiske företrädaren ser det också som naturligt att andra partier, särskilt de till vänster, gynnas mer av att ge personer med invandrarbakgrund högre placeringar på listan; detta mot bakgrund av att man tydligare riktar sig till arbetare och personer med lägre inkomst, till vilka invandrarväljare ofta brukar räknas.

Det är vanligare bland partiföreträdarna överlag att framhålla att väljarnas inställning snarare bör ha en positiv än negativ påverkan. En nomineringsansvarig i Malmö, från miljöpartiet, menar att deras väljare inte är motståndare till att ha invandrare högre upp på listan:

Jag tror inte att vi förlorar på det i alla fall. De som inte gillar det går väl över till andra partier. Vi har ju speciella partier för dem. Men sen kan det ju vara dem som inte är sådär ... blivit uttalade fientliga. De som kanske ... om vi skulle ... Men nej, jag tror inte vi förlorar på det.

Flera personer tar särskilt upp att just en total avsaknad av invandrare på listan inte är positivt. Att ha någon kandidat med invandrarbakgrund på listan beskrivs av flera personer vara viktigt för att öka möjligheten att locka invandrare. Ytterligare en förklaring ges av folkpartiet i Örebro. Han anser att det är ganska positivt att ha invandrare på listorna, och skälet till detta uppger han är: ”Att man visar att man som parti är öppet för alla grupper i samhället.” Den nomineringsansvarige från moderaterna i Malmö är inne på liknande tankebanor och menar att någon person med invandrarbakgrund på listan kan vara viktigt för att visa att man inte har problem med fördomar.

Han säger också att han tror att det är lönsamt för partiet att ha en invandrare högt placerad på listan, och att partiet också haft högt placerade invandrare på listan för kommunfullmäktige. Att svaren på de direkta frågorna ibland är motsägelsefulla framgår dock när denne nomineringsansvarige senare beskriver att det förefaller ha varit lönsamt för moderaterna i Malmö att ha kandidater med tydligt invandrarkritiska åsikter; något som han exemplifierar med att den tidigare moderate riksdagsledamoten, och numera sverigedemokraten, Sten Andersson lockat mycket röster till partiet. Detta fall illustrerar att detta är en mycket komplicerad fråga. Även när ambitionen är att ge personer med invandrarbakgrund lika politiska inflytandemöjligheter så kan samtidigt ett behov tänkas finnas av att ta hänsyn till en invandrarkritisk opinion.

4.5.5 Bilden av grupptillhörighetens betydelse

I avsnitt 4.4 framgick att grupprepresentation ofta ansågs ha ökat i betydelse, även om också framför allt kandidaternas personliga kvaliteter, men även deras erfarenhet, spelade en viktig roll för valberedningarnas rangordning. I det senaste avsnittet, där de nomineringsansvariga gavs möjlighet att ytterligare utveckla sin syn på grupptillhörighet visade sig grupptillhörigheten betraktas som viktig även i förhållande till principen om åsiktsrepresentation. Även om bilden var delad kan detta ge underlag för att betoningen

av grupper representation är väl etablerad. Detta har också, som nämnts i kapitel 1, indikerats i tidigare forskning.

Partiernas rekommendationer om en jämn fördelning av olika grupper föreföll man dock mindre ofta ha haft som vägledning i arbetet i valberedningarna. Samtidigt uppgavs dock riksorganisationernas allmänna betoning på vikten av att representera olika grupper vara väl känd i partiorganisationerna, och denna inställning kan förstås komma till valberedningarnas kännedom genom bland annat politiska uttalanden och andra dokument.

När de nomineringsansvariga uppmanades att göra en inbördes rangordning mellan traditionellt centrala grupptillhörigheter framstod, precis som i en tidigare undersökning (Johansson 1999) kön som viktigast och ålder som näst viktigast i nomineringsförfarandet. Därefter, på tredje plats, placerade sig etnicitet, följt av geografi, yrke och utbildning. Ett intressant resultat var att de partier som placerade etnicitet högst samtidigt säger att representationen i så kallade invandrartäta områden inte tillmäts någon vikt i det egna partiet. Rangordningen av etnicitet skiljde sig inte heller åt mellan partierna.

Tidigare forskning indikerar dock att ledande partiföreträdare bör kunna ha en mer positiv inställning till minoritetskandidater än den genomsnittlige väljaren. Att döma av en omfattande enkätundersökning ser svenska väljare det som mindre betydelsefullt än ledande partiföreträdare att representationen av invandrare på ledande positioner avspeglar deras andel i samhället (Wängnerud och Niklasson 2005).

Sammanfattningsvis har vi också kunnat konstatera att de flesta nomineringsansvariga menar att deras parti sammantaget varken skulle gynnas eller missgynnas av förekomsten av högt placerade invandrare på partiets valsedel till kommunfullmäktige. I vår studie har ett par av de nomineringsansvariga som intervjuats uppgett att man eventuellt tror sig kunna förlora väljare om invandrare ges framträdande placeringar på listan till kommunfullmäktige. En fråga är om de intervjuades svar påverkas av att ledande partiföreträdare vill undvika att partiets väljare utmålas som fördomsfulla. Om det förekommit en snedvridning av utsagorna i riktning mot en bild av väljarna som överdrivet positiva till kandidater med invandrarbakgrund är svårt att uttala sig om.

De nomineringsansvarigas betoning av etnicitet kan även tänkas vara uttryck för önskemål om en ökad etnisk representation; önskemål som sedan i den praktiska politiken vägs mot andra

hänsyn, bland annat en potentiellt invandrarskeptisk opinion i partiernas medlems- och väljarkår. Partierna har ställts inför liknande problem när det gäller kvinnors underrepresentation, det vill säga att väga en delvis konservativ eller direkt kritisk medlems- och väljaropinion mot kvinnors rätt till lika representation. Emellertid har man hanterat det motstånd som funnits mot kvinnors lika representation genom att samtliga partier, bortsett från moderaterna, officiellt tillämpar principen om varannan damernas som en form av positiv särbehandling. Partierna har på detta sätt närmast neutraliserat frågan om kvinnors representation, genom att göra den till en icke partiskiljande fråga. Något motsvarande instrument för att lösa frågan om invandrares underrepresentation finns inte idag.

4.6 Kriteriet politisk erfarenhet och kravet på medlemskap

4.6.1 Går det att komma in i kommunfullmäktige som ny medlem?

Underrepresenterade gruppers möjlighet att komma in i partiet och få förtroendeuppdrag uppges ofta vara beroende av partiernas förmåga att ge plats för nya medlemmar. De olika aspekter av krav på erfarenhet som finns i partierna och som visat sig ha betydelse för kandidatlistornas sammansättning kan vara ett särskilt hinder just för invandrares möjlighet att bli aktuella för förtroendeuppdrag. I detta avsnitt utvecklas vilken betydelse inskolningstid och medlemskap kan ha i partierna.

På frågan om inskolningstidens betydelse, här definierat som en viss tids erfarenhet i partiet, menar många av de nomineringsansvariga att denna lärotid inte är absolut nödvändig för valbar plats till kommunfullmäktige. Man menar samtidigt överlag att placering av någon helt nytillkommen medlem på valbar plats bara skulle ske i sällfall. Detta uppges kunna ske i de fall de nya kandidaterna skulle vara kända för att ha en "särskild lyskraft" eller vara kända som "pålitliga". På frågan om man kan rekrytera personer utan erfarenhet nämner den nomineringsansvarige för folkpartiet Örebro just en politiker med invandrarbakgrund, folkpartiets riksdagsledamot Mauricio Rojas: *"Ja, men inte på valbar*

plats. Om det inte är någon alldeles speciell. En Mauricio Rojas kanske. [skratt] Som kanske har sån lyskraft.”

Vilka skäl har då partierna till att betona behovet av inskolning och politisk erfarenhet? Gidlund och Möller (1999) beskriver att inskolningen delvis är naturlig mot bakgrund av att medlemmen därigenom får kunskaper om partiets politik, och partiet får kunskap om att medlemmen har ett gott omdöme och delar partiets värderingar.

Att tilldela erfarenhet av tidigare partiarbete betydelse har också getts delvis annorlunda motiv. Socialdemokraterna i Örebro framhåller de begränsade möjligheter till chansningar som finns när det gäller platser i kommunfullmäktige:

Det är ju så att det liksom inte får klicka, särskilt inte till valda parlament. Det är lättare att testa till nämnder och styrelser. Om det inte fungerar så kan man byta där. Men det har vi aldrig hamnat i den sitsen.

(I) Att ni har behövt byta folk i nämnder?

Nej. Bara för någon som hade ekonomiska affärer, men det är något annat.

Även om man inte vill ta risken med nya medlemmar i fullmäktige så framgår alltså att de nya personer man gett möjlighet att komma in i nämnder inte i praktiken visat sig innebära något större risktagande. Socialdemokraterna i Örebro menar också att ett annat problem med att göra avsteg från kravet på erfarenhet är att kandidater som tidigt ges mer framträdande platser i fullmäktige inte alltid är betjänta av det, eftersom de till följd av sin bristande erfarenhet inte fullt ut kan utnyttja de möjligheter till inflytande som positionen ger. Hon menar att sådana personer lätt riskerar att uppfattas som alibin. En annan orsak som anges till att inskolning, i form av en tids partipolitiskt arbete, ses som betydelsefull är att det är viktigt att visa att man accepterar att göra arbete på gräsrotsnivå.

Många av de nomineringsansvariga menar samtidigt att inskolningstiden är på väg att minska, och flertalet är snarare positiva till att inskolningstiden förkortats. Detta är också en utveckling som partiföreträdare beskrivit i tidigare studier (Lukkarinen-Kvist 2001).

Vi har också undersökt de nomineringsansvarigas syn på medlemskap. Ett av de förslag som framförts för att underlätta inträdet i partierna är att tillåta friare anslutningsformer i partiet än medlemskap (Proposition 2001/02:80).

En fråga i vår undersökning har berört hur partierna ser på kravet på medlemskap just när det gäller nomineringar till kommunfullmäktige. Det framgår av Gidlund och Möllers enkätundersökning från 1998 att man i 30 procent av partierna har övervägt friare anslutningsformer (Gidlund och Möller 1999). En tydligt större öppenhet för att förändra anslutningsformerna fanns hos vänsterpartiets och miljöpartiets kommunorganisationer. Längst hade några miljöpartiavdelningar gått genom att nominera icke-medlemmar till nämnder och styrelser (ibid.)

Inför valet 2002 skedde här en förändring i folkpartiet när man övergav kravet på medlemskap för att få kandidera till förtroendeuppdrag. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö beskriver hur man i Malmö var de första som, med Mauricio Rojas i spetsen, drev frågan och man fick sedan stöd från partistyrelsen. Av de enstaka medlemmar på listorna i Malmö och Örebro som inte löst medlemskap, var dock ingen aktuell för valbara platser och båda de folkpartistiska nomineringsansvariga uppger också att dessa tidigare icke-medlemmar numera blivit medlemmar. Det framgår att sannolikheten att få stöd i partiet om man väljer att inte vara medlem varit begränsad. En uppluckring av kravet på partimedlemskapet beskrivs som högst kontroversiell även i folkpartiet. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Örebro säger:

Sen var det ju intressant att en person inte ens var medlem i partiet, det var ju något nytt. Han hamnade långt ned, men sen efteråt så gick han ju med.

(I) *Hur såg ni på det?*

Det var ju naturligtvis oerhört kontroversiellt. Och lite nytt också, från partiet. Men det var ju något vi fick acceptera.

Även i vänsterpartiet gäller enligt stadgarna att ”icke partimedlemmar kan sättas upp som kandidater” (Vänsterpartiet 2004). I miljöpartiets stadgar saknas formuleringar som anger krav på medlemskap (Miljöpartiet 2003). Det uppges dock i båda dessa partier att det inte förekommit diskussioner om att kandidater på listorna skulle motsätta sig att vara medlem. I övriga riksdagspartier krävs medlemskap för att få kandidera till kommunens förtroendeuppdrag. Det beskrivs dock att diskussioner om att låta icke-medlemmar kandidera varit högst begränsade i samtliga partiorganisationer i Örebro och Malmö. Som tidigare framgick har de nomineringsansvariga hävdad att erfarenheten har fått minskad betydelse som urvalskriterium för att bli nominerad. I detta avsnitt

har vi kunnat indikera att att många av de nomineringsansvariga varit beredda att korta ned inskolningstiden och att politisk erfarenhet därmed verkar kunna få minskad betydelse. I vår studie tror ingen av de nomineringsansvariga att inskolningstiden är längre för invandrare än för infödda, medan flera tror att den är kortare. Flera nomineringsansvariga tror också att kandidater med invandrabakgrund oftare gynnas än missgynnas av en förkortad inskolningstid. Man kan dock konstatera att kandidater med invandrabakgrund ändå generellt har visat sig behöva vänta längre än infödda på uppdrag. Det framstår därmed åtminstone inte som en automatisk effekt att det blir lättare för invandrare att få uppdrag om inskolningstiden för medlemmar i allmänhet kortas.

4.6.2 Benägenhet att byta ut ledamöter

Vilken vikt man tillmäter inskolning och medlemskap i fråga om möjligheten att kandidera visar på vilka grundläggande inträdeskrav som finns i partierna. Förutsatt att man uppfyller de grundläggande kriterierna är en annan fråga som också påverkar underrepresenterade grupperns möjligheter i politiken hur lätt man flyttar på etablerade kandidater, och i vilken mån etablerade ledamöter därmed ger plats för eller fungerar som en spärr för nyare kandidater. Vilken bild ger då de nomineringsansvariga i vår undersökning av benägenheten att byta ut ledamöter?

Ifråga om denna aspekt av politisk erfarenhet uppger det stora flertalet intervjupersoner att det krävs relativt stort missnöje för att byta ut sittande ledamöter som inte frivilligt vill avgå. Den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö ger en särskilt tydlig och självkritisk beskrivning av svårigheten att byta ut fullmäktigekandidater:

Vi har ju den klassiska diskussionen att de som har blivit etablerade, de sitter ju till döddagar på sina poster/.../

(I) *Hur ofta kan man få lämna sin plats i fullmäktige fast man vill sitta kvar?*

Det har nog inte hänt sen början av 1970-talet./.../ Det är snarare den tendensen att har du väl kravlat dig upp och etablerat dig så sitter du kvar, och det är inte riktigt bra som vi ser det.

Även om den allmänna bilden är att man inte gärna flyttar medlemmar som vill fortsätta nästa mandatperiod så framgår det också att öppna konflikter ofta undviks genom att förtroendevalda

känner på sig att det är dags att avgå. Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Malmö säger att av partiets 26 ledamöter i kommunfullmäktige så fanns det eventuellt någon som inte fått fortsätta fast man velat sitta kvar. Hon menar att en sådan förändring kan ske genom att man tagit en diskussion med den förtroendevalde:

Ofta har den människan känt på sig det tidigare, och då får man väl föra en diskussion. Att ”Hej å hå, har du nu suttit i 20 år”, eller nåt liknande./.../Men det är inte så vanligt att man gör, nej. Men vi förändras väl också ... Men nej det är väl så att folk känner efter när det är dags.

En tidigare studie (Johansson 1999) som undersökt benägenheten att byta ut riksdagsledamöter visar att förutsättningarna förefaller skilja sig mellan partierna. I de 30 partiorganisationerna från socialdemokraterna som deltog uppgav tre, det vill säga 10 procent, att man kan tänka sig att byta ut ledamöter som vill sitta kvar. I flera andra partier var siffran betydligt högre; moderaterna låg i andra änden, då 50 procent av partiorganisationerna uppgav sig vara benägna att byta ut ledamöter som vill sitta kvar. Som vi konstaterat kan dock de reella möjligheterna till omsättning också bero på hur ofta ledamöter känner på sig att det är dags att lämna plats för andra kandidater. En särskild åtgärd av intresse här är att sätta en gräns för hur många gånger man kan omväljas. En sådan regel har införts i miljöpartiets stadgar, och gränsen har där satts till tre mandatperioder. Detta bör i fråga om miljöpartiet särskilt kunna skapa nya öppningar för personer från underrepresenterade grupper.

4.6.3 Kravet på erfarenhet och möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att få uppdrag

Vi har tidigare konstaterat att kriteriet tidigare politisk erfarenhet visat sig vara betydelsefullt. I de senaste avsnitten har vi även kunnat se att de nomineringsansvariga även i flera konkreta avseenden förefaller tillmäta detta kriterium relativt stor vikt. Detta har visat sig i att partimedlemskap ses som nödvändigt för att kandidera på listorna, att en viss tid av inskolning fortfarande ses som central samt att benägenheten att byta ut ledamöter i flera partier är något begränsad. Vi ska senare i detta avsnitt diskutera

hur kravet på erfarenhet av partiarbete kan påverka invandrades möjligheter till representation. Ett problem i fråga om möjligheten att förkorta inskolningstiden som framhållits från företrädare i mindre partier är att just dessa partier kan ha svårare att ha alla grupper representerade genom det fåtal platser man har. Som den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö säger: *”Utav fyra så kan man inte få in så många grupper.”* Också tidigare forskning har indikerat att ett begränsat antal mandat medför en större svårighet att välja in kvinnor på förtroendeuppdrag (Bergkvist 1994).

Att frågan om partiernas mandatmässiga storlek dock inte behöver ha en avgörande betydelse illustreras av skillnaderna mellan hur partier med lika storlek beskriver sig själva. Företrädaren för miljöpartiet i Örebro tror att man har relativt goda möjligheter att få in underrepresenterade grupper genom den i partiet mycket korta inskolningstiden: *”I miljöpartiet kan man göra snabbkarriär.”*

Vid sidan om den mandatmässiga representationens betydelse kan medlemsorganisationernas storlek inverka på hur länge man får vänta på uppdrag. Det framgår att det i de till medlemsantalet största partierna, socialdemokraterna och moderaterna, ofta råder en större konkurrens om uppdragen, medan bilden är motsatt i miljöpartiet, det minsta av partierna (Gidlund och Möller 1999). I tidigare forskning har så också partimedlemmar i moderaterna och socialdemokraterna uppgivit att inskolningstiden varit längre i det egna partiet jämfört med andra (Lukkarinen-Kvist 2001). I Örebro har också socialdemokraterna och moderaterna, minst omsättning (Johansson 2002). Med en sådan större konkurrens bör det ofta bli lättare att ge etablerade kandidater försteg.

I våra intervjuer är det främst miljöpartiets företrädare som betonar det positiva i att det är lätt att komma i fråga för förtroendeuppdrag som ny medlem. Miljöpartiet med sin unga historia brukar ofta beskrivas som ett avvikande parti, och i fråga om just inskolningstiden är en faktor som både påverkar och uttrycker partiets kultur i detta avseende att man som enda parti begränsat det antal mandatperioder som man kan bli omvald, en gräns som satts till tre mandatperioder. Denna åtgärd bör också kunna påverka den allmänna kulturen i fråga om hur man ser på cirkulationen bland de förtroendevalda.

En utgångspunkt för detta avsnitt är att ett generellt krav på lång inskolningstid ofta antas försvåra möjligheten för personer med invandrarbakgrund att komma in på förtroendeuppdrag. Frågan är

om den förkortning av inskolningstiden som ofta uppgetts gälla har gjort det lättare för invandrare att få förtroendeuppdrag. Ett intressant resultat som vi sett i vår studie är att ingen av de nomineringsansvariga tror att inskolningstiden är längre för personer med invandrabakgrund än för infödda, medan flera tror att den är kortare. Denna uppfattning har också framstått som vanlig, bland såväl infödda som utlandsfödda partiföreträdare, i tidigare undersökningar (Lukkarinen-Kvist 2001, Rodrigo Blomkvist 2005). Samtidigt kan det tänkas att invandrades inskolningstid ibland kan underskattas, att döma av att senare studier vittnar om att inskolningstiden generellt är längre för personer med invandrabakgrund (Nielsen 2001).

4.7 Sammanfattning

Valberedningarnas möjligheter att utöva inflytande över utformningen av kandidatlistorna gör den sociala sammansättningen av valberedningarna till en viktig fråga. De förslag som valberedningarna lägger fram har stor betydelse för den lista som ges bifall på fastställandemötet och man har även möjligheter att uppmana personer till att kandidera till listorna. Därigenom har frågan om vilka grupper som representeras i valberedningarna betydelse. Det gäller enligt de nomineringsansvariga att den lokala partiorganisationens föreningar, med dess sidoorganisationer i form av främst ungdoms- och kvinnoförbund, ska vara representerade i valberedningen, och just i socialdemokraternas valberedning ska även de fackliga socialdemokratiska föreningarna vara representerade. Vi har kunnat konstatera att personer med invandrabakgrund inte på samma sätt garanteras representation i valberedningarna. andelen personer med invandrabakgrund var lägre bland ledamöterna i valberedningarna än i kommunfullmäktige.

Det visade sig i vår studie att andelen utlandsfödda personer i valberedningarna i Malmö var hälften av andelen i befolkningen, medan utlandsföddas närvaro i valberedningarna i Örebros partier i det närmaste var jämn. 13 av de 113 ledamöterna var födda utomlands. Generellt kan därmed också konstateras att andelen personer med invandrabakgrund var lägre bland ledamöterna i valberedningarna än i kommunfullmäktige.

Att man i de flesta partier tillämpar medlemsomröstning, provval, för att rangordna kandidater har betydelse för invandrades representation. Dess demokratiska struktur till trots tenderar provvalet att missgynna underrepresenterade grupper. I fråga om kvinnors möjligheter framhölls som ett positivt argument för provvalet att positiva resultat kan ge det nödvändiga självförtroende som kan krävas för att kvinnor ska ställa upp på valbara platser. Den allmänna bilden är dock att provval i själva verket leder till det motsatta resultatet för underrepresenterade grupper, och inte minst för personer med invandrarbakgrund. Genom att personer tillhörande underrepresenterade grupper anses få färre röster i provvalet är vår slutsats att provvalet generellt riskerar att minska självförtroendet bland kandidater med invandrarbakgrund och innebära att dessa medlemmar kan tänkas riskera att dra tillbaka sin kandidatur.

Orsakerna till slutsatsen om att provvalet främst minskar invandrades möjligheter är att provvalsinstitutionen beskrivits gynna etablerade kandidater på grund av att medlemmar som röstar ofta saknar mer detaljerad kännedom om vad ledamöterna tillfört under mandatperioden. Medlemmar antas gå mer på personliga sympatier och till skillnad från ledande företrädare sakna möjligheterna till att se till sammansättningen av listan i sin helhet. Det finns även en skillnad mellan ledande företrädare och gräsrotter i fråga om stödet för kandidater med invandrarbakgrund. De sistnämnda beskrivs ofta vara mindre positiva till att ha kandidater med invandrarbakgrund på framskjutna positioner. Flera nomineringsansvariga antyder här också att vissa inslag av fördomar kan minska invandrades möjligheter till högre placeringar. Det har dessutom getts exempel på att även ledande personer med invandrarbakgrund kan ha svårt att bli omvalda, fastän de är kända i partierna.

Samma slutsats gäller i allt väsentligt även alternativet till provval, den föreningsnominering som ses som betydelsefull i främst socialdemokraterna. Även här beskrivs hur etablerade personer ges försteg och att invandrare, liksom andra underrepresenterade grupper, riskerar att få stå åt sidan.

De avsteg från provvalsresultatet som görs sker vanligen med utgångspunkt i principen om varannan damernas, som alla partier utom moderaterna utgår ifrån. En liknande systematisk särbehandling av personer med invandrarbakgrund tillämpas inte. Vi kan dock konstatera att de nomineringsansvariga är medvetna

om provvalets nackdelar i fråga om personer med invandrarbakgrund, och vi har sett att partiernas valberedningar kan användas till att agera för att förbättra underrepresenterade gruppers representation. Samtidigt som provvalet i sig får effekter i form av negativ särbehandling av personer med invandrarbakgrund medför partiernas bristande benägenhet att korrigera för detta att man ytterligare bidrar till det negativa resultatet. Partiernas sätt att använda provvalsinstrumentet innebär därmed vissa inslag av negativ särbehandling.

Slutligen får hanteringen av kandidatlistorna inför provval viss betydelse ur underrepresentationsperspektiv. I nästan samtliga partier består de listor som skickas ut av kandidaternas namn listade i bokstavsordning, vilket innebär mindre styrning från valberedningen i fråga om den slutliga nomineringslistan. I tre partiorganisationer i vår studie har man dock valt att även använda denna möjlighet till inflytande över nomineringarna. I socialdemokraterna och folkpartiet i Örebro har medlemmarna fått ta ställning till en lista som valberedningen ställt samman, vilket gett möjlighet att styra medlemmarnas röstning och därmed för att ge utrymme för mindre etablerade kandidater än vad som annars varit fallet, i den mån man velat använda sig av denna möjlighet. I det tredje fallet hade centerpartiet i Örebro valt att skicka ut det senaste valets kommunfullmäktigelista som underlag för provvalet. Att listan uteslutande baserade sig på det tidigare valets kandidater har bidragit till att möjligheterna för etablerade ledamöter blivit större.

Valberedningarnas syn på centrala urvalskriterier har betydelse för hur rangordningen görs, men kan också ses som en indikation på allmänna föreställningar om vilka kategorier av kandidater man vill lyfta upp. I de nomineringsansvarigas beskrivningar av vilka kriterier som gäller för val av kandidater har det framgått att betydelsen av personliga kvaliteter, i termer av bland annat medialitet, anses ha fått större betydelse, liksom grupptillhörighet. I princip borde den starkare betoningen av grupptillhörighet i samband med kandidatrekrytering gynna kandidater med invandrarbakgrund. De tydliga tecken på grupptillhörighetens betydelse som vi har sett har dock främst omfattat kvinnor och ungdomar.

Ett avskaffande av kravet på medlemskap har i tidigare forskning ibland antagits kunna vara särskilt positivt för att öka invandrades intresse av att delta i partierna. Det framgår dock att även om

politisk erfarenhet uppges ha minskat i betydelse så har kravet på medlemskap fortfarande en stark ställning.

Som konstaterats har de viktigaste kriterierna uppgetts vara personliga kvaliteter och medial förmåga, något som ofta anges utifrån behovet att locka röster. Även om det finns skäl att tro att personer med invandrabakgrund är underrepresenterade bland partiernas medlemmar så har de flesta partiorganisationer ändå någon invandrare på valbar plats på kommunfullmäktigelistan. Vid sidan om viljan att öka andelen invandrare på listorna uppges åtminstone någon kandidat med invandrabakgrund på listorna kunna ha betydelse för att visa att man inte har fördomar.

Vi har nu sett hur de formella reglerna för nominering antas kunna påverka nomineringsprocessens resultat, samt hur valberedningarna ser på olika kriterier som kan bedömas vara viktiga i nomineringsprocesserna. I nästa kapitel riktar vi blicken mot de sociala processer som kan anses ligga utanför partiernas direkta nomineringsprocesser, men som kan tänkas påverka partiernas öppenhet för personer från underrepresenterade grupper och därmed även invandrades och andra minoritetsgruppers praktiska förutsättningar att skapa sig en plats i partierna.

5 Partierna som inkluderande nätverk

Sedan vi i det senaste kapitlet beskrivit de formella regler, samt de kriterier som antas ha betydelse för kommunfullmäktigelistans slutliga utseende kommer vi inledningsvis i detta kapitel att beskriva de mer informella sociala processer som omger partiernas nomineringar. Därefter kommer vi att intressera oss för hur de nomineringsansvariga beskriver partiorganisationernas öppenhet gentemot minoritetsetnicitet och hur man bedömer vissa konkreta åtgärder som diskuterats i fråga om att öka andelen förtroendevalda med invandrabakgrund.

5.1 Partiernas nätverk

Partimedlemmarnas möjligheter att bli nominerade till förtroendeuppdrag är inte enbart beroende av formella riktlinjer för kandidatnominering och hur man värderar kandidaters egenskaper. En viktig fråga är vilken betydelse mer nätverksliknande informella sammanhang har för möjligheten att bli nominerad. Ett grundkriterium för att nätverk ska existera är att de inkluderar individer som uppfattar att de delar någon form av gemensamma drag eller intressen och att de utvecklar ett visst mått av ömsesidighet, tillit och kanske även gemenskap. Nätverk kan skapa och upprätthålla en särskild identitet som bygger på vissa kriterier.

Det är i dag vanligt att beskriva sociala nätverk av olika slag som till övervägande del positiva. Sociala nätverk antas vara betydelsefulla för det sociala kapitalet hos de som ingår i nätverken samtidigt som det förtroende som skapas i nätverken också antas ackumuleras till samhällsnivån som ett samlat förtroendekapital. Maloney, Smith och Stoker (2000) har dock uppmärksammat frågan om att socialt kapital inte alltid nödvändigtvis innebär enbart demokratiska vinster. Mot bakgrund av att socialt kapital är en eftertraktad bristvara förefaller den sociala fördelningen av socialt

kapital vara en viktig fråga. Författarna ser vissa risker för att tillgången till socialt kapital via nätverk till och med kan vidga de existerande sociala och politiska klyftorna. Nätverk kännetecknas av inkludering men på en och samma gång också av exkludering. Medan de som tillhör ett socialt nätverk blir belönade blir de exkluderade icke-medlemmarna utan dessa belöningar. Genom att nätverk följer samma gruppdynamiska lagar som andra sociala gemenskaper behöver medlemskap i ett nätverk inte förstärka tilliten till de personer som befinner sig utanför nätverket, utan snarare kan sammanhållningen inom nätverket ha ett pris i förekomsten av viss misstänksamhet mot andra (Maloney, Smith och Stoker 2000).

Därmed kan partiernas nätverk, precis som partiorganisationerna i stort ha en exkluderande effekt. Partiernas nätverk kan därigenom diskuteras på samma sätt som deras partiorganisationer. Samtidigt är det viktigt att konstatera att även om nätverken inte bör betraktas som väsensskilda, gåtfulla sammanslutningar så är deras inkluderings- och exkluderingskriterier inte lika explicit uttalade och transparenta för omvärlden. Även om detta gör det svårare att genomskåda vilka effekter nätverken får, så är det ändå av särskilt intresse att ställa frågor om vilken betydelse partiernas nätverk har och vilka som kan inkluderas i dessa nätverk. En central fråga för detta kapitel är i vilken utsträckning nätverk har betydelse i nomineringsprocessen och i vilken mån personer med invandrarbakgrund inkluderas eller exkluderas från dessa nätverk.

5.1.1 Tillgången till nätverk

När de nomineringsansvariga tillfrågats om betydelsen av nätverk för partiernas nomineringsprocesser framgår att partiinternas nätverk generellt anses påverka möjligheten för kandidater i allmänhet att bli nominerade till kandidatlistan för kommunfullmäktige. Tillgången till sociala nätverk, om än i kombination med ett aktivt deltagande i partiet, kan ha stor betydelse för ens förutsättningar att bli nominerad.

Socialdemokraternas företrädare i Örebro, menar att betydelsen av nätverk spelar en central roll, och hon menar att detta kan kopplas till att partiernas nomineringsprocesser inte är formaliserade: *”Det finns ju inget formellt ansökningsförfarande. Så det är*

personbedömningar som gäller, det handlar mycket om kännedom, att man har umgåtts i s-föreningen.”

Som konstaterats i det föregående kapitlet fattas beslut om rangordningen av intresserade kandidater både på grundval av den information som valberedningarna insamlat och utifrån antingen medlemmarnas provval eller, i främst socialdemokraterna, utifrån partiföreningarnas nomineringar. I det föregående kapitlet framkom att ett problem med såväl provvalet som föreningsnomineringar kan vara att processerna är beroende av att medlemmar på basnivån känner till och tycker om den enskilde kandidaten som person. En självkritisk och öppen hjärtig beskrivning av de sociala aspekterna av denna process ges av företrädaren för moderaterna i Malmö:

Det politiska arbetet pågår ju framför allt i nämnder och styrelser. Men på basplanet i politiken så är det ju mycket social samvaro. Och dyker du upp ofta, du är med i en förening, och du kommer alltid, är punktlig, du är mycket trevlig att prata med, vi dricker kaffe och vi lyssnar på föredrag och det./.../ Sköter du det sociala umgänget med partimedlemmar, så anses du vara en mycket god kandidat. Och så tror jag det är i många partier.

Även om den tydliga beskrivningen i det senaste citatet inte behöver vara representativ för partierna i stort så kan man ändå konstatera att flera nomineringsansvariga uppger att kandidaternas personliga relationer med de övriga medlemmarna, det vill säga rent sociala aspekter, kan påverka vilka som nomineras.

På frågan om hur sociala nätverk påverkar invandrades representation tror hälften av de nomineringsansvariga att dessa generellt kan innebära nackdelar, medan ingen här ser fördelar för personer med invandrarbakgrund. Argument som framkommit är att de är nya i landet och att de påverkas på samma sätt som andra grupper som är underrepresenterade i partierna.

5.1.2 Ledande partiföreträdares möjligheter att påverka vilka som nomineras

Som framgått utgör nätverk ett viktigt inslag i nomineringsprocessen. Vi har nu konstaterat att flera nomineringsansvariga uppger att kandidaternas personliga relationer med de övriga medlemmarna kan påverka vilka som nomineras.

På frågan om hur sociala nätverk påverkar invandrares representation ser flera nomineringsansvariga främst nackdelar, medan ingen ser fördelar. Argument som framkommit är att de är nya i landet. En mer central förklaring, som också tagits upp, är att de är underrepresenterade i partierna. Problemet kan därmed ligga i hur dessa nätverk är konstruerade och att de kanske många gånger är gemenskaper som har en sådan social sammansättning att de kan vara svårtillgängliga för personer från underrepresenterade grupper såsom kvinnor och personer med invandrarbakgrund. En central aspekt som också beskrivs av de nomineringsansvariga är att de ledande företrädarna genom sin ställning i främst kommunstyrelser och valberedningar har stora möjligheter att, såväl under som före nomineringsprocessen, påverka vilka som nomineras.

Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Malmö menar att ledande företrädares kan utöva ett avgörande inflytande på den slutliga listan, genom möjligheten att ge kandidater en plattform i partiet:

När man har provvalsförfarande som dessutom är bestämmande så vore det fel att säga att det är ledande partiföreträdares som avgör, men samtidigt kan ledande företrädare ge möjlighet för vissa som man inte ger till andra att skapa sig en plattform för en kandidatur.

Flera nomineringsansvariga tar upp just betydelsen av att ge potentiella kandidater en plattform i partiet, vilket både medför att man syns och att man ges nyttig erfarenhet av partiarbete. Även i tidigare forskning framgår att ledande företrädare från främst kommunstyrelsen och olika arbetsgrupper kan ha ett viktigt inflytande på nomineringsprocesserna (Johansson 1999). Detta kan främst ske genom att potentiella kandidater ges utrymme i medlemstidningen eller en roll i interna arbetsgrupper. Därmed ges de även legitima skäl att vara ute hos partiföreningarna och diskutera sina uppdrag. Fördelarna med ett sådan synliggörande bekräftas också i vår studie.

Företrädaren för centerpartiet i Malmö säger att även om ledande företrädares stöd för kandidater ofta bör kunna grunda sig i kandidatens aktivitet och kvalitet så kan ledande företrädare, vid sidan om att underlätta för aktiva medlemmar att få en position även ge stöd genom att särskilt prata med och stötta dem i deras partiarbete:

Om man märker någon människa som visar framfötterna så försöker man ju då backa upp, och prata lite ... Och ge dem lite interna sysslor

så att säga då. Om någon har varit aktiv i nåt år så kanske man försöker få in dem i kommunstyrelsen i någon lucka och så där.

En sådan stöttning bör också kunna öka "kvaliteten" hos den enskilde kandidaten genom att bidra till att öka dennes självförtroende.

Kandidaters möjligheter att få förtroendeuppdrag är dock inte helt beroende av ledande partiföreträdares möjligheter att lyfta upp och stötta kandidater. Det förefaller även finns vissa möjligheter att skapa en plattform och göra sig ett namn på egen hand. En av de nomineringsansvariga avslöjar att han ägnade flera år åt att besöka möten, och satte som regel att ingen skulle lämna mötet utan att veta vem han var. Detta exempel visar på en potentiell möjlighet för enskilda kandidater att skapa sig en plattform. Tillvägagångssättet är dock sannolikt inte det vanliga i partierna, och det uppges inte heller tillhöra vanligheterna i denne intervjupersons parti.

Vid sidan om möjligheten att under mellanvalsperioderna både stötta och ge potentiella kandidater en plattform för att synas så kan också ledande företrädare spela en särskilt viktig roll under själva nomineringsprocessen i fråga om att rekommendera och ge sitt stöd för enskilda medlemmar.

Genom avsaknaden av formella ansökningsförfaranden är valberedningarna, som nämnts, hänvisade till att främst på informell väg insamla kunskap om de potentiella kandidaterna. Socialdemokraterna i Örebro framhåller att sociala kontakter spelar "*väldigt stor roll*", och är en grundförutsättning för valberedningens arbete: "*Man måste ju veta vilka man utser. Ju fler man känner desto lättare är det.*" Flera nomineringsansvariga betonar att en förutsättning för att inte få alltför bristfällig kunskap om kandidaterna är att man, såsom de själva, har erfarenhet från den kommunala partiorganisationen. Samtidigt har det visat sig vara svårt även för de mer etablerade nomineringsansvariga som intervjuats att ha tillräcklig, direkt kunskap om alla potentiella kandidater; detta gäller framför allt i de större partierna, socialdemokraterna och moderaterna, där valberedningarnas ordföranden inte personligen träffat flera medlemmar innan de placerades på valbar plats, men detta beskrivs även kunna förekomma i mindre partiorganisationer i studien.

En effekt av detta är att man i valberedningarna till kommunfullmäktige i många fall är hänvisade till att lita till rekommendationer från personer som bedöms som tillförlitliga. Det

uppges här ofta handla om personer i den egna föreningen eller, om man är nyinflyttad, personer på vederbörandes tidigare hemort.

Flera företrädare tar samtidigt upp att behovet av att förlita sig på rekommendationer kan bli ett problem. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Örebro säger:

Bekymret är ju att ett namn som ingen kände kunde vara hur duktig som helst, men kom ändå inte särskilt högt upp. Samtidigt kunde det ibland vara någon som någon förordade, någon sa att den måste vi ha högt upp, och vi kanske fick göra det utan att vi hade så mycket mer att gå på än det.

Även om det, som beskrivits, anses kunna medföra fördelar om valberedningarna har god kännedom om kandidaterna så uppges att bedömningar även kan göras utifrån mer sociala snarare än meritmässiga kriterier. Den nomineringsansvarige för centerpartiet i Malmö beskriver att det generellt är ett problem att man väljer personer som i första hand liknar en själv och som man har gemensamma intressen med. Företrädaren för moderaterna i Malmö säger att möjligheten för ledande partiföreträdare att föra fram personer i praktiken kan utnyttjas så att det medför missbruk av vederbörandes ställning. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Örebro, som inte tillhörde organisationens ledande företrädare, beskriver det naturliga i att ledande företrädare inte verkar för andra kandidater än dem man är vana vid att arbeta med:

Fördelen är ju att jag kunde ju ifrågasätta de här första namnen. Är de bra för partiet och tycker folk i allmänhet att de här är bra för partiet. För det är klart att de som är inne i partiet, det var ju deras arbetskamrater och de som de skulle jobba ihop med länge.

Mot denna bakgrund menar denne intervjujuperson att det är mer lämpligt att sätta mindre etablerade personer i valberedningarna:

Jag kände mig ju på sätt och vis oberoende, jag kunde omplacera förstanamnen och argumentera för det. Men fick ju också ta den risken att det dök upp något namn i stället som inte alls hade den arbetskapaciteten.

Andra ser det inte som lika riskfyllt med dessa ovidkommande, medvetna eller omedvetna, lojaliteter och preferenser. Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Malmö menar att valberedningens grundläggande beroende av nätverk kan hanteras genom en vaksamhet mot riskerna med detta, vilket hon menar att

man har, och denna uppger hon bland annat finns inför hur personer med invandrarbakgrund kan missgynnas.

5.1.3 Betydelsen av organiserade interna partigrupper

Vid sidan om det avgörande stöd som ledande partiföreträdare kan ge, beskrivs också hur kandidaters möjligheter att bli nominerade särskilt kan vara beroende av huruvida man får stöd från interna nätverk eller partigrupper. Den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö säger:

Ska du komma in och få en post i moderaterna, så antingen ska det vara ett *tungt* namn som nominerar dig och går i god för och säger att "Han är mycket duktig, det går jag i god för". Eller också ska du ha ett nätverk, med många som backar upp och säger att "Vi känner honom, han är..." Så visst är det viktigt.

Den fundamentala mekanismen om att ge och få stöd och sympati med de personer som liknar en själv borde kunna medföra att nätverk av medelålders män är särskilt starka i partierna. De större och institutionaliserade nätverk som finns i partierna, med ett stort antal egna föreningar, utgörs dock främst av medlemmar från kvinno- och ungdomsförbunden.

Företrädare för sidoorganisationerna kan, precis som ledande företrädare i huvudorganisationen, förorda och rekommendera enskilda kandidater genom sitt deltagande i eller kontakt med valberedningen. Detta kan medföra att man i valberedningen får upp ögonen för deras kompetens, eller ser det som nödvändigt att ta hänsyn till gruppens krav. Även ledande företrädare inom sidoorganisationerna uppges kunna ha vissa möjligheter att göra medlemmar kända. Stora och institutionaliserade nätverk har en särskild fördel i nomineringssammanhang genom möjligheten att samordna röstandet till enskilda kandidater, i avsikt att säkra deras platser eller flytta upp dem på listorna.

I Johansson (1999) dras ett antal slutsatser som förefaller vara giltiga även i Örebro och Malmö. Johansson beskriver att sidoorganisationerna för kvinnor och ungdomar i samtliga partier hade tydligt inflytande på nomineringsprocessen i riksdagsvalet, och att socialdemokraterna utmärkte sig genom att även fackliga grupper här har ett starkt inflytande (Johansson 1999).

I Johansson dras också en annan slutsats som får tentativt stöd i vår undersökning, nämligen att mobiliseringen från kvinnoförbunden förefaller vara mindre betydelsefull än mobiliseringen från ungdomsförbunden. Detta bör hänga samman med tillämpandet av principen om varannan damernas i alla riksdagspartier, med undantag för moderaterna, vilket medför att kvinnorna som grupp i praktiken ofta redan säkrat sina platser. I Malmö och Örebro framgår att det för valet 2002 i de flesta partiorganisationer förekommit ett fåtal undantag från kravet på en jämn könsfördelning på valbara platser. Flera personer framhåller att den framgångsrika mobilisering som förekommit inför fastställandet av listan främst genomförts av ungdomsorganisationerna. Ett exempel på ungdomsförbundens inflytande ges av den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö:

När MUF säger att: "Här har vi en ung tjej som är 18 år, som är mycket duktig. Hon ska ha ett uppdrag någonstans", det väger tungt.

Centrala orsaker till ungdomsförbundens inflytande är, menar denne intervjuperson, att man även i ungdomsförbunden har stor nytta av nätverkande med andra medlemmar från ungdomsförbunden:

De som varit med i MUF... sen växer de upp ihop. De är ett kompisgäng ända upp i åldrarna.

(I) *Så det påverkar?*

Ja, det gör det också.

(I) *Det ökar möjligheten?*

Ja, det gör det definitivt. Definitivt gör det det. Dels att du knyter ett kontaktnät inom partiet. Plus att, precis som de andra ungdomsförbunden, de har ju själv utbildningar. Och de som varit med i MUF blir ju ofta väldigt goda talare.

Precis som nämnts tidigare är också framgångar genom nätverkande, av förklarliga skäl, inte frikopplade från den politiska kompetens som kan uppnås genom ungdomsförbundens skolning.

Särorganisering av personer med invandrabakgrund i partierna är ovanlig i de undersökta städerna och när den förekommer är den betydligt mer begränsad än för ungdomar och kvinnor. En viktig slutsats från detta avsnitt är att detta också bör medföra mindre möjligheter för personer med invandrabakgrund att sluta sig samman för att stötta och mobilisera sina kandidater. Inte heller har de någon organisation som kan fungera som en rekryteringsbas på det sätt som kvinno- och ungdomsförbunden kan göra.

Sammanfattningsvis framstår informella processer som viktiga för vilka som blir nominerade till listorna. Som även framkommit i kapitel fyra kan kandidatens stöd vara beroende av ett utvecklat socialt nätverk med medlemmarna på basnivån, kontakter som bland annat beskrivs kunna odlas genom att man dyker upp på möten och umgås och socialiserar sig med medlemmar i föreningarna. Men stödet kan också vara avhängigt av om ledande företrädare har ansträngt sig för att lyfta fram kandidater och ge dem positioner i olika formella och informella sammanhang. Genom att därigenom bidra till att vissa kandidater blir kända kan ledande företrädare ofta ha ett avgörande inflytande på vilka kandidater som får framgång i provvalen. Ledande företrädare kan också rekommendera kandidater till valberedningarna inför valen. Liknande inflytande som ledande företrädare från partiet har kan även centrala företrädare från partiernas sidoorganisationer ha, även om deras inflytande generellt kan förväntas vara mindre. Särskilt ifråga om att rekommendera kandidater kan dock dessa organisationer spela en central roll.

I vilken utsträckning ledande kandidater lyfter upp personer med invandrabakgrund ges en närmare beskrivning senare i detta kapitel (i avsnitt 5.3.1), men en viktig slutsats vi kan dra redan här är att när det i partierna saknas särorganisering för personer med invandrabakgrund kan dessa inte på ett motsvarande sätt som främst kvinno- och ungdomsförbunden ta strid för att få in grupprepresentanter på vallistan. När det gäller personer med invandrabakgrund kan i regel sådana uttryckliga krav från gruppen inte ställas, och partierna kan därmed inte heller ta ställning till krav som ju inte existerar.

Vad gäller hur sociala nätverk påverkar representationen bland personer med invandrabakgrund ser flera av de nomineringsansvariga främst nackdelar, medan ingen här ser fördelar. Problemet förefaller kunna ligga i hur dessa nätverk är konstruerade och att de kanske många gånger är gemenskaper som har en sådan social sammansättning att de kan tänkas vara svårare att få tillträde till för personer från underrepresenterade grupper såsom kvinnor och personer med invandrabakgrund.

En fråga att ställa sig är om de potentiella problem med nätverksrekrytering som tagits upp eventuellt kan komma att öka; detta när minskade krav på erfarenhet av förtroendeuppdrag medför att andra former av erfarenhet än de från partiet måste uppvärderas. Denna utveckling kan medföra ett ökat behov av nätverk i

syfte att kunna rekrytera ”färdiga” kandidater, i stället för att socialisera medlemmar. En ökad rekrytering utanför partierna av mer ”färdiga” politikerämnen bör också kunna medföra en ökad rekrytering av personer från högre socialgrupper, med mer erfarenhet och självsäkerhet i fråga om att uttrycka sig offentligt. Sett ur partiets perspektiv medför nätverksrekrytering visserligen flera fördelar genom möjligheterna till kvalitetskontroll i fråga om kandidaternas uppfattade kompetens och egenskaper. Samtidigt riskerar ofta nätverksrekrytering att få negativa konsekvenser för kandidater med invandrarbakgrund, liksom för andra personer från grupper som i mindre grad ingår i de nätverk utanför partierna där rekrytering sker. En möjlig slutsats är att kombinationen av ökad nätverksrekrytering och att partierna, som vi tidigare konstaterat, har dragit ned på sin breda mobiliseringsverksamhet sammantaget riskerar att resultera i förstärkt exkludering av personer med invandrarbakgrund.

Sociala kontakter, rekommendationer och tillgången till nätverk har visat sig vara viktiga för en kandidats politiska karriär. En särskilt viktig fråga är därför om de sociala sammanhang som omgärdar nomineringsprocesserna präglas av förekomsten av stereotypa och nedvärderande attityder.

5.2 Öppenheten mot andra grupper

Vi har i det föregående kapitlet närmare diskuterat de kriterier som är vägledande i nomineringsprocesserna. En fråga är i vilken mån dessa kriterier i praktiken kan antas tillämpas på olika sätt i fråga om kandidater med invandrarbakgrund och infödda kandidater. En utgångspunkt i forskning kring selektionskriterier är att de utgår från någon form av föreställningar om och bilder av grupperns egenskaper – en form av filter genom vilka man iakttar om den enskilde kandidatens kompetenser är tillräckliga eller ej. Om bilderna av personer med invandrarbakgrund är stereotypa, negativa och förminskande riskerar detta att medföra att kandidater med invandrarbakgrund inte blir lika högt värderade, trots likartade meriter. Diskriminerande attityder kan också medföra minskade möjligheter att få tillträde till sociala gemenskaper, och därmed öka risken för det i rekryteringssammanhang viktiga problemet att personer med invandrarbakgrund riskerar att inte betraktas som tillhörande den egna gruppen. För att motverka sådana attityder –

och framför allt de konsekvenser dessa får – krävs som en grundförutsättning en medvetenhet om deras existens. Våra frågor till de nomineringsansvariga om deras tankar kring förekomsten av fördomar syftar både till att just ge en fingervisning om i vilken mån de intervjuade reflekterat över frågan om diskriminering och även till att ge empiriska inblickar om förekomsten av förutfattade och nedvärderande attityder i fråga om personer med invandrarbakgrund. Vi har redan i medlemskapitlet fått tydliga indikationer på att stereotypa och fördomsfulla attityder kan utgöra ett inte oväsentligt inslag i flera partiers organisationskultur. I detta avsnitt kommer vi nu att närma oss denna fråga utifrån de nomineringsansvarigas perspektiv.

Det framgår av våra intervjuer att de flesta nomineringsansvariga tror att fördomar i politiken överlag kan förekomma, även om många samtidigt framhåller att det nog är ovanligt. De flesta tror också att fördomar är vanligare i övriga samhället än i de politiska partierna. Vad som uppfattas som fördomar tycks dock variera mycket, från utpekande av praktiska problem och mer subtila inslag av nedvärdering till uttalat främlingsfientliga attityder.

Ett färre antal intervjupersoner ser inslaget av fördomar som en central och självklar del i politiken generellt. Företrädaren för miljöpartiet i Örebro säger:

Det är klart det finns fördomar. Sånt som är konkret och som jag som icke invandrare kan se direkt är att folk inte lyssnar om man bryter, inte pratar ren svenska. Att man inte orkar koncentrera sig för man "pratar så konstigt" och tittar åt ett annat håll. Eller så blir man klappad på huvudet.

En naturlig efterföljande fråga att undersöka är om de nomineringsansvariga menar att det förekommer fördomar även i det egna partiet. Precis som på den föregående frågan om fördomar i politiken menar de flesta nomineringsansvariga att fördomar även kan finnas i det egna partiet, men att de bör vara mer begränsade. Den nomineringsansvarige för kristdemokraterna i Örebro säger exempelvis: *"Jag tror det är undantagsfall. Men jag kan inte svara för alla."*

Precis som i fråga om fördomar i politiken ser andra inslaget av negativa attityder mot personer med invandrarbakgrund i det egna partiet som något mer självklart. Den nomineringsansvarige för folkpartiet i Örebro säger:

Visst finns det fördomar. Och där gäller den här skalan som finns i samhället i övrigt. Jag vet inte hur vi skulle reagera med en zigenare i full mundering som partiordförande. Det kanske vore bra. Men det finns fördomar i samhället och det går säkert igen... det finns i alla partier. Sen är man ju inte officiellt någon som har fördomar, men i grunden så finns det.

Utöver dessa svar, som kan ge vissa antydningar om förekomsten av negativa attityder mot personer med invandrarbakgrund och medvetenheten om dessa så har tre av de 14 nomineringsansvariga som intervjuats gett en bild av en mer omfattande förekomst av nedvärderande attityder mot invandrare och inslag av främlingsfientlighet. Som tidigare nämnts angav den nomineringsansvarige för moderaterna i Örebro att partiets medlemmar kan vara mindre benägna än ledningen att stödja kandidater med invandrarbakgrund, och att denna fråga kan vara så svår att man inte pratar om den i öppna ordalag. På den direkta frågan om ifall främlingsfientlighet förekommer i partiet ger dock den nomineringsansvarige för moderaterna i Örebro en något annorlunda bild

Jag har inte personligen upplevt att det förekommit direkt främlingsfientlighet. Det är inget som jag tror är särskilt vanligt. Snarare tror jag att man försöker att få dem att känna sig särskilt välkomna. Men självklart kan jag inte *garantera* att det inte finns medlemmar som hyser ogrundad agg mot invandrare.

Den tidigare beskrivningen av problemen med medlemmarnas mer negativa inställning mot framhålls inte här som lika central. Samtidigt kan det dock förstås, i enlighet med vad som kunde iakttas i medlemsavsnittet, vara svårare att på mer direkta frågor om fördomar framhålla förekomsten av problem i partiet.

De nomineringsansvariga för centerpartiet i Örebro och moderaterna i Malmö är ensamma om att svara jakande på frågan om ifall även främlingsfientlighet förekommer i partiet. Vi kommer därför här att låta dessa nomineringsansvariga utveckla denna mer avvikande bild. På frågan om främlingsfientlighet förekommit i partiet svarar centerpartiet i Örebro:

Ja, visst ... Visst har vi det. Han som är ledare för vad heter de här ... Sverigedemokraterna han sökte sig till centerpartiet. Han var här i många år han hade uppdrag i centerpartiet, han var med för att lära sig den politiska jargongen och agendan./.../

(I) *Men tycker du att man markerade tillräckligt tydligt?*

Nja, vi tyckte ju inte att... det var ju inte så uppenbart, och han hade ju ingen maktposition heller. Och Olle Sjöbo¹ därnere han hade ju en maktposition, så det blev så tydligt att han betedde sig som han gjorde. Men att... den här i Örebro skrev en och annan insändare där man tyckte att de framskyntade viss främlingsfientlighet, det var ju inte skäl för att sparka ut honom. Han kamouflerade det ju *till viss del iallafall./.../* Av de medlemmar som finns här i Örebro län, det går att plocka ut ett antal stycken som är uppenbart främlings... I sitt *snack* ... Som säger "jävla utlänningar", vilket vi inte accepterar. Men jag menar om det står två stycken i ett gathörn och säger "jävla utlänningar", då kan man inte säga att "Du får inte vara med i partiet!"

(I) *Det är inte så mycket att göra nåt åt?*

Nej ... Jag menar har de ingen position i övrigt. Så är ju inte det... Vi kan ju inte gå och fråga en gång om året varje medlems åsikter i vissa frågor. Utan det är om de börjar gå och föra ut de åsikterna, det är då det blir allvarligt. Och det inte stämmer med partiets grundsyn.

Det framgår här att den nomineringsansvarige ser förekomsten av fördomar som allvarlig främst i kommunikationen med det omgivande samhället. Denna inställning framskyntar även i följande citat:

(I) *Men skulle man kunna säga åt tydligare om det är någon som har främlingsfientliga åsikter... tror du att det finns utrymme för det, skulle man behöva vara bättre på det?*

Jaa. Det är ... Det är klart att man skulle kunna säga till vederbörande "utifrån min ålder, erfarenhet och så vidare...", att "har du de åsikterna så är de inte förenliga med partiet." Men att, det har vi inte behövt göra. Därför att det återverkar ju också ... över en längre tidsperiod så löser det sig, därför att en sån person får inga uppdrag. Och då är han ganska ofarlig. Om han inte skriver insändare i tidningen som är starkt främlingsfientliga, eller fientliga mot homosexuella eller vad det nu är. Och undertecknar med Kalle Karlsson, centerpartiet. Och då är det klart att då är det allvarligt. Men så länge han bara kallar sig Kalle Karlsson så gör vi inget. Utan det är först om man associeras till centerpartiet... Och det gjorde han naturligtvis. Eftersom han ju hade ett uppdrag i partiet...

(I) *Men det var inte så att ni då skulle ha markerat?*

Hade han framhärdat i det, så hade han säkert ställts inför ultimatum att han hade fått lämna eller ändra åsikt. För det här är inte förenligt med centerpartiets åsikter. Men dithän kom vi aldrig för det löste han själv.

(I) *Men vad var det för lätta antydningar som han hade då?*

Ja precis det som Sverigedemokraterna driver i dag, att utlänningar är en belastning, det ska vara den ariska rasen, att de är Hitlers

¹ Intervjupersonen refererar till det tidigare centerpartistiske kommunalrådet i Sjöbo Sven-Olle Olsson, som uteslöts ur partiet 1988 på grund av uttalat invandrarkritiska åsikter och motstånd mot partiets linje.

företrädare. Det är en vedervärdig människosyn som inte jag kan acceptera, men att de kan ju.

Den centerpartistiske medlemmen innehade kommunala parti-uppdrag och satt även i Örebro-centerns kommunorganisations styrelse. Att inslaget av markeringar mot medlemmen när nedläggande omdömen om invandrare uttryckts har varit mer begränsade behöver naturligtvis inte innebära att partiets övriga medlemmar håller med i de värderingar som uttalas. Centerpartiets företrädare understryker också att han inte accepterar den främlingsfientliga medlemmens grundsyn. Det begränsade inslaget av öppna avståndstaganden och markeringar som beskrivs kan vara ett exempel på oviljan att stöta sig med medlemmar i den egna gruppen. Detta kan inte minst gälla när dagens krympande partier väl får nya medlemmar, som även är aktiva och duktiga, vilket uppges ha varit fallet med medlemmen som blev ordförande i Sverigedemokraterna.

Samtidigt bör avsaknaden av markeringar mot främlingsfientliga åsikter också vara ett tecken på att fundamenten i den lagstiftning som förbjuder etnisk diskriminering och i den diskussion om diskrimineringens mekanismer som fått större utrymme i samhällsdebatten, inte har internaliserats bland medlemmarna i allmänhet i denna partiorganisation. Genom att välja att inte vidta aktiva åtgärder, trots att man i partiet är medveten om problemet och dess effekter i form av negativ särbehandling av medlemmar med invandrarbakgrund kan detta sägas innebära att man därmed bidrar till direkt diskriminering.

Den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö uppger att fördomar bland moderaternas väljare i Malmö är mycket utbredda. När det gäller frågan om inslaget av fördomar bland medlemmar i moderaterna i Malmö uppger denne intervjuperson att medlemmarna, särskilt de i högre ställning i partiet, lärt sig att hålla inne med sina värderingar i fråga om invandrare:

(I) *Vi har ju varit inne lite grann på det förut, men förekommer det [fördomar] även bland medlemmar?*

Oja, och ju högre upp i partiet du kommer så lär du dig att hålla tand för tunga, men valstugereportaget speglade *mycket* väl vad medlemmar tycker.

(I) *Så det var inte bara en slump, eller att man hade valt ut vissa...*

Nej, de känslorna möter jag varje dag.

(I) *Och det kan även någon gång förekomma bland förtroendevalda?*

Jadå, mellan skål och vägg.

(I) *Så ... Det är också nåt som är någorlunda representerat bland förtroendevalda i Malmö, eller ...?*

Jaja. Här finns en klyfta, den är ... den är svår att överbrygga.

(I) *Tror du det kan förekomma främlingsfientlighet också?*

Nej, inte inom partiet. Och man är ju väldigt vaken ... Tio gånger mer vaken efter valstugereportaget, så den som hade yttrat nåt sånt. Eller artikulert såna känslor, han hade ganska snabbt sopats ut.

(I) *Vilken typ av känslor, grovt invandrarfientliga?*

Ja, grovt invandrarfientliga. Det är ingenting du säger i någon större grupp. Utan det kan du göra... mellan skål och vägg så att säga kan du göra det.

(I) *Men det här är nåt man tänker på tror du?*

Jaja.

Precis som i fråga om den tidigare citerade centerpartisten verkar problemen med främlingsfientlighet främst uppfattas som viktigast i kontakten med det omgivande samhället. Centerpartiets företrädare i Örebro framhöll tydligt i tidigare citat att fördomar blir till direkta problem först när de förs fram offentligt, även om ett sådant uttalande även i någon mån kan tänkas handla om ett förklarligt sätt att försvara sig emot den kritik som man kan se som naturlig utifrån den beskrivning som intervjupersonen gett.

Att också fördomar och främlingsfientlighet som uttrycks internt i partiet även kan innebära problem utvecklas dock av moderaternas nomineringsansvarige; här med utgångspunkt i frågan som ställts om möjligheterna att öka andelen personer med invandrarbakgrund i partiet:

Man måste in i deras föreningar.

(I) *Gör ni det mycket?*

Nej.

(I) *Hur kommer det sig tror du?*

Ja, jag vet inte. Själv så tycker jag att det skulle vara väldigt kul faktiskt att komma in i de här kretsarna, och lära känna dem. Men jag tror att det kan vara rätt jobbigt att komma in också. Jag tror det. Och som svensk är det nog *väldigt* svårt att komma in i en invandrarförening, och samtidigt är det nödvändigt. Förmodligen är det lättare att få en ifrån deras förening att komma in till oss.

(I) *Vad tror du det är som gör det svårt?*

Ja, framför allt är det ju språket. Språket är ju oerhört viktigt. Och sen är det ju då, ja det är ju kulturskillnader, kulturkrocken. Vi, och när jag säger vi så menar jag svenskarna, vi är ju rädda för invandrarna va. Vi är ju det.

(I) *Så det finns den aspekten också?*

Ja ja. Det finns det. Men vi har ju haft några som försökt och varit mycket ute i Rosengård ... och har lyckats där och varit mycket ute i

föreningarna. Men det faller inte så väl ut, det gör inte det. Det är mycket svårare och mycket mer komplext än vad folk tror. Det är inte bara som de säger att "Jamen åk ut och prata med invandrarna". Så enkelt är det inte. Det är *väldigt* svårt att tränga in där. Och det finns en misstro mot det politiska systemet som är enorm. Lika svårt som jag tror... för jag har ju varit på medlemsmöte, möten för nya medlemmar. Där det kommit ett par tre invandrare. Och man talar ju inte samma språk. Nu menar jag inte rent språkligt utan... Jag kan se på de här invandrarna som efter en timme undrar: "Var har jag hamnat någonstans?". De känner inte igen någonting och de känner sig inte ens välkomna. De känner sig *fullständigt* utanför. Och samma tror jag att en svensk känner som kommer till en invandrarförening, att det tar *oerhört* lång tid innan man känner sig accepterad och får någonting ut av det.

(I) *Ja... Men du tror att det kan vara så ibland att man inte känner sig välkommen och inte känner sig hemma som invandrare?*

Absolut. Absolut. Och sen har vi så många... du behöver inte... alltså om du är det minsta politiskt van eller erfaren så tänker du på vad du säger, speciellt om det sitter invandrare. Men har du ett nymedlemsmöte där nya medlemmar kommer så tar det inte en halvtimme, sen börjar de med "Sen måste vi strypa alla bidrag". Och de ser invandrare som en börda och detta och detta. Och där sitter en invandrare, och lyssnar på detta. Han kommer aldrig tillbaka igen. Det är det stora dilemmat. Och i alla politiska debatter, inte politiker emellan, men mellan mig som politiker och allmänheten... Det tar inte tio minuter så är invandrarfrågan på tapeten.

(I) *Vad gäller aspirantkurserna för nya medlemmar tror du att det kan förekomma där också, sådana aspekter?*

Ja, det kan det. Det är jag rätt säker på. Och som sagt, efter hand som man blir lite mer politiskt van, och det kan ha lite med utbildning att göra, så lär man sig att vissa saker säger man inte när invandrare är närvarande. Men på nymedlemsmöte så säger folk precis vad de vill: "Ja, jag vill gå med i moderaterna för då får man stopp på alla jädra bidrag till alla utläningar." Det bara kommer. Det tar inte tio minuter så sitter den där.

Mot bakgrund av det begränsade undersökningsunderlaget är det svårt att med någon större precision uttala sig om ifall de två partiorganisationerna utmärker sig med extremt omfattande problem i fråga om förekomsten av fördomar, nedvärderade attityder och även uttalad främlingsfientlighet, eller om liknande problem förekommer även i andra partiorganisationer, och att de citerade intervjupersonerna snarare bara varit ovanligt öppenhjärtiga om förekomsten av problemet och dess omfattning. Före det att undersökningen inleddes var våra förkunskaper om eventuella sannolikheter för förekomsten av fördomar begränsade till den kända

förutsättningen att det i Malmö, i likhet med många andra kommuner i Skåne, finns inslag av främlingsfientliga partier i kommunfullmäktige och därmed en tydlig mobilisering kring den mångkulturella ordningen i Malmö. Detta är också något som intervjupersonen från moderaterna tydligt understryker, som en bakgrund till den bild av mycket omfattande problem med fördomar och främlingsfientlighet som den nomineringsansvarige gett. Att etnicitet är en så pass central dimension att organisera politiken kring i Malmö, innebär att denna mobilisering också är en viktig faktor inom flera av de lokala partiorganisationerna. Partierna tvingas att balansera mellan att å ena sidan respektera principen om lika politiska rättigheter och lagstiftningens förbud mot diskriminering och å den andra de invandrarfientliga medlems- och väljaropinioner som kan vara väl så betydelsefulla.

Den nomineringsansvarige för moderaterna i malmö framhåller också att problemet finns i alla partier. Att detta förekommer exemplifierar denne partirepresentant med att även ledande kommunföreträdare från socialdemokraterna och vänsterpartiet nyligen har hoppat av till Sverigedemokraterna. Han framhåller också att intensiteten i diskussionerna kring invandrare i Malmö och i Skåne delvis skiljer sig från hur det ser ut i resten av landet. Samtidigt har problem även beskrivits i både moderaterna och centerpartiet i Örebro, där främlingsfientliga partier inte ens fick två procent av rösterna i valet till kommunfullmäktige.

Vad gäller skillnaden mellan partier är detta förstås svårt att spekulera om utifrån det mindre antal intervjuer som genomförts. Att centerpartiet även är det parti som har lägst andel utrikes födda bland de kommunalt förtroendevalda (Bäck och Öhrvall 2004) såväl som bland väljarna (Holmberg 2003) är något som talar för att centerpartiet kan ha större problem än många andra partier. Partiet utmärkte sig också i form av ett högst begränsat inslag av insatser för personer med invandrarbakgrund, i fråga om bland annat översättning av valmaterial, inför valet 2002 (Bäck och Soininen 2004). Moderaterna har främst genom det tidigare beskrivna reportaget i SVT:s Uppdrag granskning inför valet 2002 framstått som ett parti med särskilda problem i fråga om fördomar och främlingsfientlighet – även om det råder delade meningar om i vilken utsträckning de starka uttalandena från moderata politiker i programmet provocerades fram. Samtidigt framgår det också av vår undersökning att problemen med fördomar efter reportaget i

Uppdrag granskning den senaste tiden i större omfattning har tagits upp till diskussion.

5.3 Insatser för personer med invandrabakgrund

Vi har tidigare i detta kapitel dels kunnat iaktta en delvis problematisk bild i flera partier, både i fråga om interna nätverks betydelse och i fråga om förekomsten av stereotypa och nedvärderande attityder mot personer med invandrabakgrund. De nomineringsansvariga har samtidigt ofta uppgett sig ha viktigt inflytande i att kunna ge kandidater den viktiga möjligheten att få en plattform i partiet. Dessutom har man ansett sig vilja ge kandidater med invandrabakgrund mer framskjutna positioner jämfört med enskilda partimedlemmar. Hur ser det då i praktiken ut i fråga om vilka kandidater med invandrabakgrund som kan vara aktuella för att lyftas upp? Har man i övrigt vidtagit särskilda insatser för öka möjligheterna i partierna för personer med invandrabakgrund?

5.3.1 Kan kandidater med invandrabakgrund lyftas upp?

Vad gäller frågan om vilka kandidater med invandrabakgrund som hade kunnat lyftas upp och ges en plattform i partierna framhåller flera av de nomineringsansvariga att man strävar efter att lyfta upp fler personer med invandrabakgrund. Ett par partiföreträdare ger dock en särskilt pessimistisk bild av möjligheterna i detta avseende. Moderaterna i Örebro, säger: *"Jag har sett råmaterialet, och det finns inte så många."* Liksom flera andra partiföreträdare uppger denne moderat att det inte finns tillräckligt många aktuella personer med invandrabakgrund att lyfta upp.

Vid sidan om att bristen på lämpliga kandidater med invandrabakgrund ibland framhålls som ett problem av de nomineringsansvariga anges även flera svårigheter i fråga om möjligheten att lyfta upp de intresserade medlemmar med invandrabakgrund som man har i partierna. På den direkta frågan om det funnits någon kandidat med invandrabakgrund man hade kunnat lyfta upp framhåller centerpartiet i Örebro särskilt vikten av att låta duktiga ledamöter få fortsätta:

Det är naturligtvis inte så med någon tvärsäkerhet att för att du satt i den här nämnden förra mandatperioden att du ska få fortsätta. Men å

andra sidan, om han eller hon har skött sig: varför ska du inte få fortsätta, om du vill fortsätta?

Som den nomineringsansvarige i centerpartiet beskriver frågan antyds närmast ett automatiskt motsatsförhållande om man lyfter upp fler kandidater med invandrarbakgrund, så att någon av de etablerade politikerna skulle vara tvungen att lämna sin plats. Ytterligare en annan orsak som anges handlar om bristande intresse från medlemmar med invandrarbakgrund att kandidera. En intervjuperson, från centerpartiet i Malmö, tar också upp att det funnits aktiva invandrare men att dessa inte vill:

Det är ett särskilt stort problem har vi märkt när det gäller invandrare. Vi har flera invandrare från olika delar av världen som gärna vill vara med, och de tycker det är *jätte*kul att komma på avdelningsmöte i den här lilla gruppen och gå på utbildning och så. Men de till och med säger att: "Nej, jag vill inte stå på någon lista"... och vi försöker: "Jamen, det är liksom meningen med att engagera sig politiskt, att kunna stå på en lista, att få ett framgångsrikt val att komma in i en nämnd för att sen kunna arbeta och påverka direkt." Men de säger att: "Nja, vi känner att vi vet för lite om det svenska systemet". Men de vill gärna vara med. Så det är ett speciellt problem. Det gör ju att vi har haft väldigt få mycket aktiva. Vi har haft invandrare på listorna i 20 år, men inte på valbar plats.

Som vi kan se utifrån den argumentation som just dessa nomineringsansvariga har fört så uppges anledningen till att man inte har förtroendevalda med invandrarbakgrund vara att man saknar lämpliga kandidater, att man skulle vara tvungen att flytta ned etablerade politiker, och att det är svårt att få medlemmar med invandrarbakgrund att kandidera. Dessa uttalanden kommer från företrädare i de partiorganisationer som haft störst svårigheter att rekrytera personer med invandrarbakgrund, och de illustrerar hur problemet kan diskuteras i dessa partier.

En fråga är samtidigt om det skulle finnas större utrymme för ledande personer i partierna att stötta och uppmuntra personer med invandrarbakgrund. Det är känt att själveliminering inte är ett ovanligt problem i fråga om underrepresenterade grupper, och detta kan även påverka benägenheten bland personer med invandrarbakgrund att kandidera till förtroendeuppdrag (Nielsen 2001). Till detta kan bidra att man kan känna sig osäker på sin ställning i partiet, att man kanske upplever att man saknar det omedelbara stödet i partiet liksom att man inte med samma självklarhet smälter

in i partiets sociala gemenskap på det sätt som en majoritetsmedlem ofta kan göra.

Utifrån de beskrivningar som getts av vad man gör för att lyfta upp kandidater med invandrabakgrund i partierna framgår att inslagen av särskild uppmuntran och stöttning är relativt begränsade. Detta kan kontrasteras mot hur några personer beskriver att främst kvinnor men också i viss mån ungdomar kan ges stöd till att kandidera. Miljöpartiet i Örebro, har visserligen en person med invandrabakgrund högst upp på sin kommunfullmäktigelista, men ger det tydligaste exemplet hur man genom att avsätta personliga och ekonomiska resurser särskilt ansträngt sig för att få kvinnor att ställa upp:

Jag hade specialmöte med tjejerna, ”pepp-möten”. Jag lurade ut dem på middag på kvällarna för att få dem att ställa upp. Det är jättesvårt. De vill inte. Och killarna kandiderar frivilligt: ”Varför ska jag då när han är så duktig och vill.”

Även om inslaget av motsvarande stöttning för kandidater med invandrabakgrund inte beskrivits är det tänkbart att en sådan stöttning ändå förekommit från företrädare med invandrabakgrund, vilket också de nomineringsansvariga kan ha mindre kunskap om. Men om nu bara en mer begränsad stöttning av potentiella kandidater med invandrabakgrund förekommer kan detta även tänkas ha att göra med att sådana positiva säråtgärder för att öka invandrares representation i dag långtifrån har en lika stark ställning i partierna som åtgärder för att få en representativ andel kvinnor att kandidera och att bli valda.

En företrädare från folkpartiet i Örebro utmärker sig dock med att man i partiet haft en grupp av medlemmar med invandrabakgrund med inflytande, vilka också getts tydligt stöd av en del ledande företrädare i partiet. I folkpartiet i Örebro är också från och med det senaste valet två av tio ordinarie ledamöter i kommunfullmäktige födda utomlands, vilket innebär en representation som något överstiger andelen utrikes födda i kommunen. Man har även flera andra invandrare i kommunala nämnder. Partiets företrädare säger:

Det var ju så också att vi har ju ganska många invandrare i partiet, och de vill ju också ha sina poster.

(I) *De var aktiva för det?*

Ja, det fanns ju en slags lobbygrupp då som vi lyssnade till naturligtvis, och fick ta hänsyn till.

Utvecklandet av ett informellt nätverk av personer med invandrarbakgrund inom folkpartiet i Örebro förefaller delvis kunna grunda sig i att en aktiv förening med partiföreträdare inom det Liberala invandrarförbundet funnits på orten. Partiorganisationen skiljer sig här från den i Malmö, där Liberala invandrarförbundet inte haft någon aktiv verksamhet på samma sätt som i Örebro. Motsvarande skillnader finns också mellan socialdemokraterna i Malmö, som är mer skeptiska till aktiva föreningar, och partiorganisationen i Örebro som under längre tid haft aktiva socialdemokratiska föreningar för personer med invandrarbakgrund. Det kan konstateras att andelen ordinarie kommunfullmäktigeledamöter med invandrarbakgrund i socialdemokraterna och folkpartiet i Örebro något överstiger andelen utrikes födda i kommunen, medan de är underrepresenterade i samma partier i Malmö. I vilken mån särorganisationen medfört ökade möjligheter för kandidater med invandrarbakgrund att hävda sig i nomineringsprocesserna är dock svårt att uttala sig om. Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Örebro uppger till exempel att kandidaterna från de socialdemokratiska invandrarföreningarna ibland var mindre kända i partiet i övrigt, och att nomineringarna från dessa föreningar därmed inte kunde tillmätas högsta vikt:

Ibland var det frågetecken för invandrarkandidater. Den bosniska föreningen nominerade många, och där var det en del som vi inte kände till. De har garvade personer i ledningen, gamla riksdagsmän från Bosnien, så vi fick lita till deras omdömen. Men de hamnade inte överst.

Som nämnts är representationen av förtroendevalda med invandrarbakgrund i Örebro ovanligt god. Örebro har en befolkning som till 11,4 procent består av utlandsfödda, medan andelen utrikes födda ledamöter i kommunfullmäktige är 14 procent. De nomineringsansvariga i Örebro har gett flera förslag på förklaringar till detta. En är att de personer med invandrarbakgrund som kommit in har blivit goda förebilder, och därmed berett vägen för fler personer med invandrarbakgrund. Ett par företrädare uppger att det också att funnits ett visst mått av konkurrens mellan partierna i fråga om representationen av invandrare:

Det är ju så att alla partier sneglar på varandra och man ser ju till exempel: "Varför söker sig alla invandrare till socialdemokraterna." Och tänker att: "Vi måste ju visa upp oss som ett viktigt parti för dem också." Så tänker man.

(I) *Så det kan vara ett viktigt argument för att ta in...*

Ja, att ta in namn som syns. När man går ut i annonsering och allting att man alltid har en eller flera invandrare på bild, en eller två stycken.

Invandrare kan ofta framstå som en mindre intressant målgrupp för partierna att rikta sig till, på grund av att den är relativt liten, heterogen och relativt svår att nå. I Örebro förefaller dock partierna ha sett gruppen som en potentiellt intressant målgrupp. Medan moderaterna och centerpartiet inte har någon ledamot med utländsk bakgrund så har både folkpartiet och kristdemokraterna en ledamot med syriansk bakgrund och folkpartiet har även en ledamot som är född i Bosnien. Det beskrivs att det faktum att Örebro, tillsammans med Södertälje, är den stad med störst andel personer med syriansk bakgrund kan ha medfört att denna grupp setts som en väljargrupp av betydelse. En mer fundamental förklaring som kan ha påverkat det politiska klimatet i Örebro kan vara att en hög andel personer med invandrarbakgrund ofta visar ett samband med en hög andel kvinnor (Bäck och Öhrvall 2004), och detta samband är särskilt tydligt i Örebro, som utmärker sig i riket i stort genom att man sedan länge haft en hög representation av kvinnor i kommunfullmäktige (Hedlund 1997).

Organisationskulturen bland partierna i Örebro förefaller därmed att i betydande grad kännetecknas av att ge goda förutsättningar för att genomföra en jämlik representation av dessa grupper. Vi kan här – med viktiga undantag för moderaterna och centerpartiet – se ett samband mellan Örebro-partiernas generella förmåga i fråga om att både för kvinnor och personer med invandrarbakgrund åstadkomma en jämn representation.

5.3.2 Särskilda insatser?

Vi har kunnat konstatera att det i partierna finns särskilda mekanismer som i viktiga avseenden verkar kunna försvåra möjligheterna för personer med invandrarbakgrund att bli nominerade till förtroendeuppdrag; det har visat sig både i fråga om formella strukturer, med i första hand provvalets inflytande, och i fråga om mer informella sammanhang med såväl tillgången till nätverk som inslaget av fördomar. En fråga är om det i partierna också görs åtgärder som i någon mån kan motverka dessa tendenser. Även om positiva åtgärder inte är en lösning av den tidigare beskrivna

institutionella diskrimineringen så kan de tänkas eliminera en del av dess effekter. Tidigare i detta kapitel har de nomineringsansvariga gett sin bild av möjligheten att personer med invandrabakgrund i kommunorganisationerna lyfts upp till valbara platser. En fråga för detta avsnitt är i vilken mån det förekommer särskilda åtgärder för att rekrytera invandrare som medlemmar eller förtroendevalda och hur man ser på olika åtgärder för att motverka underrepresentationen bland personer med invandrabakgrund i partierna.

I såväl vår undersökning som i en tidigare undersökning av Lukkarinen-Kvist (2001) framgår att de insatser som särskilt riktas till personer med invandrabakgrund vanligen har handlat om att försöka vara synliga på offentliga platser i bostadsområden med en hög andel utrikes födda i befolkningen och att försöka skapa kontakter med invandrarföreningar. Det ges exempel på att moderaterna i Malmö har varit aktiva i områden med en hög andel personer med invandrabakgrund och etablerat kontakt med flera invandrarföreningar (Lukkarinen-Kvist 2001). Andra särskilda insatser som beskrevs är att socialdemokraterna på flera håll i landet anordnar särskilda aftonskolor för personer med invandrabakgrund, och att folkpartiet tidigare genomfört en särskild utbildning för liberaler med invandrabakgrund som var avsedd att ge en förberedelse för förtroendeuppdrag. Utöver detta förekommer, främst i folkpartiet och socialdemokraterna, också vissa inslag av särorganisering i partierna.

Även om det alltså förekommer vissa särskilda åtgärder för att underlätta deltagandet bland personer med invandrabakgrund finns också tecken på ett mer begränsat intresse i partierna för olika former av särskilda insatser. I Möller och Gidlunds uppföljning av 1979 och 1990 års undersökning med partiföreträdare i 53 kommuner framkommer att i genomsnitt 30 procent av de tillfrågade lokala organisationerna hade genomfört särskilda åtgärder eller arrangemang för personer med utländsk bakgrund inför kommunalvalen 1998. 1979 var motsvarande siffra nära 60 procent (Möller och Gidlund 1999). Ett annat tecken på att särskilda åtgärder för invandrare inte getts högsta prioritet är hur man visat sig använda de särskilda resurser, totalt 30 miljoner kronor, som anslagits för riksdagspartiernas information till personer med invandrabakgrund inför valet 2002 (Bäck och Soininen 2004). Vart resurserna till partierna har gått har inte kunnat redovisas särskilt väl för flera partier, och i några partier framkom också tydliga tecken på

att en majoritet av resurserna förefaller att ha inordnats i den ordinarie valkampanjen.

De nomineringsansvariga i vår studie ger bilden av en begränsad verksamhet riktad till personer med invandrabakgrund. Vi har tidigare nämnt att väljare med invandrabakgrund kan uppfattas som en mindre lönsam målgrupp, bland annat till följd av att gruppen är så heterogen och till följd av det låga valdeltagandet. Från socialdemokraterna i Örebro och Malmö, som är de som har mest omfattande inslag av utbildning, har vi delgivits uppgifter på en hög andel personer med invandrabakgrund i båda deras utbildningar (aftonskolor respektive medlemsutbildningar). Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Örebro uppger också att ett huvudsyfte med utbildningarna är att stödja invandrare. I övrigt uppges främst olika kontakter med invandrarföreningar och försök att visa sig i svenskglea områden förekomma i partierna. Mellan valen uppges dock att aktiviteterna från partierna är mer begränsade.

Man kan konstatera att inslaget av såråtgärder överlag inte på något sätt dominerar partiernas insatser. Flera intervjupersoner beskriver dock att man av de underrepresenterade grupperna arbetat mindre för att rekrytera invandrare än till exempel ungdomar. Ett tydligt exempel ges av kristdemokraterna i Örebro:

Jag konstaterar att vi är dåliga på etnicitetsfrågan. Det är naturligtvis något vi får jobba med. Men något konkret arbete nu... Nej. På ungdomssidan jobbade vi för att få fram ungdomar. Där var vi ute och pratade.

Den nomineringsansvarige för moderaterna i Malmö framhåller att man lyckats någorlunda väl med att få in kvinnor i partiet – där han säger att man *”arbetat mycket mycket målmedvetet”* – medan det upplevs ha varit mycket svårt att nå invandrare:

Men när det gäller invandrare så vet vi min själ inte vad vi ska göra. Jag tror att alla partier står lika handfallna. Vi har översatt våra broschyrer till olika språk. Vi försöker vara i Rosengård, när Carl Bildt kom hit så åkte han ut till Rosengård, men vi står handfallna.

Översättningar av broschyrer, som man alltså tilldelats särskilda statliga anslag för, bör visserligen inte ses som en indikation på att man varit måna om att rekrytera personer med invandrabakgrund men det är ändå tydligt att moderaternas företrädare i Malmö

menar att partiet ansträngt sig, men att man saknar möjligheter att i större utsträckning nå ut med de satsningar man gjort.

I övrigt ger dock de nomineringsansvariga inte en lika pessimistisk bild av partiernas möjligheter. En del partiföreträdare är i stället mer självkritiska och menar att man kunnat nå större framgång om man varit mer synliga i svenskglea områden mellan valen. Just detta behov av att vara mer aktiva mellan valen i områden med en hög andel utrikes födda har i tidigare studier tagits upp av partiföreträdare och väljare (Bäck och Soninen 2004; Dahlstedt 2000).

När de nomineringsansvarigas gett sin syn på huruvida man gör särskilda insatser – i form av rekrytering eller utbildningar – som riktar sig till medlemmar med invandrarbakgrund indikerar intervjupersonernas beskrivningar att man i partierna inte sällan kan se negativt på sådana sårinsatser. Det anses generellt att insatser hellre bör inordnas i ordinarie verksamhet, riktad till alla medlemmar. Ett exempel på en särskilt öppet kritisk inställning ges av den nomineringsansvarige för kristdemokraterna i Malmö:

På något sätt så är det självgenererande. I och med att vi har redan etniska grupper så finns det en beräkning att man rekryterar också inom de etniska grupperna. Så ser jag i alla fall själv förklaringen. Men det är inte så att det är stötande eller stör på något sätt att man skulle vilja ha invandrare. Man jobbar mycket för rekrytering bland icke invandrare.

(I) *Hur menar du att det skulle vara stötande?*

Om det skulle ha funnits någon som skulle ha arbetat ensidigt med att rekrytera invandrare så skulle det kunna vara stötande eller störande för andra, men sådant förekommer inte såvitt jag vet *alls*. Nej, nej. Det är inte på det sättet. Utan det är en mycket naturlig rekrytering och medlemsvärvning.

(I) *Men om det skulle vara det så skulle det kunna vara stötande?*

Ja, ja, det skulle ju vara en ensidig ... Det stämmer inte *alls* med vår politik alltså [lätt skratt]. Det är klart att det skulle vara... det skulle knappast kunna förekomma om det är medlemmar som sympatiserar med vårt program. Vi hyllar väldigt högt människovärdet, människornas lika värde. Och då kan du bortse från etnicitet. Det hyllar vi ju väldigt högt. Det är nästan kanske vår ledstjärna. Människans lika värde. Och man gör inte skillnad på människa och människa beroende på egenskaper eller etnicitet eller något sådant.

Även om det visserligen inte behöver ses som naturligt i partierna att rikta in sig på att rekrytera vissa särskilda grupper till förtroendeuppdrag eller som medlemmar så vittnar flera citat om en retorik som är mycket avvikande från vad man generellt kan

förvänta sig i fråga om andra underrepresenterade grupper representation, såsom främst ungdomars eller kvinnors. Men även om de övriga nomineringsansvariga överlag helst vill se insatser som inordnas i mer reguljära aktiviteter framgår att de nomineringsansvariga inte är skeptiska till att lägga mer energi än hittills på att rekrytera medlemmar i bostadsområden med en hög andel personer med invandrarbakgrund.

En annan fråga som undersökts är hur man ser på särorganisering av invandrare i egna organisationer, det vill säga i likhet med den särorganisering som finns bland ungdomar och kvinnor. De flesta nomineringsansvariga är försiktigt skeptiska till en sådan form av särorganisering, medan flera anger att förekomsten av lösare nätverk skulle vara acceptabelt. Folkpartiets företrädare i Örebro ger en för de nomineringsansvariga representativ bild:

(I) *Hur ser du på att invandrare skulle särorganisera sig i egna organisationer?*

Nej det tycker jag nog inte. Jag är skeptisk. Jag tycker man ska jobba för samma sak i stort sett allihopa.

Den mer omfattande särorganisering som förekommer, i form av aktiva föreningar, förefaller också ha en mindre politisk betydelse. I våra intervjuer uppger de nomineringsansvariga från såväl folkpartiet i Malmö som socialdemokraterna i Örebro, det vill säga de två partier där ett flertal föreningar finns, att föreningarna visserligen är aktiva men att deras politiska betydelse som deltagare i nomineringsprocessen är begränsad. Särorganisering kan förstås innebära både för- och nackdelar, men det framstår som att det i partierna ofta inte uppfattas vara värt att ens lyfta en diskussion kring att införliva inslag av särorganisering för personer med invandrarbakgrund.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de nomineringsansvariga generellt inte beskrivit förekomsten av särskilda insatser för invandrare och att man generellt har en avvaktande hållning till särorganisering för personer med invandrarbakgrund.

Mål för andelen personer med invandrarbakgrund

Ett särskilt exempel på åtgärder för att öka andelen personer med invandrarbakgrund på förtroendeuppdrag som diskuterats i tidigare forskning (Jarstad 2004) är att sätta upp mål för andelen personer

med invandrarbakgrund bland de förtroendevalda i partierna. Vi har i vår studie undersökt hur man i partierna ser på att ha särskilda mål för andelen invandrare på valda uppdrag. Av de nomineringsansvariga som intervjuats uppger ingen att man fastställt uttryckliga mål för andelen invandrare på politiska förtroendeuppdrag. Det finns också en skepsis hos samtliga partiföreträdare inför att sätta upp mål för kvotering, motsvarande de man har för kvinnor.

Som tidigare beskrivits menar den nomineringsansvarige för kristdemokraterna i Malmö att man redan är relativt framgångsrika i fråga om att rekrytera personer med invandrarbakgrund. Han säger: *“Det har inte behövts utan det har kommit av sig självt. Bland medlemmarna har vi alltså en väldigt blandning av etniska grupper.”* Sett till bakgrunden hos partiets fyra ordinarie och ersättare i Malmös kommunfullmäktige har man en jämförelsevis god representation, till följd av att en person med albansk bakgrund är högst placerad på listan till kommunfullmäktige.

Även det begränsade antalet andra partiorganisationer som har en hög representation har nått en sådan utveckling utan att särskilda öppna mål har fastslagits. Det har inte heller framkommit att särskilda tydliga insatser för att rekrytera invandrare har förekommit. Det är dock förstås tänkbart att man kan vilja undvika att beskriva sådana insatser i fråga om enskilda kandidater med invandrarbakgrund. Samtidigt har flera personer framhållit att de själva, såsom ledande företrädare, åtminstone är mer positiva till att personer med invandrarbakgrund placeras högt på listan än vad enskilda medlemmar är.

Ett annat exempel som visar hur man kan se på särorganisering ges av en nomineringsansvarig i Örebro. Han menar att många personer med invandrarbakgrund i partiet, redan utan att mål fastslås, lyckas göra sina intressen hörda relativt väl. Han uppger sig hysa en särskild farhåga mot att många invandrare kan ha en mindre lojalitet med det parti man är aktiv i, och att man i stället förefaller vara mycket måna om att värna sig själva och sin egen grupp i partiarbetet.

Som framgått är de flesta partiföreträdare skeptiska till tanken om att ha särskilda mål för andelen personer med invandrarbakgrund på listorna. Det kan dock vara värt att notera att även om olika former av rekommendationer om att ta hänsyn till invandrarrepresentation funnits länge så är tankarna om kvotering av, eller uttryckta mål för invandrarrepresentation på förtroendeuppdrag relativt nya och åsikterna i denna fråga behöver inte vara

särskilt utmejslade. Det tydligaste exemplet på en svängning från riksorganisationen i denna fråga är den kristdemokratiska partistyrelsens rekommendationer inför kommande val om att 10 procent av kandidaterna på listorna i sin helhet ska ha invandrabakgrund. Kristdemokraternas företrädare i Örebro som tog upp detta är också positiv till initiativet från partiledningens sida.

Vi har i vår undersökning också ställt två mer övergripande frågor för att undersöka de nomineringsansvarigas samlade bild av möjligheterna för personer med invandrabakgrund i partierna. Den första frågan, där fyra svarsalternativ getts, handlar om hur man bedömer insatserna för att öka andelen invandrare i kommunfullmäktige. Vi har tidigare i vår undersökning sett exempel, från bland annat kristdemokraterna och centerpartiet i Örebro, på att de nomineringsansvariga uppger att man inte gjort tillräckliga insatser för att rekrytera personer med invandrabakgrund till partiet. Vår undersökning visar också att de flesta svarar svarsalternativet att man är "lite missnöjda" med hur man lyckats med att öka andelen invandrare till kommunfullmäktigelistan. Särskilt nöjd är den nomineringsansvarige från kristdemokraterna i Malmö. Partiet har också relativt god representation i Malmö genom att den kandidat, av de fyra kristdemokraterna på ordinarie- och ersättarplats, som var högst placerad har invandrabakgrund.

Det tycker jag är en fjäder i hatten tror jag nästan man kan säga för vårt parti att vi har blandade etniska grupper på listan. Kanske minst lika stor som vilket annat parti du tar tror jag, faktiskt. Det är ju inte så svårt heller här i Malmö för när det gäller etniska grupper så har vi en väldigt stor blandning kan man säga. Så det speglar ju samhället här att vi gör så. Men det är faktiskt en medveten strävan också, det är det.

En annan fråga som ställts handlar om hur man ser på invandrades möjligheter att bli förtroendevalda i partierna generellt och i det egna partiet. Här har vi fått mer positiva svar. De flesta intervju-personer uppger att möjligheterna är goda.

Socialdemokraterna i Örebro säger att åtminstone i Örebros kommunfullmäktige är "atmosfären" mot personer med invandrabakgrund god; något som hon menar kan sammanhålla med att man i kommunfullmäktige också har en särskilt hög representation av personer med invandrabakgrund. Från de nomineringsansvariga i Malmö ges dock en bild av större svårigheter för invandrare i jämförelse med andra grupper. Den nomineringsansvarige för socialdemokraterna i Malmö säger:

Det är svårare självklart. Oavsett ... så fungerar hela samhället, oavsett om du är etnisk svensk och så vidare. Det är där valberedningarna har en viktig roll.

Ett undantag utgörs dock av kristdemokraternas företrädare i Malmö. En relativt positiv bild av invandrades möjligheter ges också av den nomineringsansvarige för för centerpartiet i Malmö, som säger: *"Jag är inte så bekymrad vad gäller återväxten med invandrarrepresentation, den kommer, med viss fördröjning och viss tröghet."* Samtidigt kan det konstateras, som beskrivits tidigare, att centerpartiet haft mycket svårt att få fram personer med invandrarbakgrund bland sina ledande kandidater.

Företrädaren för centerpartiet i Örebro tillhör de mer pessimistiska. Han menar att det egna partiet haft svårt med att rekrytera invandrare, och han tar upp att man inte heller har någon kandidat med invandrarbakgrund på ordinarie plats till kommunfullmäktige:

Som sagt vi har varit dåliga när det gäller etnisk bakgrund.

(I) *Hur kommer det sig tror du?*

Det beror nog på det här som jag sa förut. Vi är inte så där lätt... vi byter inte fot så där förfärligt lätt. Man är jordnära. Det händer inget revolutionerande snabbt så här. Vi överväger noga. Har man då... visst är det naturligtvis en fördel om man tillhör den här gruppen förtroendevalda, då har man naturligtvis en fördel nästa gång.

(I) *Men det här är en grupp som ni inte har fått in så mycket?*

Vi var inte nöjda 2002 med den representationen av utlänningar... om vi ser utlänningar som ett positivt uttryck, alltså inte födda i Sverige då. Men vi hoppas att det blir bättre.

(I) *Är det också en aspekt, det som du var inne på, att ni inte har så stor andel väljare i förortsområden?*

Ja, men samtidigt så ... Har vi dem inte så ... Man kan ju inte bara ta någon för att man ska ha dem. Bara för att man råkar ha en annan färg och ett annat namn och säga att nu ska du sitta här, om man är komplett oduglig.

Samtidigt som de flesta, inte så överraskande, säger sig vara åtminstone lite missnöjda med andelen personer med invandrarbakgrund i det egna partiet så framhåller flera nomineringsansvariga att det trots allt skett viktiga positiva förändringar i fråga om närvaron bland personer med invandrarbakgrund i partierna, vilket också tidigare framkommit i beskrivningarna om en ökad betoning av grupper, och i synnerhet av personer med invandrarbakgrund. Företrädaren för centerpartiet i Malmö är en av dem som betonar detta jämförelsevis starkt:

Jag skulle vilja säga att när de första invandrarströmmarna kom då hade du den gamla svenska rädslan för det annorlunda. Så om du går tillbaka till att vi var ju ett ganska isolerat land i många avseenden. Och traditionellt så är du ganska skeptisk och avvaktande mot det okända. Men där känner jag att det stadiet har vi passerat nu i Sverige, för invandrare finns överallt i Sverige. Så det stadiet har vi börjat passerat nu, men visst lever det fortfarande kvar. Och det är ju allmängiltigt det här, och det kan du se i arbetslivet eller var som helst, att anställer du en ny medarbetare så sätter du gärna en som är likadan som gänget i övrigt. Så det här med mångfald är fortfarande inte norm. Olikhet är fortfarande inte norm, heterogenitet är fortfarande inte norm. Och det börjar, känner jag, luckras upp i partierna, åtminstone i centerpartiet, att man börjar se olikheter som en tillgång. Och då är vi ju en bra bit på väg, dörren har så att säga öppnats. Att man försöker mer aktivt att välkomna även de människor med invandrarbakgrund. Det skulle aldrig ha gått i gamla bondeförbundet till exempel men det var en annan tid en annan värld.

Den bild av de tydligt ökade möjligheterna för invandrare i partierna som ges av detta citat tillhör de mer positiva. Bilden av såväl en ökad förmåga som ett ökat intresse i fråga om personer med invandrarbakgrund är dock relativt väl utbredd bland de nomineringsansvariga. Kanske kan bilden grunda sig i vad man, genom den ökade andelen personer med invandrarbakgrund i partierna, uppfattar som en förbättring av invandrades möjligheter. Visserligen har andelen personer med invandrarbakgrund bland förtroendevalda ökat under de senaste valen, men samtidigt har också andelen utrikes födda i befolkningen ökat i motsvarande utsträckning, vilket gör att underrepresentationen av personer med invandrarbakgrund varit oförändrad. Det är dock tänkbart att den ökade andelen förtroendevalda med invandrarbakgrund också medfört att invandrare som en social kategori fått en starkare förankring i partierna. Som tidigare framkommit har samtidigt en mer negativ bild getts i beskrivningar kring vissa konkreta aspekter i partiernas arbete, såsom hur personer med invandrarbakgrund påverkas av de grundläggande nomineringsstrukturerna, betydelsen av nätverk och förekomsten av fördomar.

5.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis framstår informella processer och tillgången till nätverk som viktiga för vilka som blir nominerade till listorna. Precis som i kapitel 4 har det i detta kapitel framkommit att kandi-

datens stöd, vid sidan om kandidatens uppfattande kompetens även är beroende av de mer personliga relationerna till medlemmarna på basnivån, relationer som bland annat beskrivs kunna odlas genom att man dyker upp på möten och umgås och socialiserar sig med medlemmar i föreningarna.

Det har beskrivits att ledande företrädare i praktiken kan ha ett avgörande inflytande på vilka kandidater som blir kända i organisationen och därmed ofta får framgång i provvalen. Detta uppges kunna ske genom att ledande företrädare lyfter fram kandidater och ger dem positioner i olika formella och informella sammanhang. Ledande företrädare kan också rekommendera kandidater till valberedningarna inför valen. Flera av de nomineringsansvariga har tagit upp att ledande företrädares förmåga att lyfta fram och förorda personer man inte känner väl ibland kan försvåras genom etablerade sociala relationer. Detta har av en av de nomineringsansvariga beskrivits kunna innebära att etablerade fullmäktigeledamöter som man samarbetat med sen tidigare ofta kan ges företräde.

De större och institutionaliserade nätverk som finns i partierna med egna föreningar, utgörs dock i de flesta partier i Örebro och Malmö främst av medlemmar från kvinno- och ungdomsförbunden. Detta bland annat genom att företrädare för dessa organisationer vanligen ingår i valberedningarna. Medlemskap i dessa organisationer uppges kunna innebära viktiga möjligheter till inflytande, genom stöttning av sidoorganisationens kandidater och genom samordning av röster.

När det i partierna saknas särorganisering för personer med invandrabakgrund kan dessa inte på ett motsvarande sätt som främst kvinno- och ungdomsförbunden ta strid för att få in grupprepresentanter på kandidatlistan. När det gäller personer med invandrabakgrund kan i regel sådana uttryckliga krav från gruppen inte ställas, och partierna kan därmed inte heller ta ställning till krav som ju inte existerar.

Vad gäller hur sociala nätverk påverkar representationen bland personer med invandrabakgrund ser flera av de nomineringsansvariga främst nackdelar, medan ingen här ser fördelar, och man har här bland annat knutit an till likheten med kvinnors situation i partierna. Möjligheterna för kandidater med invandrabakgrund att ingå i sociala nätverk skulle därmed kunna påverkas av att de kan vara gemenskaper som har en sådan social sammansättning att de är svårare att få tillträde till för personer från underrepresenterade grupper såsom kvinnor och personer med invandrabakgrund. San-

nolikt bör den fundamentala mekanismen om att knyta nätverk och ge stöd till de personer som liknar en själv kunna medföra att nätverk av medelålders män är särskilt starka i partierna.

Möjligheten för att personer med invandrabakgrund ges ledande positioner bör sannolikt särskilt kunna försvåras vid förekomsten av fördomar i partiernas organisationskultur. Flera nomineringsansvariga uppger att åtminstone ett visst inslag av stereotypa och negativa attityder mot invandrare kan förekomma. Ett par av de nomineringsansvariga beskriver att både fördomar och inslag av främlingsfientlighet inte är ovanligt i deras partiers organisationskultur. Sådana attityder beskrivs förekomma inte bara bland enskilda medlemmar utan även hos en del politiker med förtroendeuppdrag. Det uppges att problemen med nedvärderande och förminskande attityder kan vara särskilt utbredda i Malmö, precis som i Skåne i övrigt. Samtidigt har två nomineringsansvariga beskrivit en tydlig förekomst av fördomar i sitt parti även i Örebro. Det kan också konstateras att medial uppmärksamhet kring främlingsfientliga attityder i partierna – här genom TV-programmet Uppdrag granskning inför valet 2002 – uppges bidra till en ökad vaksamhet och bemötande av sådana attityder i sitt eget parti. Liksom i medlemsintervjuerna så framgår dock även av de nomineringsansvarigas beskrivningar att invandrarfientliga attityder – när de väl förekommer – långt ifrån alltid bemöts. Den samlade bilden är att de partiorganisationer som har en högre andel personer med invandrabakgrund förefaller att ha haft mindre problem med förekomsten av fördomar.

Den tydliga mobiliseringen kring den mångkulturella ordningen i Malmö har gjort etniciteten till en central dimension att organisera politiken kring. Mycket tyder på att flera partier här tvingas att både ta hänsyn till invandrares lika politiska rättigheter och de invandrarfientliga väljaropinioner som kan vara väl så lönsamma, mätta i röstvaluta.

Till skillnad från i Malmö så torde organisationskulturen i de flesta partier i Örebro kunna vara gynnsam i fråga om representationen av personer med invandrabakgrund. Det har också getts exempel på att interna påtryckningsgrupper av personer med invandrabakgrund kan ha haft viss betydelse i främst folkpartiet i Örebro, där också särorganisering i en förening för personer med invandrabakgrund förekommer. När det gäller såväl särorganisering som andra särskilda insatser riktade till personer med invandrabakgrund - i form av rekrytering och utbildning – kan det

konstateras att de nomineringsansvariga generellt har en avvaktande hållning. Man är generellt också skeptiska mot att ha särskilda mål för andelen personer med invandrarbakgrund på listorna.

6 Slutdiskussion och rekommendationer

6.1 Principiella reflektioner

Detta avslutande kapitel kommer inledningsvis att ägnas åt att kort återge en del av de mer principiella reflektioner som gjordes i det inledande kapitlet. Därefter beskriver vi huvudresultaten från den empiriska studien av partiernas rekryteringsprocesser i Malmö och Örebro, innan vi avslutar med en rad konkreta rekommendationer som syftar till att öppna för större etnisk mångfald i partierna.

Vi har i de föregående avsnitten problematiserat hur de politiska partierna möter de nya utmaningar som de ställs inför i den mång-etniska demokratin. Det handlar om hur den nya mångfalden av intressen i samhället kan artikuleras och aggregeras genom partierna. Partiernas uppgift i att utgöra en demokratisk arena för en dialog kring centrala värde- och intressefrågor kan sägas vara ännu viktigare i dag än i gårdagens mer homogena samhällen. Med sitt institutionella arv i industrisamhälles klassmotsättningar – med den nationella identiteten som sammanbindande kitt – ställs partierna i dag inför uppgiften att fungera som en länk mellan medborgare och beslutsfattare i ett samhälle där den politiska mobiliseringen sker utifrån fler konkurrerande skiljelinjer, däribland etnicitet och andra former av mångfald som genus, sexuell läggning och religion.

Den nya politiska ojämlikheten mellan dem som är ”innanför” och dem som befinner sig ”utanför” är ett påtagligt problem. Även om de utlandsföddas andel bland förtroendevalda har ökat något, så går utvecklingen mycket långsamt framåt. Givet att politiska församlingar bör återspegla dess samhällsmedborgare i stort – deras idéer, känslor, erfarenheter och handlande – framstår det som ett centralt problem att dessa församlingar präglas av en betydande frånvaro av personer med invandrarbakgrund.

Mycket talar för att exkluderingen av personer med invandrarbakgrund i politiken, i likhet med exkludering inom andra samhällsområden, delvis är ett resultat av negativ särbehand-

ling/diskriminering. Denna sker ofta oavsiktligt, genom att partiernas regler och rutiner leder till exkludering. Vi menar att det därför är viktigt att vända uppmärksamheten mot de politiska institutionerna och granska betydelsen av såväl rådande regelsystem som de mindre explicit uttryckta ”spelregler” och etablerade riktlinjer som partierna tillämpar vid rekrytering av medlemmar och vid rekrytering till förtroendeuppdrag, och som kan äventyra genomförandet av lika rätt till politisk representation.

Ofta kan det vara så att även det sätt på vilket problemet med den nya politiska ojämlikheten formuleras kan få negativa konsekvenser ur ett lika-rättighetsperspektiv. När frågan diskuteras – både i politiken och inom forskningen – sker det ofta i termer av utanförskap, utsatthet och marginalisering, i stället för att betraktas som en fråga om ett bristfälligt genomförande av lika politiska rättigheter. Vår uppfattning är att detta bidrar ytterligare till att marginalisera de redan politiskt marginaliserade. Sett ur ett rättighetsperspektiv handlar problemet i stället om i vilken utsträckning samhällsinstitutioner – och därmed även politiska partier – förmår främja lika inflytandemöjligheter.

Politiska partier befinner sig i frontlinjen för att utveckla demokratin i samhället, och de intar därmed en nyckelroll som förebild i fråga om att bekämpa exkludering och negativ särbehandling. Vi har argumenterat för att partiernas roll som förebild är viktig av flera anledningar. För det första speglar inte den sociala sammansättningen i de politiska partierna dagens svenska mångkulturella samhälle, och därmed sänds uppenbarligen fel signaler till personer med invandrabakgrund. Därigenom undermineras också trovärdigheten i de allmänna integrationspolitiska strävandena. För det andra bidrar underrepresentation av personer med invandrabakgrund i partierna och bland förtroendevalda dessutom till att undergräva både partiernas och politikens legitimitet gentemot det övriga samhället. Om statliga myndigheter och andra offentliga och privata organisationer skall kunna uppfatta partiernas budskap om kraven på aktiv antidiskriminerings- och integrationspolitik som seriöst menade, måste de rimligen själva visa att de lever upp till dessa krav. Vi menar att det skulle vara en väl motsägelsefull ståndpunkt att hävda att partierna på ett framgångsrikt sätt kunde främja integration och bekämpa diskriminering, samtidigt som deras egna organisationer vore undantagna från de regler som gäller för resten av samhället. Dessutom är förekomsten av negativ särbehandling i just politiska partier ett särskilt allvarligt problem, ur ett demokra-

tiperspektiv. Om organisationer som utsett sig till en garant för lika rättigheter inte själva kan leva upp till dessa demokrativärden, måste det anses vara ett nog så allvarligt problem för demokratin.

Ett aktivt deltagande i ett partis arbete ger möjligheter till inflytande. Därigenom kan man påverka vilka frågor som tas upp på dagordningen, och vilka som hålls borta därifrån, och dessutom utöva inflytande över hur aktuella problem formuleras. Personer med invandrabakgrund kan som grupp sägas ha ett särskilt politiskt intresse, i form av att delta i de politiska processer där deras intressen formuleras och varigenom även deras offentliga identiteter utmejslas. Genom deltagande i politiken kan de medverka till att pröva och ompröva offentliga föreställningar om ”invandrare” och ”invandrarintressen” och minska risken för en stigmatiserande gruppidentitet som i förlängningen får diskriminerande effekter för personer med invandrabakgrund.

Således ger deltagandet i partierna och som förtroendevald inflytande över politiken, över dagordningen och över att benämna offentligt definierade intressen och motsättningar. Deltagandet ger också en möjlighet att skaffa sig en identitet som politisk aktör.

Perspektiv på underrepresentation

Vi har i denna rapport också velat lyfta fram frågan om hur de problembeskrivningar, och dithörande lösningar, som ligger till grund för politiska beslut ofta hämtar kunskap ur olika forskningsresultat. Vi menar att forskningens perspektiv på aktuella samhällsfrågor, och de förståelseramar den utgår ifrån, har betydande effekter på hur man i samhällsdebatten ser på den bristande politiska jämlikheten och dess orsaker. Vi har beskrivit hur det etablerade sättet att gestalta politik i systemtermer på sitt sätt har bidragit till en form av negativ särbehandling av personer med invandrabakgrund i politiken. Detta genom att systemperspektivet vilar på en, ofta outtalad men ändå underliggande, utgångspunkt som betonar det politiska systemets överlevnad. Frågan om genomförandet av formella och substantiella lika politiska rättigheter blir härmed till en fråga som är tydligt underordnad den om systemets behov. I detta perspektiv är det först när exkludering riskerar att väsentligt underminera stödet till systemet som underrepresentationen av personer med invandrabakgrund framstår som ett allvarligt problem. En alternativ politikförståelse, baserad på ett lika-rättighets-

perspektiv, tar i stället sin utgångspunkt i att genomförandet av lika politiska inflytandemöjligheter bör ses som det överordnade demokratikriteriet.

Vidare har vi argumenterat för att systemperspektivets politikförståelse även får andra viktiga konsekvenser. När denna inte erbjuder de verktyg som man skulle behöva för att göra en politisk analys av maktojämlikhet i samhället, det vill säga av hur de politiska institutionerna genom sitt handlande bidrar till att skapa och återskapa politisk ojämlikhet, har man varit hänvisad till andra förklaringsmodeller. Till exempel kan man då söka förstå politisk exkludering utifrån en form av sociologisk analys, där individens resurser får förklara hennes deltagande, eller en form av psykologisk analys där problemet kan förklaras med hjälp av olika attityddispositioner som utgör hinder för deltagande. Skillnader i olika samhällsgruppers resurser har också flitigt används för att förklara varför vissa individer och grupper har en stark närvaro i politiska beslutsprocesser, medan andra - exempelvis kvinnor och personer med invandrarbakgrund - i högre grad lyser med sin frånvaro. Ett sådant resursperspektiv kan - även om det inte är avsikten - ge effekter i form av negativ särbehandling. Detta kan ske genom att man generaliserar från en specifik invandrargrupp till vad som uppfattas utgöra kategorin "invandrare" i stort - detta trots att skillnaderna mellan olika invandrargrupper ofta är större än skillnaderna mellan den statistiskt konstruerade kategorin "invandrare" och majoritetsbefolkningen som helhet. En sådan politik, riskerar att formas till vad som brukas kalla för "offentlig identitetspolitik", vilken inte sällan i fråga om invandrare bygger på negativa och förminskande beskrivningar av de problem som förknippas med att vara invandrare.

Resursorienterade förklaringar är populära då de ligger i hjärtat av välfärdspolitikens övergripande mål om att lösa ojämlikhetsproblemet genom att just stärka individens resurser. Nackdelen är dock att dessa förklaringsmodeller medför att de politiska institutionerna, och den roll dessa spelar i att skapa och återskapa politisk underrepresentation, försvinner ur blickfånget. Därmed går vi miste om viktiga förklaringar till varför mönster av tydlig underrepresentation kvarstår, trots betydande satsningar på att tillföra underrepresenterade grupper politiska resurser av olika slag. Samtidigt är det förstås viktigt att också se värdet av undersökningar där man kartlägger olika samhällsgruppers resurser. Rätt använda kan de ge värdefull kunskap om i vilken utsträckning olika offentliga

åtgärder har visat sig vara effektiva för att öka jämlikheten inom olika samhällsområden.

Effekter av partiernas utveckling för underrepresentation

Vid sidan om de externa förklaringsfaktorer som kan beskriva partiväsandets problem, såsom väljarkårens ökade rörlighet och minskade partiidentifikation, menar vi att partiernas problem kan beskrivas utifrån deras utveckling mot att bli professionella organisationer, vars handlande styrs av ett sökande efter det bästa sättet att genomföra sitt uppdrag.

Därmed betraktar vi partierna utifrån vad de har gemensamt med andra privata och offentliga organisationer, nämligen härbärgerandet av en uppsättning idéer om vad som ses som lämpligt och rimligt handlande av organisationerna och vad som ger en organisation framgång. I likhet med andra organisationer markerar partierna sin identitet och sin särart. Partierna kan också förväntas söka imitera andra mer framgångsrika organisationer, när det gäller centrala värden som effektivitet, kundorientering och marknadsanpassning, och att strategiskt prioritera det som uppfattas som kärnverksamhet, och därmed att överlåta åt andra aktörer sådant som inte räknas dit. Strävan efter effektivitetsvärden innebär idealiskt en professionell och effektiv administration av verksamheten.

Till de aktiviteter som framstår som kostsamma för partierna, mätt i tid och pengar, hör exempelvis uppsökande verksamhet, mobilisering och rekrytering av nya medlemmar liksom allmänna socialisationsverksamheter. Förutom att vara tidsödande och resurskrävande är effekterna av dessa aktiviteter dessutom ovissa, och kan i bästa fall ge utdelning först på längre sikt. Resultaten av sådana aktiviteter ställs mot nyttan av att i stället förlita sig på informationssatsningar, vars effekter går att avläsa i kommande opinionsundersökningar. Partierna har i ökad utsträckning kommit att betona opinions- och medieorienterade aktiviteter, samtidigt som de har blivit allt mindre beroende av sina medlemmar, både ekonomiskt och när det gäller att driva partiorganisationen.

Det framstår mot denna bakgrund som mer kostnadseffektivt för partiet att vända sig till grupper som är vana informationskonsumenter, och därmed lättare att mobilisera. Här ger de investerade resurserna sannolikt bättre utdelning än i grupper som kan bedömas vara svårare att nå. Betraktade som kanal för mobilisering har

dock medierna betydligt annorlunda förutsättningar i jämförelse med mer traditionella mobiliseringsinstrument och rekryteringsaktiviteter. De kan förmedla värden och information, men genom bristen på direkt social interaktion kan de däremot inte skapa känslan av social samhörighet, identifikation och ömsesidighet på det sätt som kan åstadkommas genom en levande social process, byggd på gemensamma sociala aktiviteter. Vi har argumenterat för att den ”snabba politiken”, det vill säga prioriteringen av enkelriktad målgruppsorienterad information, leder till att grupper som personer med invandrabakgrund ytterligare riskerar att marginaliseras i politiken. I stället för att aktivt dras in i partierna förblir de i sin roll som konsumenter på politikens marknad. Tidigare forskning indikerar att en del i just de utlandsföddas lägre deltagande i partierna kan förklaras med bristande kontakter från partiernas sida. Partiföreträdare har i tidigare forskning också uppgivit att mer traditionella sociala aktiviteter, som dörrknackning, varit särskilt uppskattade bland personer med invandrabakgrund.

Som vi har argumenterat får partiernas minskade medlemstal, tillsammans med den ökade professionaliseringen och den nya snabba politiken, negativa konsekvenser för de möjligheter som personer med invandrabakgrund har för att delta i partierna. Här kan i stället uppsökande verksamhet och mobilisering av nya medlemmar tänkas skapa nya öppningar. Socialisationsuppgiften är, skulle man kunna hävda, särskilt viktig ur ett lika-rättighetsperspektiv. Historiskt har partiernas mobiliserings- och socialisationsuppgift varit ett värdefullt instrument för att komma åt industrisamhällets politiska ojämlikhet till följd av dåtida klassklyftor. I dag kunde partiernas insatser fylla en viktig funktion för att komma åt den samtida politiska ojämlikheten och exkluderingen av personer med invandrabakgrund från politiken.

I vår genomgång av senare tids utveckling inom partiorganisationerna, och vilka effekter den kan få på underrepresentationen bland personer med invandrabakgrund i partierna har vi särskilt velat lyfta fram en möjlig värdekonflikt mellan effektivitets- och demokrativärden. Vi menar att partiernas effektivitetssträvanden på ett antal punkter har kommit att missgynna demokrativärden, vilket har resulterat i ökad snarare än minskad politisk ojämlikhet.

Personer med invandrabakgrund är inte en "lönsam grupp"

Principen om kostnadseffektivitet, kombinerad med den rådande incitamentsstruktur som partierna lever under, påverkar deras handlande. Även om partierna inte är ointresserade av att rekrytera nya medlemmar så gäller generellt att ett parti varken säkrar sin ekonomi eller sitt politiska handlingsutrymme genom att öka medlemstalet via nyrekrytering av medlemmar utan genom att i första hand nå ut till väljare och röstmaximera. Särskilda insatser för att rekrytera personer med invandrabakgrund framstår som ännu mindre lönsamma än att rekrytera medlemmar från andra grupper. Dels utgör personer med invandrabakgrund en relativt liten andel i väljarkåren, dels är gruppen heterogen och åtminstone till en del svår att nå. Därmed framstår väljare med invandrabakgrund som en relativt sett osäker, kostsam och med stor sannolikhet mindre lönsam grupp för partierna att rekrytera nya medlemmar i. Denna slutsats kan antas gälla även för rekrytering av förtroendevalda, eftersom sambandet mellan ett ökat antal nominerade kandidater med invandrabakgrund och fler invandrarröster är osäkert.

Slutsatsen är att, i den mån partierna följer kostnadseffektivitetsprincipen, finns det all anledning för partierna att utsätta gruppen utlandsfödda för negativ särbehandling, det vill säga att i första hand satsa på grupper som är lättare att bearbeta ur väljarmobiliseringssynpunkt, och där allokerade resurser med större säkerhet kan ge utdelning i form av röster, partistöd och ökat politiskt mandat. Det handlar här inte om direkta diskriminerande handlingar från partiernas sida, utan i stället om att de regler och den incitamentsstruktur som styr deras strategier leder till en viss form av negativ särbehandling i förhållande till andra mer lönsamma målgrupper.

6.2 Medlemmarnas erfarenheter

Ett partis identitet och organisationskultur är en viktig del i partiets verksamhet. Tidigare undersökningar visar att medlemmar ofta kan uppleva partierna som slutna organisationer. Slutenheten kan även riskera att öka i takt med en minskande medlemskår, och en hypotes är att ett ökat inslag av "vi-och-dem-tänkande" präglar partierna. Det ökade avståndet mellan de som är verksamma i parti-

erna och de breda väljargrupperna har blivit alltmer kännbart. Det kan därmed generellt ha blivit allt viktigare för nya medlemmar att ”passa in”. Den centrala frågan här är vilka konsekvenser som detta kan tänkas få ur ett lika-rättighetsperspektiv. Det är inte svårt att se hur en eventuellt ökad enhetlighet sannolikt skulle slå hårdast mot de medlemmar som på olika sätt har svårare att smälta in. När tröskeln för ett medlemskap på detta subtila sätt blir högre för den genomsnittlige samhällsmedlemmen, kan detta riskera medföra ökade svårigheter för den som på ett eller annat sätt har avvikande yttre attribut och annan politisk-kulturell bakgrund.

Vi har argumenterat för att partierna som moderna organisationer torde kunna präglas av en logik som kännetecknar framgång inom det offentliga organisationsfältet, bland annat så att man i förhållande till omvärlden markerar både identitet och särart. Underliggande uppfattningar om politik som en speciell livsstil och identitet bland etablerade medlemmar, kan delvis tänkas ge en starkare betoning av det fackspråk eller den politiska jargong som i tidigare studier visat sig utgöra en stöttesten för många medlemmar, och däribland personer med invandrabakgrund. Frågan är då vilka erfarenheter de nya medlemmarna i vår undersökning har gjort av sin första tid i partiet.

- Ett resultat som framkommit i vår intervjuundersökning med ett axplock av nya medlemmar i Malmö är att förekomsten av särskilda längre introduktionsutbildningar inom moderaterna och socialdemokraterna har uppfattats som positiva av de nya medlemmarna. Medlemmar från de mindre partierna, miljöpartiet och folkpartiet, har inte varit lika nöjda med den mer begränsade introduktion de har fått.
- De flesta av de nya medlemmarna har överlag beskrivit bemötandet i föreningarna som välkomnande, men tydliga svårigheter i mötet med den lokala partiföreningen har också framkommit. Till exempel upplevde en av de nya medlemmarna att hennes förening, med en stor andel äldre män, framstod som sluten och att man i föreningen tycks ha vant sig vid att alla tycker likadant. Denna nya medlem beskriver också hur man som ny medlem riskerar att bli närmast ignorerad. En annan medlem beskrev sin förening som en klubb för inbördes beundran. Några har också erfarenheten att det verkar vara en nödvändig förutsättning att man själv aktivt ser till att komma in i föreningen, och en del i föreningarnas relativa slutenhet

uppfattades bestå i avsaknaden av kortfattade introduktioner av föreningens verksamhet.

- Mer invandrarspecifika erfarenheter har handlat om att andelen personer med minoritetsetnisk bakgrund i den egna föreningen kan påverka möjligheter för personer med invandrabakgrund att känna sig hemma i föreningen. En medlem beskriver att den etniska mångfalden i hennes förening medförde en respekt för minoritetsetnicitet, vilket därmed kunnat ge större möjligheter att identifiera sig med sin förening. En lite annorlunda upplevelse beskrevs av en annan ny medlem, som vid sitt första möte möttes av en förvånad och inte så välkomnande attityd, vilket hon kopplade till att den förening hon sökte sig till hör till ett välbeställt område, där andelen personer med minoritetsetnisk bakgrund var låg.
- Ett bristande mottagande kan tänkas vara särskilt problematiskt för personer från grupper som är underrepresenterade i partierna, för vilka partiföreningarnas sociala sammansättning kan verka mindre inbjudande. Ett särskilt positivt resultat är dock att man i partierna tycks vara medveten om åtminstone en del av de svårigheter de nya medlemmarna kan möta. De centralt anordnade introduktionsutbildningarna i moderaterna och socialdemokraterna i Malmö tycks ha underlättat inträdet i partierna, och därmed minskat risken för att de nya medlemmarna stöts bort av vad man beskrivit som lokala partiföreningars mindre tilltalande verksamhet. Här framhålls också att inslaget av ett mindre fyrkantigt, politiskt språk varit särskilt positivt.
- När vi undersökt öppenheten inför avvikande åsikter visade det sig att de nya medlemmarna i enstaka fall iakttagit inslag av bristande öppenhet. Några invandrarspecifika erfarenheter har här inte gått att urskilja.

Den traditionella identiteten

Ökad effektivisering och professionalisering av det interna partiarbetet kan enligt vår mening få viktiga konsekvenser genom att avståndet mellan de professionella och de vanliga medlemmarna tenderar att växa. Detta gäller i synnerhet för personer med invand-

rarbakgrund, som har få förebilder och mindre tillgång till nätverk som kan ha en brobyggande uppgift.

I en vidare mening definieras samtidigt den traditionella identiteten på en och samma gång, både ideologiskt och historiskt, också i ett majoritetsetniskt sammanhang. Eftersom de föreställningar som ligger till grund för ”det traditionella” historiskt i hög grad bygger på en idealbild om en samhällsgemenskap grundad på etnisk homogenitet i det svenska samhället, får en etniskt exkluderande identitet kännbara konsekvenser i form av negativ särbehandling, detta bland annat genom de mekanismer av själveliminering som kan vara verksamma bland medlemmar och potentiella medlemmar med invandrarbakgrund. När personer med invandrarbakgrund känner att de inte passar in, söker de sig inte till partiorganisationer som i sin identitet signalerar etnisk homogenitet som ”det normala”, med utrymme för mer eller mindre explicit uttryckta förminskande attityder mot minoritetsetniciteter. En färgblind rekryteringspolicy, med utgångspunkt i etablerade och ”normala” rekryteringskriterier, får därmed automatiskt en delvis diskriminerande effekt. Även om detta till viss del kan motverkas genom att minoritetsetnicitet även kan användas som en positiv egenskap – när ett parti vidtar särskilda åtgärder för att rekrytera fler personer med invandrarbakgrund – löser inte säråtgärderna själva grundproblemet med en etniskt diskriminerande identitet.

- Här har vi med hjälp av medlemsintervjuerna försökt få en uppfattning om den upplevda betydelsen av kön och ålder, för att sedan sätta detta i relation till etnicitet. Vi har konstaterat att kön och ålder kan ha viss betydelse för förmågan att känna gemenskap i föreningarna, men också för mottagandet i föreningarna. Att intervjupersonerna befinner sig under genomsnittsåldern i föreningarna förefaller ha haft betydelse såtillvida att de många yngre upplevt mindre möjligheter till socialt utbyte och gemenskap. Men exempel har också givits på att främst ålder i sig inte behöver vara ett hinder utan även äldre i föreningarna kan vara till hjälp. Kön i kombination med ålder har uppfattats kunna ha betydelse för ett bristande bemötande i en förening med många äldre män.
- Vad gäller betydelsen av etnicitet ger medlemmarna en varierande bild. De flesta tror inte att invandrarbakgrund skulle göra någon skillnad för hur man blir bemött, medan ett par personer snarast ser invandrarbakgrund som en fördel. Detta mot bak-

grund av att man från partiernas sida uttrycker ett intresse för att rekrytera personer med invandrabakgrund. En annan ny medlem var dock övertygad om att det nog skulle ha särskilt negativ betydelse om hon hade varit född utomlands; mot bakgrund av allmänna attityder i partiföreningen.

- Utifrån svaren på den direkta frågan om huruvida det förekommer ”fördomar mot invandrare” i partierna, angav vissa att fördomar förekommer, medan andra menade att detta inte var fallet i deras parti. I ett av partierna där andelen personer med invandrabakgrund var hög i partiföreningen, ansåg man att detta bidrog till att motverka förekomsten av fördomsfulla attityder. I ett annat parti, som uppgivits ha få medlemmar med invandrabakgrund, var förekomsten av nedvärderande stereotypa attityder mycket mer utbredd i partiorganisationen. Man såg också detta som ett problem i partiet, men då i första hand som ett problem i kommunikationen med det omgivande samhället.
- En organisationskultur där nedvärderande och förminskande attityder mot grupper med minoritetsetnisk bakgrund förekommer får tydliga konsekvenser i form av negativ särbehandling. Om personer med invandrabakgrund känner sig indirekt trakasserade på grund av förekomsten av en special jargong i partiorganisationen, är det naturligtvis en social självmotsägelse för dem att försöka identifiera sig med en sådan organisation. Partierna, med deras sedan länge etablerade majoritetsetniska identitet, kan därmed tvingas hantera en spänning när de försöker utveckla praktiker för att fungera i dagens samhälle. Diskussionerna i partierna, vilka återgivits av de nya medlemmarna kring vad som är ”politiskt korrekta” uttryck och vad som inte är det, illustrerar de utvecklings- och anpassningsprocesser som partiorganisationerna genomgår.

6.3 Kandidatrekrytering och partiernas nomineringsprocesser

Partierna drabbas delvis av samma problem som alla de organisationer som tappar i popularitet får tampas med. När deras attraktionskraft minskar riskerar de också att bli mer sårbara i sina rekryteringsprocesser, vilket lätt leder till en ond cirkel. Det förefaller, enligt tidigare forskning, ha blivit allt viktigare att kontrol-

lera att medlemsaspiranterna har de rätta värderingarna och ett gott omdöme. Inslag av kvalitetskontroll har ibland antagits bli allt viktigare för att försäkra sig mot att olämpliga personer hamnar som förtroendevalda. En potentiellt starkare betoning på att kandidaterna har ”de rätta värderingarna”, höjer sannolikt inträdeströskeln för alla som av någon anledning tros avvika från dessa ”rätta värderingar”.

Återigen är frågan mer komplicerad än att det skulle handla om avsiktlig diskriminering av en presumtiv medlem eller kandidat till förtroendeuppdrag med invandrarbakgrund. Tvärtom kan det vara så att dessa individer blir ytterst väl bemötta. Snarare handlar det om de mer osynliga formerna av negativ särbehandling genom att rutiner och kriterier i samband med kvalitetsbedömningen oreflekterat genomsyras av element av misstänksamhet och fördomar. Det kan till och med vara så att en viss ”hälsosam” misstänksamhet mot etnisk mångfald ibland är någonting man i praktiken räknar in i de ”rätta värderingar” som en rekryt bör omfatta.

Nomineringsprocesser – gruppintressen och social representation

Vi har tidigare konstaterat att trots att frågan om rätten till social representation för kvinnor, personer med invandrarbakgrund och andra minoriteter ofta tenderar att diskuteras som någonting nytt, har den sociala representationen i själva verket redan varit inbyggd i hur politiken i praktiken har ordnats. Med viss dubbelhet har man förfäktat värdet av åsiktsrepresentationsprincipen, medan man organiserat politiken efter social representation av klassintressen, utifrån landets geografiska indelning, och senare även efter kön.

Det har numera blivit allt viktigare för partierna att representera fler och olika gruppintressen eller intresseinriktningar, vid sidan av en bredare ideologisk utgångspunkt. Det paradoxala är att medan partierna i sin rekrytering sägs lida av samhällets individualisering, som medfört en allt svagare uppslutning bakom kollektiva identiteter, tycks medborgarna ändå ty sig till olika typer av gruppintressen och gruppidentiteter vilka därigenom spelar en central politisk roll. Detta kunde tyda på att de kollektiva identiteterna inte på något sätt har lämnat scenen, utan bara ändrat form. Frågan är då hur en sådan utveckling påverkar utlandsföddas representation i politiken.

En vidare fråga som berör gruppintressen handlar om den politiska mobiliseringen kring den mångkulturella ordningen, som bland annat visat sig i att högerextrema främlingsfientliga partier oftare kommit att utgöra viktiga inslag i politiken, framförallt på det kommunala planet. Detta har skett samtidigt som de etablerade riksdagspartierna markerat en mer restriktiv hållning i invandrar- och migrationspolitiska frågor. I den offentliga debatten förs å ena sidan diskussionen om ”invandrares marginalisering” i politiken som en ”invandrar-” och ”integrationsfråga”, samtidigt som man å andra sidan betraktar den främlingsfientliga politiska mobiliseringen som en avvikelse från vad som i övrigt uppfattas som normal, etnisk-kulturellt neutral politik. Vi har argumenterat för att en sådan verklighetsbeskrivning bidrar till att osynliggöra det faktum att både marginalisering och majoritetsetnisk mobilisering i själva verket kan ses som en del av ett större mönster av organisering kring den etniska dimensionen i ett mångetniskt samhälle.

I vår empiriska granskning av de parti-interna nomineringsprocesser som leder fram till kandidatlistor för uppdrag i kommunfullmäktige, har vi särskilt fokuserat på frågan om vilka effekter partiernas institutionella lösningar har på utlandsföddas representation. Granskningen har baserats på de beskrivningar som har givits av företrädare med övergripande ansvar för partiernas nomineringsprocesser i samtliga riksdagspartier i Malmö och Örebro. Vilka slutsatser kan vi då dra? Kan vi hävda att de ökade inslagen av grupprepresentation skulle ha lett till att frågan om utlandsföddas lika representation har fått en mer framträdande plats i partierna?

Vi sammanfattar de centrala resultaten nedan.

- Vi har i vår undersökning kunnat se att valberedningarna/nomineringskommittéerna har goda möjligheter att utöva inflytande över utformningen av kandidatlistorna. Detta gäller även i de partier där ett centralt inflytande överläts till medlemmarna genom anordnandet av provval, det vill säga en medlemsomröstning kring kandidatlistan. De förslag som valberedningarna lägger fram har i alla partier stor betydelse för den lista som ges bifall på fastställandemötet, och i en del fall har man också skapat möjligheter till en särskild påverkan genom att i de provval som hållits presentera en rangordnad lista i stället för en lista i bokstavsordning. Valberedningarna har även möjligheter att uppmana personer till att kandidera till listorna.

Därigenom har frågan om vilka grupper som representeras i valberedningarna betydelse. När det gäller vilka sidoorganisationer som ska ingå i valberedningarna uppger de nomineringsansvariga överlag att en generell princip är att partiernas föreningar ska vara representerade i valberedningen, vilket främst innebär att ungdomsförbunden och vanligen kvinnoförbunden ska vara representerade. Principen för representation i valberedningarna innebär dock att personer med invandrarbakgrund, som inte har någon etablerad särorganisering, inte heller på samma sätt tillförsäkras plats i valberedningarna. Detta kan ses som ett potentiellt viktigt hinder för deras representation i kommunfullmäktige. Det framgår av vår studie att andelen personer med invandrarbakgrund är lägre i valberedningarna än i kommunfullmäktige. Vi har också kunnat konstatera att 10 av 14 partiorganisationer har en underrepresentation av personer med invandrarbakgrund i valberedningarna och att mönstren av den goda representationen av utlandsfödda personer i flera av partierna i Örebro kommunfullmäktige och den tydligare underrepresentationen i Malmö kommunfullmäktige också avspeglar sig i andelen utlandsfödda i valberedningarna i de båda städerna.

- Att man i de flesta partier tillämpar medlemsomröstning, eller provval, för att rangordna kandidater har betydelse för utlandsföddas representation. Dess demokratiska struktur till trots tenderar provvalet att missgynna underrepresenterade grupper, främst ungdomar, personer med invandrarbakgrund och även kvinnor. Personer tillhörande underrepresenterade grupper uppges få färre röster i provvalet; detta framför allt till följd av att provvalsinstitutionen beskrivits gynna etablerade kandidater. Det uppges även finnas en skillnad mellan ledande företrädare och gräsrotter i fråga om stödet just för kandidater med invandrarbakgrund. Enskilda medlemmar beskrivs av flera personer uttrycka en tydligt lägre vilja till att ha personer med invandrarbakgrund på framskjutna positioner. Flera nomineringsansvariga antyder här också att vissa inslag av fördomar kan minska dessa kandidaters möjligheter till högre placeringar. Samma slutsatser uppges även gälla alternativet till provval, den föreningsnominering som ses som betydelsefull i främst socialdemokraterna.

- De avsteg från provvalsresultatet som görs uppges i de flesta fall handla om att se till en jämn könsfördelning. Sådana avsteg är även vanliga inom moderaterna, även om man skiljer ut sig genom att inte utgå ifrån principen om varannan damernas. Avstegen i fråga om kvinnor visar att om partierna vill så kan de använda valberedningsinstitutionen till att agera för att förbättra underrepresenterade gruppers representation bland förtroendevalda. I den mån detta alls förekommer i fråga om personer med invandrabakgrund så sker det betydligt mer sparsamt.
- Den bild av systematiskt missgynnande som har kunnat konstateras i fråga om gruppen med invandrabakgrund kan jämföras med frågan om kvinnors representation, där man aktivt korrigerar för svagheter i nomineringsinstitutionen. Detta görs bland annat genom att försäkra kvinnornas representation i valberedningarna, genom att aktivt uppmana medlemmarna att i provvalet rösta enligt varannan damernas och genom att man vanligen även ser till att varannan damernas gäller på den slutliga lista som fastställs. Sådana aktiva åtgärder för att ändra på nomineringsinstitutionen i syfte att skapa möjligheter för lika behandling har man inte genomfört när det gäller gruppen med invandrabakgrund.
- I de nomineringsansvarigas beskrivningar av vilka kriterier som gäller för val av kandidater har det framgått att betydelsen av gruppstillhörighet, liksom personliga kvaliteter, i termer av bland annat medialitet, anses ha fått större betydelse. Det framgår att även om politisk erfarenhet uppges ha minskat i betydelse så har kravet på medlemskap fortfarande en stark ställning. I princip borde den starkare betoningen av gruppstillhörighet i samband med kandidatrekrytering gynna kandidater med invandrabakgrund. De tydliga tecken på gruppstillhörighetens betydelse som vi har sett har dock främst omfattat kvinnor och ungdomar. Ett eventuellt minskat inslag av betoningen av erfarenhet har enligt tidigare forskning inte heller ännu visat sig i en förkortad inskolningstid för personer med invandrabakgrund – väntetiden för att kunna få uppdrag har visat sig vara längre för utlandsfödda medlemmar än för infödda svenskar.

- Nätverk och informella sociala kontakter har uppgivits vara centrala för utgången av nomineringsprocessen. Det har framkommit att kandidatens stöd, vid sidan om kandidatens uppfattande kompetens, även är beroende av de mer personliga relationerna till medlemmarna på basnivån, relationer som bland annat beskrivs kunna odlas genom att man dyker upp på möten och umgås och socialiserar sig med medlemmar i föreningarna. Det har beskrivits att ledande företrädare i praktiken kan ha ett avgörande inflytande på de kandidater som blir kända i organisationen och som därmed ofta får framgång i provvalen. Ledande företrädare kan utöva detta inflytande genom att lyfta fram kandidater och ge dem positioner i olika formella och informella sammanhang. Ledande företrädare kan också spela en viktig roll i att rekommendera kandidater till valberedningarna inför valen. Flera av de nomineringsansvariga har tagit upp att ledande företrädares förmåga att lyfta fram och förorda personer man inte känner väl ibland kan försvåras genom etablerade sociala relationer. Som exempel på detta har en av de nomineringsansvariga beskrivit att etablerade fullmäktigeledamöter som man samarbetat med sen tidigare ofta kan vara svåra att lyfta bort. Vid sidan om ledande företrädare kan även partiernas institutionaliserade nätverk, av främst ungdomar och kvinnor, ha en viktig påverkan på nomineringsprocessen genom att gå samman och stötta vissa kandidater, både inför diskussionerna i valberedningarna och i omröstningar kring kandidatlistan. I två av 14 partiorganisationerna i vår studie förekommer särorganisering, om än i högst begränsad utsträckning, av grupper av personer med invandrarbakgrund, och vissa indikationer har här getts på att sådana nätverk av medlemmar med invandrarbakgrund kan medföra att valberedningarna ger ökad prioritet åt representationen av invandrar-kandidater. Flera av de nomineringsansvariga framhåller samtidigt att de etablerade olika former av nätverk som förekommer i partierna främst kan innebära nackdelar för personer med invandrarbakgrund. En motvikt mot denna tendens skulle kunna vara att de nomineringsansvariga, enligt sin egen utsago, har en större vilja till att lyfta upp personer med invandrarbakgrund på ledande positioner än andra enskilda medlemmar. Frågan kan dock ställas om i vilken mån de, utifrån de olika hänsyn de har att ta, i praktiken sedan förmår lyfta fram kandidater med invandrarbakgrund.

- Möjligheten för att kandidater med invandrarbakgrund ska ges framträdande positioner på listorna förefaller kunna begränsas av inslaget av fördomar. Flera nomineringsansvariga uppger att åtminstone ett visst inslag av stereotypa och nedvärderande attityder förekommer i det egna partiet. Ett par av de nomineringsansvariga beskriver att sådana mer fördomsfulla attityder, men även inslag av främlingsfientlighet, inte är ovanligt i partierna. Dessa tydligare uttryck för invandrarfientliga attityder beskrivs inte bara ha visat sig bland enskilda medlemmar i det egna partiet utan även hos politiker med förtroendeuppdrag. Det uppges att problemet kan vara särskilt omfattande i Malmö, precis som i Skåne i övrigt. Samtidigt återfinns i vårt material även direkta beskrivningar av förekomsten av sådana invandrarkritiska attityder också i Örebro. Det kan också konstateras att medial uppmärksamhet kring inslaget av nedvärderande och främlingsfientliga attityder i partierna – här genom SVT:s samhällsprogram Uppdrag granskning som sändes inför valet 2002 – kan ha bidragit till en ökad vaksamhet och bemötande av fördomar i det egna partiet. Liksom i medlemsintervjuerna så framkommer även här att stereotypa och tydligt invandrarfientliga attityder långt ifrån alltid bemöts. Mobiliseringen kring den mångvetniska ordningen gör att partier ofta kan tvingas att balansera mellan att å ena sidan att respektera lika rättigheter och lagstiftningens förbud mot diskriminering, och att å den andra beakta de invandrar negativa medlems- och väljaropinioner som givits exempel på i vår studie.
- Frågan om en negativ opinion har partierna även ställts inför när det gäller att garantera kvinnors lika representation. Emellertid har man hanterat detta motstånd genom att samtliga partier, bortsett från moderaterna, officiellt tillämpar principen om varannan damernas som en form av positiv särbehandling. Partierna har på detta sätt närmast neutraliserat frågan om kvinnors representation, genom att göra den till en icke partiskiljande fråga. Något motsvarande instrument för att lösa frågan om underrepresentationen bland personer med invandrarbakgrund finns inte i dag. De nomineringsansvariga är också överlag skeptiska till att införa såväl särskilda mål för andelen kandidater med invandrarbakgrund på listorna på samma sätt som för kvinnor, som tydligare inslag av särorganisering av personer med invandrarbakgrund.

Partiorganisationerna är ingalunda ensamma om problemet med inbyggd skevhet i sina rekryteringsrutiner. Både inom den privata och den offentliga sektorn är det i dag allt vanligare att man vidtar aktiva åtgärder för att mångfaldssäkra sin organisation mot såväl avsedd som icke avsedd etnisk exkludering. Detta kan motiveras utifrån lagstiftningens krav på lika behandling. Denna form av aktiva åtgärder förefaller hittills inte ha givits någon central position i partiernas organisationspolicy.

Vi har konstaterat problem som är förknippade med de olika formerna av institutionell negativ särbehandling av personer med invandrarbakgrund. Mot bakgrund av detta föreligger ett behov av att partierna genomför systematiska utvärderingar av de rutiner och kriterier, såväl formella som informella, som tillämpas vid extern och intern rekrytering. Enstaka säråtgärder kan inte ersätta en systematisk genomlysning av gällande regler och rutiner, med avseende på vilka effekter dessa får ur ett lika-rättighetsperspektiv.

6.4 Förslag till ett 12-punktsprogram

1. *Balansera för demokrativärden – mot effektivitetsvärden – och återuppta partiernas socialisationsfunktion.* Demokrati tar tid och kostar pengar, demokrati är oftast inte det snabbaste sättet att uppnå resultat. Partiernas socialisationsuppgift är särskilt viktig i ett mångetniskt samhälle, för att därigenom skapa möjligheter till ökad social samhörighet, identifikation, ömsesidighet och tillit.
2. *Underlätta inträdet i partierna.* Även om personer med invandrarbakgrund får vänta längre på rekrytering till förtroendeuppdrag finns tecken på att det allvarligaste problemet i sammanhanget är den höga tröskeln till att bli aktiv i partierna. Att satsa på att anordna introduktionsutbildningar är ett sätt att sänka tröskeln. Detta är viktigt för rekrytering av nya medlemmar. Utbildningar underlättar inträdet och skapar mer jämlika villkor inför rekryteringen till förtroendeuppdrag. De hjälper vidare till att minska risken för att nya medlemmar med invandrarbakgrund stöts bort av de strukturer som finns i etablerade föreningar, med en ofta stor andel äldre majoritetsetniska medlemmar.

3. Satsa på *öppna möten, i samarrangemang* med till exempel invandrarföreningar men även med andra organisationer, där även sociala aktiviteter knutna till politiken möjliggörs.
4. Verka för att *öka antalet uppdrag i kommunerna*, för att minska obalansen i representationen, enligt tidigare förslag från regeringen. Ett viktigt villkor för att åtgärden ska bidra till att minska exkluderingen är dock att det sker en proportionellt sett större rekrytering bland personer med invandrarbakgrund, med deras andel i väljarkåren som utgångspunkt.
5. Se över *representationen i valberedningarna* och formulera särskilda riktlinjer för valberedningarnas sammansättning, där den sociala sammansättningen i fråga om bland annat etnicitet särskilt framhålls. Se till att i mindre utsträckning låta valberedningarna domineras av mycket etablerade medlemmar. Valberedningarna spelar en nyckelroll i rekryteringsprocessen – genom att uppmana och uppmuntra medlemmar att kandidera, men också genom de möjligheter de har att föreslå ändringar i kandidatlistans rangordning.
6. Inför regelbundna *utbildningstillfällen för valberedningarnas ledamöter och öka kunskapen om hur man kan vidta aktiva åtgärder för att motverka negativ särbehandling* och minska underrepresentationen bland personer med invandrarbakgrund. Skapa utbildningsmaterial och utbildning utifrån en sammanställning av för- och nackdelar med nomineringsprocessernas utformning. Detta i avsikt att öka medvetenheten om underrepresentationens mekanismer och betydelsen av institutionella faktorer, såsom främst provvalet, dess tekniska utformning och mer underförstådda selektionskriterier.
7. Inför rutiner som leder till ökad *information och kännedom om kandidater med invandrarbakgrund*. Ett sätt att öka kunskapen om mindre kända kandidater kan vara att oftare använda sig av intervjuer som komplement till skriftligt material.
8. Se över de delar av stadgarna/arbetsordningen som *behandlar nomineringsprocessen och formulera riktlinjer om att personer med invandrarbakgrund bör vara proportionellt representerade bland förtroendevalda*. Ett första steg kan vara att formulera mål för en proportionell andel av personer med invandrarbakgrund på valsedlarna. Detta är särskilt viktigt genom att utlandsfödda,

främst på grund av sitt låga valdeltagande, ofta inte finns bland de prioriterade målgrupperna i samma utsträckning som till exempel kvinnor och ungdomar. För att förstärka effekten, inför en rutin för resultatrapportering till partistyrelsen.

9. Skapa rotation genom att *begränsa andelen medlemmar som sitter länge på förtroendeuppdrag*. Exempelvis kan en viss andel av kommunfullmäktigegruppen bytas ut efter ett bestämt antal mandatperioder, vilket skapar nya öppningar för underrepresenterade grupper som personer med invandrarbakgrund att komma in. Det är dock viktigt att påpeka att detta förutsätter att man har en fungerande strategi för rekrytering bland dessa grupper.
10. Ge invandrarminoritetens *särorganisering* en mer framskjuten roll för *granskning och bevakning* av partiernas insatser för att minska underrepresentationen och för att i praktiken skapa lika inflytandemöjligheter. Nomineringsprocessens utfall påverkas av partiernas interna gruppers särorganisering, vilken främst omfattar kvinnor och ungdomar, men även högskolestuderande, äldre och fackligt anslutna. Man borde i alla partier kunna stödja och skapa utvecklade nätverk för kandidater med invandrarbakgrund, både på riksnivå och lokalt i kommunerna.
11. Gör politik av frågan om rätt till lika representation. Uppmuntra partierna till att *sluta avtal om ett aktivt arbete mot direkt, indirekt och institutionell diskriminering*. Här finns det internationella rekommendationer att följa, till exempel från EU (se vidare Charter for European Political Parties for a Non Racist Society, www.eumc.eu.int). Förebilder kan också hämtas hos till exempel arbetsmarknadens parter, som slutit ett motsvarande avtal sedan tio år tillbaka, både på europeisk nivå och i Sverige. Ett avtal har inte endast ett symbolvärde utan är också ett viktigt instrument i händerna på dem som driver antidiskrimineringsfrågor i partierna.
12. Inför en *organisationspolicy mot negativ särbehandling*. Partierna har inte till skillnad från en rad statliga myndigheter och näringslivsorganisationer - varit ålagda att föra någon aktiv antidiskriminerings- och mångfaldspolicy. De bör dock ha en sådan policy på grund av a) sin särställning - deras trovärdighet som demokratins främsta företrädare står på spel b) för att kunna sköta sin kanaliseringssuppgift, och c) för att det är ett centralt

demokrativärde för personer med invandrarbakgrund att ha lika möjligheter att påverka utformningen av politiken.

Vad ingår i en aktiv antidiskrimineringspolicy?

- a) Integrationsåtgärder, aktiv rekrytering bland personer med invandrarbakgrund.
- b) Etablerandet av ett internt system för återkommande uppföljningar av kvaliteten på rekrytering, medlemsrekrytering och rekrytering till förtroendeuppdrag, och av vilka effekter partiets interna policies, rutiner och praktiker får i antidiskrimineringshänseende.
- c) En granskning av organisationskulturen i fråga om diskriminerande handlande, fördomar trakasserier med mera.
- d) En god kommunikationsstrategi för att öka medvetenheten om frågan – på olika nivåer i partiorganisationerna – både på lednings- och gräsrotsnivå.
- e) Tydliga målbilder för vad som ska åstadkommas – med angivna delmål och uttalade måluppfyllelsekriterier.
- f) Att antidiskrimineringspolicyn är förankrad hos ledningen och ingår i dess organisationsstrategi och -kultur, liksom i kommunikationen utåt och inåt i organisationen.

Referenser

- Adman, Per och Strömblad, Per (2000) ”Resurser för politisk integration” i *Utanför Demokratin: Del 3*, Integrationsverkets rapportserie 2000:16. Norrköping: Integrationsverket.
- Ahrne, Göran, Rydgren, Jens och Sörbom, Adrienne (2005) *Politics and Globalisation: Bringing Parties In*. Score rapportserie 2005:7. Stockholm: Score.
- Almond, Gabriel och Verba, Sidney (1963) *The Civic Culture. Political attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little, Brown and Company.
- Aytar, Osman (2005) *Kommunikation på olika villkor – om samrådet mellan invandrarorganisationerna och svenska staten*, i Bo Bengtsson (red.) *Föreningsliv, makt och integration*, Ds 2004:49, Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprojekt. Stockholm: Fritzes.
- Barkfeldt, Bengt, Brändström Dan, Simm, Uno och Zanderin, Lars (1971) *Partierna nominerar*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Bauböck, Rainer (red.) (1994) ”Changing the Boundaries of Citizenship. The Inclusion of Immigrants in Democratic Politics”, i *From Aliens to Citizens. Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Bengtsson, Bo och Borevi, Karin (2005-01-11) ”Rasfördomar i folkrörelser hindrar politisk integration”, Dagens Nyheter.
- Bergqvist, Christina (1994) *Mäns makt och kvinnors intressen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Borevi, Karin och Strömblad, Per (2004) ”Engagemang, mångfald och integration – en introduktion”, i *Engagemang, mångfald och integration: Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet*, SOU 2004:49, Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen. Stockholm: Fritzes.

- Brady, Henry, Verba, Sidney och Schlozman, Key Lehman (1995) "Beyond SES: A Resource Model of Political Participation", i *American Political Science Review*, 89 (2): 271–294.
- Brochmann, Grete och Rogstad, Jon (2005) "På sidelinjen? Villkår för deltagelse i politikk og organisasjonsliv i Norge.", i Bo Bengtsson, (red.) *Föreningsliv, makt och integration* Ds 2004:49, Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprojekt. Stockholm: Fritzes.
- Brubaker, William Rogers (1992). *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brändström, Dan (1972) "Nomineringsförfarande vid riksdagsval. En studie av partiernas kandidatnomineringar inför 1970 års riksdagsval", SOU 1972:17, Grundlagsberedningen.
- Bäck, Hanna och Öhrvall, Richard (2004) *Det nya seklets förtroendevalda – Om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Bäck, Hanna och Inkinen, Magdalena (2005) *Diskriminering i politiken – en översikt av kunskapen om strukturella hinder och bemötanden* (Uppsala universitet/Justitiedepartementet) <http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/89/55/9ada972e.pdf>.
- Bäck, Henry och Soininen, Maritta (2004) *Politisk annonsering eller nätverkande? Uppföljning och utvärdering av partiernas särskilda informationsinsatser till invandraväljare i 2002 års val*. Göteborg: Förvaltningshögskolan.
- Bäck, Henry och Soininen, Maritta (1999a), "Invandrarnas deltagande i det politiska livet", *Invandrarskap och medborgarskap – dokumentation från ett seminarium*, SOU 1999:8. Demokratiutredningens skrift nr 13. Stockholm: Fritzes.
- Bäck, Henry och Soininen, Maritta (1999b) "Invandrarkandidaterna i personvalet" i Holmberg, Sören och Möller, Tommy (red.) *Premiär för personval*, SOU 1999:92, Rådet för utvärdering av 1998 års val. Stockholm: Fritzes
- Bäck, Henry och Soininen, Maritta (1998) *Den kommunala invandrapolitiken. Arenor, aktörer och barriärer*. Stockholm: SNS Förlag.
- Bäck, Henry och Soininen, Maritta (1996) *Invandrarna, demokratin och samhället: om invandrarnas politiska deltagande i dagens Sverige*. Göteborg : Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

- Bäck, Mats och Möller, Tommy (2001) *Partier och organisationer*. Femte upplagan. Stockholm: Publica.
- Coleman, J. S. (1988) "Social Capital in Creation of Human Capital" i *American Journal of Sociology*, 94: 95–120.
- Connolly, William (1991) *Identity – Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Ithaca: Cornell University Press.
- Dahlstedt, Magnus (2000) "Marginaliseringens politiska konsekvenser", i *Utanför demokratin?*, del 5, Integrationsverkets rapportserie 2000:18. Norrköping: Integrationsverket.
- Dahlstedt, Magnus (2005) *Reserverad demokrati: Representation i ett mångvetenskapligt Sverige*. Umeå: Boréa Bokförlag (avhandling).
- Dahlström, Carl och Möller, Ulrika (2005) "Statens väljarskola – strategin för att öka valdeltagandet bland utländska medborgare i Sverige, 1976–2002" i Borevi, Karin och Strömblad, Per (red.), *Engagemang, mångfald och integration. Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet*, Rapport från integrationspolitiska maktutredningen, SOU 2004:49. Stockholm: Fritzes.
- DiMaggio, Paul J. (1988) "Interest and Agency in Institutional Theory", i Zucker, G. (red.) *Institutional Patterns and Organizations, Culture and Environment*. Cambridge: Harper & Row.
- Dryzek, John (2000) *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations*. New York: Oxford University Press
- Easton, David (1963) *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Economou, Konstantin och Forstorp, Per-Anders (1999) "Medialisering i offentliga samtal och praktiker" i Sätterlund Larsson, Ullabeth och Berqvist, Kerstin (red.) *Möten: en vänbok till Roger Säljö*. Linköping: Tema kommunikation, Linköpings universitet.
- Eduards, Maud (2002) *Förbjuden handling – om kvinnors organisering och feministisk teori*. Stockholm: Liber
- Esaiasson, Peter (2003) "Vad menas med folkviljans förverkligande?" i Gilljam, Mikael och Hermansson, Jörgen (red.) *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Field, John (2003) *Social Capital*. London: Routledge
- Gay, Claudine (2002) "Spirals of Trust? The Effect of Descriptive Representation on the Relationship Between Citizens and Their Government." *American Journal of Political Science*, 46(4): 717–732.

- Gidlund, Janerik och Gidlund, Gullan (1981) Ty riket är Ditt och makten. De politiska partierna roll i svenska kommuner. Ds Kn 1981:15
- Gilljam, Mikael och Hermansson, Jörgen (2003) "Demokratins ideal möter verkligheten", i Gilljam Mikael och Jörgen Hermansson (red.) *Demokratins mekanismer*. Malmö Liber
- Gidlund, Gullan och Möller, Tommy (1999) *Demokratins tro-tjänare: Lokalt partiarbete förr och nu*, SOU 1999:130, Demokratiutredningens forskarvolym 10. Stockholm: Fritzes
- Goodin, Robert (2003) *Reflective Democracy*. New York: Oxford University Press
- Grillo, Ralph (1985) *Ideologies and institutions in urban France. The representation of immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press
- Göransson, Anita (2005) , i Göransson, Anita (red.) *Makten och mångfalden: eliter och etnicitet i Sverige* Ds 2005:12, Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprojekt. Stockholm: Fritzes.
- Hadenius, Stig (1995) *Svensk politik under 1900-talet: konflikt och samförstånd*. Stockholm: Tiden.
- Hall, Peter A. och Taylor, Rosemary (1996) "Political Science and the Three New Institutionalisms", i *Political Studies* 44(5): 936–957.
- Hatch, Mary Jo (2002) *Organisationsteori – Moderna, symboliska och postmoderna perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hedlund, Gun (1997) "Kön, makt, organisation och ekonomi i svenska kommuner" i Jónasdóttir, Anna G. (red.) *Styrssystem och jämställdhet: institutioner i förändring och könsmaktens framtid*, SOU 1997:114, Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Stockholm: Fritzes.
- Held, David (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Stanford, CA.: Stanford University Press
- Hernes, Helga (1997) *Welfare State and Women Power: Essays in State Feminisms*. Oslo: Norwegian University Press
- Holmberg, Sören och Oscarsson, Henrik (2002) *Väljare: svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Håkansson, Anders (1992) *Konsten att vinna ett val: en studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunal-*

- valet 1988*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Håkansson, Anders (1994) "Det kommunala valresultatet i Malmö" i Bäck, Henry och Håkansson, Anders (red.) *Väljare i kommunalvalet*. Stockholm: SNS Förlag.
- Immergut, Ellen M. (1998). The Theoretical Core of the New Institutionalism, in *Politics and Society*, vol 26(1): 5–34.
- Jarstad, Anna (2005) *Ur askan i elden? Om etnisk kvotering som medel för politisk integration i Engagemang, mångfald och integration: Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet*, SOU 2004:49, Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen Stockholm: Fritzes.
- Johansson, Jan (1999) *Hur blir man riksdagsledamot? En studie av makt och inflytande i partiernas nomineringsprocesser*. Södertälje: Fingraf.
- Johansson, Marcus (2002) *Exkludering av invandrare i stadspolitiken: Makt och maktlöshet i Örebro 1980–2000* (avhandling), Örebro: Örebro universitet.
- Kalm, Sara (2003) *Invandrarrepresentation i Kommunerna, 2003*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Karlsson, David (2001) "Ny som förtroendevald i kommuner och landsting" i *Att vara med på riktigt – Demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Bilagor till betänkande av Kommundemokratikommittén, SOU 2001:48.
- Kavanagh, Dennis (1995) *Election campaigning: the new marketing of politics*. Oxford: Blackwell.
- Kirchheimer, Otto (1966) "The Transformation of Western European Party Systems". In Joseph LaPolombara and Myron Weiner (red.) *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kittilson, Miki C. och Tate, Katherine (2004) "Political Parties, Minorities and Elected Office: Comparing Opportunities for Inclusion in the U.S. and Britain" (March 1, 2004). *Center for the Study of Democracy*. Paper 04–06. <http://repositories.cdlib.org/csd/04-06>.
- Koselleck, Reinhart (1989) "Linguistic Change and the History of Events", i *The Journal of Modern History*, vol 61(4): 649–666.
- Kristdemokraterna (2005) *Stadgar*.
- Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship – A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.

- Lange, Anders (2000) *Diskriminering, etnisk integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lange, Anders och Westin, Charles (1981) *Etnisk diskriminering och social identitet*. Liber förlag: Stockholm.
- Leighley, Jan och Vedlitz, Arnold (1999) "Race, Ethnicity, and Political Participation: Competing Models and Contrasting Explanations", *The Journal of Politics*, vol. 6(4):1092–1114.
- Leijenaar, Monique (1997) *Så skapar man balans mellan könen i det politiska beslutsfattandet: en handledning i metoder att öka kvinnors deltagande i den politiska beslutsprocessen*. Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.
- Lukkarinen, Kvist Mirjaliisa (2001) "Etnisk mångfald i politiken", i *Att vara med på riktigt – Demokratiutveckling i kommuner och landsting*, Bilagor till betänkande av Kommundemokrati-kommittén, SOU 2001:48. Stockholm: Fritzes.
- Maloney, William, Smith, Graham och Stoker, Gerry (2000) "Social Capital and Associational Life" i Baron, Stephen, Field, John och Schuller, Tom (red.) *Social Capital. Critical Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Mansbridge, Jane (2000) "What does a Representative Do? Descriptive Representation in Communicative Settings of Distrust, Uncrystallized Interests, and Historically Denigrated Status", i Kymlicka, Will och Norman, Wayne (red.) 2000. *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Meyer, John W., Boli, John och Thomas, George (red.) (1994) *Institutional Environments and Organisations, Structural Complexity and Individualism*. London: Sage Publications Ltd.
- Micheletti, Michelle (2005) *Thirsting for Political Understanding as Political Action*. Karlstad: Statsvetenskapliga institutionen, Karlstad universitet.
- Michels, Robert (1959) *Political Parties: a Sociological Study of the Emergence of Leadership, the Psychology of Power, and the Oligarchic Tendencies of Organization* (1911) New York: Dover.
- Miles, Robert (1982) *Racism and Migrant Labour*. London: Routledge & Keagan Paul.
- Mouffe, Chantal (1994) *The Return of the Political*. London: Verso.

- Municio, Ingegerd (1993) "Svensk skolpolitik under intryck av två diskurser: nationell självförståelse och demokratiskt credo." i *Invandring – forskning – politik*, 111–132. Stockholm: CEIFO, Stockholms universitet.
- Mörkenstam, Ulf (1999) *Om 'Lapparnes privilegier'. Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997* (avhandling). Stockholm: Stockholm Studies in Politics.
- Möller, Tommy (2000) *Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap*. Stockholm: Liber.
- Möller, Tommy och Duit, Andreas (2004) "Finansiering av personvalskampanjer", i *Allmänhetens insyn i partiets valkandidaters intäkter*, SOU 2004:22, Betänkande av Utredningen om offentlighet för partiets och valkandidaters intäkter. Stockholm: Fritzes.
- Narud, Hanne Marthe, Pedersen, Mogens N. och Valen, Henry (red.) (2002) *Party sovereignty and citizen control: selecting candidates for parliamentary elections in Denmark, Finland, Iceland and Norway*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Nielsen, Peder (2001) "På och av – om uppdragsvillighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin", i *Att vara med på riktigt – Demokratiutveckling i kommuner och landsting*, Bilagor till betänkande av Kommundemokrati-kommittén, SOU 2001:48. Stockholm: Fritzes.
- Niklasson, Birgitta (2005) "Enstaka öar av framgång. Etnicitet och invandrarrepresentation i den politiska eliten", i *Makten och mångfalden: Eliter och etnicitet i Sverige*, Ds 2005:12. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen.
- Niklasson, Birgitta och Lena Wängnerud (2005) "Kvinno-representation: en förebild med förhinder", i *Makten och mångfalden: Eliter och etnicitet i Sverige*, Ds 2005:12, Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Nord, Lars (1997) *Spelet om opinionen*. Lund : Studentlitteratur
- Nord, Lars (2004) *Hur professionella är de svenska partierna?* Sundsvall: Demokratiinstitutets rapportserie nr 5: 2004.
- Norris, Pippa och Joni Lovenduski (1995) *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Odmalm, Pontus (2005) "Invandrarföreningar som intressekanaler – möjligheter och hinder på lokal nivå", i Bengtsson, Bo (red.) *Föreningsliv, makt och integration*, Ds 2004:49.
- Offerdal, Audun och Aars, Jacob (2000) "Representativeness and Deliberative Politics" i: Rao, Nirmala (red). *Representation and Community in Western Democracies* New York: Macmillan.
- Olsson, Erik m.fl. (2000) "Strategi för demokrati" i *Utanför demokratin?* del 6, Integrationsverkets rapportserie 2000:19. Norrköping: Integrationsverket.
- Oskarsson, Maria och Wängnerud, Lena (1995) *Kvinnor som väljare och valda: Om betydelsen av kön i svensk politik*, Stockholm: Studentlitteratur.
- Petersson, Olof, Hermansson Jörgen, Micheletti Michele, Teorell Jan och Anders Westholm, Anders (1998) *Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport 1998*. Stockholm: SNS Förlag
- Petersson Olof, Hernes Gudmund, Holmberg Sören, Togeby Lise och Anders Westholm (2000) *Demokrati utan partier? Demokratirådets rapport 2000*. Stockholm: SNS Förlag
- Peters, Guy (1999) *Institutional Theory in Political Science. The 'New Institutionalism'*. London: Pinter, A Cassell Imprint.
- Petersson, Olof (2005-10-24), DN Debatt "Partiernas medlemsantal halverat på drygt tio år"
- Phillips, Anne (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, Anne (2001) "Representation Renewed", i (red.) Sawyer, Marian och Zappalà, Gianni, *Speaking for the People – Representation in Australian Politics*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Pierre, Jon (1986) "Riksdagsledamöterna och de regionala partioorganisationerna." i *Folkets främsta företrädare. Tre undersökningar av riksdagsledamöternas arbete i och utanför riksdagen*. SOU 1986:27, rapport till Folkstyrelsekommittén. Stockholm: Fritzes.
- Powell, Walter W. och DiMaggio, Paul J. (1991) "Introduction", i Powell, Walter W. och DiMaggio, Paul J. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Putnam, Robert D. (1995) "Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", i *Political Science and Politics*, Vol 28(4): 664–683.

- Rodrigo, Blomkvist Paula (2004) i *Politisk annonsering eller nätverkande? Uppföljning och utvärdering av partiernas särskilda informationsinsatser till invandraväljare i 2002 års val*. Göteborg: Förvaltningshögskolan
- Rodrigo, Blomqvist Paula (2005) *Närvarons politik och det mångetniska Sverige: Om att ta plats i demokratin* (avhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Rothstein, Bo (1996) *Den socialdemokratiska staten. Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Lund: Arkiv 1986.
- Rushanera, Ali och Colm, O’Cinneide (2002) *Our House? Race and Representation in British Politics*. Institute for Public Policy Research.
- Sahlin-Andersson, Kerstin (1992) *Imitating and editing success. The construction of organizational fields and identities*. Stockholm: Handelshögskolan
- Saggar, Shamit (2000) *Race and representation*. Manchester: Manchester University Press.
- Sanne, Marika (2001) *Att se till helheten : svenska kommunalpolitiker och det demokratiska uppdraget* (avhandling). Stockholm: Stockholm studies in politics, 82.
- Scott, Richard (1995) *Institutions and Organisations*. London: Sage Publications Ltd.
- Scott, Richard och Meyer, John W. (1994) *Institutional Environments and Organizations: Structural Complexity and Individualism*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Schulte, Jan Aart (2005) *Globalization. A Critical Introduction*. New York: Palgrave.
- Skinner, Quentin (1988) “Language and political change” i Rorty Richard, Schneewind, Jerome B. och Skinner, Quentin (red.) *Philosophy in History. Essays on the historiography of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sköld, Lars (1958) *Kandidatnomineringar vid andrakammarval*, i SOU 1958:6, Författningsutredningen. Stockholm: Idun.
- Slätt, Richard (2004) *Sverigedemokraterna från insidan: berättelsen om Sveriges största parti utanför riksdagen*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Soininen, Maritta (1999) “The ‘Swedish Model’ as an institutional Framework for immigrant memberships rights”, i *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 25(4): 685–703.

- Soininen, Maritta (2003) "Exploring the EU Ethnic Diversity and Anti-Discrimination Policy", i Zeybekoglu E. och Bo Johansson (red.) *Migration and Labour in Europe*. Istanbul: Sefik Matbaasi.
- Solomos, John och Back, Les (1995) *Race, politics and social change*. London: Routledge.
- Steinmo, Sven, Thelen Kathleen och Frank Longstreth (1992). *Structuring Politics. Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Charles (1992) The Politics of Recognition, i Amy Gutmann (red.), *Multiculturalism and the 'Politics of Recognition'*. Princeton: Princeton University Press.
- Tajfel, Henri (1978) Differentiation Between Social Groups. *European Monographs in Social Psychology*. Nr 14. London: Academic Press.
- Teorell Jan (1998) *Demokrati eller fåtalsvälde? Om beslutsfattande i partiorganisationer*. (avhandling). Uppsala : Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala universitet.
- Teorell, Jan (1999) "A Deliberative Defence of Intraparty Democracy", i *Party Politics* 5:363–382.
- Teorell, Jan och Westholm, Anders (1999) "Var det bättre förr? Politisk jämlikhet i Sverige under 30 år", i *Medborgarnas erfarenheter*, SOU 1999:113, Demokratiutredningens forskarvolym 5.
- Togebly, Lise (1999) "Et demokrati, som omfatter alle, der bor i Danmark?", i Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togebly och Signild Vallgård (red.) *Den demokratiske udfordring*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Togebly, Lise (2003) *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togebly, Lise, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen och Signild Vallgård (2003). *Magt og demokrati i Danmark. Hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Verba, Sidney och Nie, Norman (1972) *Participation in America*. New York: Harper and Row.
- Willis, Paul (1977) *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Farnborough: Saxon House.
- Widfeldt, Anders (1999) *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960–1994*. Aldershot: Ashgate.

- Wrench, John (1996). *Preventing Racism at the Workplace: A Report on 16 European Countries*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Wrench, John (2000). *From Anti-Discrimination to Diversity Management: European variations in organizational strategies for combating employment exclusion*. Paper presented at Diversity Practice: Diversity Management and Integration. Ethnicity and Gender in Focus. Laxholmen: Arbetslivsinstitutet.
- Wängnerud, Lena (1998) *Politikens andra sida. Om kvinno-representation i Sveriges riksdag* Göteborg: Göteborg studies in politics 53 (anhandling). Kungälv: Livréna grafiska
- Young, Iris Marion (2000) *Inclusion and Democracy 2000*. Oxford: Oxford University Press.

Offentligt tryck

- COM/2004/379, *Equality and non-discrimination in an enlarged European Union, Green Paper*. European Commission, DG Employment and Social Affairs.
- COM/2001/291, *European Union Action to combat racism*, DG Employment and Social Affairs.
- Centerpartiet (2005) *Stadgar*.
- Ds. 1999:48, *Begreppet invandrare – användningen i lagar och förordningar*. Regeringskansliet, Kulturdepartementet.
- Equal Rights in Practice: Key Voices 2005*. DG Employment and Social Affairs.
- Equality and non-discrimination, Annual Report 2005*, DG Employment and social affairs.
- Folkpartiet (2005) *Stadgar*.
- Integrationsverkets rapportserie (2004) *Staten som förebild. Om planer, insatser och utfall i 17 myndigheters arbete med etnisk mångfald*. Integrationsverkets rapportserie 2004:4.
- Konstitutionsutskottet (2003/04 URD 6), *Personvalet 2002*.
- Kristdemokraterna (2003) *Stadgar*
- Moderaterna (2003) *Stadgar*.
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2003) *Diskriminering av romer i Sverige: Rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka diskriminering*

- av romer*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Proposition 1997/98:16, Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik.
- Proposition 2001/02:80 *Demokrati för det nya seklet*.
- RRV 1996:50 *Förvaltningspolitik i förändring – en kartläggning och analys av regeringens styrning av statsförvaltningen*. Stockholm: Riksrevisionsverket.
- Riksrevisionen (2005) *Från invandrapolitik till invandrapolitik*. Stockholm: RiR 2005:5
- SCB (2003) Statistiska meddelanden Me 14 SM 0301, Stockholm: SCB.
- Socialdemokraterna (2005) *Stadgar*. Stockholm: AiP Sidverstad
- SOU 1988:47 Förtroendeuppdragsutredningen, *Kommunalt stöd till de politiska partierna: delbetänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati: slutbetänkande från Demokratiutredningen*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2004:22. *Allmänhetens insyn i partiers och valkandidaters intäkter*. Stockholm: Fritzes.
- Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet (2004) *Dekor eller deltagare?* Stockholm: Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet och Justitiedepartementet.
- Vänsterpartiet (2004) *Stadgar*.

Elektroniska källor

”Kommunfullmäktigeval – Valresultat efter region, parti mm och tid”, <www.scb.se>.

”Befolkning - Utrikes födda efter kommun, civilstånd och kön. År 2001-2005”, <www.scb.se>.

<www.eumc.eu.int>, 28 april 2006

<www.val.se>

Intervjuer

Ombudsman socialdemokraterna, 2005-11-23

Ombudsman moderaterna, 2005-11-23

Ombudsman folkpartiet, 2005-11-25

Ombudsman miljöpartiet, 2005-11-25

Intervjuguide

Introduktion av intervjuerna

Intervjupersonen rings upp, och Nils berättar att han är forskningsassistent på statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, samt att han tillsammans med Maritta Soinen arbetar med en undersökning om partiernas nomineringsprocesser inom ramen för utredningen om integration och makt. Han beskriver också hur han förmedlats kontakt med intervjupersonen, att han gör intervjuer (på plats) som tar ungefär 1,5 timme, och att det skulle vara till stor hjälp om den nomineringsansvarige hade möjlighet att ställa upp. Väl på plats utbyts vanligen ofta någon rent allmän mening, småprat, innan ett antecknat papper med intervjufrågorna och även bandspelaren (ett digitalt fickminne) tas fram och intervjupersonen tillfrågas om det är okej att man använder bandspelare (vilket alla accepterat). Innan intervjuerna sätter igång sker åter en kortare presentation av undersökningen, samt det faktum att intervjupersonens namn inte kommer att finnas med i rapporten, och den intervjuade har möjlighet att komma med kortare frågor.

Motsvarande tillvägagångssätt tillämpas ifråga om medlemsintervjuerna.

1. Intervjuer med de nomineringsansvariga

A. Kortare bakgrundsfrågor

Vilken roll hade du i nomineringskommittén/valberedningen (för kommunfullmäktigeval)?

Vilka satt med i nomineringskommittén/valberedningen? Vilka kriterier finns för vilka som sitter med i nomineringskommittén/valberedningen? Vad känner du till om vilka formella regler

som finns ifråga om nomineringsprocessen – det vill säga stadgar, riktlinjer och rekommendationer – dels lokalt och dels på riksnivå i partiet? I vilken utsträckning har ni använt er av dessa under arbetet i nomineringskommittén/valberedningen?

Hur utsågs nomineringskommittén/valberedningen?

B. Förslag till kandidater

Man kan tala om tre stadier i nomineringsprocesserna– förslag till kandidater, rangordning av dessa kandidater och fastställande av listan - Om vi börjar med den första fasen, vilka kan ge förslag på kandidater? Hur går det till?

Sen innan nominering av listan måste man veta vilka som ställer upp – Var det någon bland de potentiellt valbara som ni fick uppmana? *(Utveckla/Utvecklingen av intervjupersonernas svar – på denna såväl som på övriga frågor – har vanligen skett spontant, alternativt genom att intervjuaren upprepat ord i det föregående svaret, eller sagt "Hur gick det till" etc..)* Var det någon ni uppmanade till att inte ställa upp?

Förekom det mobilisering kring kandidater?

C. Rangordningen

Har ni haft provval? Hur gick det till? I vilken form skedde presentationen av kandidaterna?

Hur stort antal medlemmar röstade?

Vilka var sen inblandade i att sätta samman listan? Förekom det diskussioner med andra personer utanför nomineringskommittén/valberedningen, t.ex. styrelsen, eller företrädare för sidoorganisationerna? Vilken betydelse hade sådana diskussioner för ert arbete?

Var den lista som ni presenterade helt baserad på provvalsresultatet, eller skiljde den sig på enstaka, alternativt på flera punkter? I vilken utsträckning förekom det att någon flyttades upp jämfört med resultatet, och att någon flyttades ned? Vilka kandidater flyttades upp eller ned?

Förekom diskussioner om i vilken utsträckning man skulle följa provvalsresultatet? Hur gick dessa diskussioner? Vad ser du för för- och nackdelar med att gå på provvalsresultatet? Fanns det

någon i nomineringskommittén, eller utanför som förordade att man a) skulle gå på provvalet rakt av *Eller* b) att man skulle avvika mer än vad ni gjort? Vilka var det?

D. Fastställande av listan

Vilka kan delta i fastställandemötet, och vilka har yttrande-, förslags- och rösträtt? Hur många (på ett ungefär) deltog i mötet? I vilken utsträckning förekom särskilda diskussioner före mötet om fastställandet av listan? I vilken utsträckning förekom argumentation på själva mötet för enskilda kandidater? Hur skedde omröstningen? Var det jämnt? Vilka namn flyttades upp? Vilka flyttades ned?

E. Generella tankar om rutiner och nomineringsprocessen

Har ni haft någon form av diskussioner om nomineringsprocessernas utformning, internt, i distriktet eller på riksnivå, som du känner till? Har det förekommit diskussioner kring andra sätt att arrangera de rutiner vi har pratat om här – det vill säga nomineringarna, rangordningen och fastställandet av listan?

F. Kriterier ifråga om nomineringsprocessen

Vilka allmänna kriterier finns för vilka som kan nominera sig för kandidatlistan till kommunfullmäktige?

I vilken utsträckning förekom det konkurrens kring de valbara platserna till kommunfullmäktige?

Vilka kriterier skulle du vilja säga kan vara avgörande vid er bedömning kring vilka som ska nomineras till dessa valbara platser?

Om jag nu preciserar – vilken roll spelar 1. politisk och ideologisk tillhörighet 2. grupptillhörighet, alla de grupper du kan komma att tänka på; d.v.s. allt från kvinnor till frikyrkliga 3. politisk erfarenhet, såsom att ha varit tidigare förtroendevald 4. personliga kvaliteter

Vad ingår i personliga kvaliteter?

Är det viktigt med inskolningstid ifråga om att bli nominerad till valbar plats, eller kan man rekrytera personer till valbara platser i kommunfullmäktige helt utan erfarenhet av partiarbete? Hur ofta

kan man få lämna sin plats fast man vill sitta kvar? Har det förekommit diskussioner kring att personer som inte är medlemmar ska kunna stå på listan?

Vilka är de tre högst placerade kandidaterna på listan som inte stod på listan det föregående valet? Vilka egenskaper har dessa tre personer haft som har gjort det möjligt att för dem att placeras på dessa platser på listan? I vilken utsträckning skulle du vilja säga att man i fråga om var och en av dessa kandidater har vägt in de kriterier vi tog upp tidigare, d.v.s politisk och ideologisk tillhörighet, grupp tillhörighet, politisk erfarenhet och personliga kvaliteter?

Har det skett någon förändring i fråga om dessa kriterier, så att något eller några av kriterierna har blivit viktigare eller mindre viktigt?

Vilken roll spelar nätverk för att bli nominerad till valbar plats till kommunfullmäktige?

Har ni annonserat efter kandidater? Har ni funderat på att annonsera efter kandidater?

Jag tänkte nu be dig att försöka rangordna, utifrån olika svarsalternativ, hur du ser på behovet av att de förterondevalda speglar olika grupper som finns i samhället – dvs ifråga om yrke, utbildning, kön, etnicitet, ålder och geografi.

Hur ser du på behovet av att partierna, tillsammans, har en proportionell representation av grupper i förhållande till att partierna tillsammans proportionellt speglar väljarnas åsikter?

G. Vilka särskilda insatser görs – och hur ser man på sådana insatser?

Har ni gjort något särskilt för att öka underrepresenterade gruppers representation eller sker insatser inom ramen för ordinarie verksamhet? Har det gjorts någon form av särskilda insatser i syfte att öka andelen medlemmar eller förtroendevalda från dessa grupper? För vilka grupper görs sådana insatser?

Förekommer det specifika mål – lokalt eller centralt i partiet – för andelen personer med invandrabakgrund bland de förtroendevalda på kommunala uppdrag?

Hur ser du på att ha mål för andelen utlandsfödda personer i kommunfullmäktige?

Hur ser du på att invandrare skulle särorganisera sig i föreningar?

H. Invandrares möjligheter

Hur upplever du att möjligheterna är för invandrare att vara aktiva
a) i partierna generellt b) i ert parti

Hur upplever du att möjligheterna är för invandrare att bli förtroendevalda? Vad ser du för för- och nackdelar. Tror du att invandrare har kortare eller längre inskolningstid än övriga medlemmar?

Hur tror du att invandrare påverkas av förekomsten av nätverk i partierna?

Hur bedömer du insatserna i ert parti för att öka invandrares deltagande – är du nöjd, ganska nöjd, ganska missnöjd eller missnöjd med partiets insatser?

I. Attityder gentemot invandrare i politiken

Anser du att det finns en mer positiv inställning bland ledande partiföreträdare eller bland de enskilda medlemmarna i fråga om att invandrare ska bli jämförelsevis högt placerade på listan?

Vad tror du effekten kan bli på valresultatet av att ha invandrare högt upp på listan? Upplever du att det kan finnas fördomar mot invandrare a) bland partierna i allmänhet? *Och* b) i ert parti? (*om det förekommer:*) I vilken utsträckning förekommer detta?

Känner du till om främlingsfientlighet förekommer a) bland partierna i b) i ert parti? I vilken utsträckning förekommer detta?

2. Medlemsintervjuerna

A. Kortare bakgrundsfrågor

När blev du medlem?

Har du varit med i något annat parti? Har du varit aktiv tidigare i samma parti?

Hur kommer det sig att du blev aktiv just då?

När var ditt första partimöte? Hur många möten har du varit med på?

Hur fick du information om mötet?

Har du varit med i andra föreningar?

B. Partiets mottagande

Sen tänkte jag fråga om det första mötet, hur mycket du nu kan minnas av det, om du skulle försöka ge en beskrivning av det.

Var det någon mer ny på mötet? Hur många deltog på mötet?

Var det någon som tog emot dig speciellt, introducerade dig eller något liknande?

Blev mötet ungefär som du hade förväntat dig eller blev det på något sätt annorlunda?

Hur har det sen varit på de efterföljande mötena?

Finns det något du tycker man borde kunna göra annorlunda i mottagandet av nya medlemmar?

Tror du att bemötandet hade varit annorlunda om du:

1) varit äldre istället för yngre - till sex av sju intervjupersonerna.

Till den sjunde: Tror du att bemötandet hade varit annorlunda om du varit a) yngre. *Och:* Tror du att bemötandet hade varit annorlunda om du varit b) äldre¹

2) kvinna istället för man?

3) haft någon form av utländsk bakgrund²/varit infödd svensk

Hur har den sociala sammansättningen varit i de möten du deltagit på?

Har det i de partiaktiviteter du deltagit i funnits andra med utländsk bakgrund?

C. Hur upplevs deltagandet i föreningen?

Känner du dig hemma/trivs du i föreningen?

Vad är det som gör det?

Finns det något du skulle säga är mindre bra i föreningen?

Vilka är det som är med i föreningen, t.ex. vilka åldrar och så vidare?

Hur upplever du att gemenskapen är?

Hur tror du att det är att ha avvikande åsikter i ett flertal frågor i förhållande till majoriteten i föreningen? Har det varit så att man haft mycket olika åsikter i olika riktningar?

Upplever du att man lyssnar när du talar?

¹ Frågorna om ålderns betydelse har behövt formuleras på ett sätt till de sex intervjuade nya medlemmarna som varit mellan 26 och 35 år, och på ett annat sätt till den sjunde medlemmen som var medelålders.

D. Attityder gentemot invandrare i politiken

Tror du att det förekommer fördomar mot invandrare i det egna partiet?

Tror du det är mindre fördomar i partiet än i samhället i övrigt?

Tror du att det förekommer främlingsfientlighet i det egna partiet?

Statens offentliga utredningar 2006

Kronologisk förteckning

1. Skola & Samhälle. U.
2. Omprövning av medborgarskap. Ju.
3. Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning i hela landet. N.
4. Svenska partnerskap – en översikt. Rapport 1 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
5. Organisering av regional utvecklingspolitik – balansera utveckling och förvaltning. Rapport 2 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
6. Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt. En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. UD.
7. Studieavgifter i högskolan. U.
8. Mångfald och räckvidd. U.
9. Kontroll av varor vid inre gräns. Fi.
10. Ett förnyat programkontor. U.
11. Spel i en föränderlig värld. Fi.
12. Rattfylleri och sjöfylleri. Ju.
13. Djurskydd vid hästavel. Jo.
14. Samernas sedvanemarker. Jo.
15. Detaljhandel med nikotinläkemedel. S.
16. Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. Fö.
17. Ny häkteslag. Ju.
18. Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. Fö.
19. Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. Ju.
20. Tonnageskatt. Fi.
21. Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. Ju.
22. En sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. Ju.
23. Nya skatteregler för idrotten. Fi.
24. Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. S.
25. Arbetslivsresurs. Ett statligt ägt bolag efter sammanslagning av Samhall Resurs AB (publ) och Arbetslivstjänster. N.
26. Sverige som värdland för internationella organisationer. UD.
27. Stöd till hälsobefrämjande tandvård. S.
28. Nya upphandlingsregler 2. Fi.
29. Teckenspråk och teckenspråkiga. Kunskaps- och forskningsöversikt. S.
30. Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. Ju.
31. Anställ unga! U.
32. God sed vid lönebildning – Utvärdering av Medlingsinstitutet. N.
33. Andra vägar att finansiera nya vägar. N.
34. Den professionella orkestermusiken i Sverige. U.
35. Värdepapper och kontrolluppgifter. Fi.
36. För studenterna... – om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar. U.
37. Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. Ju.
38. Vuxnas lärande. En ny myndighet. U.
39. Ett utvidgat miljöansvar. M.
40. Utbildningens dilemma Demokratiska ideal och andrafierande praxis. Ju.

41. Internationella sanktioner. UD.
42. Plats på scen. U.
43. Översyn av atomansvaret. M.
44. Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan, utbildning, avtal m.m. N.
45. Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen. + Bilaga/rapport: "Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. U.
46. Jakten på makten. Ju.
47. Ökade möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna. Ju.
48. Bidragsbrott. Fi.
49. Asylsökande barn med uppgivenhets-symtom – trauma, kultur, asylprocess. UD.
50. En ny lag om värdepappersmarknaden. + Författningsbilaga. Fi.
51. Tillgänglighet, mobil TV samt vissa andra radio- och TV-rättsliga frågor. + Daisy. U.
52. Diskrimineringens retorik. En studie av svenska valrörelser 1988–2002. Ju.
53. Partierna nominerar. Exkluderingens mekanismer – etnicitet och representation. Ju.

Statens offentliga utredningar 2006

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Omprövning av medborgarskap. [2]
Rattfylleri och sjöfylleri. [12]
Ny häkteslag. [17]
Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. [19]
Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. [21]
En sammanhållen diskrimineringslagstiftning.
Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. [22]
Är rättvisan rättvis?
Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. [30]
Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. [37]
Utbildningens dilemma
Demokratiska ideal och andrafierande praxis. [40]
Jakten på makten. [46]
Ökade möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna. [47]
Diskrimineringens retorik. En studie av svenska valrörelser 1988–2002. [52]
Partierna nominerar.
Exkluderingens mekanismer – etnicitet och representation. [53]

Utrikesdepartementet

- Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt.
En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. [6]

- Sverige som värdland för internationella organisationer. [26]
Internationella sanktioner. [41]
Asylsökande barn med uppgivenhetssymtom – trauma, kultur, asylprocess. [49]

Försvarsdepartementet

- Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. [16]
Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. [18]

Socialdepartementet

- Detaljhandel med nikotinläkemedel. [15]
Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. [24]
Stöd till hälsobefrämjande tandvård. [27]
Teckenspråk och teckenspråkiga.
Kunskaps- och forskningsöversikt. [29]

Finansdepartementet

- Kontroll av varor vid inre gräns. [9]
Spel i en föränderlig värld. [11]
Tonnageskatt. [20]
Nya skatteregler för idrotten. [23]
Nya upphandlingsregler 2. [28]
Värdepapper och kontrolluppgifter. [35]
Bidragsbrott. [48]
En ny lag om värdepappersmarknaden.
+Författningsbilaga. [50]

Utbildnings- och kulturdepartementet

- Skola & Samhälle. [1]
Studieavgifter i högskolan. [7]
Mångfald och räckvidd. [8]
Ett förnyat programkontor. [10]

Anställ unga! [31]
Den professionella orkestermusiken
i Sverige. [34]
För studenterna...
– om studentkårer, nationer och
särskilda studentföreningar. [36]
Vuxnas lärande. En ny myndighet. [38]
Plats på scen. [42]
Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi
barnkulturen. + Bilaga/rapport:
"Det ser lite olika ut..." En kartläggning
av den offentligt finansierade kulturen
för barn. [45]
Tillgänglighet, mobil TV samt vissa andra
radio- och TV-rättsliga frågor.
+ Daisy. [51]

Jordbruksdepartementet

Djurskydd vid hästavel. [13]
Samernas sedvanemarkar. [14]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Ett utvidgat miljöansvar. [39]
Översyn av atomansvaret. [43]

Näringsdepartementet

Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning
i hela landet. [3]
Svenska partnerskap – en översikt.
Rapport 1 till Organisations-
utredningen för regional tillväxt. [4]
Organisering av regional utvecklingspolitik
– balansera utveckling och förvaltning.
Rapport 2 till Organisationsutredning-
en för regional tillväxt. [5]
Arbetslivsresurs.
Ett statligt ägt bolag efter sammanslag-
ning av Samhall Resurs AB (publ) och
Arbetslivstjänster. [25]
God sed vid lönebildning – Utvärdering av
Medlingsinstitutet. [32]
Andra vägar att finansiera nya vägar. [33]
Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan,
utbildning, avtal m.m. [44]